

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტი

ირმა ლენგ

საქართველოსა და ამერიკის შეერთებული შტატების სავაჭრო
ურთიერთობები გლობალურ ბიზნეს გარემოში

ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორის აკადემიური ხარისხის
მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაცია

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: ასოცირებული პროფესორი
შოთა შაბურიშვილი

თბილისი

2023

აბსტრაქტი

საქართველოსა და ამერიკის შეერთებული შტატების თანამშრომლობას პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და კულტურულ სფეროებში ხანგრძლივი ისტორია აქვს. კვლევის აქტუალობა ერთის მხრივ მდგომარეობს საქართველოს საგარეო ვაჭრობაზე მოქმედი ფაქტორების შესწავლაში და მეორეს მხრივ ემპირიული კვლევის ჩატარებაში, რაც მნიშვნელოვანია გლობალიზაციის პირობებში აშშ-თან საქართველოს საგარეო ვაჭრობის პოტენციალის შეფასებისა და ორ ქვეყანას შორის სამომავლო ურთიერთობების კიდევ უფრო გაღრმავებისათვის.

სადისერტაციო ნაშრომის მეცნიერულ სიახლეს წარმოადგენს:

- განისაზღვრა ქვეყნების ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ სფეროში გლობალიზაციის მამოძრავებელი ძალების ზემოქმედების მექანიზმი;
- ლიტერატურის ანალიზის საფუძველზე გამოკვეთილია გრავიტაციული მოდელი, როგორც დიდი და მცირე ეკონომიკის მქონე ქვეყნებს შორის ვაჭრობაზე მოქმედი ფაქტორების და სავაჭრო პოტენციალის ემპირიული კვლევის სასარგებლო ინსტრუმენტი;
- დადგენილია საქართველოსა და აშშ-ის თანამშრომლობის პრიორიტეტული სფეროები, განსაზღვრულია მათი განვითარების პერსპექტივები და შესწავლილია ორი ქვეყნის თანამშრომლობის სამართლებრივი ბაზა;
- შედარებითი PESTEL ანალიზის საფუძველზე აგებულია მეტა-მატრიცა, რომელიც ასახავს გლობალური კონტექსტით ორი ქვეყნის ბიზნეს-გარემოს წინაშე მდგარ ძირითად გამოწვევებს და მათი გადაჭრის რეკომენდაციებს;
- გამოვლენილია საქართველოსა და ამერიკის შეერთებული შტატების სავაჭრო ურთიერთობების ობიექტური საფუძვლები, გაანალიზებულია ორი ქვეყნის თანამედროვე ეკონომიკური მდგომარეობა და მასზე მოქმედი ფაქტორები;
- საქართველო - ამერიკის შეერთებული შტატებს შორის განხორციელებული ექსპორტ-იმპორტის რეტროსპექტიული ანალიზის საფუძველზე გაანალიზებულია პრეფერენციული სავაჭრო რეჟიმის (GSP-ს) თანამედროვე მდგომარეობა და გამოვლენილია მისი გაღრმავების შესაძლებლობები;

- ემპირიულად დადგენილია, რომ მშპ და ქვეყნებს შორის საერთო საზღვარი სტატისტიკურად მნიშვნელოვან დადებით გავლენას ახდენს საქართველოს სავაჭრო ნაკადებზე პარტნიორ ქვეყნებთან;
- მონაცემთა ემპირიული ანალიზის საფუძველზე გამოვლინდა, რომ სავაჭრო გახსნილობა, თავისუფალი სავაჭრო შეთანხმებები, გეოგრაფიული დისტანცია, რელიგია და საქართველოს მოსახლეობის რაოდენობა უარყოფით ზემოქმედებას ახდენს საქართველოს სავაჭრო ნაკადებზე პარტნიორ ქვეყნებთან;
- დადგენილია, რომ საქართველოს სავაჭრო ნაკადებზე სტატისტიკურად მნიშვნელოვან დადებით გავლენას ახდენს პარტნიორი ქვეყნის მოსახლეობის რაოდენობა;
- გამოვლენილია, რომ საქართველოს სავაჭრო პოტენციალი აშშ-სთან სუსტია, მიუხედავად მისი დიდი და მიმზიდველი ბაზრისა.

სადისერტაციო კვლევის მიზანია საქართველოსა და ამერიკის შეერთებული შტატების სავაჭრო ურთიერთობების ანალიზი გლობალურ ბიზნეს-გარემოში. ორ ქვეყანას შორის ვაჭრობის განვითარებაზე მოქმედი ფაქტორების კვლევა, თანამშრომლობის პერსპექტივებისა და მისი გაღრმავების შესაძლებლობების დადგენა, აგრეთვე აშშ-თან საქართველოს საგარეო ვაჭრობის პოტენციალის შეფასება თავისუფალი ვაჭრობის (FTA) პერსპექტივის ჩათვლით.

სადისერტაციო კვლევის ძირითადი მიზნიდან გამომდინარე, ნაშრომში განსაზღვრულია შემდეგი ამოცანები:

- ბიზნესის გლობალიზაციის ფენომენის შესწავლა და მისი მამოძრავებელი ძალების წარმოჩენა;
- ქვეყნებს შორის ვაჭრობის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საკითხების ანალიზი;
- საერთაშორისო ბიზნესში საქართველოსა და აშშ-ის ადგილისა და როლის აღწერა;

- საქართველოსა და აშშ-ის თანამშრომლობის მიზეზებისა და სამართლებრივი საფუძვლების განხილვა;
- საქართველოსა და აშშ-ის ბიზნეს-გარემოს შედარებითი PESTEL ანალიზი;
- საქართველოსა და აშშ-ის ექსპორტ-იმპორტის რეტროსპექტიული ანალიზისა და მისი დინამიკის წარმოჩენა გლობალიზაციის პირობებში;
- ემპირიული კვლევის სტრატეგიის და მოდელის განსაზღვრა;
- მონაცემთა შეგროვება და ბაზის შექმნა;
- მონაცემთა დამუშავება და ანალიზი;
- შედეგების ინტერპრეტაცია და რეკომენდაციების შემუშავება.

სადისერტაციო ნაშრომი შედგება ოთხი ნაწილისაგან: შესავალი, ძირითადი ნაწილი, დასკვნა და გამოყენებული ლიტერატურა.

პირველ თავში „საერთაშორისო ვაჭრობა გლობალიზაციის პირობებში“ განისაზღვრა ბიზნესის გლობალიზაციის ფენომენი და მისი მამოძრავებელი ძალების ზემოქმედების მექანიზმი; ჩამოყალიბდა სახელმწიფოთა თანამშრომლობის თეორიული საფუძვლები და განისაზღვრა შესაბამისი ემპირიული კვლევების ანალიზი; გაანალიზდა საქართველოსა და აშშ-ის ადგილი და როლი მსოფლიო სავაჭრო სივრცეში.

მეორე თავში „საქართველოსა და აშშ-ის ეკონომიკური თანამშრომლობის საფუძვლები“ გამოვლენილია ორი ქვეყნის თანამშრომლობის პრიორიტეტული სფეროები; PESTEL ანალიზის საშუალებით მოვახდინეთ ორი ქვეყნის ბიზნეს გარემოს შედარება. მიღებული შედეგები ჩამოყალიბებულია მეტა-მატრიცაში, მიმდინარე ტენდენციების, გამოწვევებითა და საჭირო რეკომენდაციებით; წარმოდგენილია ორი ქვეყნის ექსპორტ-იმპორტის რეტროსპექტიული ანალიზი და მისი დინამიკა გლობალიზაციის პირობებში.

მესამე თავში „კვლევის სტრატეგია და მონაცემთა ანალიზი“ წარმოდგენილია ემპირიული კვლევა, რომლის მიზანი იყო გრავიტაციის რეგრესიული განტოლების

შედეგებზე დაყრდნობით შეგვესწავლა საქართველოს საგარეო ვაჭრობაზე მოქმედი ფაქტორები და გამოგვეთვალა საქართველოს სავაჭრო პოტენციალი აშშ-თან.

დასკვნით ნაწილში შეჯამებულია სადისერტაციო ნაშრომში წარმოდგენილი პრაქტიკული და თეორიული მონაცემების ემპირიული ანალიზის საფუძველზე მიღებული შედეგები.

კვლევა ეყრდნობა გრავიტაციის რეგრესიული განტოლების გამოყენებით საქართველოს საგარეო ვაჭრობაზე მოქმედი ფაქტორების ემპირიულ ანალიზს, რომელიც განხორციელდა საქართველოსა და 44 პარტნიორი ქვეყნის მაგალითზე. გაანგარიშებულია საქართველოს საგარეო ვაჭრობის პოტენციალი აშშ-თან. აგრეთვე განხორციელდა საქართველოსა და აშშ-ის ბიზნეს გარემოს კვლევა PESTEL ანალიზის საშუალებით.

კვლევის შედეგები შეიძლება გამოყენებულ იქნას ქვეყნის საგარეო სავაჭრო პოლიტიკის შემუშავებისას, ასევე საგანმანათლებლო პროცესში საერთაშორისო ვაჭრობასთან დაკავშირებული კურსების სწავლებისას.

საკვანძო სიტყვები: გლობალიზაცია, ბიზნეს-გარემო, საერთაშორისო ვაჭრობა, სავაჭრო პოტენციალი, სავაჭრო პოლიტიკა, PESTEL ანალიზი, გრავიტაციის მოდელი.

Abstract

Georgia and the U.S. have a long history of cooperation in political, economic, and cultural arenas. The importance of this research lies in studying the factors affecting Georgia's foreign trade and in conducting empirical research. These factors are important for assessing the potential of Georgia's foreign trade with the US in the context of globalization and further deepening future relations between the two countries.

The scientific novelty of the dissertation is:

- The driving forces of globalization in the economic, political, and public spheres of countries have been determined;
- Based on the analysis of the literature, the gravity model is highlighted as a useful tool for empirical research on factors affecting trade between countries with large and small economies and assessing trade potential;
- Priority areas of cooperation between Georgia and the United States have been established, prospects for their development have been determined, and the legal framework for cooperation between the two countries has been studied;
- Based on the comparative PESTEL analysis, a meta-matrix is built that reflects the main challenges facing the business environment of the two countries in the global context and makes recommendations for their solutions;
- The objective foundations of trade relations between Georgia and the United States are revealed, and the modern economic situation of the two countries and the factors affecting it are analyzed;
- On the basis of the retrospective analysis of exports and imports between Georgia and the United States, the modern situation of the preferential trade system (GSP) is analyzed and the possibilities of its deepening are revealed;
- It has been empirically established that GDP and the common border between the countries have a statistically significant positive impact on Georgia's trade flows with partner countries;

- Based on the empirical analysis of the data, it was revealed that trade openness, free trade agreements, geographical distance, religion, and the population of Georgia have a negative impact on Georgia's trade flows with partner countries;
- It is determined that the population of the partner country has a statistically significant positive effect on the trade flows of Georgia;
- It has been revealed that Georgia's trade potential with the U.S. is weak, despite its large and attractive market.

The aim of the dissertation research is to analyze the trade relations between Georgia and the United States in the global economic environment.

Research factors affecting the development of trade between the two countries, identifying prospects for cooperation and opportunities for its deepening, as well as assessing the potential of Georgia's foreign trade with the United States, including the prospect of free trade (FTA).

Based on the main purpose of the dissertation research, the following tasks are defined in the thesis:

- Studying the phenomenon of business globalization and presenting its driving forces;
- Analysis of theoretical-methodological issues of trade between countries;
- Description of the place and role of Georgia and the United States in international business;
- Discussion of the reasons and legal grounds for cooperation between Georgia and the United States;
- A comparative PESTEL analysis of the business environment of Georgia and the United States;
- A retrospective analysis of Georgia and US exports and imports and their dynamics in the context of globalization;

- Defining an empirical research strategy and model;
- Data collection and database creation;
- Data processing and analysis;
- Interpretation of results and development of recommendations.

The dissertation consists of four parts: an introduction, a main section, a conclusion, and applied literature.

In the first chapter "International trade in conditions of globalization", the phenomenon of business globalization and the mechanism of influence of its driving forces were defined; the theoretical foundations of cooperation between states were established, and the analysis of relevant empirical studies was defined; the place and role of Georgia and the United States in the World Trade Area were analyzed.

In the second chapter, "Fundamentals of Georgia-U.S. Economic Cooperation," priority areas of cooperation between the two countries are identified; through PESTEL analysis, we compared the business environments of the two countries. The results obtained are formulated in a meta-matrix with current trends, challenges, and necessary recommendations; a retrospective analysis of the export-import of the two countries and its dynamics in the conditions of globalization is presented.

The third chapter, "Research Strategy and Data Analysis," presents an empirical study that aimed to study the factors affecting Georgia's foreign trade based on the results of the gravity regression equation and calculate Georgia's trade potential with the United States.

The final section presents the findings based on empirical analysis of the practical and theoretical material offered in the doctoral thesis.

The study is based on an empirical analysis of factors affecting Georgia's foreign trade using a gravity regression equation, carried out on the example of Georgia and 44 partner countries.

Georgia's foreign trade potential with the U.S. has also been calculated, and the study of the business environment of Georgia and the U.S. has been carried out through PESTEL analysis.

The results of the research can be used in the development of the country's foreign trade policy as well as in the educational process of international trade courses.

Keywords: globalization, business environment, international trade, trade potential, trade policy, PESTEL analysis, gravity model.

შინაარსი

აბსტრაქტი	2
შესავალი	13
თავი I. საერთაშორისო ვაჭრობა გლობალიზაციის პირობებში	
1.1 ბიზნესის გლობალიზაციის ფენომენი და მისი მამოძრავებელი ძალები	26
1.2 საერთაშორისო ვაჭრობის თეორიული და ემპირიული კვლევების ანალიზი	37
1.3 საქართველოსა და აშშ-ის ადგილი გლობალურ ბიზნეს-გარემოში	53
თავი II. საქართველოსა და აშშ-ის ეკონომიკური თანამშრომლობის საფუძვლები	
2.1 საქართველოსა და ამერიკის შეერთებული შტატების თანამშრომლობის მიზეზები და სამართლებრივი საფუძვლები	58
2.2 საქართველოსა და ამერიკის შეერთებული შტატების ბიზნეს-გარემოს შედარებითი PESTEL ანალიზი გლობალური კონტექსტით	65
2.3 საქართველოსა და ამერიკის შეერთებული შტატების ექსპორტ-იმპორტის რეტროსპექტიული ანალიზი	103
თავი III. კვლევის სტრატეგია და მონაცემთა ანალიზი	
3.1 კვლევის მეთოდოლოგია და მონაცემთა ბაზის ფორმირება	114
3.2 მონაცემთა ანალიზი და ემპირიული კვლევის შედეგები	119
დასკვნა	125
გამოყენებული ლიტერატურა	129

ცხრილების ნუსხა:

ცხრილი 1. პარადიგმების ცვლილებები ცივი ომიდან გლობალიზაციის ეპოქამდე.....	29
ცხრილი 2. ადამიანის თავისუფლების ინდექსი (HFI) 2020.....	70
ცხრილი 3. ადამიანის თავისუფლების ინდექსი (ნაკრები HFI) 2020	71
ცხრილი 4. საქართველო - აშშ რეიტინგი 2019-2020 წლების ლეგატუმის კეთილდღეობის ინდექსის მიხედვით	74
ცხრილი 5. საქართველოსა და აშშ-ის რეიტინგი ბიზნესის წარმოების პირობების მიმზიდველობით 2019-2020 წლებში	75
ცხრილი 6. გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი 4.0 2019 წლის ანგარიში.....	78
ცხრილი 7. საქართველოსა და აშშ-ის 2018-2021 წლების ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსები	81
ცხრილი 8. მსოფლიო ბანკი - ჯინის ინდექსი 2018-2019	85
ცხრილი 9. გარემოსდაცვითი ეფექტიანობის ინდექსი EPI - 2020 (180 ქვეყნის გლობალური (EPI) რეიტინგი, ქულები და რეგიონალური რეიტინგები (REG)	89
ცხრილი 10. კორუფციის აღქმის ინდექსი (CPI) 2019-2021 წლებში	92
ცხრილი 11. მსოფლიო მართლმსაჯულების ინდექსი (WJP) კატეგორიების მიხედვით 2021 წელი	94
ცხრილი 12. PESTEL - ანალიზის შედეგების შეჯამება მეტა - მატრიცაში	96
ცხრილი 13. აშშ-ს ხვედრითი წონის დინამიკა საქართველოს ექსპორტისა და იმპორტის მთლიან მოცულობაში 2012-2022 წლებში	106
ცხრილი 14. აშშ-სთან საქართველოს ექსპორტ-იმპორტის სალდოს დინამიკა 2011-2022 წლებში	108
ცხრილი 15. აშშ-ის ბაზარზე საქართველოს ექსპორტის ძირითადი სასაქონლო ჯგუფები 2019-2022 წლებში	110
ცხრილი 16. აშშ-დან საქართველოში იმპორტის ძირითადი სასაქონლო ჯგუფები 2019-2022 წლებში	112
ცხრილი 17. საქართველოს 44 სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნის ჩამონათვალი	115

ცხრილი 18. ცვლადების განსაზღვრა	117
ცხრილი 19. პანელის ჯვარედინი დამოკიდებულების (CD) ტესტი	119
ცხრილი 20. გრავიტაციული მოდელის შედეგები (დამოკიდებული ცვლადი: საქართველოს მთლიანი ვაჭრობა პარტნიორ ქვეყნებთან)	120

დიაგრამების ნუსხა:

დიაგრამა 1. ქვეყნები გლობალიზაციის KOF ინდექსის მიხედვით 2018-2019	36
დიაგრამა 2. აშშ-იდან განხორციელებული პუი 2016-2022 წლებში	63
დიაგრამა 3. დემოკრატიის ინდექსები 2016-2020 წლებში	68
დიაგრამა 4. დემოკრატიის ინდექსები კატეგორიების მიხედვით	68
დიაგრამა 5. ბიზნესის კეთების ანგარიში - Doing Business 2019-2020 წლების რეიტინგები	77
დიაგრამა 6. 2021 წლის გლობალური ინოვაციის ინდექსები კატეგორიების მიხედვით.....	86
დიაგრამა 7. ქვეყნების ჯგუფების წილი ექსპორტსა და იმპორტში 2022 წლის მდგომარეობით	105
დიაგრამა 8. საქართველოს სავაჭრო პოტენციალი აშშ-სთან (EGLS)	123
დიაგრამა 9. საქართველოს სავაჭრო პოტენციალი აშშ-სთან (ორი ეტაპიანი -EGLS) (Two stage -EGLS)	123
დიაგრამა 10. საქართველოს სავაჭრო პოტენციალი აშშ-სთან (GMM)	124

სქემების ნუსხა:

სქემა 1. მაიკლ პორტერის რომბის მოდელი ოთხი დეტერმინანტით	44
სქემა 2. განზოგადებული ორმაგი რომბის მოდელი	46

შესავალი

კვლევის აქტუალობა

XXI საუკუნეში ქვეყნების აქტიურმა სწრაფვამ გლობალიზაციისკენ კიდევ უფრო გააძლიერა ეკონომიკების ურთიერთ დამოკიდებულება. მოსახლეობის მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად მსოფლიოს თითოეული ქვეყანა ცდილობს საერთაშორისო ვაჭრობაში ჩართვას (The World Bank, 2022). ეკონომიკური და სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესების მთავარი ხელის შემწყობია მსოფლიო გლობალიზაციის პროცესი (შაბურიშვილი, 2017).

XX საუკუნის მიწურულს საბჭოთა კავშირის დაშლისა და სახელმწიფო სუვერენიტეტის მოპოვების შემდეგ საქართველო საერთაშორისო ურთიერთობებში აქტიურად ჩაერთო. საქართველომ პარტნიორული ურთიერთობები მრავალ ქვეყანასთან დაამყარა და განვითარების მთავარ გზად მსოფლიო და რეგიონულ სამეურნეო სტრუქტურებში ინტეგრაცია აირჩია. ლიბერალური სავაჭრო პოლიტიკა, როგორც ეკონომიკური განვითარების ძირითადი პრინციპი, საქართველოს გამოარჩევს მსოფლიოში ყველაზე კონკურენტულ სავაჭრო პოლიტიკის მქონედ (MESDG, 2023).

საქართველოსა და ამერიკის შეერთებული შტატების თანამშრომლობას პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და კულტურულ სფეროებში ხანგრძლივი ისტორია აქვს. საქართველოსთვის ამერიკის შეერთებული შტატები სტრატეგიული პარტნიორია და პირიქით, აშშ საქართველოს სტრატეგიულ მოკავშირედ მოიაზრებს. ამასთან, ქვეყანათა ორმხრივმა ურთიერთობამ თვისებრივი ცვლილებები განიცადა: იგი საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებსა და ლიბერალურ საგარეო ეკონომიკურ პოლიტიკას დაეფუძნა, რომელშიც მთავარი ადგილი თანასწორუფლებიანობამ, ეკონომიკურმა მიზანშეწონილობამ და სარგებლიანობამ დაიკავა.

1992 წელს, მას შემდეგ რაც შეერთებულმა შტატებმა საქართველოს დამოუკიდებლობა ცნო და საელჩო გახსნა საქართველოში, ორ ქვეყანას შორის მჭიდრო დიპლომატიური ურთიერთობები დამყარდა. საქართველოსა და აშშ-ის

ეკონომიკური კავშირების განვითარების ფაქტორთა რიცხვი საკმაოდ დიდია და ორი ქვეყნის პარტნიორული ურთიერთობების გრძელვადიან პერსპექტივებს განაპირობებს.

ორი ქვეყნის თანამშრომლობის გაღრმავების საკითხი აქტუალური და პერსპექტიულია გეოპოლიტიკური, სოციალურ-ეკონომიკური, სამეცნიერო-ტექნიკური, კულტურული, სავაჭრო და სხვა თვალსაზრისით. აშშ მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველაზე ძლიერი მხარდამჭერია საქართველოს სამომავლო პოლიტიკის, უწყობს რა ხელს საქართველოს მისწრაფებას გახდეს ევროკავშირის ნამდვილი და ღირსეული წევრი.

შესაბამისად, მომდევნო ათწლეულის დასაწყისში ორ ქვეყანას შორის გაფორმდა მნიშვნელოვანი დოკუმენტი “ჩარჩო შეთანხმება” ვაჭრობასა და ინვესტიციების შესახებ, რომელიც საქართველოში ინვესტიციების გაზრდასა და ვაჭრობის გაფართოვების სამომავლო პერსპექტივას მოიცავდა (MESDG, 2023).

2018 წლიდან დაწყებული აშშ-ის ზედა ეშელონებში, კერძოდ კონგრესის ზედა პალატაში გამძაფრდა საუბარი საქართველოსა და ამერიკის შეერთებულ შტატებს შორის სამომავლო სავაჭრო ურთიერთობების გაღრმავებაზე, რაც თავისთავად მოიცავდა ორ ქვეყანას შორის თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმების (FTA) გაფორმებას. აღნიშნული ხელშეკრულება საქართველოს სავაჭრო პოტენციალის სრულად გამოყენებასა და 330 მილიონიან ამერიკულ ბაზარზე ადგილის დაკავებას მოიაზრებდა, რაც მნიშვნელოვანი გამოწვევა იქნებოდა საქართველოსათვის.

საქართველოს ექსპორტის გაზრდისთვის მნიშვნელოვანია მსოფლიო სტანდარტების შესაბამისი პროდუქციის წარმოება, რაც ქართულ პროდუქციას მისცემს საშუალებას კონკურენცია გაუწიოს აშშ-ის ბაზარზე უკვე არსებულ პროდუქციას.

საკითხის მეცნიერული დამუშავების დონე

საქართველოსა და ამერიკის შეერთებულ შტატებს შორის ვაჭრობა "ცალმხრივად შეღავათიანი რეჟიმით ე.წ. GSP (Generalized System of Preferences საფუძველზე" ხორციელდება (USA, 2023). აღნიშნული რეჟიმი ათავისუფლებს თითქმის 3500-მდე საქონელს ბაჟისაგან. რაც შეეხება თავისუფალ ვაჭრობას, ის საბაჟო გადასახადისგან განთავისუფლების შესაძლებლობას აძლევს თითქმის ყველა დასახელების საქონელს და შედარებით GSP-სთან, ის უვადოდ შეიძლება განვიხილოთ.

საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს მთავარ დოკუმენტში აღნიშნულია, რომ დღეისათვის "საქართველოს თავისუფალი ვაჭრობა აქვს თანამეგობრობის თითქმის ყველა ქვეყანასთან, ევროკავშირთან და ევროპის ვაჭრობის ასოციაციასთან (EFTA), აგრეთვე თურქეთთან და ჩინეთთან" (MESDG, 2023).

მრავალ სამეცნიერო ნაშრომში შესწავლილია საერთაშორისო ვაჭრობის საკითხები. გამოყენებული ემპირიული კვლევებით დადასტურებულია, რომ თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებები (FTAs) ხელს უწყობს გლობალური ბაზრის გაფართოვების შესაძლებლობას მწარმოებლებისა და ექსპორტიორებისთვის. ორმხრივი და მრავალმხრივი სავაჭრო შეთანხმებები ამცირებს სავაჭრო ბარიერებს, ქვეყნების მიერ დაწესებულ ტარიფებს და ხელს უწყობს ინვესტიციების შემოდიწინებასა და ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდას.

მიუხედავად იმისა, რომ ქართველ მეცნიერთა უმეტესი ნაწილი დაინტერესებულია თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებების (FTAs) სხვადასხვა ასპექტებით, მიიჩნევენ, რომ (FTAs) საქართველოს ეკონომიკური განვითარების ხელსაყრელი მექანიზმია. აქვე უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ არსებულ კვლევებს საფუძვლად უდევს საერთაშორისო ვაჭრობის ტრადიციული თეორიები და გათვალისწინებული არ არის ისეთი მნიშვნელოვანი ასპექტები, როგორიცაა საქართველოს ორმხრივ ვაჭრობაზე მოქმედი ფაქტორები, როგორიცაა: მშპ, ქვეყნის

მოსახლეობის ზომა და საერთო საზღვარი, რელიგია, თავისუფალი სავაჭრო შეთანხმებები და დისტანცია, რომელთა გავლენა ქვეყნის ექსპორტსა და იმპორტზე მნიშვნელოვანია.

ამგვარად, ერთის მხრივ საქართველოს საგარეო ვაჭრობაზე მოქმედი ფაქტორების შესწავლას და მეორეს მხრივ გლობალიზაციის პირობებში აშშ-თან საქართველოს საგარეო ვაჭრობის პოტენციალის შეფასებას მნიშვნელოვანი დატვირთვა ეძლევა, რომელიც როგორც საქართველოსთვის, ასევე საერთაშორისო დონეზე არსებითად გაამდიდრებს კვლევების არსებულ თეორიულ თუ პრაქტიკულ ბაზას.

კვლევის მიზანი და ამოცანები: სადისერტაციო კვლევის მიზანია საქართველოსა და ამერიკის შეერთებული შტატების სავაჭრო ურთიერთობების ანალიზი გლობალურ ბიზნეს-გარემოში. ორ ქვეყანას შორის ვაჭრობის განვითარებაზე მოქმედი ფაქტორების კვლევა, თანამშრომლობის პერსპექტივებისა და მისი გაღრმავების შესაძლებლობების დადგენა, აგრეთვე აშშ-თან საქართველოს საგარეო ვაჭრობის პოტენციალის შეფასება თავისუფალი ვაჭრობის (FTA) პერსპექტივის ჩათვლით.

სადისერტაციო კვლევის ძირითადი მიზნიდან გამომდინარე, ნაშრომში განსაზღვრულია შემდეგი ამოცანები:

- ბიზნესის გლობალიზაციის ფენომენის შესწავლა და მისი მამოძრავებელი ძალების წარმოჩენა;
- ქვეყნებს შორის ვაჭრობის თეორიულ-მეთოდოლოგიური საკითხების ანალიზი;
- საერთაშორისო ბიზნესში საქართველოსა და ამერიკის შეერთებული შტატების ადგილისა და როლის აღწერა;

- საქართველოსა და ამერიკის შეერთებული შტატების თანამშრომლობის მიზეზებისა და სამართლებრივი საფუძვლების განხილვა;
- საქართველოსა და ამერიკის შეერთებული შტატების ბიზნეს-გარემოს შედარებითი PESTEL ანალიზი;
- საქართველოსა და აშშ-ის ექსპორტ-იმპორტის რეტროსპექტიული ანალიზისა და მისი დინამიკის წარმოჩენა გლობალიზაციის პირობებში;
- ემპირიული კვლევის სტრატეგიის და მოდელის განსაზღვრა;
- მონაცემთა შეგროვება და ბაზის შექმნა;
- მონაცემთა დამუშავება და ანალიზი;
- შედეგების ინტერპრეტაცია და რეკომენდაციების შემუშავება.

კვლევის საგანი და ობიექტი

კვლევის საგანი. სადისერტაციო ნაშრომის კვლევის საგანია საქართველოსა და ამერიკის შეერთებული შტატების ბიზნეს-გარემოს სპეციფიკა გლობალური კონტექსტით და მისი გავლენა ქვეყნებს შორის სავაჭრო ურთიერთობების განვითარებაზე.

კვლევის ობიექტი. სადისერტაციო ნაშრომის კვლევის ობიექტია გლობალური ეკონომიკური და სოციალურ-პოლიტიკური პროცესები, საქართველოს და აშშ-ის ბიზნეს-გარემო, მათ შორის განხორციელებული სავაჭრო ურთიერთობები და ამ ურთიერთობების სამართლებრივი ჩარჩო.

კვლევის თეორიულ-მეთოდოლოგიური ბაზა

სადისერტაციო კვლევის თეორიულ-მეთოდოლოგიური ბაზაა საერთაშორისო ვაჭრობის კლასიკური და თანამედროვე კონცეფციები, ამერიკელი, ქართველი და უცხოელი მეცნიერების ნაშრომები, საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ ჩატარებული კვლევები, საერთაშორისო და ეროვნული ნორმატიულ-სამართლებრივი აქტები. კვლევის მონაცემთა ძირითადი ბაზა ეყრდნობა ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის, მსოფლიო ბანკის, საერთაშორისო სავალუტო ფონდის, საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს, საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის, საქართველოს შემოსავლების სამსახურის, საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს, საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტროს, საქართველოს ეროვნული ბანკის, საქართველოს სავაჭრო პალატის, აგრეთვე ამერიკის შერთებული შტატების სახელმწიფო სამსახურის, აშშ-ის დასაქმების ბიუროს, აშშ-ის ეკონომიკური ანალიზის ბიუროს, აშშ-ის პატენტებისა და სავაჭრო ნიშნების ბიუროს, აშშ-ის სოფლის მეურნეობის დეპარტამენტის, აშშ-ის სავაჭრო პალატის და სხვა მნიშვნელოვანი სახელმწიფო და კერძო სამსახურების მიერ მოწოდებულ ინფორმაციას, ქართულ და საერთაშორისო პრესაში გამოქვეყნებულ პუბლიკაციებს.

კვლევის საგნის და ობიექტის სირთულიდან გამომდინარე აუცილებელი გახდა მოგვეხდინა კვლევის თეორიული, ემპირიულ-რაოდენობრივი და თვისებრივი მეთოდების შეჯერება და სამეცნიერო სფეროში არსებული უახლესი სტატისტიკული მეთოდების გამოყენება.

ლიტერატურის ანალიზის შემდეგ, საქართველოსა და აშშ-ის ბიზნეს გარემოს გლობალური კონტექსტით შესასწავლად მივმართეთ PESTEL - ანალიზის მეთოდს. ფაქტორების ანალიზისთვის გამოყენებულია მსოფლიოს წამყვანი საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ გამოქვეყნებული ქვეყნების 2017-2021 წლების საერთაშორისო ეკონომიკური და ფინანსური რეიტინგები. საგარეო ვაჭრობის პოტენციალის და მასზე მოქმედი დეტერმინატების ემპირიულ კვლევაში გამოყენებულია შეფასების სამი ტექნიკა: EGLS, two-stage EGLS, GMM (ემპირიული კვლევის მეთოდოლოგია და

მონაცემთა ბაზის ფორმირების პროცესი დეტალურად აღწერილია სადისერტაციო ნაშრომის 3.1 პარაგრაფში).

კვლევის მეცნიერული სიახლე

სადისერტაციო ნაშრომი წარმოადგენს, როგორც სიახლის მატარებელს, ასევე კონტრიბუტორს გლობალური ბიზნეს-გარემოს კონტექსტით ქვეყნებს შორის ვაჭრობის სფეროში არსებული თეორიულ-მეთოდოლოგიური ცოდნის შესავსებად.

ნაშრომის ზოგად მეცნიერულ სიახლეს წარმოადგენს გრავიტაციული მოდელის გამოყენებით საქართველოს საგარეო ვაჭრობაზე მოქმედი ფაქტორების კომპლექსური ანალიზი და გლობალიზაციის პირობებში საქართველოს საგარეო ვაჭრობის პოტენციალის შეფასება აშშ-თან.

აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ საქართველოსა და აშშ-ის ვაჭრობაზე ჩატარებულმა ემპირიული კვლევის შედეგებმა გაამდიდრა საერთაშორისო ცოდნა მცირე და დიდი ეკონომიკის მქონე ქვეყნების ვაჭრობაზე მოქმედი ფაქტორების მიმართულებით. შესაბამისად, ნაშრომის მეცნიერულ სიახლეს წარმოადგენს შემდეგი:

- განისაზღვრა ქვეყნების ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ სფეროში გლობალიზაციის მამოძრავებელი ძალების ზემოქმედების მექანიზმი;
- ლიტერატურის ანალიზის საფუძველზე გამოკვეთილია გრავიტაციული მოდელი, როგორც დიდი და მცირე ეკონომიკის მქონე ქვეყნებს შორის ვაჭრობაზე მოქმედი ფაქტორების და სავაჭრო პოტენციალის ემპირიული კვლევის სასარგებლო ინსტრუმენტი;
- დადგენილია საქართველოსა და აშშ-ის თანამშრომლობის პრიორიტეტული სფეროები, განსაზღვრულია მათი განვითარების პერსპექტივები და შესწავლილია ორი ქვეყნის თანამშრომლობის სამართლებრივი ბაზა;
- შედარებითი PESTEL ანალიზის საფუძველზე აგებულია მეტა-მატრიცა, რომელიც ასახავს გლობალური კონტექსტით ორი ქვეყნის ბიზნეს-გარემოს წინაშე მდგარ ძირითად გამოწვევებს და მათი გადაჭრის რეკომენდაციებს;

- გამოვლენილია საქართველოსა და ამერიკის შეერთებული შტატების სავაჭრო ურთიერთობების საფუძვლები, გაანალიზებულია ორი ქვეყნის თანამედროვე ეკონომიკური მდგომარეობა და მასზე მოქმედი ფაქტორები;
- საქართველო - ამერიკის შეერთებული შტატებს შორის განხორციელებული ექსპორტ-იმპორტის რეტროსპექტიული ანალიზის საფუძველზე გაანალიზებულია პრეფერენციული სავაჭრო რეჟიმის (GSP-ს) თანამედროვე მდგომარეობა და გამოვლენილია მისი გაღრმავების შესაძლებლობები;
- ემპირიულად დადგენილია, რომ მშპ და ქვეყნებს შორის საერთო საზღვარი სტატისტიკურად მნიშვნელოვან დადებით გავლენას ახდენს საქართველოს სავაჭრო ნაკადებზე პარტნიორ ქვეყნებთან;
- მონაცემთა ემპირიული ანალიზის საფუძველზე გამოვლინდა, რომ სავაჭრო გახსნილობა, თავისუფალი სავაჭრო შეთანხმებები, გეოგრაფიული დისტანცია, რელიგია და საქართველოს მოსახლეობის რაოდენობა უარყოფით ზემოქმედებას ახდენს საქართველოს სავაჭრო ნაკადებზე პარტნიორ ქვეყნებთან;
- დადგენილია, რომ საქართველოს სავაჭრო ნაკადებზე სტატისტიკურად მნიშვნელოვან დადებით გავლენას ახდენს პარტნიორი ქვეყნის მოსახლეობის რაოდენობა;
- გამოვლენილია, რომ საქართველოს სავაჭრო პოტენციალი აშშ-სთან სუსტია, მიუხედავად მისი დიდი და მიმზიდველი ბაზრისა.

კვლევის თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა

21-ე საუკუნის სწრაფად ცვალებად სამყაროში ქვეყნებს შორის საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობები სულ უფრო მნიშვნელოვანი ხდება. გლობალური საკითხები გლობალურ გადაწყვეტას საჭიროებს. თითოეული ქვეყანა ცდილობს თავისი ადგილის დამკვიდრებას საერთაშორისო სავაჭრო სარბიელზე. საერთაშორისო ვაჭრობიდან სარგებელს იღებს ყველა ქვეყანა. მრავალი საერთაშორისო კვლევა ადასტურებს, რომ თავისუფალი ვაჭრობის ხელშეკრულებები ხელს უწყობს ეროვნული ეკონომიკის ზრდას. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ყველა ქვეყანა ინდივიდუალურად აღიქვამს მასზე მოქმედ თითოეულ ფაქტორს და არ შეიძლება სხვა ქვეყნის მაგალითი გამოყენებული იყოს საქართველოზე.

სადისერტაციო ნაშრომის ევრისტიკული მნიშვნელობა მდგომარეობს მცირე და დიდი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებს შორის სავაჭრო ურთიერთობების პოტენციალის შეფასებაში და მასზე მოქმედი ფაქტორების კვლევის თეორიული ბაზის გამოკვეთაში. დისერტაციის თეორიულ და პრაქტიკულ მნიშვნელობას არსებითად ზრდის საქართველოსა და აშშ-ის ვაჭრობაზე მოქმედი ფაქტორების ემპირიული კვლევის შედეგები. ჩატარებული კვლევა შეავსებს ეკონომიკურ მეცნიერებაში უკვე არსებულ თეორიებსა და კონცეფციებს, ასევე მნიშვნელოვან საფუძველს შექმნის პრობლემით დაინტერესებული მეცნიერებისათვის შემდგომი კვლევების ჩასატარებლად.

პრაქტიკული თვალსაზრისით, კვლევის შედეგები შეიძლება გამოყენებულ იქნას ქვეყნის საგარეო სავაჭრო პოლიტიკის შემუშავებისას და მოლაპარაკებების სტრატეგიების დაგეგმვისას. აშშ-ის და საქართველოს ბაზრებით დაინტერესებულ მეწარმეებს ნათელ წარმოდგენას შეუქმნის ქვეყნების, პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციოკულტურულ, ტექნოლოგიურ, ეკოლოგიურ და სამართლებრივ გარემოზე გლობალური კონტექსტით. ასევე ამ ქვეყნების საგარეო ვაჭრობის პოლიტიკასა და გამოყენებულ სავაჭრო რეჟიმებზე. კვლევის შედეგები, ასევე, შეიძლება მიმართული იყოს საგანმანათლებლო პროცესში, საერთაშორისო ვაჭრობასთან დაკავშირებული კურსების სწავლებისას.

კვლევის პუბლიკაცია და აპრობაცია

სადისერტაციო ნაშრომი სრულად განხილულია 2023 წლის 15 სექტემბერს ივანე ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის, საერთაშორისო ბიზნესის კათედრაზე. (კათედრის სხდომის ოქმი N 3)

კვლევის შედეგები წარდგენილია შემდეგ საერთაშორისო კონფერენციაზე:

✚ The Covid pandemic and contemporary trends of global trade flows“. “2nd International Scientific and Practical Internet Conference: Impact of Covid-19 Pandemic on Development of Modern World: Threats and Opportunities,, 2022. (pp. 37-42). 'WayScience', International Electronic Scientific and Practical Journal. ISBN 978-617-95218-9-8. <http://www.wayscience.com/en/2nd-conference-21-22-september-2022/>

✚ The Repercussions the Covid-19 pandemic Had on the global economy and international trade flows. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია. „მსოფლიო და ეროვნული ეკონომიკის განვითარების პრობლემები პანდემიისა და რუსეთ-უკრაინის ომის გათვალისწინებით“. ეკონომიკა-XXI საუკუნე. 2023. (E ISSN 2587-4691) (ცნობა)

სადისერტაციო კვლევის ცალკეული მასალები გამოქვეყნებულია ქართულ და საერთაშორისო რეფერირებად ჟურნალებში:

- ✓ საქართველოსა და ამერიკის შეერთებული შტატების ექსპორტ-იმპორტის რეტროსპექტიული ანალიზი. ახალი ეკონომისტი. 17(2), 2022. 53-58. doi:10.36962/NEC17022022. ISSN 2667-9752 (Online). ISSN 1512-4649 (Print). <http://www.neweconomist.com.ge/journal/article/retrospective-analysis-of-exports-and-imports-between-georgia-and-the-united-states-1673020311>
- ✓ საქართველოსა და ამერიკის შეერთებული შტატების ბიზნეს გარემოს PESTEL - ანალიზი. ეკონომიკა და ბიზნესი. XIV(3), 2022. 128-149. doi:10.56079. ISSN 1987-5789. ESSN 2587-5426. <http://eb.tsu.ge/?cat=arq&leng=ge&arq=2022-11-30>

- ✓ „Georgia’s Foreign Trade Potential with the United States: A Gravity Model Approach”. The Journal of Eastern Europe and Central Asia Research (JEECAR) Vol.10 No.7 December 2023. (ISSN: 2328-8272 (print) | ISSN: 2328-8280 (online) Scopus and Web of Science. <https://ieeca.org/journal/index.php/JEECAR>. (ცნობა)

დისერტაციის სტრუქტურა

დისერტაცია შედგება შესავალის, სამი თავის, რვა პარაგრაფისა და დასკვნისაგან. მას თან ერთვის გამოყენებული ლიტერატურის სია. ძირითადი ნაწილი მოიცავს კომპიუტერზე ნაბეჭდ A4 ფორმატის 138 გვერდს.

შესავალში განხილულია თემის აქტუალობა და მეცნიერული დამუშავების დონე. ჩამოყალიბებულია კვლევის მიზანი და ამოცანები. განსაზღვრულია კვლევის საგანი და ობიექტი. განხილულია კვლევის თეორიულ-მეთოდოლოგიური ბაზა და კვლევის თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობა. ჩამოყალიბებულია კვლევის მეცნიერული სიახლე და მოსალოდნელი შედეგები.

სადისერტაციო ნაშრომის პირველი თავი - საერთაშორისო ვაჭრობა გლობალიზაციის პირობებში - შედგება სამი პარაგრაფისაგან. პირველ პარაგრაფში შესწავლილია ბიზნესის გლობალიზაციის ფენომენი და მისი მამოძრავებელი ძალები. მეორე პარაგრაფი ეძღვნება საგარეო ვაჭრობის თორიული და ემპირიული კვლევების ანალიზს. შესწავლილია საერთაშორისო ვაჭრობის კლასიკური და თანამედროვე თეორიები, ასევე ემპირიული კვლევებით მიღებული შედეგები. ლიტერატურის ანალიზის საფუძველზე გამოკვეთილია გრავიტაციული მოდელი, როგორც დიდი და მცირე ეკონომიკის მქონე ქვეყნებს შორის ვაჭრობაზე მოქმედი ფაქტორების და სავაჭრო პოტენციალის შეფასების ემპირიული კვლევის სასარგებლო ინსტრუმენტი. მესამე პარაგრაფში გაანალიზებულია საქართველოსა და აშშ-ის ადგილი გლობალურ ბიზნეს-გარემოში.

ნაშრომის მეორე თავი - საქართველოსა და აშშ-ის ეკონომიკური თანამშრომლობის საფუძვლები - მოიცავს სამ პარაგრაფს. პირველ პარაგრაფში გაანალიზებულია საქართველოსა და აშშ-ის თანამშრომლობის მიზეზები და სამართლებრივი საფუძვლები. მეორე პარაგრაფში გაანალიზებულია საქართველოსა და მსოფლიოს უდიდესი ეკონომიკის აშშ-ის ბიზნეს-გარემოს შედარებითი PESTEL ანალიზი გლობალური კონტექსტით. გარემოზე მოქმედი ფაქტორების ანალიზისთვის გამოყენებულია მსოფლიოს წამყვანი საერთაშორისო ორგანიზაციების მიერ

გამოქვეყნებული ქვეყნების 2017-2021 წლების საერთაშორისო ეკონომიკური და ფინანსური რეიტინგები. გაკეთებულია შესაბამისი დასკვნები, ასევე შესწავლილია აშშ-ის და საქართველოს სარეიტინგო ქულები. ხოლო მესამე პარაგრაფი სრულად მოიცავს საქართველოსა და აშშ-ის ექსპორტ-იმპორტის რეტროსპექტიულ ანალიზს და აანალიზებს მის დინამიკას გლობალიზაციის პირობებში.

დისერტაციის მესამე თავი მთლიანად მოიცავს კვლევით ნაწილს. პირველი პარაგრაფი განსაზღვრავს კვლევის მეთოდოლოგიას და აღწერს მონაცემთა შეგროვების სპეციფიკას. განმარტებულია კვლევაში გამოყენებული ცვლადები: მშპ, ექსპორტი, იმპორტი, სავაჭრო ბრუნვა, თავისუფალი სავაჭრო ხელშეკრულებები, საერთო საზღვრები, რელიგია, ეკონომიკის გახსნილობა, მოსახლეობა, მანძილი და აღწერილია მათი მოპოვების წყაროები. ჩამოყალიბებულია კვლევის კონცეპტუალური ჩარჩო. საქართველოსა და 44 პარტნიორ ქვეყანას შორის სავაჭრო ურთიერთობის ანალიზისთვის გამოყენებულია პროგრამა EViews 12. მეორე პარაგრაფი ეთმობა მონაცემთა ანალიზს და ემპირიული კვლევის შედეგების გამოკვეთას. აშშ-თან საქართველოს სავაჭრო პოტენციალის შეფასება განხორციელებულია EGLS, ორ საფეხურიანი Two stage -EGLS და GMM ტექნიკის გამოყენებით.

დასკვნით ნაწილში შეჯამებულია ნაშრომში წარმოდგენილი თეორიული და ემპირიული ანალიზის საფუძველზე მიღებული შედეგები.

თავი I. საერთაშორისო ვაჭრობა გლობალიზაციის პირობებში

1.1 ბიზნესის გლობალიზაციის ფენომენი და მისი მამოძრავებელი ძალები

გლობალიზაციამ, როგორც არასდროს ყველა ქვეყნის მოქალაქისათვის მარტივად გასაგები გახადა ის რეალური მსოფლიო ეკონომიკური ძალები, რომლებიც მათ ბედზე ყოველდღიურად ზემოქმედებენ (კრუმანი, ობსტფელდი, & მელიტცი, 2017). გლობალიზაცია გავლენას ახდენს მსოფლიო საზოგადოებაზე, მოიცავს რა საზოგადოებრივი ურთიერთობების ყველა სფეროს, მათ შორის ეკონომიკურ, პოლიტიკურ, სოციალურ, სამართლებრივსა თუ კულტურულს, ის მეტ-ნაკლებად მონაწილეა მათში მიმდინარე პროცესებზე.

ნობელის პრემიის ლაურეატის, ჯოზეფ სტიგლიცის განმარტებით, გლობალიზაცია არის მსოფლიოს ქვეყნებისა და ხალხების უფრო მჭიდრო ინტეგრაცია, რაც გამოწვეულია ტრანსპორტირებისა და კომუნიკაციის ხარჯების უზარმაზარი შემცირებით და საზღვრების გარეთ საქონლის, მომსახურების, კაპიტალის, ცოდნისა და ხალხის ნაკადების ხელოვნური ბარიერების მოშლით (Stiglitz, 2002).

გლობალიზაციის ფენომენი ფართო, ცვალებადი და მრავალფეროვანია. თეოდორ ლევიტი, ჰარვარდის უნივერსიტეტის პროფესორი, რომელიც გლობალიზაციის კონცეფციის პიონერია, ცნება „ბაზრის გლობალიზაცია“ პირველმა შემოიტანა (Levit, 1983). მისი აზრით, გლობალიზაცია ეს არის კომერციული, გლობალურ კონკურენციის ეპოქაში წარმატებული კომპანიების, გლობალურ დონეზე მარკეტინგული სტრატეგია, რომელიც ვითარდება ერთიანი სტრატეგიული ბაზრის შეთავაზებისკენ.

ქვეყნის მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობის გაუმჯობესებისა და ეკონომიკური განვითარებისათვის პირობების შესაქმნელად გლობალიზაციის პროცესი წარმოადგენს კატალიზატორს, რომელიც სრულიად ცვლის ქვეყნების ეკონომიკურ სისტემას და ახდენს კულტურულ ტრანსფორმაციას (შაბურიშვილი, 2017).

გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ ანტიგლობალისტების მთავარი არგუმენტების - უმუშევრობა, ბავშვების შრომა, გარემოს უგულვებელყოფა და ძირითადი საჭიროებების გაუთვალისწინებლობა, განვითარებულ ქვეყნებთან ერთად ბრალდებებს უყენებენ ტნკ-ებს.

მიუხედავად გლობალიზაციის მიმართ არაერთგვაროვანი დამოკიდებულებისა, მოყოლებული მეოცე საუკუნიდან სამეცნიერო და პოლიტიკურ არენაზე ის მაინც ძირითადი განხილვის საგნად შეიძლება ჩაითვალოს (შენგელია, 2012).

გლობალური ბიზნეს-გარემო რთული სტრუქტურის მქონეა (Harrison, 2014). გლობალიზაციის ეპოქაში ბიზნესზე უამრავი მნიშვნელოვანი ფაქტორი მოქმედებს. მათ შორისაა ქვეყნის პოლიტიკური, ეკონომიკური, დემოგრაფიული, ბუნებრივი და მთელი რიგი სხვა (ბედიანაშვილი, 2016).

მეოცე საუკუნიდან მოყოლებული გლობალურმა ცვლილებებმა გამოიწვია გლობალური ეკონომიკების მასშტაბურად შეცვლა (Кастельс, 2000).

უვიზო მიმოსვლის უზრუნველყოფა არის ერთ-ერთი პოლიტიკა, რომელიც ხელს უწყობს გლობალიზაციის არსებობას (ხარაიშვილი, 2020).

გლობალიზაციამ თვითონვე შექმნა გლობალიზაციის კონკურენტული ფენომენი - ერთის მხრივ, მუდმივად უნდა აუმჯობესებდეს საკუთარ მაჩვენებლებს, და მეორეს მხრივ, ამით ხელს უწყობდეს სხვებს მაჩვენებლების გაუმჯობესებაში და კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაში (ღაღანიძე, 2020).

გლობალიზაცია, გლობალური ინტეგრაცია გაგებულია, როგორც მთელს მსოფლიოში ურთიერთთანამშრომლობის გაფართოვება, გაღრმავება და დაჩქარება თანამედროვე სოციალური ცხოვრების ყველა ასპექტში. ის არის ურთიერთდაკავშირებული სოციალური, კულტურული და ეკონომიკური განვითარების ფართო პროცესი სივრცობრივი და პოლიტიკური საზღვრების მიღმა. აქვე აღსანიშნავია ეკონომიკური გლობალიზაციის სამი ძირითადი ასპექტი. ესენია:

საერთაშორისო ტურიზმი, საერთაშორისო ვაჭრობა და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები (Held, McGrew, Perraton, & Goldblatt, 1999).

ცნობილი ამერიკელი მეცნიერის ფრიდმანის (1983) განმარტებით, “გლობალიზაცია - ეს არის ბაზრების, ერებისა და სახელმწიფოების, ტექნოლოგიების ინტეგრაცია, რაც ინდივიდებს, კორპორაციებს, ერებსა და სახელმწიფოებს აძლევს მსოფლიოს ნებისმიერ წერტილში წვდომის საშუალებას უფრო სიღრმისეულად და იაფად, ვიდრე წარსულში”. გლობალიზაციას აქვს ეკონომიკური წესების საკუთარი ნაკრები, რომლის საფუძველი არის ეროვნული ეკონომიკების გახსნილობა, დერეგულირება და პრივატიზება, მისი კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისა და უცხოური კაპიტალის მოზიდვის მიზნით (Friedman J. , 1983).

გლობალიზაციის პროცესები, ფართო გაგებით, ხასიათდება ეკონომიკური, პოლიტიკური და საზოგადოებრივი ცხოვრების ძირითად სფეროებში ურთიერთკავშირების და ურთიერთდამოკიდებულებების მკვეთრი გაძლიერებითა და გართულებით, რომელიც იძენს პლანეტარულ მასშტაბებს (Максимова, 2004). გლობალიზაცია გამოიხატება მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებს შორის მზარდ ურთიერთდამოკიდებულებებში, რაც განპირობებულია საქონლისა და მომსახურებების მზარდი მოცულობების მოძრაობით და მათი გავრცელების მასშტაბების მნიშვნელოვანი გაფართოვებით, აგრეთვე ყველა სახის ტექნოლოგიების სწრაფი და ფართო გავრცელებით.

საერთაშორისო ეკონომიკის პეტერსონის ინსტიტუტის განმარტებით (PIIE), გლობალიზაციის პროცესი შეჩერდა პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ, ნაციონალური ეკონომიკები დაუბრუნდნენ პროტექციონიზმს. აღნიშნული ტრენდი გაგრძელდა დიდი დეპრესიისა და მეორე მსოფლიო ომის პერიოდშიც, სანამ აშშ-მა არ ითავა ინსტრუმენტალურად მნიშვნელოვანი როლი საერთაშორისო ვაჭრობის აღდგენაში (The Peterson Institute for International Economics (PIIE), 2023).

საინტერესოდ გადმოგვცემს გლობალიზაციის შინაარსს ნიუ-იორკ თაიმსის პოლიტიკური რეპორტიორი, განსაზღვრავს რა „გლობალიზაციას“ პარადიგმის

ცვლილებების თვალსაზრისით. ჩვენ შეგვიძლია შევადაროთ თანამედროვე მსოფლიო „ცივი ომის“ 1989 წელში დაცემამდე (Friedman T. L., 1999).

ცხრილი 1.

„პარადიგმების ცვლილებები ცივი ომიდან გლობალიზაციის ეპოქამდე“

ცივი ომი	გლობალიზაცია
ჩაკეტილი სივრცე/დანაყოფი	ინტეგრაცია (ერების, ბაზრების და ტექნოლოგიების)
კედელი (იზოლირებული სისტემა)	ქსელი (კომპლექსური სისტემა)
მსოფლიოს ქვეყნების 8%-ს აქვს თავისუფალი ბაზარი	მსოფლიო ქვეყნების 28%-ს აქვს თავისუფალი ბაზარი
განსხვავებული, ცალკეული კულტურები	გლობალური კულტურა
ნელი სვლა/წონა (მეგატონი)	სწრაფი სვლა/სიჩქარე (მეგაბიტი)
ერთი ძალა/ინდივიდის ბაზარი	კავშირები/ინდივიდების, ბაზრების ძალა

გლობალიზაციის ტრანსფორმაცია შეიძლება წარმოდგენილ იქნეს სამ ძირითად პერიოდად:

გლობალიზაციის I ტალღა საბჭოთა კავშირის დაშლამდე მსოფლიო ეკონომიკა მოიცავდა აშშ-ს, ევროპის და იაპონიის 580 მილიონ ადამიანს. 1990-იანი წლებიდან რკინის ფარდის რღვევამ ეკონომიკური საქმიანობის გაფართოვება გამოიწვია და მსოფლიოს მნიშვნელოვანი ნაწილი მოიცვა. შეიძლება ითქვას, რომ დღეისთვის მსოფლიოში მხოლოდ რამდენიმე ქვეყანა არის იზოლირებული.

გლობალიზაციის II ტალღა ამჟამად მთელი ძალით მიმდინარეობს. გლობალურ სტრატეგიაში პრიორიტეტი უკვე არა იაფი მიწოდების წყაროების ხელმისაწვდომობაა, არამედ განვითარებად ბაზრებზე დაშვება.

გლობალიზაციის III ტალღის პირობებში შესაძლებელია, რომ გამოჩნდნენ ახალი კონკურენტები სამთავრობო კეთილდღეობის ფონდების, ლოკალური კომპანიების და ბრენდების სახით, რომლებიც ეცდებიან გლობალურ კომპანიებად გადაქცევას.

ერთ-ერთი კრიტიკული ნაბიჯი გლობალიზაციის გზაზე იყო 1993 წელს ხელმოწერილი NAFTA-ს (ჩრდილო ამერიკის თავისუფალი ვაჭრობის ხელშეკრულება) ხელშეკრულება (Congressional Research Service, 2020). 2020 წელს NAFTA შეცვლილი იქნა USMC-ით (ამერიკა-მექსიკა-კანადის ხელშეკრულება).

გლობალიზაცია არის უდიდესი და უმნიშვნელოვანესი ფენომენი, რომელმაც შეცვალა სამყარო მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ. გლობალიზაციის პროცესი უზრუნველყოფს საერთაშორისო ვაჭრობის და ინვესტიციების სტიმულირებას, კულტურულ გაცვლას, ტურიზმისა და მიგრაციის ზრდის ტენდენციებს, კომუნიკაციებისა და ტექნოლოგიების გაუმჯობესებასა და გავრცელებას.

გლობალიზაციის პროცესი ამცირებს ადგილობრივ მთავრობათა მხრიდან საკუთარი ქვეყნის ეკონომიკაზე გავლენის მოხდენის შესაძლებლობას. ადგილობრივ მთავრობებს უჭირთ პროტექციონისტული ღონისძიებების გატარება სამამულო წარმოების დასაცავად.

ეკონომიკური გლობალიზაციის ინდიკატორების მიხედვით, პრიორიტეტულია გლობალიზაციის მთავარი მამოძრავებელი ძალები: საერთაშორისო ვაჭრობა, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები, მრავალეროვნული (ტრანსნაციონალური) ფირმების საქმიანობა და ტექნოლოგიების წარმოება-საერთაშორისო გავრცელება. ფირმათაშორისო ვაჭრობა არის გლობალიზაციის ინტენსივობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ინდიკატორი (OECD, 2005)

გლობალიზაცია მხოლოდ საერთაშორისო ბიზნესში ჩართვა არ არის, განსხვავება ხარისხობრივია და გულისხმობს თვით საერთაშორისო ბიზნესის სუბიექტების ტრანსფორმაციასა და მათი სტრატეგიული ორიენტაციების ცვლილებას. XXI საუკუნის რადიკალურმა ტექნოლოგიურმა ინოვაციებმა ფართო შედეგებით

იმოქმედეს ქვეყნების კულტურასა და საზოგადოებრივ პოლიტიკაზე (CATO Institute, 2019).

მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ტრანსნაციონალური კორპორაციები საერთაშორისო ეკონომიკური კავშირების ძირითადი წარმმართველნი და გლობალიზაციის მთავარი სუბიექტები არიან. მართალია, ხშირად მათ განიხილავენ, როგორც გლობალიზაციის პროცესების შედეგს, მაგრამ საჭიროა დავინახოთ, რომ ისინი თავის მხრივ, გლობალიზაციის მამოძრავებელ ძალებს წარმოადგენენ (ჯამაგიძე, 2008).

კორპორაციების მნიშვნელოვანი როლიდან გამომდინარე, მათ მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები წარმოადგენენ ეკონომიკური გლობალიზაციის მნიშვნელოვან ფაქტორს. ისინი შეგვიძლია განვიხილოთ, როგორც გლობალიზაციის უკან მდგომი ეკონომიკური ძალა.

თანამედროვე ტრანსნაციონალური კორპორაციები გადამწყვეტ როლს თამაშობენ საერთაშორისო სამეურნეო ურთიერთობების განვითარებაში, ისინი წარმოადგენენ ინოვაციური საქმიანობის და ტექნოლოგიური ტრანსფერის უმნიშვნელოვანეს სუბიექტებს. ინოვაციური პროცესი გვევლინება კონკურენტულობის უზრუნველყოფის ძირითად წყაროდ, როგორც ცალკეული კომპანიების, ისე ეროვნული ეკონომიკის დონეზე.

ინოვაციური პროცესების განხორციელების ეფექტიანობა განისაზღვრება მისი შედეგების ტრანსფერის ინტენსივობითა და ხარისხით. ტექნოლოგიების ტრანსფერი უზრუნველყოფს მწარმოებლურობის ამაღლებას ეროვნული ეკონომიკის ცალკეულ დარგებში, კონკურენტუნარიანობის ზრდას და საექსპორტო შესაძლებლობების გაფართოებას. ტნკ-ები განსაკუთრებულ ადგილს იკავებენ საერთაშორისო ბიზნესში, გვევლინებიან ძირითად სუბიექტებად და მრავალმხრივ გავლენას ახდენენ მის ფუნქციონირებაზე (შაბურიშვილი, 2016).

ჯ. დანიინგი (1993) მიიჩნევს, რომ თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკაში მიმდინარე მოვლენები და ტექნოლოგიური მიღწევები აღრმავენ კონკრეტულ

ურთიერთდამოკიდებულებას ქვეყნებს შორის და მათი კონკურენტული უპირატესობის რომები ურთიერთდაკავშირებული ხდება. ტნკ-ები მიზანშეწონილად მიიჩნევენ გადაიტანონ ზოგიერთი საწარმოო ბაზა სხვა ქვეყნებში, რომლებიც უკეთეს პირობებს შესთავაზებს მათ ინოვაციების დანერგვისა და ამოქმედებისათვის.

ტნკ-ების შვილობილი კომპანიები სპეციალიზდებიან იმ პროდუქციის წარმოებაზე, რომელშიც მათ აქვთ კონკურენტული უპირატესობა და ყიდიან პროდუქციას რეგიონულ და ეროვნულ ბაზრებზე. სხვადასხვა არამატერიალური აქტივის მობილურობა, ფირმათაშორის ალიანსებთან და ქსელებთან ერთად გზას უხსნის მსოფლიო ეკონომიკის ინტეგრაციასა და გლობალიზაციას.

გლობალიზაცია უკავშირდება ბაზრების მიერ გლობალური სახის მიღების მზარდ ტენდენციას, ტნკ-ების სწრაფვას განალაგონ საქმიანობა მთელი მსოფლიოს მასშტაბით, მოახდინონ სტრატეგიებისა და ოპერაციების კოორდინაცია და ინტეგრაცია ეროვნულ საზღვრებს მიღმა.

რ. ბოლდუინის (2006) კონცეფციის თანახმად, გლობალიზაცია ტერმინი გამოხატავს ორ ძლიერ ტენდენციას: წარმოების სივრცული დაშორება მოხმარებისგან და წარმოების სტადიების გეოგრაფიული დაცალკეება. ამის შესაძლებლობას ქმნის გლობალური საწარმოო ქსელები. ხოლო ამგვარ ქსელებში ტნკ-ები ასრულებენ სისტემის გამაერთიანებელ როლს.

აქვე აღსანიშნავია, რომ სამრეწველო საქონლისა (მიკროპროცესორები, მეხსიერების ჩიპები, საავიაციო საქონელი და სხვა) და ნედლეულის (რესურსების, სასოფლო-სამეურნეო საქონლის) ბაზრები გამოირჩევიან გლობალიზაციის უფრო მაღალი ხარისხით მათი უნივერსალური ხასიათიდან გამომდინარე, ხოლო სამომხმარებლო საქონლის ბაზარი წარმოადგენს ყველაზე ნაკლებ გლობალიზებულ ბაზარს.

მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციის საფუძველს წარმოების ზრდადი ინტერნაციონალიზაცია წარმოადგენს. ეს ცნება გულისხმობს მსოფლიოს ცალკეული

ქვეყნების საწარმოებს შორის მყარი ეკონომიკური კავშირის დამყარებას და განვითარებას. წარმოების ინტერნაციონალიზაციაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს საერთაშორისო ტრანსპორტის სწრაფი განვითარება და ტრანსპორტირების დანახარჯების მკვეთრი შემცირება.

წარმოების ინტერნაციონალიზაციამ განაპირობა ეროვნული კაპიტალის დაკავშირებისა და გაერთიანების პროცესის გაღრმავება, ანუ კაპიტალის ინტერნაციონალიზაცია. ამის ნათელი მაგალითია ეროვნული კომპანიების გარდაქმნა უმსხვილეს ტრანსნაციონალურ კომპანიებად.

საერთაშორისო ბიზნესი თავის განვითარების პიკს აღწევს ტრანსნაციონალურ კორპორაციებში. საქონლითა და მომსახურებით საერთაშორისო ვაჭრობა წარმოადგენს გლობალიზაციის პროცესის მთავარ შემადგენელ კომპონენტს.

იმ ფაქტს, რომ გლობალიზაციის პირობებში, როგორც საქონლისა და მომსახურების, ასევე წარმოების ფაქტორთა გატანას ძირითადად ადგილი აქვს განვითარებული ქვეყნებიდან განვითარებად ქვეყნებში, ადასტურებს ის, რომ ტრანსნაციონალური კორპორაციების მშობელი კომპანიების უდიდესი ნაწილი სწორედ განვითარებულ ქვეყნებშია განლაგებული. ამასთან, ტრანსნაციონალური კორპორაციები უპირატესობას ანიჭებენ პირდაპირ ინვესტიციებს, ვინაიდან ისინი ღებულობენ თავისუფალ დაშვებას სხვა ქვეყნების ბუნებრივ და შრომით რესურსებზე, უერთებენ რა მათ თავიანთ საკუთარ რესურსებს – კაპიტალს, ცოდნას, ტექნოლოგიასა და მეწარმეობრივ უნარს (აბესაძე, 2018).

თანამედროვე ეკონომიკა გლობალურ კონტექსტში შესაძლოა დავახასიათოთ გლობალურ ეკონომიკად. მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციის პროცესი წარმოადგენს წარმოებისა და კაპიტალის ინტერნაციონალიზაციის კანონზომიერ შედეგს (ITA, 2023). გლობალური ეკონომიკის მახასიათებელია ქვეყნებს შორის ეკონომიკური ურთიერთდამოკიდებულების არნახული ზრდა. შედეგად, ერთ ქვეყანაში მიმდინარე ეკონომიკურ ცვლილებებს (განსაკუთრებით პოლიტიკურად და ეკონომიკურად წამყვან ქვეყნებში) შეუძლია მკვეთრი ზეგავლენის მოხდენა სხვა

ქვეყნების ეკონომიკებზე. ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია აშშ-ს როლი გლობალურ ეკონომიკაში (The Federal Reserve, 2023).

გლობალიზაციის განვითარების პროცესში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები წარმოადგენს ძირითად ელემენტს. ის ქმნის პირდაპირ, სტაბილურ და გრძელვადიან კავშირებს ეკონომიკებს შორის. ის აგრეთვე წარმოადგენს ადგილობრივი საწარმოების განვითარების მნიშვნელოვან საშუალებას და მას აგრეთვე შეუძლია მიმღები ქვეყნის კონკურენტული პოზიციის გაუმჯობესება. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები შესაძლებლობას აძლევს მიმღებ ქვეყანას ფართოდ გაიტანოს თავისი პროდუქცია საერთაშორისო ბაზარზე.

1996 წელს გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის ვაჭრობისა და განვითარების კონცეფციის (UNCTAD) მიერ მიღებულია დოკუმენტი „პარტნიორობა განვითარებისა და ზრდის მიზნით“. ამ დოკუმენტიდან ჩანს, რომ სახელმწიფოთა მთავრობებისათვის მნიშვნელოვანია შემდეგი თეზისი: ეკონომიკური ზრდის და განვითარების პროცესში პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს შეუძლიათ დადებითი როლი ითამაშონ.

უკანასკნელ წლებში პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მნიშვნელობა მკვეთრად გაიზარდა. მას განიხილავენ იმ ინსტრუმენტად, რომელიც განაპირობებს გლობალურ მსოფლიო ეკონომიკაში სხვადასხვა ქვეყნის ინტეგრირებას წარმოების დონეზე, მთელი რიგი აქტივების - კაპიტალის, ტექნოლოგიების, მმართველობითი უნარ-ჩვევების გადაცემის საშუალებით, მათ შორის უცხოურ ბაზრებზე შეღწევის გათვალისწინებით (UNCTAD, 2023).

ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (OECD, 2023) მიერ შემოთავაზებულია ღირებულებათა ჯაჭვის გლობალიზაციის ინდიკატორები. ღირებულებათა ჯაჭვის გლობალიზაციის დონეს გვიჩვენებს წარმოების სიღრმე, ფირმათაშორისო და შიდადარგობრივი ვაჭრობა. ინდიკატორი, რომელიც გვიჩვენებს წარმოების სიღრმეს, გამოითვლება ქვეყანაში წარმოებული მთლიანი ღირებულების შეფარდებით ქვეყნის მთლიან გამოშვებასთან.

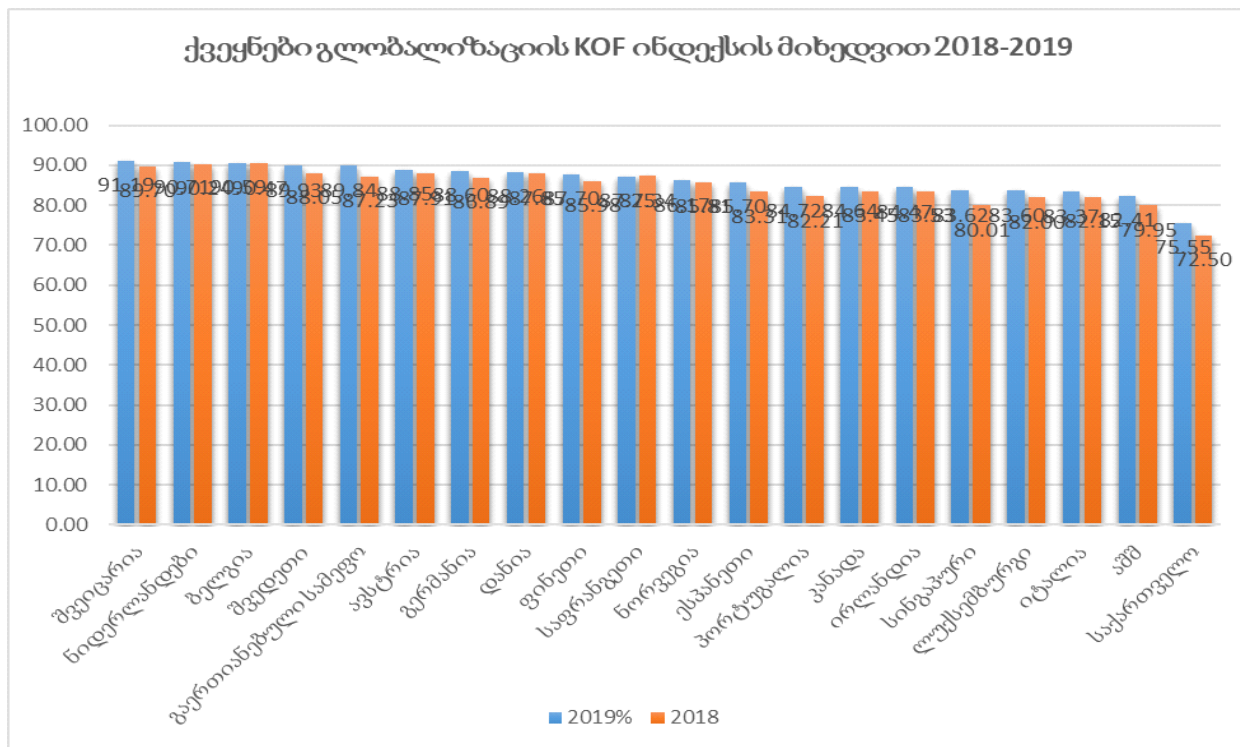
ყველა ზემოთ განხილულ მიდგომისა და თეორიის გათვალისწინებით, ეკონომიკური გლობალიზაცია შეიძლება განმარტებული იყოს, როგორც საქონლისა და წარმოების ფაქტორების გლობალური ბაზრების ფორმირების პროცესი, რომელიც განაპირობებს ამ პროცესში ჩართული ეკონომიკური სუბიექტებისა და ეკონომიკების თვისებრივ ტრანსფორმაციას. ანუ მარტივად რომ ვთქვათ, ეკონომიკურ გლობალიზაციაში ვაჭრობისა და კაპიტალის ტრანსნაციონალური ზრდა იგულისხმება.

კოფის ინდექსის (KOF) თანახმად, ეკონომიკურ გლობალიზაციას აქვს ორი განზომილება, პირველი - მიმდინარე ეკონომიკური ნაკადები, მეორე - ვაჭრობასა და კაპიტალზე შეზღუდვები.

კოფის ინდექსი მოიცავს გლობალიზაციის ეკონომიკურ, სოციალურ და პოლიტიკურ განზომილებებს. კოფის ინდექსი ეყრდნობა მსოფლიო ბანკის, ვაჭრობისა და განვითარების შესახებ გაეროს კონცეფციის წლიურ ანგარიშებს. 2019 წლის კოფის (KOF) გლობალიზაციის ინდექსის მიხედვით, რომელიც ზომავს ქვეყანაში გლობალიზაციის გავლენას ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და სოციალურ ჭრილში (KOF), აშშ - 82,41%-ით 23 - ე ადგილზე, ხოლო საქართველო - 75,55% - ით 42-ე ადგილზე. რაც შეეხება 2018 წლის მონაცემებს, აშშ - 79,95%-ით 24 - ე ადგილზე, ხოლო საქართველო - 72,50% - ით 45-ე ადგილზე (Statista Statistics, 2023).

დიაგრამა 1.

ქვეყნები გლობალიზაციის KOF ინდექსის მიხედვით (2018-2019 წლები)

წყარო: დამუშავებულია ავტორის მიერ www.statista.com -ის და <https://kof.ethz.ch> მონაცემზე დაყრდნობით

ლიბერალიზაცია, როგორც ეკონომიკურ საქმიანობაში მონაწილეობის თავისუფლება ქვეყნის შიგნით და საზღვრებს გარეთ, ეკონომიკური გლობალიზაციის განუყოფელი ნაწილია, რომლის აქტიური ტენდენციები XX საუკუნის მეორე ნახევრიდან გამოიკვეთა. ამ პერიოდიდან გამოჩნდა ბიზნესის მოდელი, რომელიც დაფუძნებული იყო წარმოების საერთაშორისო კონსოლიდაციაზე. რის შედეგადაც მივიღეთ მსხვილი კორპორაციული გაერთიანებები. კომპანიებმა განახორციელეს ბიზნესის ყველა ასპექტის რაციონალიზაცია (ყველა სახის დანახარჯების შემცირება). შედეგად ასპარეზზე გამოჩნდა მსხვილი კორპორაციების წრე, რომელთაც შესაძლებლობა ჰქონდათ წარმოების და გაყიდვების გლობალური მასშტაბით განხორციელების. ლიბერალიზაციის წყალობით გაფართოვდა კაპიტალის მოქმედების არეალი. კ. ო'რურკე და ჯ. ვილიამსონის აღნიშნულ პერიოდს გლობალიზაციის ოქროს ხანას უწოდებენ (O'Rourke & Williamson, 2001). მეორე

მსოფლიო ომის შემდგომ პერიოდში ვაჭრობის ზრდის ტემპი საშუალოდ, ორჯერ აღემატებოდა მსოფლიო მშპ-ს ზრდის ტემპს (UN, 2010).

ამდენად, თანამედროვე პირობებში ყველა ქვეყნის წინაშე დგას ერთი პრობლემა - რაც შეიძლება მინიმალური დანაკარგებით მაქსიმალურად გამოიყენოს გლობალიზაციის უპირატესობები.

მიუხედავად გლობალიზაციის დადებითი ზემოქმედებისა, მას უარყოფითი მხარეც გააჩნია, კერძოდ ერთი ქვეყნის ეკონომიკის დაღმავალმა სვლამ სავაჭრო პარტნიორებს შორის შეიძლება წარმოშვას “დომინოს ეფექტი“, რაც ძირითადად დააზარალებს პატარა და შედარებით სუსტ სუვერენულ სახელმწიფოებს.

მიუხედავად გლობალიზაციის რიგი უარყოფითი ზემოქმედებისა, იგი ხელს უწყობს ქვეყნის ეკონომიკურ, სოციალურ და პოლიტიკურ განვითარებას. განვითარებად ქვეყნებს ეხმარება ახალი ინოვაციების ათვისებაში, ხოლო განვითარებული ქვეყნები კიდევ უფრო მყარად ინარჩუნებენ თავის პოზიციებს მსოფლიო ბაზარზე, რაც მსოფლიო ბატონობის სურვილზე მიანიშნებს.

1.2 საერთაშორისო ვაჭრობის თეორიული და ემპირიული კვლევების ანალიზი

სახელმწიფოებს შორის თანამშრომლობის ყველაზე განვითარებული ფორმაა საერთაშორისო ვაჭრობა. საერთაშორისო ვაჭრობა ქვეყნებს შორის ეკონომიკური ურთიერთობის ყველაზე ადრეულ ფორმას წარმოადგენს, რომლის სწრაფი განვითარება დაიწყო XVI-XVII საუკუნეებში.

ამასთან უნდა აღინიშნოს რომ ეკონომიკური თეორიის არც ერთი ნაწილი არ არის ისეთი წინააღმდეგობრივი, როგორც საერთაშორისო ვაჭრობის თეორია და პოლიტიკა, შესაბამისად საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარებაზე მოქმედი ფაქტორების ახსნა რომელიმე ერთი თეორიით შეუძლებელია, ამიტომ უნდა მოხდეს მისი კომპლექსური შესწავლა.

საყოველთაოდ ცნობილ საერთაშორისო ვაჭრობის კლასიკურ თეორიებს, როგორებიცაა: დ. რიკარდოს შეფარდებითი უპირატესობის, ჰეკშერ-ოლინის, ჰეკშერ-ოლინ-სამუელსონის წარმოების ფაქტორების და სხვა თეორიებს მოჰყვა თანამედროვე თეორიები, რიმელთა აუცილებლობა განპირობებული იყო მეოცე საუკუნის მეორე ნახევრიდან მსოფლიოში გამოწვეული ცვლილებებით. მათ შორის აღსანიშნავია პორტერის (Porter Diamond Theory of National Advantage) გლობალური კონკურენტუნარიანობა, ორმაგი რომბის (The double diamond), 5 ძალის მოდელი (Porter's Five Forces), ვაჭრობის გრავიტაციის მოდელი (The Gravity Model of Trade), დამატებული ღირებულების ჯაჭვის პარადიგმა (Value Added Chain) და სხვა.

როგორც ცნობილია, XV-XVIII საუკუნეებში მერკანტილიზმის წარმომადგენლები თვლიდნენ, რომ ოქროს მარაგის ზრდა წარმოადგენდა სახელმწიფოს მთავარ ამოცანას, ხოლო საგარეო ვაჭრობას უნდა უზრუნველყო, პირველ რიგში, ოქროს შემოძინება, ეს კი შესაძლებელი იყო აქტიური სავაჭრო ბალანსის პირობებში (Econlib).

სამრეწველო გადატრიალებისა და მსხვილ მანქანურ წარმოებაზე გადასვლის პირობებში საგარეო ეკონომიკური საქმიანობის განვითარებამ, XVIII საუკუნის ბოლოს სტიმული მისცა თავისუფალი ვაჭრობის პრინციპების დამკვიდრებას (მამედოვა, 2009). პროტექციონიზმის საწინააღმდეგო პოლიტიკის ეკონომიკური არგუმენტების შედეგად შემუშავდა აბსოლუტური და შეფარდებითი უპირატესობების თეორიები.

მერკანტილისტულ შეხედულებებს დაუპირისპირდა და გააკრიტიკა კლასიკური პოლიტიკური ეკონომიკის სკოლის ფუძემდებელმა შოტლანდიელმა ეკონომისტმა ადამ სმიტმა. ადამ სმიტმა თავის ნაშრომში „გამოკვლევა ხალხთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ“ ჩამოაყალიბა აბსოლუტური უპირატესობის კონცეფცია, რომლის თანახმად ქვეყნებისთვის სარგებლიანი იქნებოდა დასპეციალიზებულიყვნენ იმ საქონლის ექსპორტზე, რომლის წარმოება სხვაზე ნაკლები შრომითი დანახარჯებით შეეძლოთ ანუ ქონდათ აბსოლუტური უპირატესობა (სმიტი, 1938). თუმცა გაურკვეველი იყო იმ ქვეყნების ბედი, რომლებსაც არცერთი საქონლის წარმოებაში არ ექნებოდათ აბსოლუტური უპირატესობა.

მოგვიანებით ადამ სმიტის იდეები განავითარა და საერთაშორისო ვაჭრობის პირველი თეორიის სახით წარმოგვიდგინა დევიდ რიკარდომ (Ricardo, 1817). მან 1817 წელს თავის ნაშრომში „პოლიტიკური ეკონომიისა და გადასახადების პრინციპები“ ჩამოაყალიბა შეფარდებითი უპირატესობის თეორია. ამ თეორიის თანახმად, ვაჭრობა მომგებიანია აბსოლუტური უპირატესობის არარსებობის პირობებშიც, კონკრეტულად კი მაშინ, როდესაც ქვეყნები სპეციალიზდებიან იმ საქონლის ექსპორტზე, რომლის წარმოება ნაკლები ალტერნატიული შრომითი დანახარჯებით შეუძლიათ. შესაბამისად, ქვეყნის კონკურენტული უპირატესობის ამოსავალი ცნება შრომის მწარმოებლურობა გახდა (Рикардо, 2007).

ამასთან ერთად უნდა აღინიშნოს, რომ რიკარდოს მოდელი მხოლოდ მიწოდების მხრიდან ანალიზებს საერთაშორისო ვაჭრობას და ეფუძნება წარმოების მხოლოდ ერთი ფაქტორის (შრომის) არსებობას. არაა გათვალისწინებული სხვა წარმოების ფაქტორების ზემოქმედება და მოთხოვნის პირობები.

მიუხედავად თავისი შეზღუდულობისა დ. რიკარდოს შეფარდებითი უპირატესობის თეორია დღესაც საბაზო როლს ასრულებს საერთაშორისო ვაჭრობის საკვანძო პრობლემების კვლევაში და ქვეყნების კონკურენტუნარიანობის განსაზღვრის მთავარი ინსტრუმენტია.

XX საუკუნის დასაწყისში ე. ჰეკშერმა (Heckscher, 1919) და ბ. ოლინმა (Ohlin, 1967) ჩამოაყალიბეს წარმოების ფაქტორების თანაფარდობის თეორია, რომლის თანახმად, წარმოებული საქონლის ღირებულება დამოკიდებულია წარმოების 3 ფაქტორის (შრომა, მიწა, კაპიტალი) გამოყენების შედეგად მიღებულ შემოსავალზე.

საერთაშორისო გაცვლის მიზეზია წარმოების ფაქტორების ფარდობითი სიუხვე ან ფარდობითი იშვიათობა. ანუ საერთაშორისო გაცვლა არის ჭარბი წარმოების ფაქტორების გაცვლა იშვიათ წარმოების ფაქტორებზე.

წარმოების ფაქტორების განსხვავებული ღირებულება ამა თუ იმ საქონლის წარმოებას იმ ქვეყანაში ასტიმულირებს, სადაც მისი წარმოებისათვის საჭირო ფაქტორები ჭარბი და იაფია. წარმოების ფაქტორების თანაფარდობის თეორია

გააღრმავა პ. სამუელსონმა (Samuelson, 1949), რომელმაც ჩამოაყალიბა შემდეგი თეორემა: წარმოების ფაქტორების ერთგვაროვნების, ტექნიკის იდენტურობის, სრულყოფილი კონკურენციისა და საქონლის სრული მობილურობის შემთხვევაში, საერთაშორისო გაცვლა ათანაბრებს წარმოების ფაქტორების ფასს.

ამ თეორემას ე. ჰეკშერის, ბ. ოლინის და პ. სამუელსონის გვარების შესაბამისად HOS-თეორემა დაერქვა. HOS-თეორემაში მნიშვნელოვანი გამარტივებებია გამოყენებული, ამიტომ მასში ყურადღება არაა გამახვილებული წარმოების ფაქტორების ხარისხზე, მათ კომბინაციაზე, ბაზრის მახასიათებელ მაჩვენებლებზე და ა. შ. მაგალითად, ვ. ლეონტიევმა შრომასა და კაპიტალს შორის კავშირების შესწავლისას აღმოაჩინა, რომ უხვი კაპიტალის მარაგების მიუხედავად აშშ იყო შრომატევადი პროდუქციის ექსპორტიორი. ლეონტიევის (Leontief, 1941) კვლევის შედეგი პარადოქსად იქნა მიჩნეული.

XX საუკუნის ეკონომიკური აზრი ვითარდებოდა თავისუფალი ვაჭრობისა და პროტექციონიზმის მომხრეთა დისკუსიების ფონზე. მათ შორის უპირატესობა თავისუფალი ვაჭრობის პრინციპებს ენიჭებოდა, თუმცა ცალკეულ პერიოდებში პროტექციონიზმს დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ქვეყნებისთვის. რაც შეეხება XXI საუკუნის დასაწყისს, თავისუფალი ვაჭრობის პრინციპებმა მყარი პოზიცია დაიმკვიდრა.

საერთაშორისო ვაჭრობაზე მოქმედი ფაქტორების უფრო კომპლექსურ ანალიზს გვთავაზობს კონკურენტუნარიანობის კონცეფციები. კონკურენტუნარიანობა ერთ – ერთი ყველაზე ხშირად გამოყენებული ცნებაა მიმდინარე ეკონომიკურ პოლიტიკაში, რეგიონალური ან ეროვნული პოლიტიკის ჩარჩოებსა და სტრატეგიებში, ბიზნესში. არსებობს სხვადასხვა თეორია კონკურენტუნარიანობის შესახებ, განსხვავებული მიდგომებით, როგორც მიკრო, ისე მაკრო დონეზე.

კონკურენტუნარიანობის კონცეფციის თეორიული წარმოშობა შეიძლება მოვიძიოთ საერთაშორისო ვაჭრობასა და მის როლში ეროვნულ და საერთაშორისო ეკონომიკურ კეთილდღეობაში. ბოლოდროინდელი თეორიული დებატები

განიხილავენ ქვეყნების კონკურენტუნარიანობის კონცეპტუალურ სირთულეებს არსებული მიდგომებით, რომლებიც მოიცავს, როგორც ექსკლუზიურად მიკროეკონომიკურ, ასევე მაკროეკონომიკურ პერსპექტივებს. ამგვარ კონცეპტუალურ მრავალფეროვნებას მივყავართ პრაქტიკულ შედეგებამდე. მეტად გლობალიზებულ ეკონომიკურ გარემოს წინაშე დგას კონკურენციასთან დაკავშირებული სხვადასხვა რისკები და შესაძლებლობები.

ღია ეკონომიკებს შორის საქონლის, მომსახურების, შრომისა და კაპიტალის ნაკადების ინტენსივობა და მიმართულებები გაიზარდა და უფრო არასტაბილური გახდა, რამაც ზოგიერთი ქვეყნისთვის დადებითი შედეგები გამოიღო, ზოგიერთი ეკონომიკისა და ერებისათვის კი უარყოფითი. რაც შეეხება გლობალურ დონეზე, საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციები თვლიან ქვეყნების კონკურენტუნარიანობას, როგორც გლობალური ეკონომიკის სტაბილურობისა და ზრდის, და განვითარებადი ეკონომიკის საერთაშორისო ეკონომიკურ ნაკადებში უფრო ღრმად ინტეგრირების წინაპირობას. კომპანიები და მოსახლეობის უმეტესი ნაწილი ბიზნესის სწრაფი შესაძლებლობების იდენტიფიცირებისა და მათი კეთილდღეობის სტატუსის უფრო მკაფიოდ გააზრების მიზნით, განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს ერების კონკურენტუნარიანობის საერთაშორისო შედარებას.

პოლ კ. კრუგმანი (1994) (1995) (1997) ამტკიცებდა, რომ ქვეყნების საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობას აზრი არ აქვს, როგორც მაკროეკონომიკურ კონცეფციას. მის მთავარ არგუმენტებში შედიოდა შემდეგი:

- i) რიკარდოსეული პერსპექტივით, ყველა ქვეყანა ფლობს შეფარდებით უპირატესობას;
- ii) სახელმწიფოებს არ შეუძლიათ გაკოტრება, ხოლო კომპანიებს შეუძლიათ;
- iii) შიდა კომპანიების საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობამ შეიძლება უარყოფითად იმოქმედოს სხვა ეროვნული კომპანიების საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობაზე;

iv) ქვეყნები ეკონომიკურად კონკურენციას არ უწევენ კომპანიებს, რადგან ისინი მონაწილეობენ პოტენციურად ნულოვანი თანხის თამაშებში;

v) გლობალური ვაჭრობა ქვეყნებს შორის არის პოზიტიური თანხა, რომელშიც ქვეყნების ეკონომიკური განვითარების რიტმი ხელს უწყობს გლობალური ბაზრების განვითარებას და უფრო სწრაფად განვითარებადი ქვეყნების ყველა ეკონომიკური პარტნიორი სარგებლობს უკეთესი ან/და იაფი პროდუქციის არსებობით და უკეთესი სავაჭრო პირობებით. კრუგმანის აზრით, კონკურენტუნარიანობა არსებითად მიკროეკონომიკური კონცეფციაა.

საერთო ანგარიშით მიმდინარე წლის სუსტი მაჩვენებლების მიუხედავად შეერთებული შტატები რჩება მსოფლიოში ერთ-ერთ ყველაზე კონკურენტუნარიან ეკონომიკად. ის ჯერ კიდევ არის ინოვაციების ელექტროსადგური, იგი იკავებს მე-2 ადგილს ინოვაციების შესაძლებლობების მხრივ და პირველს ბიზნესის დინამიკის თვალსაზრისით, მსოფლიოში სიდიდით მეორე უდიდესი ბაზრით და ყველაზე დინამიური ფინანსური სისტემების სამშობლოდ რჩება. (ქულა 91.0, მე-3) (World Economic Forum, 2022).

საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის კონცეფციების პრობლემებზე მნიშვნელოვანი გამოკვლევები ეკუთვნით ისეთ მეცნიერებს, როგორებიცაა მაიკლ პორტერი, ე. ჰეკშერი, ბ. ოლინი, გ. ჰოტელინგი, და სხვა.

მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ კონკურენცია საბაზრო ეკონომიკის განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს. ეკონომიკური თანამშროლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (OECD) განმარტებით (OECD, 2023), “კონკურენტუნარიანობა არის კომპანიის, დარგის, რეგიონისა და ერის უნარი უზრუნველყოს სხვებთან შედარებით შემოსავლისა და ხელფასის მაღალი დონე, დარჩეს რა ღიად საერთაშორისო კონკურენციისთვის”.

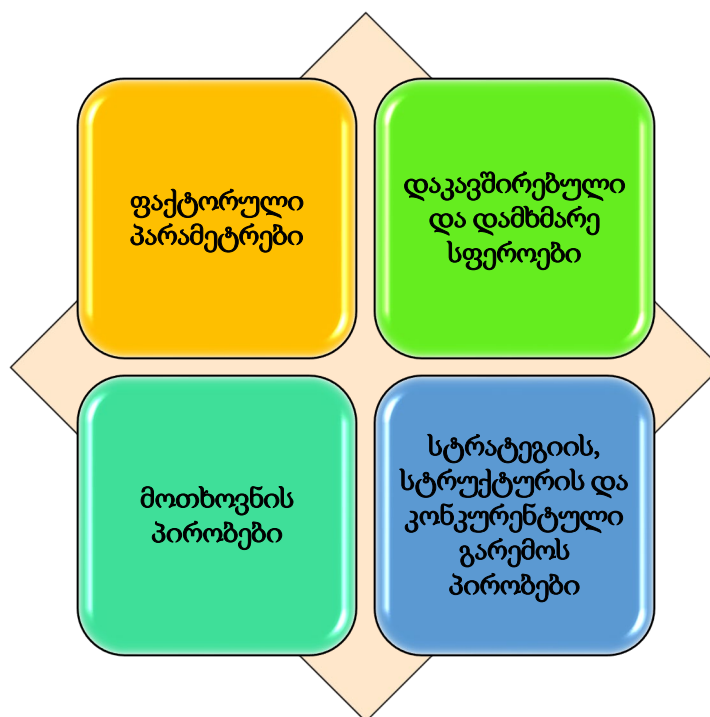
კონკურენტუნარიანობის თეორიაში ცნობილია მაიკლ პორტერის ეროვნული კონკურენტული უპირატესობის რომბი, რომელიც ასევე მოიხსენიება ეროვნული უპირატესობის პორტერის რომბის თეორიად.

იგი, როგორც სისტემა, აერთიანებს ლოკალური კონკურენციული უპირატესობის ოთხ დეტერმინანტს. ესენია: 1. ფაქტორული პარამეტრები; 2. მოთხოვნის პირობები; 3. საერთაშორისო დონეზე კონკურენტუნარიანი დარგებისა და დამხმარე სფეროების ერთმანეთთან დაკავშირების პირობები; 4. კომპანიის მყარი სტრატეგიის, სტრუქტურის და კონკურენტული გარემოს შექმნის პირობები.

ეროვნული კონკურენტული უპირატესობის რომლის ოთხი დეტერმინატი ხელს უწყობს კონკურენტულ სფეროებში კლასტერების წარმოშობას. მაიკლ პორტერის აზრით, საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის პრიზმაში ქვეყნის კონკურენტული უპირატესობა განხილული უნდა იყოს არა ცალკეული კომპანიების, არამედ კლასტერების მიხედვით. აშშ დღეისათვის ერთ-ერთი მოწინავეა კლასტერების რაოდენობით.

კლასტერის შემადგენელ ნაწილად ყოფნა კომპანიებს საშუალებას აძლევს უფრო პროდუქტიულად იმუშაონ წყაროების მოძიებაში; ჰქონდეთ წვდომა ინფორმაციასთან, ტექნოლოგიებსა და საჭირო ინსტიტუტებთან; მოახდინონ შესაბამის კომპანიებთან კოორდინაცია, შემგომი გაუმჯობესების გასაზომად და მოტივაციისთვის (Porter, 1998).

მაიკლ პორტერის რომბის მოდელი ოთხი დეტერმინანტით სქემა 1.

არსებობს კიდევ ორი ცვლადი, რომელსაც შეუძლია გააძლიეროს ან შეასუსტოს ამ ოთხი ფაქტორის ურთიერთქმედების სინერგიული ეფექტი - შემთხვევითი მოვლენები და მთავრობის ქმედებები (Smith, 2010).

მაიკლ პორტერის თქმით, „აღნიშნული დეტერმინანტები ქმნიან ეროვნულ გარემოს, რომელშიც კომპანიები იბადებიან და სწავლობენ კონკურენციის გაწევას“ (Porter, 1990).

საინტერესოა რუგმანის (1992) მოსაზრება, პორტერის შეხედულებების საწინააღმდეგოდ, რომლის აზრით არ არსებობს განსაკუთრებული მიზეზი, რის გამოც მრავალეროვნულ ფირმებს სჭირდებოდათ საშინაო ბაზა, განსაკუთრებით გლობალიზაციის ეპოქაში. იგივე კონტექსტში პორტერის რომბის სისტემაში დანინგიც (1992) ამატებს „ტრანსნაციონალურ ბიზნეს საქმიანობას“, რაც ვარაუდით მიგვანიშნებს შიდა და გარე პირდაპირი ინვესტიციების გავლენას კონკურენტული უპირატესობის რომბებზე.

მან ასევე აღნიშნა (Dunning, 1993), რომ პორტერის მიმოხილვაში მოცემული მტკიცებულებებიდან ჩანს იმ დარგების მნიშვნელობა, სადაც ინდუსტრიული ქვეყნები ცდილობენ თავიანთი კონკურენტული უპირატესობების განვითარებას, საყურადღებოა, რომ ტრანსნაციონალური ბიზნესის ცვლადი განიხილება, როგორც ცალკეული ფაქტორი, რომელიც გავლენას ახდენს ამ უპირატესობის კონფიგურაციაზე.

პორტერის ქვეყნის შიდა ერთი რომში მნიშვნელოვანია უფრო დიდი ეკონომიკებისთვის, როგორცაა შეერთებული შტატები და იაპონია. პატარა ქვეყნებისათვის საჭიროა განზოგადებული ორმაგი რომბის მიდგომა.

ეს მიდგომა მოითხოვს, როგორც მცირე ქვეყნის შიდა რომბის, ასევე მისი უდიდესი სავაჭრო და ინვესტიციური პარტნიორის რომბის ანალიზს. ეს ახალი ჩარჩო გამოიყენება კანადასა და სამხრეთ კორეაზე. განზოგადებული ორმაგი რომბი უკეთესი გზაა პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების და მთავრობის როლის დამოკიდებულების დასაანალიზად ფირმების, ინდუსტრიებისა და ერების კონკურენტუნარიანობასთან (Chang, Rugman, & Verbeke, 1995).

გ. მუნმა, ა. რუგმანმა და ვერბეკემ (1995) ორმაგი რომბი გადააკეთეს განზოგადებულ ორმაგ რომბად, როგორც საუკეთესო საშუალება ღია ეკონომიკის მქონე მცირე ქვეყნების პოზიციების გასაანალიზებლად.

რუგმანისა და დ'კრუზის მიერ (1993) შემუშავებული ორმაგი რომბის ჩარჩო ვარაუდობს, რომ მენეჯერებმა უნდა დააფუძნონ როგორც შიდა, ისე უცხოური რომბები, რათა გახდნენ გლობალურად კონკურენტუნარიანები გადარჩენის, მომგებიანობისა და ზრდის თვალსაზრისით.

რომბის მოდელი (ლურჯი) - განზოგადებული ორმაგი რომბის მოდელი (თეთრი)

სქემა: 2

ვინაიდან დღევანდელ გლობალურ ბიზნეს გარემოში, მრავალეროვნული საქმიანობა წარმოადგენს როგორც ეგზოგენურ, ისე ქვეყნის შიდა მოქმედ ცვლადს, ამ თვალსაზრისით პარკი და პარკ-ბარჯოტი (Parc & Park-Barjot, 2014) ამტკიცებენ, რომ უფრო ეფექტიანია განზოგადებული ორმაგი რომბის მოდელის გამოყენება, ვიდრე პორტერის ერთი რომბის მოდელის, რათა მოხდეს ერთი ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის გაანალიზება და შედარება მეორე კონკურენტ ქვეყანასთან.

ქვეყნებს შორის მარტივი შედარების მიზნით, პორტერის ერთი რომბი წარმოდგენილია, როგორც შიდა რომბი, ხოლო განზოგადებული ორმაგი რომბი მოიხსენიება, როგორც გლობალური რომბი, რომელიც მოიცავს მრავალეროვნულ საქმიანობას. კერძოდ, გლობალური რომბი წარმოადგენს, როგორც შიდა რომბის, ასევე საერთაშორისო ცვლადების ჯამს, რომელიც წარმოადგენს ორიგინალი რომბის მოდელის ოთხი დეტერმინანტის მრავალეროვან საქმიანობას.

პორტერის ერთი რომბის ჩარჩო ხსნის აშშ-ს, იაპონურ და ე.წ. მრავალეროვნული კომპანიების, ანუ ტრიადის წარმატებას. ამასთან, პორტერის მოდელი არ გამოიყენება მცირე, ღია, სავაჭრო ეკონომიკისთვის, რომლებიც ამ სამეულის ნაწილები არ არიან.

პორტერის მიდგომა საკმაოდ სასარგებლოა იმ კომპანიებისთვის, რომელთაც სურთ ინტერნაციონალიზაცია და სჭირდებათ შესაბამისი ადგილის დამკვიდრება საზღვარგარეთის ქვეყნებში.

პორტერის მიდგომა კრიტიკულად ეხება ბევრ მნიშვნელოვან ფაქტორს, რომელიც ყველა ორგანიზაციამ უნდა გაითვალისწინოს ახალი ბიზნესის წამოწყებამდე ან არსებულის საზღვარგარეთ გაფართოვებამდე. ამასთან, სხვა საერთაშორისო ბიზნეს მოდელები, როგორიცაა პორტერის ხუთი ძალის მოდელი ეხმარება პოტენციურ კონკურენტებთან, მყიდველებთან და მომწოდებლებთან დაკავშირებული რისკების და საფრთხეების შეფასებაში.

აღსანიშნავია, რომ საერთაშორისო სავაჭრო ურთიერთობები მსოფლიო მეურნეობის განვითარებასთან ერთად აღრმავებს და აფართოვებს თავისი არსებობის სფეროს და იძენს გლობალურ ხასიათს (Misala, 2011).

საერთაშორისო კონკურენცია სწორედ, რომ გლობალიზაციის შედეგს წარმოადგენს და გულისხმობს ერთი ქვეყნის უპირატესობას სხვა ქვეყანასთან გეოგრაფიულ მდებარეობასა და ქვეყნის ინსტიტუციონალურ წყობაში, ბიზნესის კეთების სისწრაფესა და ეკონომიკურ ზრდაში და მთელ რიგ სხვა ფაქტორებში (Barney, 1995).

ქვეყნის კონკურენტუნარიანობა დამოკიდებულია როგორც შიდა, ისე გარე მოქმედ ფაქტორებზე. გარე PESTEL ფაქტორების ცვლილებები: PESTEL¹ ნიშნავს პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციალურ-კულტურულ და ტექნოლოგიურ ეკოლოგიურ და სამართლებრივ ფაქტორებს, რომლებიც გავლენას ახდენენ ქვეყნის მაკრო გარემოზე. (PESTEL ფაქტორების ცვლილებები განხილული გვაქვს ვრცლად ქვეთავი 2.1-ში)

საკომუნიკაციო და ინფორმაციულ სფეროში რევოლუციურმა ცვლილებამ, აგრეთვე სატრანსპორტო ხარჯების მკვეთრმა შემცირებამ ხელი შეუწყო წარმოების პროცესის საერთაშორისო ფრაგმენტაციას (WTO, 2017). ფრაგმენტული პროდუქციის ქსელებს ქვეყნებში გლობალური ღირებულების ჯაჭვები ეწოდება (WTO, Edited by

¹ PESTEL ანალიზში ვრცლად განვიხილავთ თითოეული ქვეყნის მაჩვენებლებს.

Deborah K. Elms and Patrick Low, 2017). საერთაშორისო ვაჭრობის თეორიის ბირთვში კვლავ დომინირებს თეორიები, რომლებიც სრული საქონლით ვაჭრობას ითვალისწინებს. როგორც გროსმანმა და როსი-ჰანსბერგი (Grossman & Rossi-Hansberg, 2006) აღნიშნავენ, მას ესაჭიროება ახალი პარადიგმა ამ ტენდენციების შედეგების უკეთ გასაგებად. გაფართოებული რიკარდოსეული სავაჭრო მოდელი გვთავაზობს ახალ თეორიას, რომელიც განიხილავს საქონლით ვაჭრობას და გლობალური ღირებულების ჯაჭვების წარმოქმნას (Escaith & Miroudot, 2016, July 4-8).

ღირებულებათა ჯაჭვის კონცეფცია გამოყენებული იქნა გლობალური ღირებულების ჯაჭვების საერთაშორისო ვაჭრობის გასაანალიზებლად და მოიცავს "საქმიანობის სრულ სპექტრს, პროდუქტის წარმოქმნიდან მისი დიზაინის, ნედლეულის, შუალედური საშუალებების, მისი მარკეტინგის, დისტრიბუციისა და საბოლოო მომხმარებლისთვის მიწოდების ჩათვლით" (Global Value Chains).

ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაცია (OECD), გაეროს კონფერენცია ვაჭრობასა და განვითარებაზე (UNCTAD) და ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაცია (WTO), აქტიურად იყენებენ დამატებული ღირებულების გლობალური ჯაჭვის კონცეფციას ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობის გზების გამოსავლენად (შაბურიშვილი, 2018). გლობალური ღირებულების ჯაჭვები დღეს მსოფლიო ვაჭრობის დაახლოებით ნახევარს შეადგენს (World Development Report, 2020).

საერთაშორისო ვაჭრობის საკითხების შესწავლისა და ქვეყნების მსოფლიო ბაზართან ინტეგრაციის პრობლემის კვლევაში განსაკუთრებული როლი ეკუთვნის გრავიტაციულ მოდელს (Grosch, 2011). მოდელი ეყრდნობა ნიუტონის გრავიტაციის კანონის იმიტაციას, რომელშიც გადამწყვეტი როლი ენიჭება ობიექტების ფიზიკურ პარამეტრებს და მანძილს.

ეკონომიკური პრობლემების კვლევაში გრავიტაციის პრინციპები პირველად ვალტერ ისარდმა შემოიტანა 1954 წელს (Isard, 1954). ორ ქვეყანას შორის ვაჭრობის ძირითადი მოდელი (i და j) მიიღებს ფორმას $F_{ij} = G * M_i M_j / D_{ij}$, აღნიშნულ

ფორმულაში **G** არის მუდმივი, **F** წარმოადგენს სავაჭრო ნაკადს, **D** ნიშნავს მანძილს და **M** აღნიშნავს დასაკვირვებელი ქვეყნების ეკონომიკურ ზომებს.

მიუხედავად იმისა რომ მკვლევართა გარკვეული ნაწილი მიიჩნევს რომ გრავიტაციის განტოლებას არ აქვს თეორიული დასაბუთება (Deadroff, 1998). მოდელი აქტიურად გამოყენება ჰიპოთეზების შესამოწმებლად და აქვს მნიშვნელოვანი ემპირიული ვალიდობა ორმხრივი ვაჭრობის კვლევისას (Magrini, Montalbano, & Nenci, 2017).

UNCTAD და WTO-ს ყოველწლიურ ანგარიშებში ვაჭრობის გრავიტაციული მოდელი აღწერილია, როგორც ძალიან ინტუიციური მექანიზმი (Yotov, Piermartini, Monteiro, & Larch, 2016), რომელიც ქვეყნებს შორის დაშორების და ეკონომიკური ზომების ურთიერთქმედების საფუძველზე პროგნოზირებს ქვეყნებს შორის ვაჭრობას (Akman, 2016).

უკვე დიდი ხანია აღიარებულია, რომ ორმხრივი სავაჭრო სქემები ემპირიულად კარგად არის აღწერილი ე.წ. გრავიტაციის განტოლებით, რომელიც ორ ქვეყანას შორის ვაჭრობას დადებითად აკავშირებს - შემოსავლებთან, ხოლო უარყოფითად - მათ შორის მანძილთან, ჩვეულებრივ ფუნქციური ფორმით, როგორც ფიზიკაში მიზიდულობის კანონი (Deadroff, 1998).

ზოგადად, გრავიტაციის მოდელი გამოიყენება ქვეყნებს შორის ორმხრივი ვაჭრობის შესასწავლად. ასევე ის კარგი საშუალებაა ქვეყნის მშპ-ზე პოზიტიური ზეგავლენის და გეოგრაფიული მანძილის ნეგატიური გავლენის ასახსნელად (Heplman, Melitz, & Rubinstein, 2008). ბოლოდროინდელი კვლევები აჩვენებს, რომ არსებობს აბსოლუტური მტკიცებულება, რომ ვაჭრობა მიდრეკილია კლებისკენ მანძილთან მიმართებაში (Carrere, Mrazova, & Neary, 2020). დისდიერი და ჰედი (2008) ჩატარებულ მეტაანალიზში ასაბუთებენ ვაჭრობაზე მანძილის უარყოფთ გავლენას.

მრავალ სამეცნიერო ნაშრომში გრავიტაციის განტოლება გამოყენებულია გეოგრაფიული მდებარეობის, დემოგრაფიული პარამეტრების, RTA-ების, ტარიფების (Baier & Bergstrand, 2001), ექსპორტის (Heplman, Melitz, & Rubinstein, 2008),

სუბსიდიების, ემბარგოების, სავაჭრო სანქციების, საგარეო დახმარების, იმიგრაციის, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების (Francois, Pindyuk, & Woerz, 2009), კულტურული კავშირების საერთაშორისო ვაჭრობაზე ზემოქმედების შესასწავლად.

კუმარმა და აჰმედმა (2015) გრავიტაციული მოდელის გამოყენებით სამხრეთ აზიის რვა ქვეყნისთვის აჩვენეს, რომ ვაჭრობა განისაზღვრება ისეთი ცვლადებით, როგორიცაა მოსახლეობა (Stewart, 1948), მშპ (Boulhol, Serres, & Molnar, 2008), მანძილი (Anderson & Yotov, 2010) და ტარიფები (McGuire, 2002). სულთანმა და მუნირმა (2015) გამოიყენეს გრავიტაციული მოდელი პაკისტანის გლობალური ექსპორტის, იმპორტისა და სავაჭრო პოტენციალის გასაანალიზებლად. 2001 წლიდან 2013 წლამდე პანელის მონაცემების გამოყენებით, მათ აჩვენეს, რომ ექსპორტის და იმპორტის ანგარიშები განსხვავებულია რეგიონებში.

ემპირიული კვლევები (Bergstrand, 1985) აჩვენებს, რომ სასაზღვრო ბარიერების გავლენა ვაჭრობაზე შედარებით მცირეა (Havranek & Irsova, 2016).

ელჰანან ჰელპმანი და პოლ კრუგმანი (1985) ამტკიცებენ, რომ მსგავსი შემოსავლების დონის მქონე ქვეყნები უფრო მეტად ვაჭრობენ ერთმანეთთან. ჰელპმანი და კრუგმანი ამას ხედავენ იმის მტკიცებულებად, რომ ამ ქვეყნებს დიფერენცირებული საქონლით ვაჭრობა აქვთ მათი მსგავსების გამო (Helpman & Krugman, 1985).

ეს ხედვა გამოყენებულ იქნა ეკონომისტების (Irshad & Xin, 2018) მიერ ორმხრივი სავაჭრო ნაკადების განმსაზღვრელი დეტერმინანტების (ფაქტორების) გასაანალიზებლად როგორიცაა საერთო საზღვრები, საერთო რელიგია. საერთო სამართლებრივი სისტემები, საერთო ვალუტა, საერთო კოლონიური მემკვიდრეობა, და ის გამოიყენეს ისეთი სავაჭრო ხელშეკრულებებისა და ორგანიზაციების ეფექტიანობის შესამოწმებლად, როგორიცაა ჩრდილოეთ ამერიკის თავისუფალი ვაჭრობის ხელშეკრულება (NAFTA) და მსოფლიო ვაჭრობის ორგანიზაცია (WTO). კვლევამ აჩვენა, რომ საერთო საზღვარი შესაძლოა საზიანო იყოს ქვეყნის ეკონომიკისთვის (Darmayadi & Megits, 2023).

გრავიტაციის მოდელი ასევე გამოიყენება საერთაშორისო ურთიერთობებში ვაჭრობაზე ხელშეკრულებებისა და კავშირების გავლენის შესაფასებლად.

ბიალინიკა-ბირულამ (2015) წარმოადგინა გრავიტაციული მიდგომა საერთაშორისო ვაჭრობის მიმართ ევროპის თანამეგობრობის ქვეყნებში და აღმოაჩინა მანძილის უარყოფითი და მნიშვნელოვანი გავლენა.

ცინარი და სხვამ, გამოიყენეს გრავიტაციის მოდელი, რათა შეესწავლათ ყოფილი აბრეშუმის გზის რეგიონში მდებარე ქვეყნების სავაჭრო პოტენციალი (Cinar, Johnson, & Geusz, 2016). ამავე კონტექსტით გამოიკვლიეს ქვეყნების ჩინეთთან ვაჭრობის შენარჩუნების შესაძლო პერსპექტივები. იგი ასევე ასახავდა, რომ პოზიტიური შედეგები მიღწეული იქნა სამხრეთ აზიის თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმების (SAFTA) მეშვეობით, რაც ეფექტიანია SAARC-ის ქვეყნებისთვის შიდა რეგიონული ვაჭრობის გასაუმჯობესებლად.

ირშადმა, სინიმ, შაჰრიარმა და ალიმ გამოიყენეს გრავიტაციული მოდელი ჩინეთის OPEC-ის წევრ ქვეყნებთან 1990-2016 წლებში ვაჭრობის მოდელების შესაფასებლად (Irshad, Xin, Shahriar, & Ali, 2018). ჩინეთსა და WTO-ს წევრ OPEC-ის ქვეყნების შემოსავალზე (მშპ ერთ სულ მოსახლეზე), ორმხრივი ვაჭრობა პოზიტიურ კავშირშია მშპ-სა და ვაჭრობის გახსნილობასთან. ემპირიული მტკიცებულებების თანახმად, ქვეყნის ღიაობა დადებითად აისახება მის კეთილდღეობაზე (Dragusha, Hasaj, Kruja, & Lulaj, 2023).

გრავიტაციული განტოლება წარმატებით გამოიყენება თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებების (FTA) სავაჭრო ნაკადებზე ზემოქმედების კვლევისას. FTA-ის მთელი მიზანია შეამციროს ბარიერები ვაჭრობისთვის ყველა სექტორში. ჰანნამ (2016) კვლევაში აჩვენა, რომ ექსპორტის მოგება უფრო მაღალია, როდესაც განვითარებად ბაზრებს აქვთ სავაჭრო ხელშეკრულებები მოწინავე ბაზრებთან.

ბაიერისა და ჯეფრი ბერგსტანდის (2007) კვლევამ აჩვენა, რომ, საშუალოდ, FTA დაახლოებით აორმაგებს ორი ქვეყნის ორმხრივ ვაჭრობას 10 წლის შუალედის

პერიოდში. FTA ხელს უწყობს ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდას, რაც აძლევს მას შესაძლებლობას ნაკლებად დამოკიდებული გახდეს საგარეო დახმარებაზე.

ნაროდლუ (2010) იკვლევდა მოსახლეობის გავლენას ორმხრივ ვაჭრობაზე. მან გამოავლინა, რომ ექსპორტიორი ქვეყნისთვის მოსახლეობის გავლენა ორმხრივ სავაჭრო ნაკადებზე დადებითია, ხოლო იმპორტიორი ქვეყნისთვის უარყოფითი. მათიასი (1997) გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ მოსახლეობას აქვს მიდრეკილება გაზარდოს ვაჭრობა, ხოლო დელ'არისია (1999) ემხრობა მოსახლეობის უარყოფით კოეფიციენტს.

ზემოაღნიშნული ცვლადების გარდა, საერთაშორისო თუ ორმხრივ ვაჭრობაზე გავლენას ახდენს მრავალი სხვა ფაქტორი, მათ შორისაა საერთო კულტურისა და რელიგიის გაზიარება.

მაგალითად, მეჰანამ (2003) 1996-1999 წლებში 33 შუა აღმოსავლეთის ქვეყნების მაგალითზე გამოიკვლია, რომ კულტურას წარმოდგენილს რელიგიითა და ენობრივი კუთვნილებით, აქვს სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი გავლენა ახლო აღმოსავლეთის ვაჭრობაზე (Mehanna, 2003). მეცნიერების ნაწილი ვარაუდობენ, რომ ზოგიერთი რელიგიური კულტურა სხვაზე მეტად ხელს უწყობს საერთაშორისო სავაჭრო ქსელების ჩამოყალიბებას (Lewer & Van Den Berg, 2007).

1.3 საქართველოსა და აშშ-ის ადგილი გლობალურ ბიზნეს-გარემოში

XXI საუკუნეში საერთაშორისო ვაჭრობაში მსოფლიოს ყველა ქვეყანა არის ჩართული და თითოეული სახელმწიფო მეტნაკლებად განიცდის გლობალიზაციის გავლენას. სახელმწიფოები აქტიურად არიან ჩართულნი საერთაშორისო ვაჭრობის გარიგებებში, რათა გაიუმჯობესონ ეკონომიკური კეთილდღეობა და პოლიტიკური თუ ეკონომიკური მიზნების მისაღწევად გაიღრმავონ პოზიციები საერთაშორისო არენაზე.

საერთაშორისო ვაჭრობაში ჩართული ქვეყნების ექსპორტისა და იმპორტის განვითარება მრავალ ფაქტორზეა დამოკიდებული, რომლებიც მთლიანობაში ზემოქმედებას ახდენენ საერთაშორისო ვაჭრობის ძირითად მიმართულებებსა და ტემპებზე.

90-იანი წლების დასაწყისში, დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომ პერიოდში, კავკასიის რეგიონში შემავალი ქვეყნების მთავრობათა წინაშე უმთავრეს ამოცანად სწორი საგარეო პოლიტიკური ორიენტაციის განსაზღვრა დაისახა, რაზეც იქნებოდა დამოკიდებული მომავალში კავკასიის რეგიონის ქვეყნების სუვერენიტეტის დამცავი მექანიზმის სიცოცხლისუნარიანობა და განვითარებისთვის აუცილებელი პირობების შექმნის შესაძლებლობა. მათი პოლიტიკური კურსის განსაზღვრაში დიდი როლი ითამაშა კავკასიის რეგიონის მნიშვნელოვანმა გეოსტრატეგიულმა მდებარეობამ.

კავკასიის რეგიონის რესპუბლიკებმა, კერძოდ საქართველომ, აზერბაიჯანმა და სასომხეთმა დაიწყეს კონტაქტების გაფართოება დასავლეთ ევროპის ქვეყნებსა და ამერიკის შეერთებულ შტატებთან.

დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ საქართველო ლიბერალური პოლიტიკის გზას დაადგა და თანასწორუფლებიანობისა და საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებზე დამყარებული პარტნიორული ურთიერთობა მრავალ ქვეყანასთან დაამყარა.

დამოუკიდებლობის მოპოვებამ საქართველო გამოწვევების წინაშე დააყენა. საომარმა მოქმედებებმა საქართველოს ორ რეგიონში, აგრეთვე სამოქალაქო სამხედრო

დაპირისპირებამ დედაქალაქში გაზარდა კრიმინოგენული მდგომარეობა ქვეყანაში, რასაც მოჰყვა საქართველოს ეკონომიკის დაღმავალი სვლა, ეროვნული ვალუტის გაუფასურება და უმუშევრობის დონის კატასტროფულად მატება. ქვეყნის არჩეულმა მთავრობამ უპირველეს მიზნად დაისახა ეკონომიკური მდგომარეობის გამოსწორება და მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობის სწრაფი გაუმჯობესება. საჭირო გახდა დროული რეფორმების შემუშავება და მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანასთან ორმხრივი საერთაშორისო ხელშეკრულებების გაფორმება. აღსანიშნავია FTA-ს მნიშვნელობა ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკური აღმავლობის საქმეში. საქართველოს გაფორმებული აქვს FTA თანამეგობრობის თითქმის ყველა ქვეყანასთან, ევროკავშირთან, თურქეთთან და ჩინეთთან (MESDG, 2023).

1992 წლის 31 ივლისს, საქართველოს გაეროში გაწევრიანების დღეს გაეროს გენერალურ ანსამბლეაზე ქართველმა დიპლომატმა, ა ჩიკვაიძემ (გაეროს გენერალური ანსამბლეა, 1992) თავის სიტყვაში აღნიშნა: “რა შეიძლება შესთავაზოს დანარჩენ მსოფლიოს მრავალსაუკუნოვანი ისტორიისა და ტრადიციის ქვეყანამ - საქართველომ?” აღნიშვნის ღირსია ის გარემოება, რომ საქართველოს თავისი გეოპოლიტიკური მდებარეობა, როგორც “დამაკავშირებელი ჰაბი” მსოფლიო არენაზე მნიშვნელოვან დატვირთვას სძენს.

შეიძლება ითქვას, რომ კავკასიის რეგიონის გარშემო ერთმანეთს სხვადასხვა მხარის ინტერესები ხშირად იკვეთება. აღნიშნული ინტერესები, როგორც პოლიტიკური, ისე ეკონომიკური სახისაა. ძირითადი ადგილი კასპიის ენერგორესურსებსა და მათი ტრანსპორტირების გზებზე კონტროლის მოპოვებას ენიჭება.

ამერიკის შეერთებული შტატების ეკონომიკა წამყვან როლს ასრულებს გლობალურ ფინანსურ სისტემაში. აშშ, როგორც წამყვანი ინდუსტრიული ქვეყანა ყველაზე კონკურენტუნარიანია მსოფლიოში, მულტიკულტურული ქვეყანა პლანეტაზე წარმოდგენილია ყველაზე მაღალი საიმიგრაციო მაჩვენებლით. აღსანიშნავია ისიც, რომ ის არის მსოფლიოს მთავარი მყიდველი ქვეყანა.

კეთილი ნების გარდა ამერიკის შეერთებული შტატების პოლიტიკურ კურსში კავკასიის რეგიონის და კერძოდ საქართველოს მიმართ გარკვეული ინეტერესები დევს. კერძოდ:

- ✓ კავკასიის რეგიონში შემავალ ქვეყნებში დამოუკიდებლობისა და დემოკრატიული ფასეულობების განმტკიცებით აშშ ამიერკავკასიაში რუსეთის გავლენას შეასუსტებს;
- ✓ კონტროლს გაუწევს ირან-რუსეთის ბალანსს;
- ✓ არ მისცემს რუსეთს ენერგორესურსების ერთპიროვნულად მართვის საშუალებას;
- ✓ გააძლიერებს ჩრდილო-ატლანტიკური ალიანსის უკიდურესი სამხრეთ-დასავლეთ მიმართულებას და რეგიონს თავისი სტრატეგიული მოქმედებების პლაცდარმად გადააქცევს.

აღნიშნული ურთიერთობების გაღრმავებამ რუსული პოლიტიკა კიდევ უფრო აგრესიული გახადა კავკასიის რეგიონის ქვეყნების მიმართ.

ამერიკის შეერთებული შტატების მსოფლიო სიძლიერე შეიძლება ითქვას, რომ გაიზარდა მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი პერიოდიდან. პრაქტიკულად ევროპის ძირითადი მომმარაგებელი გახდა აშშ. აღნიშნულმა გამოიწვია მისი, როგორც “მსოფლიო მონოპოლისტად” ჩამოყალიბება და განვითარებული თუ განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკური და პოლიტიკური ცხოვრების გადაწყვეტა.

განსაკუთრებით ოცდამეერთე საუკუნეში ქვეყნების მჭიდროდ დაკავშირებამ როგორც ერთმანეთთან, ასევე ამერიკის შეერთებულ შტატებთან შესაძლოა დიდი გავლენა მოახდინოს განვითარებული ქვეყნების მომავალზე. ყურადსაღებია “დომინოს ეფექტი” განვითარებულ ქვეყნებზე, რომელიც ამერიკის შეერთებული შტატების უკუსვლამ შეიძლება გამოიწვიოს.

ამერიკის შეერთებული შტატების მთავარი სამთავრობო სავაჭრო დოკუმენტით ქვეყანა თავისუფალ ვაჭრობას Free Trade Agreement - FTA) ახორციელებს, როგორც მის უშუალოდ მოსაზღვრე კანადასა და მექსიკასთან, ასევე ვაჭრობის მსოფლიო ორგანიზაციის თითქმის 20 ქვეყანასთან. აშშ FTA-თ ვაჭრობს (USTR, 2023) როგორც სამხრეთ ამერიკის კონტინენტზე მდებარე ქვეყნებთან, ასევე ევრაზიის, ავსტრალიისა განვითარებულ და აფრიკის ზოგიერთ განვითარებად ქვეყანასთან.

ამერიკის შეერთებული შტატების ძირითადი ვალუტაა აშშ დოლარი (USD). ქვეყანას გააჩნია მსოფლიოში ყველაზე ძლიერი სავალუტო ხაზინა. აშშ საერთაშორისო ვაჭრობას ახორციელებს დოლარით, რაც მას უფრო მეტად მიმზიდველს და ძლიერს ხდის მსოფლიო მასშტაბით. ვალუტის კურსის ცვლილება იწვევს მსოფლიო პროდუქტებზე ფასების ცვლილებას, შეიძლება ითქვას, რომ ქვეყანა განაგებს “მსოფლიო მიწოდება-მოთხოვნას”.

გლობალიზაციის პროცესი მნიშვნელოვანი ეტაპია ისეთი გარდამავალი ქვეყნის განვითარებისთვის, როგორიც საქართველოა. წინ უამრავი გამოწვევაა, რომელსაც საქართველო უნდა გაუმკლავდეს. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური გარემოს გაუმჯობესება კი პრიორიტეტულია. საქართველოს ეკონომიკაზე მნიშვნელოვანი ზემოქმედია საგარეო სექტორი, რომელიც საექსპორტო შემოსავლებში, ფულად გზავნილებსა და პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებში პოვნებს გამოხატულებას.

საქართველოს თავისი სტრატეგიული მდებარეობიდან გამომდინარე საკმაოდ კარგი შანსი აქვს ფეხი აუწყოს გლობალიზაციის პროცესებს, გაამყაროს საგარეო ურთიერთობები, როგორც მეზობელ, ასევე მოკავშირე-პარტნიორ ქვეყნებთან. აღნიშნული სიტუაცია საქართველოს მისცემს შანს მოიზიდოს უფრო მეტი პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია, რაც სასიცოცხლო მნიშვნელობისაა ისეთი მცირე ზომის ქვეყნის ეკონომიკური ზრდისთვის, როგორიც საქართველოა.

მსოფლიოში ყველა ქვეყანა რაღაცა დონით ერთმანეთთან არის ურთიერთდაკავშირებული. კორონავირუსის პანდემიამ კიდევ ერთხელ დაგვანახა ვაჭრობის ხელშეწყობის აუცილებლობა ქვეყნების ეკონომიკების გაძლიერებისათვის.

იქიდან გამომდინარე, რომ ზეწოლა განიცადეს გლობალურმა ეკონომიკებმა, ფინანსურმა სისტემებმა და მჭიდროდ ურთიერთდაკავშირებულმა მიწოდების ჯაჭვებმა, მსოფლიოს თითქმის ყველა ქვეყანას ესაჭიროებოდა დროული და მნიშვნელოვანი წვდომა როგორც მნიშვნელოვან მედიკამენტებზე, ასევე სასიცოცხლოდ აუცილებელ საკვებზე. ქვეყნებში შექმნილმა კრიზისმა მეტნაკლებად 2008 წლის ფინანსური კრიზისის “დუბლირება” გამოიწვია.

მრავალი მეცნიერი აღნიშნავს, რომ “COVID-19 პანდემიით გამოწვეული ეკონომიკური კრიზისი ძირითადად გამოწვეულია მსოფლიოს ლიდერი სამი ეკონომიკის: შეერთებული შტატებს, EU და ჩინეთს შორის წარმოებისა და მიწოდების ჯაჭვების ჩამოშლამ” (სამადაშვილი, 2020). ჩინეთი იყო პირველი ქვეყანა, რომელმაც განიცადა კორონავირუსის პირველი დარტყმა და აშშ-ს მსგავსად, ის წარმოადგენს “გლობალიზებული ეკონომიკის ჰაბს” საწარმოო ქსელებისა და მიწოდების გლობალური ჯაჭვების არსებობის მხრივ (OECD, 2020).

შედეგად, მსოფლიოს ლიდერ ქვეყნებს შორის დაწესებულმა საერთაშორისო სავაჭრო შეზღუდვებმა გამოიწვია გლობალური ეკონომიკური ზრდის შენელება. რამაც უარყოფითად იმოქმედა მცირე და განვითარებად ქვეყნებზე.

თავი II. საქართველოსა და აშშ-ის ეკონომიკური თანამშრომლობის საფუძვლები

2.1 საქართველოსა და ამერიკის შეერთებული შტატების თანამშრომლობის მიზეზები და სამართლებრივი საფუძვლები

მეოცე საუკუნის ბოლოს დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ საქართველომ გამოიარა პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური კრიზისი. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ პოსტსაბჭოთა ქვეყნები უამრავი გამოწვევის წინაშე აღმოჩნდნენ. ბევრ ქვეყანაში წამოიწყო ეთნიკური კონფლიქტები, მათ შორის საქართველო არ ყოფილა გამონაკლისი. ოთხმოცდაათიანი წლების შემდეგ საქართველოს ტერიტორიის თითქმის 20% ოკუპირებულია რუსეთის მიერ. ყოველივე აღნიშნულს მოჰყვა ქვეყნის ეკონომიკის ჩამოშლა, კორუფციის “აყვავება” და მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობის გაუარესება.

2003 წლის ნოემბრიდან “ვარდების რევოლუციამ” სრულიად შეცვალა ქვეყნის მომავალი. ქვეყნის წინაშე დასახული ძირითადი მიზნები და მიმართულებები მოიცავდა: ქვეყნის ეკონომიკურ განვითარებასა და სიღარიბის დაძლევას.

საქართველოს მთავრობის დამსახურებაა ქვეყნის ისეთი მნიშვნელოვანი წარმატება, როგორიცაა კორუფციასთან ბრძოლა და საერთაშორისო დონეზე ქვეყნის აქტიური თანამშრომლობა მთელ რიგ საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტებთან. შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნულმა გამოიწვია რუსეთის ფედერაციასთან ურთიერთობების გამწვავება.

იმისათვის, რომ ქვეყანამ შეძლოს ეკონომიკურად აყვავება და დაცული იყოს როგორც ქვეყნის დემოკრატია, ასევე თითოეული მოქალაქის უფლებები, საჭიროა საქართველოს სამომავლო პოლიტიკის სწორად ჩამოყალიბება.

საქართველოს მთავრობა მოწოდებულია ხელი შეუწყოს დემოკრატიული და ეკონომიკური რეფორმების განხორციელებას, კანონის უზენაესობის განმტკიცებას და სოციალური სერვისების გაუმჯობესებას. საქართველო კავკასიის რეგიონში აშშ-ს მთავარი მოკავშირეა და კასპიის ზღვიდან ევროპასა და მის ფარგლებს გარეთ

ენერგორესურსების კარიბჭეა. 1991 წლის 25 დეკემბერს შეერთებული შტატების პრეზიდენტმა ჯორჯ ჰ. ბუშმა გადაწყვეტილება გამოაცხადა და აშშ-მა საქართველოს დამოუკიდებლობა ცნო (DSUSA, 2023).

დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა გახსნა საელჩო საქართველოში და ოფიციალურად დაამყარა დიპლომატიური ურთიერთობა (MFAG, 2023).

საქართველო ამერიკასთან დიპლომატიური ურთიერთობების დამყარების შემდეგ მუდმივად იღებს პოლიტიკურ, სამხედრო, ფინანსურ და ჰუმანიტარულ დახმარებას. “ამერიკის შეერთებული შტატები არის საქართველოს სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის, აგრეთვე ევროპული და ევროატლანტიკური ინტეგრაციის პროცესის მხარდამჭერი”, ნათქვამია აშშ-ის სახელმწიფო დოკუმენტში (USDS, 2020).

საქართველო და შეერთებული შტატები წარმოადგენენ მრავალმხრივ ორგანიზაციათა წევრ ქვეყნებს, როგორიცაა UN, WTO, NATO, IMF და World Bank. ორ ქვეყანას შორის ურთიერთობა დაფუძნებულია “ღია და თანასწორ” ურთიერთობაზე, ურთიერთპატივისცემაზე და ქვეყნების სამომავლო პერსპექტივების განვითარებაზე (USDS, 2020).

საქართველოსა და აშშ-ს შორის თანამშრომლობა ორ ეტაპად შეიძლება იქნეს წარმოდგენილი:

საწყისი ეტაპი: ეხება თანამშრომლობას კულტურისა და სამეცნიერო სფეროში;

მიმდინარე ეტაპი: მეოცე საუკუნის ბოლო პერიოდიდან იწყება, როდესაც აშკარა ინტერესი გამოიკვეთა დასავლეთისა და აშშ-ის მხრიდან, რაც კასპიის აუზის ენერგორესურსების მომხიბვლელობამ განაპირობა.

აშშ-მა მნიშვნელოვანი დახმარება გაუწია საქართველოს ისეთ პრიორიტეტულ სფეროებში, როგორია: სახელმწიფო საზღვრის დაცვა, კაპიტალის ბაზრის განვითარება, ტერორისზმთან ბრძოლა, ექსპორტის კონტროლი და ფულადი

პოლიტიკა და სხვა მრავალი. საქართველოსთვის კარი გაიღო მსოფლიო ბანკისა და საერთაშორისო სავალუტო ფონდისთვის.

2002 წელს საქართველოსა და აშშ-ს შორის პოლიტიკური და სამხედრო თანამშრომლობის ყველაზე მნიშვნელოვან ეტაპად შეიძლება ჩაითვალოს, რადგან განხორციელდა სამხედრო წვრთნები და მოხდა სამხედრო აღჭურვილობით საქართველოს დახმარება (MFAG, 2023).

აღნიშვნის ღირსია ამერიკის შეერთებული შტატების წვლილი საქართველოს, როგორც სახელმწიფოს ჩამოყალიბებაში. შეერთებული შტატები საქართველოს განიხილავს, როგორც მნიშვნელოვან მოკავშირეს კავკასიის რეგიონში. ხოლო საქართველოსთვის აშშ შეიძლება ითქვას, მთავარი და ყველაზე ძლიერი სტრატეგიული პარტნიორია, რომელიც უამრავ დახმარებას ახორციელებს, როგორც ეკონომიკური, ასევე ჰუმანიტარული და სამხედრო დახმარების მხრივ.

საქართველოს ძირითად სამთავრობო დოკუმენტში (MFAG, 2023) აღნიშნულია, რომ “საქართველოს საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტია აშშ-თან სტრატეგიული თანამშრომლობის გაღრმავება, რომელიც ოთხ მიმართულებას მოიცავს:

- (I ჯგ) უსაფრთხოება და თავდაცვა;
- (II ჯგ) ეკონომიკა, ვაჭრობა და ენერგეტიკა;
- (III ჯგ) დემოკრატიული მმართველობა და სამოქალაქო საზოგადოება;
- (IV ჯგ) კულტურული კონტაქტები.

ბოლო სამი ათწლეულის განმავლობაში ამერიკის შეერთებული შტატების მხრიდან არ შენელებულა საქართველოს დახმარება სხვადასხვა სფეროში. ქვეყნის სუვერენიტეტისა და დემოკრატიის განვითარების რთულ გზაზე აშშ მუდმივად უცხადებს მხარდაჭერას საქართველოს.

საქართველოს მნიშვნელოვან დახმარებას იღებს USAID - საერთაშორისო განვითარების სააგენტოდან მთელი რიგი ეკონომიკური, ჯანდაცვისა თუ სხვა რიგი სახემწიფო პროექტების განსახორციელებლად (USAID, 2023).

თითქმის ორი ათწლეულია MCC - ათასწლეულის გამოწვევების კორპორაცია მთავარი ხელშემწყობია საქართველოს ინფრასტრუქტურის ინვესტიციების (USDS, 2020).

MCC-ის ინვესტიციებმა მოახდინა რეგიონალური ვაჭრობის სტიმულირება რეაბილიტირებული ინფრასტრუქტურისა და საიმედო ენერგიით მომარაგების გზით. ასევე გააუმჯობესა რეგიონული და მუნიციპალური სერვისების მიწოდება, უზრუნველყო ინვესტიციური კაპიტალი და გაიზარდა პროდუქტიულობა ფერმებში (MCC, 2022).

ამერიკის შეერთებული შტატები ცდილობს საქართველოს ბაზარზე გამოავლინოს ბიზნესში ინვესტიციები და მოახდინოს მისი განვითარების შესაძლებლობები (ჭარაია, et al., 2020).

დღესდღეობით საქართველოსა და ამერიკის შეერთებულ შტატებს შორის სავაჭრო ურთიერთობები ეფუძნება “GSP”-ს, რაც ითვალისწინებს საქართველოს მიერ ბაჟის გარეშე მრავალი პროდუქტის შეტანას შეერთებულ შტატებში.

აშშ-ის მხრიდან საქართველოსთვის გამოყოფილი ჰუმანიტარული დახმარების ყველაზე მსხვილი დონორი არის ამერიკის საერთაშორისო განვითარების სააგენტო (USAID, 2023). აღნიშვნის ღირსია საქართველოსთვის გაწეული ჰუმანიტარული და ტექნიკური დახმარება, პერსონალის გაცვლა, სასწავლო პროგრამების დაფინანსება, Care Georgia (CG), Fund for Democracy Development (FDD), და სხვა. აღნიშნული ძირითადად კონცენტრირებულია ეკონომიკის რესტრუქტურირებაზე, ენერგეტიკული სექტორის რეფორმასა და დემოკრატიული მართვის პრინციპების ხელშეწყობაზე.

მეორე მსხვილ დონორ ორგანიზაციას კი აშშ-ის სოფლის მეურნეობის დეპარტამენტი წარმოადგენს (USDA, 2023).

შეერთებული შტატები საქართველოს უცხადებს მხარდაჭერას კონფლიქტების მოგვარების საქმეში, აგრეთვე აღიარებს რა საქართველოს დამოუკიდებლობას, გმობს რუსეთის აგრესიას და გამოთქვამს მზადყოფნას სამომავლო ურთიერთობის შემდგომ ფაზაში გადასაყვანად. აღნიშნული მოიცავს NATO-ში გაწევრიანებას, მეტი ინვესტიციის განხორციელებასა და საერთაშორისო ვაჭრობის გაფართოვებას FTA ხელშეკრულების ჩათვლით. ყოველივე აღნიშნულის დადასტურებაა შეერთებული შტატების მთავრობის მიერ მიღებული “საქართველოს მხარდამჭერი აქტი”.

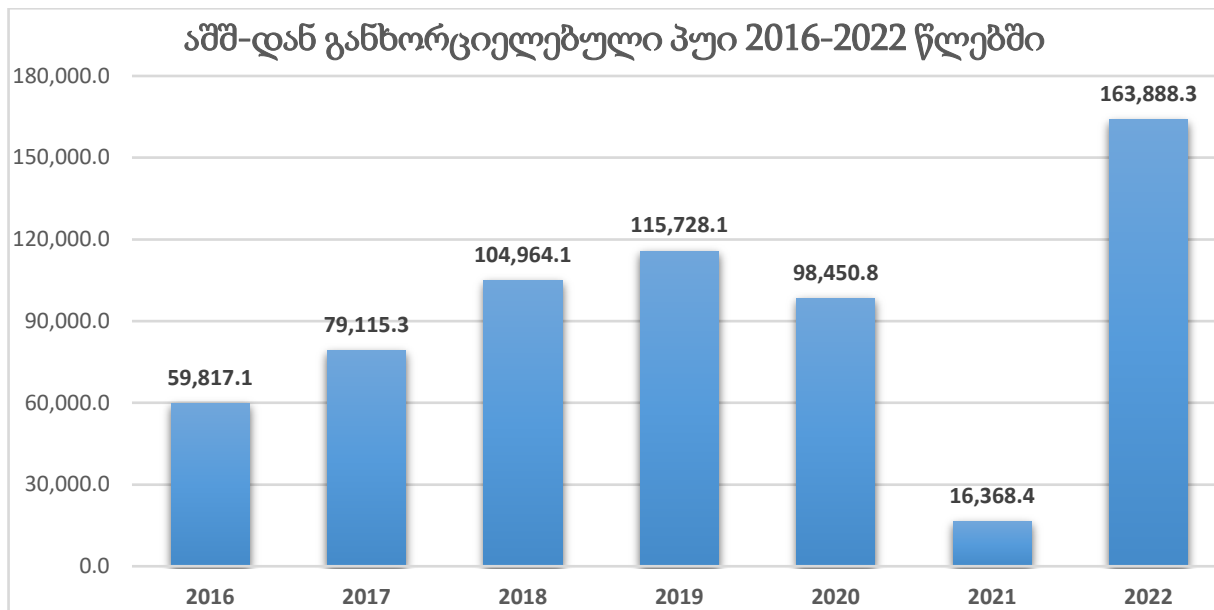
რაც შეეხება თავდაცვისა და უსაფრთხოების სფეროს, საქართველოსა და ამერიკის შეერთებულ შტატებს შორის ხელი მოეწერა “ურთიერთგაგებისა და თანამშრომლობის მემორანდუმს, რომელიც ორ ქვეყანას შორის “ჩარჩო ხელშეკრულების“ ფორმატში განსაზღვრავს ორმხრივი თანამშრომლობის პრიორიტეტებს თავდაცვისა და უსაფრთხოების სფეროში”. ნათქვამია საქართველოს მთავრობის თავდაცვის სამინისტროს ძირითად დოკუმენტში (MDG, 2023).

საქართველოს ეკონომიკური ზრდა და მომავალი განვითარების პერსპექტივები მნიშვნელოვნად დამოკიდებულია საქართველოში განხორციელებულ ინვესტიციებზე.

თითმის სამი ათწლეულია საქართველოსა და ამერიკის შეერთებულ შტატებს შორის გაფორმებულია “ხელშეკრულება ინვესტიციების შესახებ“, რომლის მიზანია ორივე ქვეყანის მიერ განხორციელებული ინვესტიციების უსაფრთხოება და სამომავლო ხელშეწყობა. 2016-2022 წლებში ამერიკის შეერთებულ შტატებს 638 332 მილიონი აშშ დოლარის პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია აქვს საქართველოში განხორციელებული (NSOG, 2022).

დიაგრამა 2.

ამერიკის შეერთებული შტატებიდან განხორციელებული პუი 2016-2022 წლებში

წყარო: დამუშავებულია ავტორის მიერ www.geostat.ge მონაცემებზე დაყრდნობით

აღსანიშნავია მსხვილი საერთაშორისო ორგანიზაცია OPIC-ის როლი საქართველოს საინვესტიციო პროექტებში, რომლის ძირითადი სამიზნე დარგებია განათლების სფერო, ტურიზმისა და სასტუმროების მომსახურება. პროექტი აგრეთვე მოიცავს ჯანდაცვისა და საფინანსო სექტორებს.

საქართველო, როგორც განვითარებადი ქვეყანა მნიშვნელოვანი გამოწვევების წინაშე დგას. ერთ-ერთი და ყველაზე მნიშვნელოვანია ქვეყნის ეკონომიკის განვითარება, რომელიც მოიცავს საერთაშორისო დონეზე პარტნიორ ქვეყნებთან FTA - თავისუფალი ხელშეკრულებების არსებობას. აღნიშნული ხელშეკრულება საქართველოს მისცემს შანს საერთაშორისო ბაზარზე პროდუქცია შეიტანოს შემცირებული ან ნულოვანი საბაჟო გადასახადით, რომელიც მნიშვნელოვნად დაეხმარება საქართველოს ექსპორტის განვითარებასა და შესაბამისად ეკონომიკის განვითარებას.

საქართველოდან აშშ-ში ექსპორტირებული პროდუქცია GSP-ით (Generalized System of Preferences) გათავისუფლებულია საბაჟო გადასახადისგან, რაც ამცირებს

პროდუქციის ღირებულებას და ზრდის ქართული საექსპორტო პროდუქციის კონკურენტუნარიანობას აშშ-ის ბაზარზე.

WTO-ში (WTO, 2023) გაწევრიანების შემდეგ, საქართველოს მიერ განხორციელებულმა დემოკრატიულმა და ეკონომიკურმა რეფორმებმა საბოლოოდ გადააწყვეტინა აშშ-ს მოეხსნა საქართველოსთვის ჯექსონ-ვანიკის შესწორების მოქმედება და მიენიჭა GSP -ს რეჟიმი (CFR, 2022).

ვინაიდან GSP-ის წილი აშშ-ის იმპორტში დაბალ მაჩვენებელს ვერ სცდება და GSP-ის რეჟიმი დაახლოებით 3000-მდე დასახელების პროდუქციას შეეხება, საქართველოსთვის უმჯობესია ექსპორტის ეფექტიანობისთვის აშშ-თან მიაღწიოს (FTA) თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებას. საჭიროა ხელშეკრულებაზე მოლაპარაკებების გაგრძელება და საბოლოოდ შედეგამდე მისვლა. ეს ყოველივე მნიშვნელოვნად გააიოლებს ქართული პროდუქციის აშშ-ის ბაზარზე შეღწევას და ორ ქვეყანას შორის სავაჭრო საინვესტიციო მდგომარეობას უფრო მიმზიდველს გახდის.

თითქმის ერთ ათეულ წელზე მეტია რაც საქართველოსა და ამერიკის შეერთებულ შტატებს შორის “მაღალი დონის დიალოგი“ გაიმართა. აღნიშნული პროექტი მოიცავს საინვესტიციო გარემოს ხელშეწყობასა და სავაჭრო ურთიერთობის გაღრმავებას, რომელიც მოიცავს საქართველოსა და შეერთებულ შტატებს შორის FTA - თავისუფალი ვაჭრობის არსებობას. აღნიშნული პროექტი პერიოდულად ისევ მოლაპარაკებების დონეზე განიხილება და ჯერ კიდევ არ არის საბოლოო შედეგი მიღებული.

2.2 საქართველოსა და ამერიკის შეერთებული შტატების ბიზნეს-გარემოს შედარებითი PESTEL ანალიზი გლობალური კონტექსტით

საქართველო რომელიც უძველესი ქვეყანაა, წარმოადგენს უნიტარულ, საპარლამენტო სახელმწიფოს ორი ავტონომიური რესპუბლიკით. განსხვავებით აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკისგან, აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკა ბოლო სამი ათეული წელია ოკუპირებულია რუსეთის მიერ და იმყოფება საქართველოს “დე-ფაქტო იურისდიქციის” ფარგლებს გარეთ. რაც შეეხება “სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ ოლქს”, როგორც შიდა ქართლის ნაწილი ამჟამად ისიც ოკუპირებულია და მინიჭებული აქვს “ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულის სტატუსი”.

საქართველო გეოგრაფიულად მდებარეობს სამხრეთ კავკასიაში, შავ ზღვასა და კასპიის ზღვას შორის, რომელიც წარმოადგენს ევროპასა და აზიას შორის დამაკავშირებელ “გზაჯვარედინს”. ქვეყნის ტერიტორია განისაზღვრება 69,7 ათასი კვ. კილომეტრით. სახელმწიფო საზღვრის საერთო სიგრძე შეადგენს 2 148 კილომეტრს. საქართველოს სამხრეთით მოსაზღვრე ქვეყნებია აზრებაიჯანი, თურქეთის და სომხეთის რესპუბლიკები, ხოლო ჩრდილოეთით ესაზღვრება რუსეთის ფედერაციას. მსოფლიო ბანკის 2020 წლის ანგარიშის მიხედვით საქართველოს მოსახლეობა შეადგენს 3,7 მილიონს, ხოლო ნომინალური მშპ ერთ სულზე 4 448 აშშ დოლარს.

საქართველო მისი უნიკალური გეოგრაფიული მდებარეობის გამო წარმოადგენს “დამაკავშირებელ ხიდს” ევროპასა და ცენტრალურ აზიას შორის. ქვეყანას აძლევს რა კავკასიის რეგიონში მთავარი მოთამაშის სტატუსს, საქართველოს აქვს შესაძლებლობა მსოფლიო არენაზე მნიშვნელოვანი ადგილის დაკავების.

ამერიკის შეერთებული შტატები ორმოცდაათი შტატით და ერთი ფედერალური ოლქით წარმოადგენს ფედერალურ სახელმწიფოს.

ქვეყანა მდებარეობს ჩრდილო ამერიკის კონტინენტზე და მას ჩრდილოეთით ესაზღვრება კანადა, ხოლო სამხრეთით მექსიკა (WHE, 2023). აღმოსავლეთით ესაზღვრება ატლანტიკის ოკეანე, ხოლო დასავლეთიდან წყნარი ოკეანე. აშშ-ის

დედაქალაქია: ვაშინგტონი (DC). ამერიკის შეერთებული შტატების, როგორც ქვეყანა, ისტორია იწყება 1776 წლიდან, როდესაც მიღებულ იქნა 4 ივლისის დამოუკიდებლობის დეკლარაცია, ხოლო მსოფლიოში პირველი კონსტიტუცია 1787 წელს მიღებულ იქნა ამერიკის შეერთებულ შტატებში (USA, 2022).

ამერიკის შეერთებული შტატები მსოფლიოში ინდოეთისა და ჩინეთის შემდეგ მესამე ადგილზეა მოსახლეობის სიმრავლით (USA), ხოლო მთლიანი ფართობით მეოთხე ქვეყანაა მსოფლიოში.

მსოფლიო ბანკის 2020 წლის ანგარიშის მიხედვით 329,5 მილიონიანი მოსახლეობის მქონე ეთნიკურად მრავალფეროვანი და მსოფლიოში უდიდესი ეკონომიკის მქონე ქვეყანაა (PESTEL Analysis, 2022). ეს არის ეკონომიკური და პოლიტიკური ზესახელმწიფო. ნომინალური მშპ-ს თვალსაზრისით, ის მსოფლიოში ყველაზე დიდი ეკონომიკაა.

საქართველოსა და მსოფლიოს უდიდესი ეკონომიკის აშშ-ის ბიზნეს გარემოს გასაანალიზებლად გამოვიყენოთ PESTEL - ანალიზი. PESTEL-ის ანალიზში მოკლედ გავეცნობით სხვადასხვა ფაქტორებს, რომლებიც გავლენას ახდენენ ორივე ქვეყნის მაკრო გარემოზე. PESTEL ანალიზი მოიცავს - პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციალურ, ტექნოლოგიურ, გარემოსდაცვით და სამართლებრივ ფაქტორებს, რომლებიც გავლენას ახდენენ ქვეყნის მაკრო გარემოზე.

პოლიტიკური ფაქტორები

შეერთებულ შტატებს აქვს ძლიერი დემოკრატიული წყობა და ეფექტიანი კანონის უზენაესობა. არჩევნები ითვლება სამართლიანად და გამჭვირვალედ. ქვეყანა სტაბილური პოლიტიკური კლიმატით სარგებლობს. აშშ-ს აქვს მასიური პოლიტიკური და ეკონომიკური გავლენა როგორც ეროვნული, ასევე გლობალური პოლიტიკის შემუშავებაზე და აღიარებულია, როგორც წამყვანი სუპერ ძალა მსოფლიოში.

საერთაშორისო ანალიტიკური-კვლევითი ორგანიზაცია “The Economist Intelligence Unit”-ის მიერ წარმოდგენილი (EIU, 2020) ანგარიში ზომავს მსოფლიოს ქვეყნების დემოკრატიის ინდექსს. 2020 წლის ანგარიშში ნათლად ჩანს მსოფლიოს 165 ქვეყნის და 2 ავტონომიის დემოკრატიის დონე. დემოკრატიის ინდექსი გამოითვლება ხუთ კატეგორიაში გაერთიანებული 60 სხვადასხვა ინდიკატორით.

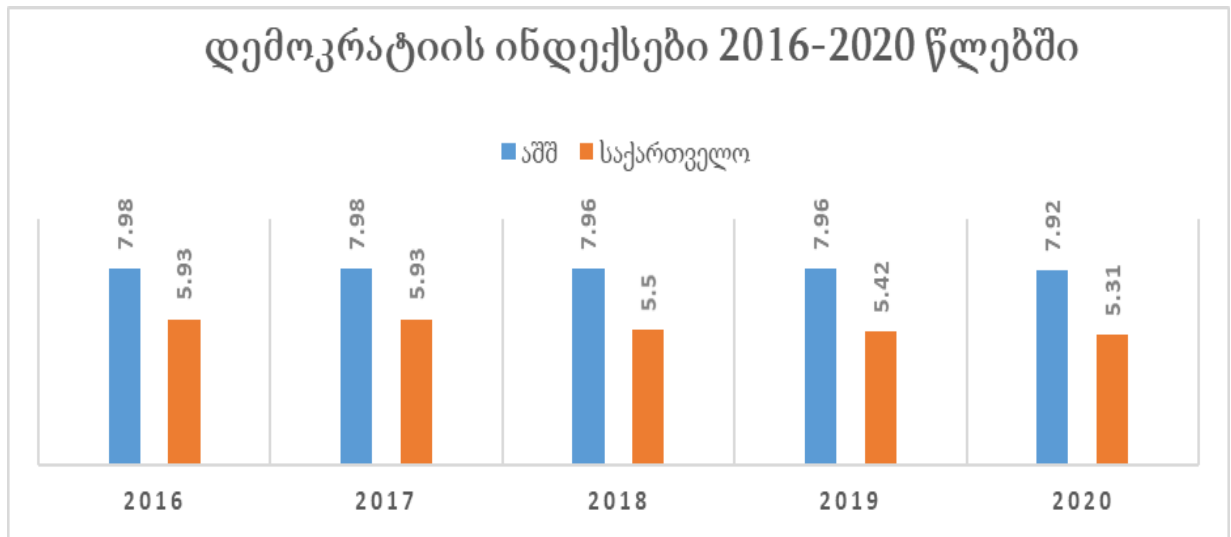
ეს კატეგორიებია (EIU, 2020): 1) საარჩევნო პროცესი და პლურალიზმი; 2) მთავრობის ფუნქციონირება; 3) პოლიტიკური ჩართულობა; 4) პოლიტიკური კულტურა და 5) სამოქალაქო თავისუფლება. ამ კატეგორიის ინდიკატორების ქულების მიხედვით, ქვეყნების კლასიფიცირება განსაზღვრულია შემდეგნაირად: “სრული დემოკრატია”, “ნაკლოვანი დემოკრატია”, “ჰიბრიდული რეჟიმი” და “ავტორიტარული რეჟიმი”.

ჩრდილოეთ ამერიკის კონტინენტზე ამერიკის შეერთებული შტატები კანადის შემდეგ (კანადის 2020 წლის დემოკრატიის ინდექსი 9,24 ქულა და სრულად დემოკრატიული ქვეყანა) სიდიდით მეორე დემოკრატიაა.

აშშ რჩება "ნაკლოვანი დემოკრატიის" კატეგორიაში, რომელიც ქვეყნის ინსტიტუტებისადმი საზოგადოების ნდობის ეროზიის გამო 2016 წელს გამოვიდა "სრული დემოკრატიის" კატეგორიიდან. აშშ 2020 წელს წარმოდგენილია 7,92 ქულით და იკავებს 25-ე ადგილს, ხოლო საქართველო, როგორც ჰიბრიდული რეჟიმის ქვეყანა წარმოდგენილია 5,31 ქულით და იკავებს 91-ე ადგილს მსოფლიო რეიტინგში (EIU, 2020).

დიაგრამა 3.

დემოკრატიის ინდექსები 2016-2020 წლებში

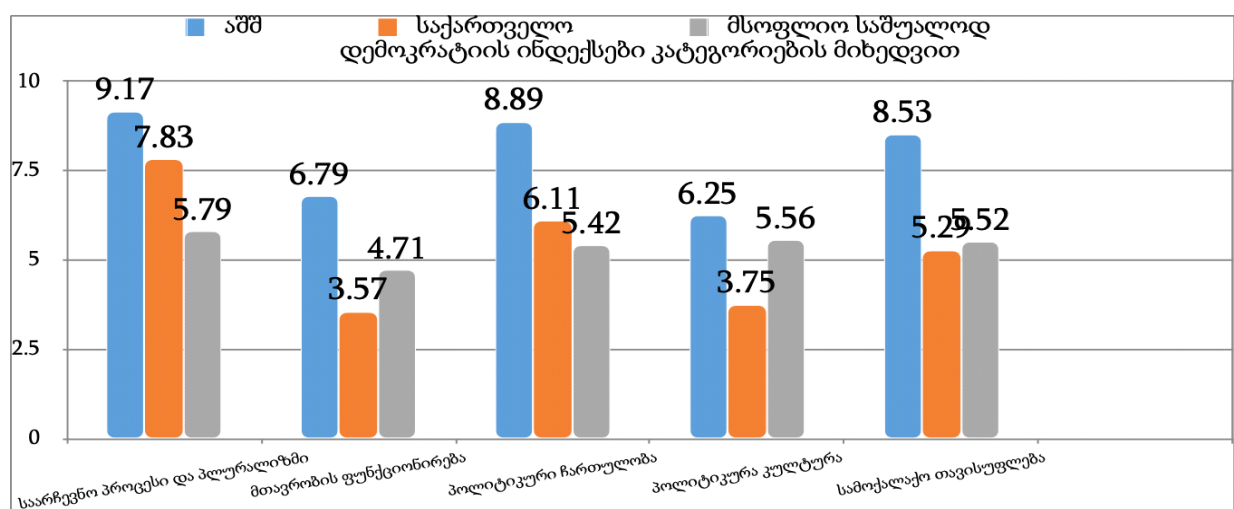

წყარო: შედგენილია ავტორის მიერ The Economist Intelligence Unit-ის <https://www.eiu.com> მონაცემებზე დაყრდნობით

რაც შეეხება დემოკრატიულობის ინდექსს კატეგორიების მიხედვით, შეგვიძლია შევადაროთ საქართველოს, აშშ-ის და მსოფლიოს 2020 წლის საშუალო მაჩვენებლები.

დიაგრამა 4.

დემოკრატიის ინდექსები კატეგორიების მიხედვით

წყარო: შედგენილია ავტორის მიერ The Economist Intelligence Unit-ის <https://www.eiu.com> მონაცემებზე დაყრდნობით

როგორც აღნიშნული მონაცემებიდან ჩანს, საქართველოს და აშშ-ს ყველაზე დაბალი მაჩვენებელი (3.57-საქართველო, 6.79-აშშ) მთავრობის ფუნქციონირებასა და (3.75-საქართველო; 6.25-აშშ) პოლიტიკური კულტურის კომპონენტებში უფიქსირდებათ.

აშშ-ის ქულა პოლიტიკური მონაწილეობის კატეგორიაში 8,89-მდე გაიზარდა, რაც მისი უმაღლესი ნიშნულია 2006 წლის შემდეგ. ყველაზე მაღალი გლობალური 9.17 ქულიანი მაჩვენებელი დაფიქსირდა საარჩევნო პროცესისა და პლურალიზმის კატეგორიაში. შეერთებულმა შტატებმა ასევე მოკრძალებულად გაიუმჯობესა ქულა სამოქალაქო თავისუფლების კატეგორიაში 8,53 ქულით 2020 წელს, 2019 წლის 8,24-თან შედარებით. პოლიტიკური კულტურა აშშ-სთვის ყველაზე სუსტ კატეგორიად იქცა, რომლის ქულები მკვეთრად დაეცა 2020 წელს 6,25-მდე, 2019 წლის 7,50-თან შედარებით, ხოლო რაც შეეხება 2020 წელს აშშ-ის ქულა მთავრობის ფუნქციონირების კატეგორიისთვის შემცირებულია 6,79-მდე.

საქართველოს მაჩვენებელმა სამთავრობო კატეგორიის ფუნქციონირების თვალსაზრისით 3.57 ქულა შეადგინა. ბოლო წლების ტენდენციის გაგრძელებით, პოლიტიკური მონაწილეობის საერთო გლობალური ქულის კიდევ ერთი ზრდა დაფიქსირდა 6.11 ქულა 2020 წელს. გლობალური ტენდენციების შესაბამისად, საქართველომ უარესი შედეგი მიიღო სამოქალაქო თავისუფლების მაჩვენებელშიც 5.29 ქულით, ნაწილობრივ კორონა ვირუსთან დაკავშირებული შეზღუდვების დანერგვის გამო. ყველაზე მნიშვნელოვანი გაუმჯობესება იყო საარჩევნო პროცესისა და პლურალიზმში. საქართველოს ქულა აღნიშნულ კატეგორიაში 7.83-მდე ავიდა 2020 წელს, რაც მისი უმაღლესი დონეა სხვა კატეგორიებთან შედარებით. კანონის უზენაესობის პოლარიზაციის შედეგია ქვეყნის პოლიტიკური კულტურის, 3.75 ქულიანი საკმაოდ დაბალი გლობალური მაჩვენებელი.

ადამიანის თავისუფლების ინდექსი (HFI, 2020) (The HUMAN FREEDOM INDEX 2020) წარმოადგენს ადამიანის თავისუფლების ფართო საზომს, გაგებული, როგორც იძულებითი შეზღუდვის არარსებობა. აღნიშნული წლიური ინდექსი იყენებს 162

ქვეყნის მონაცემს, რომელიც მოიცავს 76 მკაფიო ინდიკატორს და ზომავს პირადი და ეკონომიკურ თავისუფლებას შემდეგ სფეროებში (The Fraser Institute, 2020):

ცხრილი 2.

ადამიანის თავისუფლების ინდექსი (HFI) 2020

ადამიანის თავისუფლების ინდექსი (HFI) 2020												
ქვეყანა	კანონის უზენაესობა	უსაფრთხოება და დაცვა	სამოქალაქო მოძრაობა	რელიგია	ასოციაცია, ასამბლეა და სამოქალაქო საზოგადოება	აზრის გამოხატვა და ინფორმაციულობა	პირადობა და ურთიერთობები	მთავრობის ზომა	იურიდიული სისტემა და საკუთრების უფლებები	ფულის წვდომა	საერთაშორისო ვაჭრობის თავისუფლება	კრედიტის, შრომისა და ბიზნესის რეგულაციები
საქართველო	5.4	9	6.7	7.1	8.6	9.2	8.2	7.9	6.5	9.3	9	8.3
აშშ	6.7	9.2	10	8	9.9	9.9	9	7.5	7.3	9.7	7.8	8.8

წყარო: დამუშავებულია ავტორის მიერ www.cato.org და www.fraserinstitute.org მონაცემებზე დაყრდნობით.

ცხრილში კარგად ჩანს, რომ საქართველოსა (5.4) და აშშ-ის (6.7) კანონის უზენაესობის ინდიკატორი საკმაოდ დაბალი მაჩვენებლით არის წარმოდგენილი. ხოლო ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი საქართველოს ფულის წვდომის (9.3) ხოლო აშშ-ს აზრის გამოხატვა და ინფორმაციულობაში (9.9) აქვს.

რაც შეეხება თავისუფლების ინდექსს, რომელიც წარმოდგენილია ინდიკატორების ნაკრებით 3 სხვადასხვა ჯგუფში, საქართველოს მაჩვენებელი შედარებით დაბალია პერსონალური თავისუფლების ჯგუფში (7.56), ხოლო აშშ-ს შედარებით დაბალი მაჩვენებელი აქვს ეკონომიკური თავისუფლების მაჩვენებელში (8.22).

ცხრილი 3.

ადამიანის თავისუფლების ინდექსი (ნაკრები HFI) 2020

ადამიანის თავისუფლების ინდექსი (ნაკრები HFI) 2020						
ქვეყანა (162)	პერსონალური თავისუფლება	რეიტინგი	ეკონომიკური თავისუფლება	რეიტინგი	ადამიანის თავისუფლება	რეიტინგი
საქართველო	7.56	58	8.18	8	7.87	40
აშშ	8.66	29	8.22	6	8.44	17

წყარო: დამუშავებულია ავტორის მიერ www.cato.org და www.fraserinstitute.org მონაცემებზე დაყრდნობით.

დემოკრატიული ინსტიტუტები და კანონის უზენაესობა საკმარისი არ არის წარმატებული დემოკრატიის შესანარჩუნებლად. ხალხის ჩართვა დემოკრატიულ და ანგარიშვალდებულ გადაწყვეტილების მიღებაში არის ჭეშმარიტად აქტიური დემოკრატიის წინაპირობა, რომლის საბოლოო მიზანი უნდა იყოს აქტიურ მოქალაქეთა საზოგადოების შექმნა.

ეკონომიკური ფაქტორები

ძირითადი ეკონომიკური ინდიკატორები:

მთლიანი შიდა პროდუქტი (მშპ) საუკეთესო გზაა ეკონომიკური ზრდის გასაზომად. 2019 წლის შეერთებული შტატების მშპ დაახლოებით 21,43 ტრილიონი აშშ დოლარია. აშშ უდიდესი ეკონომიკაა მსოფლიოში ნომინალური მშპ-ს მიხედვით. 2019 წელს მსოფლიოს გლობალურმა მშპ-მ შეადგინა დაახლოებით 84,75 ტრილიონი აშშ დოლარი (The World Bank, 2022).

2020 წელს შეერთებული შტატების რეალური მთლიანი შიდა პროდუქტი (მშპ) 20,94 ტრილიონი აშშ დოლარი 2019 წელთან შედარებით შემცირებული მაჩვენებლით წარსდგა, რაც მეტწილად გამოწვეული იყო პანდემიასთან დაკავშირებული

შეზრუდვებით. 2019 წლის მდგომარეობით აშშ-ის მსყიდველობითი უნარის პარიტეტი (PPP) 22,68 ტრილიონი აშშ დოლარია და ის მსოფლიო რეიტინგში მეორე ადგილზე აღმოჩნდა (IMF, 2021).

2019 წლის შეერთებულ შტატებში უმუშევრობის დონემ მთლიანი სამუშაო ძალის 3.682% შეადგინა COVID-19 პანდემიის გამო გლობალური ეკონომიკური საქმიანობის შენელების გამო. 2019 წლის CPI-სამომხმარებლო ფასის ინდექსი (2010=100) 117-ია, ხოლო უმუშევრობა - 3,9% (UN, World Statistics Pocket book 2020).

ბოლო ათწლეულის განმავლობაში უამრავი შოკის მიუხედავად, მათ შორის 2007-08 წლების გლობალური ფინანსური კრიზისი, 2008 წელს რუსეთთან კონფლიქტი, კოვიდ პენდემია, საქართველოს ეკონომიკა საშუალო წლიური ტემპით 5%-ით გაიზარდა.

2020 წელს რთულ პერიოდში ქვეყანამ მშპ-ს რეალური ზრდის მკვეთრი -6,5%-იანი ვარდნა განიცადა. 2019 წლის რეალური მშპ 17,5 მილიარდი აშშ დოლარი იყო. ხოლო ერთ სულ მოსახლეზე (მშპ) შეფასდა 4 696,2 აშშ დოლარით (IMF, 2021).

საქართველოს ნომინალური მთლიანი შიდა პროდუქტი (მშპ) 2020 წელს დაახლოებით 15.9 მილიარდი აშშ დოლარი იყო, ხოლო ერთ სულ მოსახლეზე (მშპ) შეფასდა 4 275 აშშ დოლარით. მშპ-ის დეფლატორის ცვლილება 6,9% (The World Bank, 2022).

მთლიანი შიდა პროდუქტის დარგობრივ სტრუქტურაში ყველაზე დიდი წილით გამოირჩევა საბითუმო და საცალო ვაჭრობა; ავტომობილების და მოტოციკლების რემონტი და უძრავ ქონებასთან დაკავშირებული საქმიანობები.

2020 წელს ეკონომიკამ განიცადა რეცესია 6.2%-იანი შემცირებით. პანდემიასთან დაკავშირებულმა დაბლოკვითმა ზომებმა უარყოფითად იმოქმედა და დიდი გავლენა განიცადა ტრანსპორტის, ტურიზმისა და მშენებლობის სექტორებმა (MESDG, 2023). 2020 წლის ბოლოს უმუშევრობის დონემ 20,4%-ს მიაღწია, ხოლო სიღარიბის მაჩვენებელი 5.4%-იანი პუნქტით გაიზარდა (სიღარიბის ეროვნული ხაზის

გამოყენებით) (The World Bank, 2022). CPI (Consumer Price Index)- (CPI, 2022) სამომხმარებლო ფასის ინდექსი (2010=100) 13;

მშპ-სთან მჭიდრო კავშირშია მთლიანი ეროვნული პროდუქტი (GNP-Gross National Product) ასევე ცნობილი, როგორც მთლიანი ეროვნული შემოსავალი (GNI). მშპ-სგან განსხვავებით, რომელიც წარმოებას ზომავს გეოგრაფიული მდებარეობით, (GNI) ითვალისწინებს წარმოებას საკუთრების მიხედვით.

2019 წლის აშშ-ს (GNI)-მ 21,69 ტრილიონი აშშ დოლარი შეადგინა, ხოლო საქართველოს მაჩვენებელმა მოკრძალებულად 55,35 მილიარდი აშშ დოლარი შეადგინა (MESDG, 2023).

ლეგატუმის ინსტიტუტის (The Legatum Institute, 2020) 2019-2020 წლის კეთილდღეობის ინდექსები ზომავს კეთილდღეობას მსოფლიოს 167 ქვეყანაში, რომლებიც ერთად შეიცავს მსოფლიოს მოსახლეობის 99,4%-ს.

ქვეყნის დონის თითქმის 300 მაჩვენებელი ჯგუფდება 66 პოლიტიკაზე ორიენტირებულ ელემენტად, გამოიყენება კეთილდღეობის ამჟამინდელი მდგომარეობის გასაზომად და იმის შესახებ, თუ როგორ შეიცვალა იგი 2010 წლიდან მსოფლიოში.

2019-2020 წლებში 53-ე ადგილზე საქართველოა, რომელიც ჩამორჩება აშშ-ს, რომელიც საკმაოდ კარგ შედეგზე მე-18 ადგილზეა, ევროპის ბევრ ქვეყანას და სხვა მაღალგანვითარებულ ქვეყნებს (The Legatum Institute, 2020). ლეგატუმის კეთილდღეობის ინდექსი არის სხვადასხვა ფაქტორების გამოკვლევის შედეგი, რომლებიც სხვადასხვა ქვეყანაში განაპირობებს ცხოვრების ხარისხს.

კვლევის ბოლოდროინდელმა მიღწევებმა შესაძლებელი გახადა არა მხოლოდ მატერიალური სიმდიდრის, არამედ ადამიანების ცხოვრების კმაყოფილების შედარება მსოფლიოს ქვეყნებში.

ცხრილი 4.

საქართველო-აშშ რეიტინგი 2019-2020 წლების ლეგატუმის კეთილდღეობის
ინდექსის მიხედვით

The Legatum Prosperity Index - ლეგატუმის კეთილდღეობის ინდექსი 2019-2020 წლებში														
2019 რეიტინგი	2020 რეიტინგი	ქვეყანა	უსაფრთხოება	პირადი თავისუფლება	მმართველობა	სოციალური კაპიტალი	საინვესტიციო გარემო	საწარმოო პირობები	ბაზრის წვდომა და ინფრასტრუქტურა	ეკონომიკური ხარისხი	ცხოვრების პირობები	ჯანმრთელობა	განათლება	ბუნებრივი გარემო
18	18	აშშ	66	22	22	17	10	4	4	17	28	59	20	22
53	53	საქართველო	73	61	51	111	41	53	56	82	89	82	55	115

წყარო: დამუშავებულია ავტორის მიერ www.prosperity.com მონაცემებზე დაყრდნობით.

2019-2020 წლების საერთო ანგარიშით საქართველო რეიტინგით ზედიზედ 53-ე ადგილზე იმყოფებოდა. საუკეთესო მონაცემი საინვესტიციო გარემოს, მმართველობის, საწარმოო პირობების, განათლებასა და ბაზრის წვდომა/ინფრასტრუქტურის მაჩვენებლებში აქვს. შემაშფოთებელი მონაცემები კი გამოიკვეთა ბუნებრივ გარემოში, სოციალურ კაპიტალში, ცხოვრების პირობებში და ეკონომიკურ ხარისხში, სადაც საქართველო 167 ქვეყანას შორის 82-ე ადგილზე აღმოჩნდა. რაც შეეხება უსაფრთხოებასა და პირადი თავისუფლების კატეგორიები წინა პერიოდებთან შედარებით გაუარესებული მაჩვენებლებით წარსდგა.

აშშ ყველაზე კარგი პოზიცია კვლავ საწარმოო პირობებში და ბაზრის წვდომა/ინფრასტრუქტურაში აქვს, შემდეგ მოდის საინვესტიციო გარემო 10 ქულით, სოციალური კაპიტალი და ეკონომიკური ხარისხი 17 ქულით, რაც საკმაოდ მაღალი მაჩვენებელია წინა წლებთან შედარებით.

რაც შეეხება განათლებას, პირად თავისუფლებას, მმართველობას, ბუნებრივ გარემოს და ცხოვრების პირობებს, წინა პერიოდებთან შედარებით მცირე ცვლილებით გამოირჩევა. კვლავ დაბალია მაჩვენებლები ჯანმრთელობასა და უსაფრთხოების

კატეგორიებში, რაც აშშ-ის სარეიტინგო ქულებს დაბლა სწევს და მე-18 ადგილს ინარჩუნებს.

მსოფლიო ბანკის მიერ შემუშავებული ბიზნესის კეთების ინდექსი (Doing Business Ranking), იმ სახელმწიფო რეგულაციების შეფასებას წარმოადგენს, რომელიც როგორც ხელს უწყობს ბიზნესის ოპერირებას, ასევე აფერხებს მას.

2020 წლისათვის მსოფლიო ბანკის მიერ წარმოდგენილ ბიზნესის კეთების ანგარიშში საქართველო ბიზნესის კეთების სიმარტივით ლიდერთა შორისაა. ბიზნესის კეთების მაღალი სიმარტივე ნიშნავს, რომ მარეგულირებელი გარემო უფრო ხელსაყრელია ადგილობრივი ფირმის დაარსებისა და მუშაობისთვის. 1-190-დან რანჟირება განისაზღვრება ჯამური ქულების დახარისხებით 10 სხვადასხვა თემაზე, თითოეული შედგება რამდენიმე ინდიკატორისგან, თანაბარი წონის მინიჭებით თითოეულ თემაზე (Doing Business, 2020).

2020 წლის მონაცემებით მსოფლიოს 190 ეკონომიკას შორის საქართველო ბიზნესის კეთების სიმარტივის ინდექსით მე-7 ადგილზეა ქულით 83.7, ხოლო ამერიკის შეერთებული შტატები მე-6 ადგილზე 84,0 ქულით. ბოლო 2019-2020 წლების პერიოდში აშშ და საქართველო ერთი და იგივე მე-6 მე-7 პოზიციებს მყარად ინარჩუნებენ (Doing Business, 2020).

ცხრილი 5.

საქართველოსა და აშშ-ის რეიტინგები ბიზნესის წარმოების პირობების

მიმზიდველობით 2019-2020 წლებში

რეიტინგი	ქულა	2019-2020	საწარმოების რეგისტრაცია	მშენებლობის ნებართვის მოპოვება	ელექტროენერგიის მიღება	ქონების რეგისტრაცია	დაკრედიტება	ინვესტიციების დაცვა	დაბეგვრა/გადასახადები	ვაჭრობა საზღვრებს შორის	კონტრაქტების შესრულების უზრუნველყო	საწარმოების ლიკვიდაცია
6	84	აშშ	55	24	64	39	4	36	25	39	17	2
7	83.7	საქართველო	2	21	42	5	15	7	14	45	12	64

წყარო: შედგენილია ავტორის მიერ www.doingbusiness.org-ის მონაცემებზე დაყრდნობით

ბიზნესის კეთების ანგარიში მოიცავს ბიზნესის რეგულირების 12 სფეროს. ბიზნესის კეთების სიმარტივის ინდექსში გაერთიანებულია 10 ინდიკატორი.

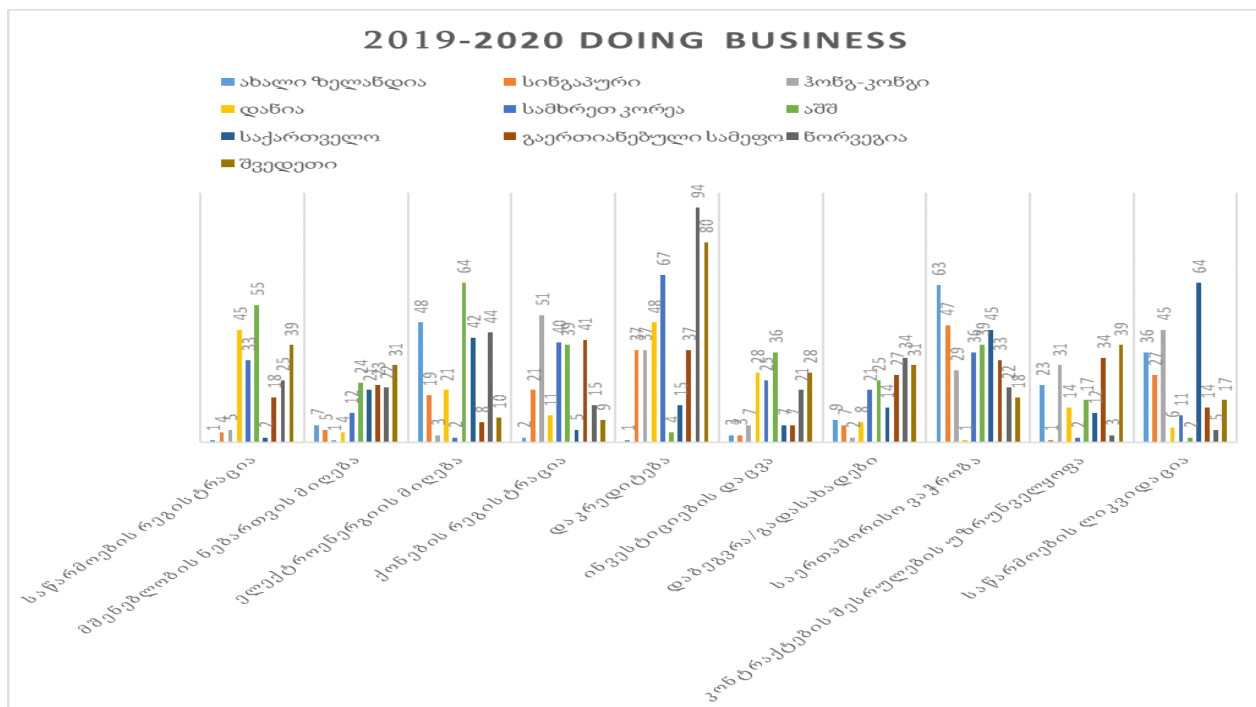
ბოლო პერიოდში საქართველოს ბიზნეს-გარემო არსებითი გამოწვევების წინაშე აღმოჩნდა. 2019-2020 წლებში საქართველო ბიზნესის წარმოების (დაწყების) სიმარტივით მსოფლიოში მე-2 ადგილზეა და ის უსწრებს ისეთ ქვეყნებს, როგორებიცაა: გაერთიანებული სამეფო, ნორვეგია, აშშ 55-ე ადგილი და სხვა. რაც შეეხება ქონების რეგისტრაციას მე-5 ადგილით და ინვესტორთა უფლებების დაცვა მე-7 ადგილით საქართველო საკმაოდ მაღალი მაჩვენებლებით გამოირჩევა, რაც შეეხება აშშ-ს აღნიშნულ კატეგორიებში 39-ე და 36-ე ადგილებით საკმაოდ შემცირებული მაჩვენებლებით არის წარმოდგენილი. რაც შეეხება კონტრაქტების შესრულების უზრუნველყოფა, დაკრედიტებისა და დაბეგვრა/გადასახადების კატეგორიას საქართველოს მაჩვენებლები საკმაოდ მიმზიდველად გამოიყურება მე-12, მე-15 და მე-14 ადგილებით, თუმცა აშშ-ის მაჩვენებლები აღნიშნულ კატეგორიებში საკმაოდ მაღალია მე-17, მე-4 და 25-ე ადგილებით.

მშენებლობის ნებართვების მიღების სიმარტივით თითქმის ერთნაირი მაჩვენებლებით გამოირჩევიან საქართველო 21-ე და აშშ 24-ე ადგილებით. რაც შეეხება ყველაზე გაუარესებული მაჩვენებლებით საქართველო წარმოდგენილია ელექტროენერგიის მიღების 42-ე და საერთაშორისო ვაჭრობა 45-ე ადგილებზე. აშშ-ის მაჩვენებლებიც აღნიშნულ კატეგორიებში არასახარბიელოა და 64-ე და 39-ე ადგილებით გაუარესებულ სიტუაციას აჩვენებს. რაც შეეხება საწარმოების ლიკვიდაციას საკმაოდ გაუმჯობესებული მაჩვენებლით მე-2 ადგილზეა, ხოლო საქართველო ყველაზე დაბალი მაჩვენებლით 64-ე ადგილზეა.

ბიზნესის კეთების ანგარიში ასევე ზომავს მუშების დასაქმების რეგულაციას და კონტრაქტებს მთავრობასთან, რომელიც არ არის გათვალისწინებული ბიზნესის ქულისა და რანჟირების სიმარტივეში.

დიაგრამა 5.

ბიზნესის კეთების ანგარიში -Doing Business 2019-2020 წლების რეიტინგები

წყარო: შედგენილია ავტორის მიერ www.doingbusiness.org-ის მონაცემებზე დაყრდნობით

2020 წლისათვის მსოფლიო ბანკის მიერ წარმოდგენილ ანგარიშში ნაჩვენებია საქართველოს მიერ განხორციელებული რეფორმები: მშენებლობის ნებართვებთან ურთიერთობა - საქართველომ გააუმჯობესა შენობის ხარისხის კონტროლი ინფორმაციასთან საზოგადოების ხელმისაწვდომობის გაზრდით.

რაც შეეხება 2019 (MESD, საქართველო მსოფლიო რეიტინგებში 2019) წლის რეფორმებში, ის შემოიფარგლებოდა 3 ძირითადი მაჩვენებლით: ბიზნესის წამოწყება; გადასახადების გადახდა; კონტრაქტების აღსრულება. მთლიანად საქართველოს განხორციელებული აქვს 51 რეფორმა 2006-2020 წლებში (MESD, ბიზნესის კეთება 2020).

რაც შეეხება ამერიკის შეერთებულ შტატებს, 2020 წლისათვის მსოფლიო ბანკის მიერ წარმოდგენილ ანგარიშში ნაჩვენებია აშშ-ის მიერ განხორციელებული შემდეგი სახის რეფორმები: გამარტივდა ბიზნესის წამოწყება; გადასახადების გადახდა; ხელშეკრულებების შესრულების უზრუნველყოფა.

გლობალური კონკურენტუნარიანობის ანგარიში (The Global Competitiveness Report) წარმოადგენს მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მიერ გამოქვეყნებულ ყოველწლიურ მიმოხილვას. მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმი (WEF), რომელიც ჩამოყალიბდა 1971 წელს, ყოველწლიურად აქვეყნებს სახელმწიფოთა გლობალური კონკურენტუნარიანობის რეიტინგებს (GCI, 2019) (Global Competitiveness Index, GCI). აღნიშნული ინდექსი კომპლექსურად ზომავს ქვეყნის კონკურენტუნარიანობას, მაკროეკონომიკური გარემოს ხარისხს, სახელმწიფო ინსტიტუტების მდგომარეობას და ტექნოლოგიურ მიღწევებს.

გლობალური კონკურენტუნარიანობის ანგარიში GCI-ის მიზანია შეაფასოს ქვეყნების კონკურენტუნარიანობა მსოფლიოში, გამოავლინოს ცალკეული ქვეყნების კონკურენტუნარიანი მხარეები და სისუსტეები, გამოავლინოს გლობალურ ეკონომიკაში კონკურენტუნარიანობის ტენდენციები და გააუმჯობესოს ძირითადი ცოდნა კონკურენტუნარიანობის წყაროების და ეკონომიკური განვითარების პროცესის შესახებ (HBS, 2023).

გლობალური კონკურენტუნარიანობის GCI ინდექსი ქვეყნების შეფასებას ახდენს 4 ძირითადი მიმართულების მიხედვით, რომელიც აერთიანებს 12 ძირითად მაჩვენებელს, რომელიც თავის მხრივ ჩაშლილია 98 კომპონენტად.

ცხრილი 6.

მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმის მიერ წარმოდგენილია გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი 4.0 (GCI) 2019 წლის ანგარიში.

141			140			137		
ქვეყანა	GCI-4.0 2019		ქვეყანა	GCI-4.0 2018		ქვეყანა	GCI-4.0 2017	
	რეიტინგი	ქულა		რეიტინგი	ქულა		რეიტინგი	ქულა
აშშ	2	83.7	აშშ	1	85.6	აშშ	2	5.85
საქართველო	74	60.6	საქართველო	66	60.9	საქართველო	67	4.28

წყარო: შედგენილია ავტორის მიერ <http://www.gcr.weforum.org> -ის მონაცემებზე დაყრდნობით

გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსის მიხედვით, საანალიზო 2019 წლის პერიოდში 141 ქვეყანას შორის საქართველომ გაიუარესა პოზიცია და 66-ე ადგილიდან (2018 წ) 74-ე ადგილზე გადაინაცვლა, ჯამური 60.6 ქულით.

ხოლო აშშ მე-2 ადგილზე 83.7 ქულით. რაც შეეხება აშშ-ს, რომელიც 2017 წლის მონაცემით მე-2 პოზიციაზე იყო, 2018 წელს გაიუმჯობესა და ის ლიდერი გახდა 85.6 ქულით 1-პირველ პოზიციაზე (GCI, 2019).

2019 წლის ანგარიშის მიხედვით, საქართველოსათვის განხილული 12 მიმართულებიდან ყველაზე პრობლემატურ საკითხებს წარმოადგენს ბაზრის მოცულობა (104-ე ადგილი), ინოვაციური შესაძლებლობები (91-ე ადგილი), ფინანსური სისტემა (91 ადგილი), ჯანდაცვა (87-ე ადგილი) და მაკროეკონომიკური სტაბილურობა (84-ე ადგილი).

2019 წლის ანგარიშის მიხედვით, აშშ-ისთვის განხილული 12 მიმართულებიდან ყველაზე პრობლემატურ საკითხებს წარმოადგენს ჯანდაცვა (55-ე ადგილი) და მაკროეკონომიკური სტაბილურობა (37-ე ადგილი) (WEF, 2019).

საქართველოს კონკურენტუნარიანობა დამოკიდებულია მრავალ ფაქტორზე, მათ შორის მაკროეკონომიურ სტაბილურობაზე, ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესებაზე, ჯანდაცვის, განათლებისა და ცხოვრების დონის ამაღლებაზე, საწარმოო დონის გაუმჯობესებაზე, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვისა და მთელი რიგი სხვა მნიშვნელოვანი ფაქტორების გრძელვადიან პერსპექტივაში დაგეგმვასა და რეალიზებაზე (ყორდანაშვილი, 2016).

საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის ამაღლებით, საქართველოს შეუძლია უმუშევრობის დონისა და სიღარიბის დონის მკვეთრი შემცირება, მოახდინოს დასაქმების სფეროში მკვეთრი რეფორმის განხორციელება და დამატებითი სამუშაო ადგილების ზრდა, რაც საბოლოოდ ქვეყანას მისცემს საშუალებას მიაღწიოს სტაბილურ ეკონომიკურ ზრდას.

ამერიკის შეერთებული შტატების, 1995 წელს შექმნილი ერთ-ერთი ყველაზე დიდი კვლევითი ორგანიზაციის Heritage Foundation-ის (IEF, 2022) ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი (Index of Economic Freedom) ყოველწლიურად იკვლევს 180 ქვეყანას და განსაზღვრავს მათი თავისუფლების დონეს.

აღსანიშნავია, რომ ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის შეფასება ძირითადად ეყრდნობა ისეთი საერთაშორისო რეიტინგების წყაროებს, როგორიცაა მსოფლიო ბანკის ბიზნესის კეთების რეიტინგი (Doing Business), გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი (GCI), კორუფციის აღქმის ინდექსი (CPI) და მსოფლიო მართლმსაჯულების ინდექსი (WJP) (MESD).

Heritage Foundation „ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსი“-ს 2020 წლის კვლევის მიხედვით საქართველო მსოფლიო რეიტინგში დაწინაურდა და საქართველოს სარეიტინგო ქულამ ისტორიული მაქსიმუმი 77.1 ქულა შეადგინა,

მსოფლიო რეიტინგში 4 პოზიციით დაწინაურდა და მე-12 პოზიცია დაიკავა. წინა წელთან შედარებით საქართველო ევროპის რეგიონში 2 პოზიციით დაწინაურდა და შედეგით საქართველო ევროპის რეგიონის 45 ქვეყანას შორის მე-6 ადგილზეა „უმეტესად თავისუფალი“ სტატუსით.

საქართველოს საერთო ქულა აღემატება როგორც რეგიონის (69.8 ქულა), ისე მსოფლიოს საშუალო ქულას (61.6 ქულა).

2020 წლის რეიტინგი შეფასებას აკეთებს შემდეგი 4 მიმართულებით: კანონის უზენაესობა, მთავრობის მოცულობა, რეგულაციების ეფექტიანობა და ღია ბაზარი. აღნიშნული მიმართულებები, თავის მხრივ, მოიცავს 12 კომპონენტს.

ცხრილი 7.

საქართველოსა და აშშ-ის 2018-2021 წლების ეკონომიკური თავისუფლების
ინდექსები

პერიოდი (წელი)	ქვეყნის კოდი	ქვეყანა	მსოფლიოს რეიტინგი	რეგიონის რეიტინგი	ქულა	საკუთრების უფლება	სასამართლოს ეფექტიანობა	მთავრობის სამართლიანობა	გადასახადების ტვირთი	მთავრობის დანახარჯები	ფისკალური სიჯანსაღე	ბიზნესის თავისუფლება	შრომის თავისუფლება	მონეტარული თავისუფლება	ვაჭრობის თავისუფლება	საინვესტიციო გარემოს	ფინანსური თავისუფლება
2021	61	საქართველო	12	7	77.2	66.9	59.3	64.6	89.1	76.9	94.9	84.9	76.7	76.7	86.0	80	70
	175	აშშ	20	3	74.8	79.7	72.4	76.8	76.0	62.2	34.9	82.5	87.1	81.1	80.4	85	80
2020	61	საქართველო	12	6	77.1	68.6	57.9	64.8	87.1	73.6	94.4	85.3	76.3	78.3	88.6	80	70
	175	აშშ	17	3	76.6	81.8	83.7	77.2	74.6	56.5	54.3	83.3	87.9	75.5	79.8	85	80
2019	61	საქართველო	16	8	75.9	65.9	54.6	58.5	87.1	73.6	93.9	85.8	76.6	76.0	88.6	80	70
	175	აშშ	12	2	76.8	79.3	78.6	77.4	75.1	57.1	53.1	83.8	89.4	76.6	86.6	85	80
2018	61	საქართველო	16	9	76.2	62.8	64.2	61.8	87.0	73.3	91.8	86.9	77.3	79.6	89.4	80	60
	175	აშშ	18	2	75.7	79.3	76.9	71.9	65.1	56.5	54.8	82.7	91.4	78.6	86.7	85	80

წყარო: დამუშავებულია ავტორის მიერ <https://www.heritage.org/> მონაცემებზე დაყრდნობით.

აღსანიშნავია, რომ რეიტინგის 12 კომპონენტიდან საქართველომ 2020 წლის მდგომარეობა გაიუმჯობესა 5 ისეთი მნიშვნელოვანი მიმართულებებით, როგორცაა: საკუთრების უფლება (68.6 ქულა), მთავრობის სამართლიანობა (64.8 ქულა), სასამართლოს ეფექტიანობა (57.9 ქულა), მონეტარული თავისუფლება (78.3 ქულა) და ფისკალური თავისუფლება (94.4 ქულა).

მიუხედავად იმისა, რომ აშშ-ის საკუთრების უფლების ინდიკატორში ქვეყნის შეფასებამ 81.8 ქულა შეადგინა, ხოლო სასამართლოს ეფექტიანობის კომპონენტში აშშ-ს შეფასება გაუმჯობესდა და 83.7. ქულა შეადგინა, 2020 წელს აშშ-ის რეიტინგი 5 პოზიციით შეიცვალა და მე-17 პოზიცია დაისაკუთრა. რაც შეეხება ბიზნესის თავისუფლების კომპონენტში საქართველოს (85.3 ქულა) და აშშ-ის (83,3 ქულა) 2019 წლის მაჩვენებელთან შედარებით მცირედით არის შემცირებული, ხოლო ვაჭრობისა და ფინანსური თავისუფლების კომპონენტებში საქართველოს და აშშ-ს ქულებს ცვლილება არ განუცდია.

საქართველოს 2019 წლის ანგარიშის მიხედვით, ჯამური შეფასების კლების მიუხედავად, კვლავ მე-16 პოზიციაზე იყო (75,9 ქულით) და ადგილს იკავებდა „უმეტესწილად თავისუფალი“ ქვეყნების რიგში. ხოლო აშშ მე-12 ადგილზე ჯამური ქულის მცირედი ცვლილებით 76.8 ქულით წარსდგა. 2021 წელსაც, საქართველო რეიტინგში მე-12 ადგილი შეინარჩუნა 77,2 ქულით, ხოლო აშშ-ი სამი პოზიციით ჩამოქვეითდა და 74.8 ქულით მე-20 პოზიციაზე აღმოჩნდა.

2019-2020 წლის საერთაშორისო რეიტინგების მიხედვით, ზოგიერთ სფეროებში განცდილი მაღალი რეგრესი საფრთხეს უქმნის, როგორც ქვეყნის საერთაშორისო საინვესტიციო იმიჯს, ასევე ქვეყნის გრძელვადიანი ეკონომიკური განვითარების პერსპექტივას.

საერთაშორისო შეფასებების მიხედვით, საქართველოსათვის ძირითად გამოწვევად რჩება მაკროეკონომიკური გარემოს ნაკლები სტაბილურობა, ქვეყანაში არსებული მაღალი ინფლაცია, კანონის უზენაესობის დაბალი დონე, სამართლიანი

სასამართლოს არ ქონა, მაღალი დონის კორუფცია, ინფრასტრუქტურულ გამოწვევები და ინოვაციური განვითარების დაბალი მაჩვენებლები.

ქვეყნის კეთილდღეობის გასაუმჯობესებლად მნიშვნელოვანია აღნიშნული მიმართულებებით დროული რეფორმების გატარება და საინვესტიციო გარემოს გაუმჯობესება.

სოციალური ფაქტორები

აშშ მოსახლეობის მხრივ მესამე ქვეყანაა მსოფლიოში, რომლის მოსახლეობა დაახლოებით 330 მილიონი ადამიანია, რაც მსოფლიო მოსახლეობის 4.22%-ია და მე-3 ადგილზეა ჩინეთისა და ინდოეთის მერე (U.S.C.B).

მსოფლიოს მოსახლეობა (UNPD, 2020) 2021 წლის 20 მაისის მდგომარეობით შეადგენს 7 868 976 000. ინგლისური (განსაკუთრებით, ამერიკული ინგლისური) არის არაოფიციალური ეროვნული ენა აშშ-ში. რასის მიხედვით აშშ-ის მთლიანი მოსახლეობის 73.1%-ით უდიდეს ჯგუფს თეთრკანიანები ქმნიან; აშშ-ის მოსახლეობის 70% ქრისტიანია. ქვეყანაში აგრეთვე წარმოდგენილია უამრავი სხვადასხვა რასისა და რელიგიის მიმდევრები. უკანონო იმიგრაციის ზრდა აშშ-ის მნიშვნელოვანი საზრუნავია, რადგან ამჟამად აშშ-ში უკანონოდ ცხოვრობს 11,7 მილიონზე მეტი ადამიანი.

2019 წლის მდგომარეობით, საქართველოს მოსახლეობა შეადგენს 3.72 მლნ ადამიანს, რაც მსოფლიოს მოსახლეობის 0.0474%-ია და 129-ე ადგილზეა (NSOG, 2022). ხოლო ეთნიკური ქართველები ამჟამინდელი მოსახლეობის 86,8%-ს შეადგენენ (World Bank, 2015).

საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ, მიუხედავად იმისა, რომ სახეზე იყო მოსახლეობის დადებითი ბუნებრივი მატება, საქართველომ დაკარგა მოსახლეობის დაახლოებით 31%. ამის მთავარი განმაპირობებელი ფაქტორი იყო გარე მიგრაცია, საქართველოს ტერიტორიების ოკუპაცია (The World Bank, 2022). საქართველოს მოსახლეობის 83,4% მართლმადიდებელი ქრისტიანია (საქართველოს

საპატრიარქო, 2023). ისევე როგორც ადგილობრივი კავკასიელი ხალხების უმეტესობა, ქართველები არც ევროპასა და აზიის არცერთ მთავარ ეთნიკურ კატეგორიაში არ ჯდებიან. ქართული ენა არ მიეკუთვნება ინდოევროპულ ან სხვა ენათა ჯგუფს (Lang, 1966).

გაეროს განვითარების პროგრამა (UNDP) ადამიანის განვითარების წლიურ ანგარიშში 189 ქვეყნის ადამიანის განვითარების ინდექსს (HDI, 2020) (Human Development Index) ადგენს. ინდექსი ითვალისწინებს მოცემულ ქვეყანაში არსებულ ადამიანთა ჯანმრთელობას, განათლებას და შემოსავალს, იგი უზრუნველყოფს ადამიანის განვითარების ისეთი საზომს, რომელიც შესაძარია მოცემულ ქვეყნებს შორის და დროის შუალედში (HDI, 2020).

2019 წლის ადამიანის განვითარების ინდექსში (HDI) საქართველოს რეიტინგი 0,812 ქულით 61-ე ადგილზეა. 2018 წლის მაჩვენებელთან (0,805 ქულა) შედარებით 2 პოზიციით არის გაუმჯობესებული. მოსალოდნელი სიცოცხლის ხანგრძლივობა 78,1 წელი ქალებში და 69,3 წელია მამაკაცებში. გულის იშემიური დაავადება (IHD) გულ-სისხლძარღვთა დაავადებებიდან ყველაზე გავრცელებულია.

2019 წლის ადამიანის განვითარების ინდექსში აშშ-ს აქვს 0,926 ქულა და მე-17 ადგილზე, ბოლო 5 წლის განმავლობაში 3 პუნქტით დაიხია უკან. ჩატარებული კვლევის თანახმად, აშშ მოსახლეობის დაბერების პრობლემას განიცდის, ანუ სიცოცხლის ხანგრძლივობა გაზრდილია, მოსალოდნელი სიცოცხლის ხანგრძლივობა 81,4 წელი ქალებში და 76,3 წელია მამაკაცებში, რაც მნიშვნელოვან ეკონომიკურ გავლენას ახდენს მშპ-ს ზრდაზე, პროდუქტიულობაზე და ინოვაციებზე.

მსოფლიო ბანკის მიერ დათვლილი ეკონომიკაში ჯინის (Gini Index, 2019) კოეფიციენტი, რომელსაც ზოგჯერ ჯინის ინდექსი ან ჯინის კოეფიციენტი ეწოდება, არის სტატისტიკური დისპერსიის საზომი, რომელიც მიზნად ისახავს შემოსავლის უთანასწორობას ან სიმდიდრის უთანასწორობას ერში ან ადამიანთა სხვა ჯგუფში. (იგი შეიმუშავა იტალიელმა სტატისტიკოსმა და სოციოლოგმა კორადო ჯინიმ)

ცხრილი 8.

მსოფლიო ბანკი - ჯინის ინდექსი 2018-2019

World Bank - Gini Index 2018-2019		
ქვეყანა	კოეფიციენტი 2018	კოეფიციენტი 2019
საქართველო	36.4	35.9
აშშ	41.4	41.5

წყარო: დამუშავებულია ავტორის მიერ <https://data.worldbank.org/> მონაცემებზე დაყრდნობით.

ცხრილიდან კარგად ჩანს, თუ რამდენად ჩამორჩება ამერიკის შეერთებულ შტატებს საქართველოს 2018-2019 წლების მაჩვენებლები.

ტექნოლოგიური ფაქტორები

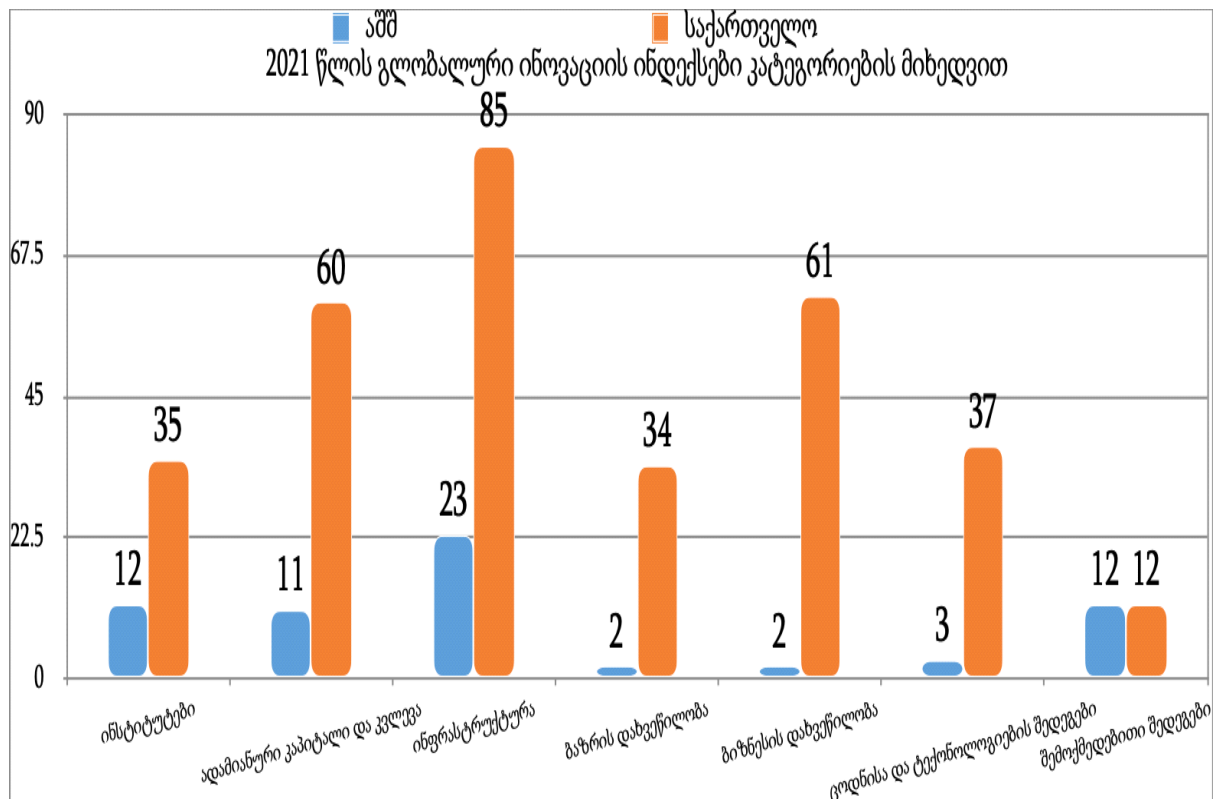
ინოვაცია და ტექნოლოგია აშშ-ის ეკონომიკის ქვაკუთხედი. დაარსების დღიდან, ქვეყანა ლიდერობს ტექნოლოგიის ადაპტაციისა და გამოყენების თვალსაზრისით. ისეთი კომპანიები, როგორებიცაა Apple, Microsoft, Google, Facebook გლობალური ლიდერები არიან მთელს მსოფლიოში. გარდა ამისა, აშშ ასევე ლიდერობს ტექნოლოგიების გაუმჯობესებისა და განვითარების სფეროებში, როგორიცაა ნანოტექნოლოგია, ეკოლოგიური ტექნოლოგია და ბიოტექნოლოგია, რაც უხსნის მასიურ შესაძლებლობებს აღნიშნულ სფეროებში მოღვაწე კომპანიებს.

გლობალური ინოვაციის ინდექსი (GII, 2022), მოიცავს 132 ეკონომიკას და დაფუძნებულია 81 სხვადასხვა ინდიკატორზე, რომელიც წარმოდგენილია 7 სხვადასხვა კატეგორიით, თავის მხრივ 21 ქვე-კატეგორიებისაგან არის შემდგარი. ყოველწლიურად აფასებს ინოვაციური ეკოსისტემების ეფექტიანობას მთელს მსოფლიოში, ხაზს უსვამს ინოვაციის ძლიერ და სუსტ მხარეებს და განსაკუთრებულ

ხარვეზებს ინოვაციების მეტრიკაში. მისი მიზანია ინოვაციების მიმართულებით მსოფლიო ტენდენციების ჩვენება.

დიაგრამა 6.

2021 წლის გლობალური ინოვაციის ინდექსები კატეგორიების მიხედვით

წყარო: დამუშავებულია ავტორის მიერ <https://www.globalinnovationindex.org> -ის მონაცემებზე დაყრდნობით.

*(1-დან-33-მდე საუკეთესოა, 34დან-63-მდე საშუალოზე მაღალი, 67-დან 99-მდე საშუალო, ხოლო 100-იდან 132 დაბალი მაჩვენებელია)

2021 წლის გლობალური ინოვაციის ინდიკატორებში საქართველოს საკმაოდ დაბალი მაჩვენებელი აქვს ინფრასტრუქტურაში, ბიზნესის დახვეწილობასა და ადამიანური კაპიტალის კვლევაში, ხოლო შედარებით მაღალი სარეიტინგო პოზიცია დაუფიქსირდა ბაზრის დახვეწილობასა და შემოქმედებითი შედეგების კატეგორიაში. რაც შეეხება აშშ-ს, მას შედარებით დაბალი მაჩვენებელი უფიქსირდება ინფრასტრუქტურის კატეგორიაში, ხოლო გაუმჯობესებული მაჩვენებელი მოიცავს

ბაზრის დახვეწილობა, ბიზნესის დახვეწილობა და ცოდნისა და ტექნოლოგიების შედეგების კატეგორიაში. შემოქმედებითი შედეგების კატეგორიაში საქართველოსა და აშშ-ს ერთნაირი მაჩვენებლები უფიქსირდება.

2019 წლის გლობალური ინოვაციის GCI ანგარიშში საქართველოსათვის განხილული 12 მიმართულებიდან ყველაზე პრობლემატურ საკითხს წარმოადგენს ინოვაციური შესაძლებლობები (91-ე ადგილი),

2019 წლის საერთო სუსტი მაჩვენებლის მიუხედავად, შეერთებული შტატები რჩება ერთ-ერთ ყველაზე კონკურენტულ ეკონომიკად მსოფლიოში. ის კვლავ ინოვაციების ცენტრია, მე-2 ადგილზეა ინოვაციების შესაძლებლობების სვეტში (GII, 2022).

საქართველომ მნიშვნელოვან წინსვლას მიაღწია ბიზნესის განვითარებისთვის ინოვაციური ციფრული მომსახურებების შექმნის გზით. აგრეთვე მცირე წინსვლა განიცადა ფირმების ტექნოლოგიური განვითარების თვალსაზრისით და ინოვაციური შესაძლებლობების მხრივ. სტარტაპების ხელშეწყობის მიზნით მთავრობამ ორი ახალი სააგენტო შექმნა. აღნიშნული ძალისხმევა ხელს უწყობს ფირმებს საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გამოყენების თვალსაზრისით, მაგრამ საქართველოს გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსი დაბალი რჩება ინოვაციური კომპანიების ზრდის (108) თვალსაზრისით.

საქართველოს ინოვაციების ეროვნული ეკოსისტემის პროექტი (GENIE) ეხმარება ინოვაციურ დამწყებთა განვითარებაში, მათ შორის ციფრულ სფეროში, ხოლო სხვადასხვა სახის ღონისძიებების ფარგლებში გაწეული ტექნიკური დახმარება ხელს უწყობს ფინანსური და კაპიტალის ბაზრების გაღრმავებას, კორპორაციული მართვის გაუმჯობესებას და ინვესტიციების გაძლიერებას. ინოვაცია, როგორც პოლიტიკის პრიორიტეტი, სულ უფრო თვალსაჩინო პოზიციას იკავებს მთავრობის სტრატეგიებსა და პროგრამებში.

გარემო ეკოლოგიური ფაქტორები

საქართველო, როგორც რეგიონალური, ასევე გლობალური მნიშვნელობით გამოირჩევა თავისი ბუნებრივი ფასეულობებით, შესანიშნავი ლანდშაფტებით, უხვი წყლის რესურსებით, მდიდარი ჰაბიტატებითა და ხელუხლებელი ეკოსისტემებით.

საქართველოს ბუნებრივი რესურსები წარმოადგენს ეროვნული სიმდიდრის მნიშვნელოვან წყაროს და აქვს ინკლუზიური სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დაჩქარების შესაძლებლობა.

გარემო ეკოლოგიური ფაქტორების საუკეთესოდ წარმოსაჩენად ყველაზე ზუსტ ინფორმაციას იძლევა იელის გარემოსდაცვითი სამართლისა და პოლიტიკის ცენტრის (Yale Center for Environmental Law & Policy) (EPI, 2020)

2020 წლის გარემოსდაცვითი ეფექტიანობის ინდექსი (EPI-Environmental Performance Index). ინდექსი წარმოადგენს მსოფლიოში 180 ქვეყნის ეკოლოგიური მდგრადობის მდგომარეობის შესახებ მონაცემებზე დაფუძნებულ ინფორმაციას, რომელიც მოიცავს 32 ინდიკატორს 11 სხვადასხვა საკითხის კატეგორიაში.

ეს ინდიკატორები ეროვნული მასშტაბით ასახავენ სიტუაციას, თუ რამდენად ახლოს არიან ქვეყნები გარემოსდაცვითი პოლიტიკის დადგენილ მიზნებთან. გარემოსდაცვითი ეფექტიანობის ინდექსი EPI აფასებს თითოეულ ქვეყანას გარემოს ჯანმრთელობისა და ეკოსისტემის სიცოცხლისუნარიანობის კუთხით.

ქულა 0-დან 100-მდე (0 წარმოადგენს ყველაზე შორს სამიზნეს და 100 - მიღწევის სამიზნეს) (EPI, 2020).

ცხრილი 9.

გარემოსდაცვითი ეფექტიანობის ინდექსი EPI - 2020

გარემოსდაცვითი ეფექტიანობის ინდექსი EPI - 2020 (180 ქვეყნის გლობალური EPI რეიტინგი, ქულები და რეგიონალური რეიტინგები (REG))														
ქვეყნები	EPI	გარემოს ჯანმრთელობა	ეკოსისტემის სიცოცხლისუნარიანობა	ჰაერის ხარისხი	საწილარია და სასმელი წყალი	მშენებლობა	ნარჩენების მართვა	ბიომრავალფეროვნება და ჰაბიტატები	ეკოსისტემის სერვისები	მეთევზეობა	კლიმატის ცვლილება	დაბინძურების ემისია	სოფლის მეურნეობა	წყლის რესურსები
	რეიტინგები													
აშშ	24	25	31	16	26	26	71	67	127	123	15	22	6	32
საქართველო	102	102	105	119	79	79	152	126	25	132	94	177	163	40
	ქულები													
აშშ	69.3	82.2	60.3	84.2	86.1	86.1	48.3	67.5	26.8	6.6	71.4	100	71.9	58.9
საქართველო	41.3	38.7	43.1	31.1	51.6	51.6	0	46.2	78	4.4	50.1	0.9	16.9	46.6

წყარო: დამუშავებულია ავტორის მიერ www.epi.yale.edu -ს მონაცემებზე დაყრდნობით

*(EPI -ის რეიტინგების დიაპაზონი: 1–36; 37–72; 73–108; 109–144; 145–180; N/A)

ცხრილიდან კარგად ჩანს აშშ-ს რეიტინგების მაღალი მაჩვენებელი აქვს ეკოსისტემის სერვისებსა და მეთევზეობაში, რასაც მოჰყვება შედარებით შემცირებული რეიტინგით ნარჩენების მართვა და ბიომრავალფეროვნება და ჰაბიტატების მაჩვენებლები. რაც შეეხება სოფლის მეურნეობის კატეგორიაში, აშშ ყველაზე დაბალი რეიტინგით არის წარმოდგენილი, ხოლო საკმაოდ მცირე მაჩვენებლები კლიმატის ცვლილება, ჰაერის ხარისხი და დაბინძურების ემისიის კატეგორიებში აქვს.

საქართველო თითქმის ყველა კატეგორიაში მაღალი რეიტინგით გამორჩევა, გარდა ეკოსისტემის სერვისებისა და წყლის რესურსებისა, რაც არასასიკეთო პროგნოზის მაჩვენებელია ჩვენი ქვეყნისათვის.

აშშ ცდილობს ატმოსფერული ჰაერის დაბინძურებიდან დაწყებული არაგანახლებადი რესურსების ამოწურვამდე მსოფლიოს ეკოლოგიური საკითხების მოგვარებას. აშშ-ს უწევს მსოფლიოში ყველაზე რთული ამინდისა და კატასტროფების გამკლავება, რომელთა ზარალი მილიარდ დოლარს აღემატება (Environmental Protection, 2022). აშშ-ისათვის ყველაზე პრობლემატური გარემოსდაცვითი საკითხებია: ტყეების გაჩეხვა, ჰაერის დაბინძურება, გლობალური დათბობა, წყლის დაბინძურება, ბუნებრივი რესურსების შემცირება.

ბოლო ათწლეულის განმავლობაში ამინდთან დაკავშირებული საფრთხეების მრავალი შემთხვევა მიაწინებს ბუნებრივი კატასტროფების მიმართ საქართველოს მგრძნობიარობას. გლობალური კლიმატის ცვლილებით გამოწვეულმა შედეგებმა შესაძლოა გაამძაფროს ჰიდროლოგიური საფრთხეების სიხშირე და სიდიდე სამხრეთ კავკასიის რეგიონში.

საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწების ორი მესამედი არის ეროზირებული ან დეგრადირებული; მიწის პროდუქტიულობის დაკარგვა დეგრადაციის გამო და წყალდიდობების, მეწყერების და ღვარცოფების სიხშირისა და სიდიდის გაზრდა მნიშვნელოვნად აზიანებს სოფლად მცხოვრებლებს (ECA, 2020). სოფლის მეურნეობა მნიშვნელოვან სექტორად რჩება საქართველოში, რაც უზრუნველყოფს მოსახლეობის 50%-ზე მეტის დასაქმებას და ხელს უწყობს ექსპორტის 25%-ს.

ჰაერის დაბინძურება საქართველოსთვის მზარდი გარემოსდაცვითი გამოწვევაა. შიდა და გარე ჰაერის დაბინძურება მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ადამიანის ჯანმრთელობაზე (IHME, 2020). ნაწილაკების საშუალო წლიური კონცენტრაცია უფრო მაღალია, ვიდრე ადამიანის ჯანმრთელობისთვის უსაფრთხოდ მიიჩნევა (Bloomberg, 2020).

საქართველოს მთავრობის მიერ ბოლო პერიოდში განხორციელდა მრავალი რეფორმა გარემოსდაცვითი გამოწვევების მასშტაბების გასამკლავებლად. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგია 2020 ადგენს სამ მთავარ პრინციპს: ეკონომიკის პროდუქტიული სექტორების გაძლიერება, ინკლუზიური ზრდისა და სოციალური სამართლიანობის ხელშეწყობა და გარემოს უსაფრთხოებისა და მდგრადობის უზრუნველყოფა ბუნებრივი კატასტროფების პრევენციის გზით და ბუნებრივი რესურსების რაციონალური გამოყენება.

გარემოს დაცვა, მისი მდგრადობის შენარჩუნება და ბუნებრივი რესურსების რაციონალური გამოყენება, სოფლის მეურნეობის მდგრადი განვითარების პარალელურად, მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს და საქართველოს მთავრობის ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულებაა (MFG, 2022).

სამართლებრივი ფაქტორები

მოკლედ განვიხილოთ რამდენიმე ძირითადი მიმართულება. აშშ-ს თითოეულ შტატს აქვს საკუთარი სამთავრობო სტრუქტურა და იურიდიული სქემა. ბიზნესი იმ შტატის მარეგულირებელ გარემოში ხვდება, სადაც ის ფუნქციონირებს. აშშ-ს გააჩნია ინტელექტუალური საკუთრების უფლებების დასაცავად მძლავრი იურიდიული სისტემა (PESTEL analysis of the USA, 2021).

კორუფციის აღქმის ინდექსი (CPI, 2022) წარმოადგენს საერთაშორისო ორგანიზაცია „საერთაშორისო გამჭვირვალობის“ მიერ შემუშავებულ მაჩვენებელს, რომელიც ზომავს კორუფციის აღქმის დონეს საჯარო სექტორში და ეყრდნობა ბიზნესის და ექსპერტების შეფასებებს. რეიტინგში 100 ქულა კორუფციის აღქმის ყველაზე დაბალ, ხოლო 0 ქულა ყველაზე მაღალ დონეს აღნიშნავს. ყოველწლიური ანგარიშის მიზანს, სახელმწიფოში კორუფციის აღქმის დონის დადგენასა და ქვეყნების რეიტინგში რანგირებასთან ერთად, კორუფციის მიზეზების შესაძლო წყაროების დადგენა და ქვეყნებისათვის მისი აღმოფხვრის გზების შეთავაზება წარმოადგენს.

2003 წლის „ვარდების რევოლუცია“-მდე ქვეყანაში კორუფციის მაჩვენებელი საკმაოდ მაღალ დონეზე იყო. საქართველოს ლიბერალური საგადასახადო მოდელზე გადასვლამ ქვეყანა ინვესტორებისათვის უფრო მიმზიდველად აქცია.

“საერთაშორისო გამჭვირვალობის” კორუფციის აღქმის ინდექსის 2021 წლის მაჩვენებლის 2020-2019 წლის მონაცემებთან შედარებით საქართველო წარმოდგენილია ჯამური 55-56 ქულების კლებით 45-ე ადგილზე, რომელიც წინა 2019 წლის მაჩვენებელთან 1 პოზიციით არის გაუარესებული. რაც შეეხება აშშ-ს, ჯამური ქულების კლებით 67 ქულით 27-25-ე ადგილზეა, რაც 2019 წლის მაჩვენებელთან 2 პოზიციით გაუარესდა (CPI, Corruption Perception Index, 2022).

ცხრილი 10.

კორუფციის აღქმის ინდექსი CPI (2019-2021 წლები)

კორუფციის აღქმის ინდექსი CPI 2019-2021 წლები						
	2019 წელი		2020 წელი		2021 წელი	
	ქულა	ადგილი	ქულა	ადგილი	ქულა	ადგილი
აშშ	69	23	67	25	67	27
საქართველო	56	44	56	45	55	45

წყარო: დამუშავებულია ავტორის მიერ www.transparency.org -ის მონაცემებზე დაყრდნობით

საქართველო წინ მიიწევს ბიზნესის კეთების ანგარიშში კონტრაქტის პირობების შესრულების უზრუნველყოფის ინდიკატორით. 2020 წელს უკავია მე-12 პოზიცია (შედარებით 23-ე პოზიციისა 2015 წელს), აჩვენებს რა მთლიანი სასამართლო პროცესის მნიშვნელოვან ხარისხობრივ გაუმჯობესებას. ხოლო აშშ-ის მაჩვენებელი მე-17 პოზიციით არის წარმოდგენილი, რაც 5 პოზიციით ჩამორჩება საქართველოს.

საქართველოში ინტელექტუალური საკუთრების უფლების (IPR) განაცხადების ელექტრონული შევსების სისტემა ხელმისაწვდომი გახდა და ინტელექტუალური

საკუთრების უფლებების დარღვევა ამჟამად დასჯადია როგორც სამოქალაქო, ისე სისხლის სამართლის კოდექსებით.

2015 წელს მიღებული, საქართველოს ანტიკორუფციული სტრატეგია ეხება კერძო სექტორში კორუფციის პრევენციის საკითხს და წარმოადგენს მთავარ სტრატეგიულ დოკუმენტს, რომელიც საფუძვლად უდევს კორპორატიული ეთიკის პოლიტიკის შემუშავებისა და განხორციელების პროცესს.

საქართველომ გადადგა მნიშვნელოვანი ნაბიჯები კერძო სექტორში კორუფციის პრევენციის სამართლებრივი ჩარჩოს გასაუმჯობესებლად, მათ შორის, სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სფეროს პოლიტიკის პრიორიტეტებში კორუფციული და ნაშაულისთვის იურიდიული პირების პასუხისმგებლობის დაყენებით (OECD, 2023).

კანონის უზენაესობის ინდექსი (WJP) 2021 წარმოადგენს რვა ფაქტორზე დაფუძნებული ქულებისა და რეიტინგების მონაცემებს მსოფლიოს 139 ქვეყანაში. 2021 წელს მსოფლიო მართლმსაჯულების პროექტის „კანონის უზენაესობის“ (The world Justice Project - WJP Rule of Law Index) (The WJP Rule of Law Index, 2022) ინდექსის რეიტინგში საქართველოს ყველაზე დაბალი მაჩვენებლები უფიქსირდება სისხლის სამართლის, სამოქალაქო სამართლის და მთავრობის ძალაუფლების შეზღუდვის კომპონენტებში. საქართველოს შედარებით გაზრდილი მაჩვენებლები აქვს კორუფციის არარსებობასა და შეკვეთა/უსაფრთხოების კატეგორიებში, რაც სარწმუნოს ხდის ვიფიქროთ, რომ ბოლო წლებში განხორციელებული რეფორმების შედეგად შეიქმნა და დაიხვეწა ადამიანის უფლებათა დაცვის ინსტიტუციონალური მექანიზმები. ღია მთავრობის, მარეგულირებელი აღსრულებისა და ფუნდამენტური უფლებების კატეგორიები საშუალო ქულით გამოირჩევიან, რაც მიუთითებს ქვეყანაში ჯერ კიდევ დასახვეწ ადამიანის უფლებების დაცვის ინსტიტუციონალურ მექანიზმებზე.

აშშ-ის პოზიციები დაბალი მაჩვენებლებით გამოირჩევა. ყველაზე მაღალი მაჩვენებლებით გამოირჩევა შეკვეთა/უსაფრთხოება და ღია მმართველობის

კატეგორია, ხოლო ყველაზე დაბალით სისხლის სამართლის, სამოქალაქო სამართლის და ფუნდამენტური უფლებების კატეგორია, რაც სარწმუნოს ხდის ვიფიქროთ, რომ ქვეყანაში ბოლო წლებში განხორციელებული პოლიტიკური და სხვა უამრავი ფაქტორების მნიშვნელოვანი ზემოქმედებით ადამიანის უფლებების დაცვის მექანიზმები შესუსტებულია. ხოლო მცირედით გაზრდილი, მაგრამ საშუალოზე ზედა მაჩვენებლებით გამოირჩევა მარეგულირებელი აღსრულება და მთავრობებზე უფლებამოსილებების შეზღუდვის კატეგორიები, რაც მნიშვნელოვნად არყვეს ხელისუფლებისადმი ნდობას ქვეყანაში.

ცხრილი 11.

მსოფლიო მართლმსაჯულების ინდექსი WJP კატეგორიების მიხედვით (2021 წელი)

ქვეყნები	მსოფლიო მართლმსაჯულების ინდექსი WJP კატეგორიების მიხედვით 2021 წელი							
	შეზღუდვის მთავრობის უფლებამოსილებებზე	კორუფციის არარსებობა	დია მთავრობა	ფუნდამენტური უფლებები	შეკვეთა და უსაფრთხოება	მარეგულირებელი აღსრულება	სამოქალაქო სამართალი	სისხლის სამართალი
აშშ	0.68	0.72	0.75	0.66	0.81	0.71	0.62	0.6
საქართველო	0.54	0.68	0.59	0.63	0.79	0.56	0.54	0.53

წყარო: დამუშავებულია ავტორის მიერ <https://worldjusticeproject.org-ის> მონაცემებზე დაყრდნობით

*ქულები მერყეობს 0-დან 1-მდე, 1 მიუთითებს კანონის უზენაესობის ყველაზე მტკიცე დაცვაზე

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოში არაერთი სისტემური რეფორმა განხორციელდა. საქართველომ სერიოზულ გაუმჯობესებას მიაღწია ისეთ სფეროებში, როგორიცაა ადამიანის უფლებები, მთავრობის გამჭვირვალობა, კორუფციისგან გათავისუფლება, ეფექტიანი მმართველობა, ბაზრის ეფექტიანობა და

ხელსაყრელი ბიზნეს გარემო. სწორედ სისტემური რეფორმების წარმატებულმა და ეფექტიანად განხორციელებამ განაპირობა საქართველოს პოზიციების მნიშვნელოვანი გაუმჯობესება ავტორიტეტულ საერთაშორისო რეიტინგებში (MESD).

და ბოლოს, მოვახდინოთ PESTEL ანალიზის შედეგად მიღებული შედეგების შეჯამება მეტა - მატრიცაში.

ცხრილი 12.

PESTEL - შედეგების შეჯამება მეტა - მატრიცაში

ფაქტორები	აშშ		
	ტენდენციები	გამოწვევები	რეკომენდაციები
პოლიტიკური - Political	➤ დემოკრატიის ინდექსის საარჩევნო პროცესში ჩართულობისა და პლურალიზმის კატეგორიაში ზრდა დაფიქსირდა; ➤ სამოქალაქო თავისუფლებების კატეგორია მოკრძალებული ზრდის მაჩვენებლით წარსდგა; ➤ გაძლიერებული პოლიტიკური პოლარიზაცია გამოიკვეთება ბოლო პერიოდში; ➤ პოლიტიკური კულტურაში, როგორც ყველაზე სუსტ კატეგორიაში, ქულები მკვეთრად დაეცა; ➤ მთავრობის ფუნქციონირების კატეგორია ბოლო პერიოდში შემცირდა; ➤ გაიზარდა არჩევნებისა და რეფერენდუმის შედეგების გასაჩივრების და გარე ძალებზე გადაბრალევის შემთხვევები.	❖ ეკონომიკური თავისუფლების მაჩვენებლის მნიშვნელოვნად ჩამოქვეითება; ❖ ინსტიტუტებისა და პოლიტიკური პარტიების მიმართ უნდობლობის გაზრდა; ❖ მთავრობის ფუნქციონირების ღრმა დისფუნქცია; ❖ აზრის გამოხატვის თავისუფლებისადმი შექმნილი საფრთხეების ზრდა; ❖ საზოგადოების პოლარიზაციის ხარისხი; ❖ აზრთა სხვადასხვაობა, რომელიც დიდი ხანია არღვევს მთავრობის ფუნქციონირებას.	🚩 დემოკრატიული ინსტიტუტების აქტიურობა; 🚩 ხალხის ჩართვა დემოკრატიულ და ანგარიშვალდებულ გადაწყვეტილების მიღებაში; 🚩 აქტიურ მოქალაქეთა საზოგადოების შექმნა; 🚩 დემოკრატიული სისტემების ხალხის საჭიროებებთან შესაბამისობაში მოყვანა.
ეკონომიკური - Economic	➤ აშშ მსოფლიოს უდიდესი ეკონომიკაა, ყველაზე მაღალი ნომინალური მშპ-ით; ➤ ლეგატუმის კეთილდღეობის ინდექსში საწარმოო პირობები და ბაზრის წვდომა/ინფრასტრუქტრა გაუმჯობესებულია; ➤ შექმნილია საუკეთესო საინვესტიციო გარემო ინვესტორებისათვის; ➤ სოციალური კაპიტალის დაცულობა მკაფიოა; ➤ ეკონომიკური ხარისხის მაჩვენებლები ყველაზე მაღალი მაჩვენებლებით გამოირჩევა; ➤ ბიზნესის კეთება საკმაოდ გამარტივებულია; ➤ დაკრედიტება და საწარმოების ლიკვიდაცია საუკეთესო პოზიციებს ინარჩუნებს. ➤ გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსის მიხედვით ჯერ კიდევ ლიდერია.	❖ გლობალური ეკონომიკური ლანდშაფტის სწრაფი ცვლილება; ❖ ბოლო წლებში გლობალური ბლოკირებებით გამოიწვეული ქაოსით ეკონომიკის შემცირება; ❖ COVID-19 პანდემიით გამოწვეული გლობალური ეკონომიკური საქმიანობის შენელების გამო უმუშევრობის დონის ზრდა; ❖ გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსის მიხედვით ყველაზე პრობლემატურია ჯანდაცვა და მაკროეკონომიკური სტაბილურობა. ❖ ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის რეიტინგში ჩამოქვეითება შეინიშნება.	🚩 ეკონომიკის ხელშეწყობისთვის ფისკალური პოლიტიკის ამოქმედება; 🚩 ბიზნესის დახმარება; 🚩 შინამეურნეობებისა და უმუშევარი მოსახლეობის დახმარება.

სოციალური - Social	➤ მოსახლეობის მხრივ მესამე ქვეყანაა მსოფლიოში; ➤ განათლებისა და ჯანდაცვის სისტემა ერთ-ერთი საუკეთესოა; ➤ მოსალოდნელი სიცოცხლის ხანგრძლივობა გაზრდილია; ➤ ჯინის ინდექსში შემოსავლის კოეფიციენტში ზრდა დაფიქსირდა.	❖ მოსახლეობის დაბერების პრობლემა ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია; ❖ უკანონო იმიგრაციის ზრდა კიდევ ერთი საზრუნავია; ❖ შობადობის საერთო მაჩვენებელი შედარებით შემცირებულია; ❖ ჯერ კიდევ საყურადღებოა პანდემიით შექმნილი, როგორც ეკონომიკური, ისე ჯანმრთელობის კრიზისი; ❖ ადამიანის განვითარების ინდექსში გაუარესებული მაჩვენებელია.	🚦 სახელმწიფოს მიერ მოხდეს სამუშაო ადგილების პროგრამის მხარდაჭერა; 🚦 მნიშვნელოვანია მოსახლეობის ჩართულობა ადამიანის სიცოცხლის ხელმყოფი ფაქტორების, გარემოს დაბინძურების, შობადობის, მიგრაციისა და სხვა კვლევებში; 🚦 თანაბარი განათლებისა და ჯანმრთელობის დაზღვევის პაკეტების გამოყენებისათვის სპეციალური პროგრამების შემუშავება; 🚦 მნიშვნელოვანია დაიგეგმოს უმუშევრად დარჩენილი მოქალაქეებისათვის კომპენსაციის ზრდა.
ტექნოლოგიური - Technological	➤ აშშ, როგორც ინოვაციების ცენტრი ლიდერობს ტექნოლოგიების გაუმჯობესებისა და განვითარების სფეროებში; ➤ ტექნოლოგიების ადაპტაციისა და გამოყენების თვალსაზრისით მოწინავე პოზიციებზეა; ➤ გლობალური ინოვაციების ინდექსის ინფრასტრუქტურის კატეგორიაში შემცირება უფიქსირდება; ➤ ბაზრისა და ბიზნესის დახვეწილობა, ცოდნისა და ტექნოლოგიების კატეგორიაში ზრდა იკვეთება.	❖ ტექნოლოგიური ინოვაციებისა და ცვლილებების მაჩვენებელი აშშ-ში ძალზე სწრაფია; ❖ ქვეყანა მუდმივად განიცდის ინტენსიურ კონკურენციას; ❖ საწარმოო ობიექტების მსოფლიოში გადანაწილებამ და სამსახურის დაკარგვამ ბევრი ამერიკელის უკმაყოფილება გამოიწვია.	🚦 კონკურენციის გამკლავებისთვის საწარმოო ობიექტების აშშ-ში გადმოტანა.
ეკოლოგიური - Environmental	➤ აშშ გამოირჩევა მრავალფეროვანი კლიმატით, ველური ბუნებითა და გეოგრაფიული მდებარეობით; ➤ გარემოსდაცვითი ეფექტიანობის ინდექსში ეკოსისტემის სერვისებსა და მეთევზეობაში ზრდა ფიქსირდება; ➤ ნარჩენების მართვისა და ბიომრავალფეროვნებაში მაჩვენებლები შემცირებულია; ➤ კლიმატის ცვლილება, ჰაერის ხარისხი და დაბინძურების ემისიის კატეგორიებში დაბალი რეიტინგებით გამოირჩევა.	❖ მსოფლიოში ყველაზე რთული ამინდისა და კატასტროფების გარდა აშშ განიცდის რესურსების დაბინძურებას; - ყველაზე პრობლემატური გარემოსდაცვითი საკითხებია: ❖ ტყეების გაჩეხვა; ❖ ჰაერის დაბინძურება; ❖ გლობალური დათბობა; ❖ წყლის დაბინძურება; ❖ ბუნებრივი რესურსების შემცირება.	🚦 საჭიროა კორპორაციებმა, ორგანიზაციებმა და მოქალაქეებმა გამოხატონ აქტიური სურვილი და ჩაერთვნენ გარემოსდაცვითი საკითხების გადასაჭრელად; 🚦 ატმოსფერული ჰაერის დაბინძურებიდან დაწყებული არაგანახლებადი რესურსების ამოწურვამდე მსოფლიოს ეკოლოგიური საკითხების მოგვარება; 🚦 მნიშვნელოვანია ზომების მიღება ეკოლოგიური საკითხების ეფექტიანობის შესანელებლად.

სამართლებრივი - Legal	➤ თითოეულ შტატს აქვს საკუთარი სამთავრობო სტრუქტურა და იურიდიული სქემა; ➤ გააჩნია ინტელექტუალური საკუთრების უფლებების დასაცავად მძლავრი იურიდიული სისტემა; ➤ კორუფციის აღქმის ინდექსი გაუარესებული პოზიციით არის წარმოდგენილი; ➤ ბიზნესის კეთების უზრუნველყოფის ინდიკატორი შემცირებული მაჩვენებლით არის წარმოდგენილი; ➤ კანონის უზენაესობის ინდექსის რეიტინგებში ზრდა ფიქსირდება შეკვეთა/უსაფრთხოება და ღია მმართველობის კატეგორიებში; ➤ შემცირების მაჩვენებლებით გამოირჩევა სისხლის სამართლის, სამოქალაქო სამართლის და ფუნდამენტური უფლებების კატეგორიები.	❖ კორუფციის და თანხების არასათანადო მართვა; ❖ ადამიანის უფლებების დაცვის მექანიზმი მნიშვნელოვნადაა შემცირებული; ❖ კანონის უზენაესობის ინდექსის რეიტინგები არასახარბიელო მაჩვენებლებით გამოირჩევა; ❖ ადამიანის უფლებების დაცვის მექანიზმები მნიშვნელოვნად შესუსტებულია.	🚩 მნიშვნელოვანია კორუფციის აღქმის დონის დადგენა; 🚩 კორუფციის მიზეზების შესაძლო წყაროების დადგენა და ქვეყნისთვის მისი აღმოფხვრის გზების შეთავაზება; 🚩 დროულად მოხდეს ანტიკრიზისული ღონისძიებების განხორციელება.
-----------------------	---	---	--

PESTEL - შედეგების შეჯამება მეტა-მატრიცაში

ფაქტორები	საქართველო		
	ტენდენციები	გამოწვევები	რეკომენდაციები
პოლიტიკური - Political	➤ დემოკრატიის ინდექსში მთავრობის ფუნქციონირებისა და პოლიტიკური კულტურის მაჩვენებლები ყველაზე დაბალია; ➤ ნაწილობრივ კოროვირუსთან დაკავშირებული შეზღუდვების დანერგვის გამო საქართველო გაუარესებული შედეგით წარსდგა სამოქალაქო თავისუფლების მაჩვენებელშიც; ➤ რეგულარული და კონკურენტული არჩევნების პოლარიზაციამ გამოიწვია პოლიტიკურ კულტურაზე ზემოქმედება; ➤ ყველაზე მნიშვნელოვანი გაუმჯობესება იყო საარჩევნო პროცესსა და პლურალიზმში; ➤ ფულის წვდომის კატეგორიაში ზრდა დაფიქსირდა.	❖ კანონის უზენაესობის დაბალი დონე, სამართლიანი სასამართლოს არქონა და მაღალი დონის კორუფცია; ❖ საჩივრების გართულებული პროცედურები პოლიტიკური კონკურენციის გაუმართლებელი ბარიერები აუარესებს არჩევნების ხარისხს; ❖ ქვეყნის რეპუტაციაზე უარყოფითად მოქმედებს არჩევნებში ხმების მოსყიდვისა და დაშინების სხვადასხვა ფორმების შესახებ ბრალდებები; ❖ სამართალდამცავ ორგანოებსა და სასამართლოს შორის დამოუკიდებლობის ნაკლებობა მნიშვნელოვნად აფერხებს ანტიკორუფციული კანონების ეფექტიან გამოყენებას; ❖ სასამართლოში მიმდინარე რეფორმების მიუხედავად, აღმასრულებელ და საკანონმდებლო დონეზე ჩარევა რჩება არსებით პრობლემად; ❖ სასამართლო პროცესების გამჭვირვალობისა და პროფესიონალიზმის ნაკლებობა საფრთხეს უქმნის ანტიკორუფციული კანონების დროულ გამოყენებას.	🚩 სამოქალაქო საზოგადოების სექტორის გაძლიერება და მათი ჩართულობა პოლიტიკის განხილვებში; 🚩 სამთავრობო ოპერაციების მეტი გამჭვირვალობა; 🚩 შესწავლილ იქნას არჩევნებში გამოვლენილი ბრალდებები ხმების მოსყიდვისა და დაშინების სხვადასხვა ფორმების შესახებ და მიღებულ იქნას შესაბამისი ზომები აღნიშნულის დროულად აღმოსაფხვრელად; 🚩 კორუფციის მაღალი დონის დასაძლევად კარგი იქნა, სამართალდამცავ ორგანოებსა და სასამართლოს შორის დამოუკიდებლობის დონის შენარჩუნება, რაც გაზრდის ანტიკორუფციული კანონების ეფექტიან გამოყენებას.

ეკონომიკური - Economic	➤ ლეგატუმის კეთილდღეობის ინდექსის მიხედვით საუკეთესო მონაცემი საინვესტიციო გარემოს, მმართველობის, საწარმოო პირობების, განათლებასა და ბაზრის წვდომა/ინფრასტრუქტურის მაჩვენებლებში აქვს; ➤ ბიზნესის კეთების სიმარტივის ინდექსით საქართველო ზედა პოზიციას ინარჩუნებს; ➤ ბიზნესის წარმოების (დაწყების) სიმარტივით მსოფლიოში ლიდერის პოზიციით გამოირჩევა; ➤ გაზრდილია ინფორმაციაზე ხელმისაწვდომობა, რამაც გააუმჯობესა მშენებლობების ხარისხის კონტროლი; ➤ ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის რეიტინგში დაწინაურება დადებითი პროგნოზის მაჩვენებელია.	❖ გლობალური კონკურენტუნარიანობის ინდექსის მიხედვით ყველაზე პრობლემატური ბაზრის მოცულობა, ინოვაციური შესაძლებლობები, ფინანსური სისტემა, ჯანდაცვა და მაკროეკონომიკური სტაბილურობაა; ❖ უმუშევრობის დონის მკვეთრი ზრდა მნიშვნელოვანი პრობლემაა ქვეყნისათვის; ❖ მაკროეკონომიკური გარემოს ნაკლები სტაბილურობა, ქვეყანაში არსებული მაღალი ინფლაცია, კანონის უზენაესობის დაბალი დონე, სამართლიანი სასამართლოს არ ქონა, მაღალი დონის კორუფცია, ინფრასტრუქტურული გამოწვევები და ინოვაციური განვითარების დაბალი მაჩვენებლები საქართველოს ბიზნეს-გარემოზე უარყოფითად ზემოქმედებს.	✚ ინვესტიციების მოზიდვა, რასაც სჭირდება ქვეყანაში ხელსაყრელი საინვესტიციო კლიმატის შექმნა; ✚ კონკურენტუნარიანობისა და ზრდის ფაქტორების ინტეგრირებული და თანმიმდევრული განვითარების ხელშეწყობა; ✚ საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის ამაღლებით, შესაძლებელია უმუშევრობის დონისა და სიღარიბის დონის მკვეთრი შემცირება; ✚ საჭიროა ეკონომიკური პოლიტიკის გატარება ქვეყანაში სრულყოფილი კონკურენციის, მოტივაციის სისტემის სრულყოფის, სამეურნეო საქმიანობის თავისუფლების, პოლიტიკურ-ეკონომიკური და სოციალური სტაბილურობისათვის. ✚ აშშ-სთან FTA-ს ხელშეკრულების მიღწევა.
სოციალური - Social	➤ საქართველო მოსახლეობის რაოდენობით მსოფლიოში 129-ე ადგილზეა; ➤ ადამიანის განვითარების ინდექსში რეიტინგის გაუმჯობესება დადებითად აისახება ქვეყანაზე; ➤ მოსალოდნელი სიცოცხლის ხანგრძლივობა გაზრდილი მაჩვენებლებით წარსდგა; ➤ ჯინის ინდექსში საქართველოს კოეფიციენტის დაბალი მაჩვენებელი ქვეყანაში ადამიანთა სხვადასხვა ჯგუფში შემოსავლის უთანასწორობაზე მიუთითებს.	❖ ატმოსფერული დაბინძურებით გამოწვეული გულ-სისხლძარღვთა დაავადებები შემაშფოთებელ სტატისტიკას იძლევა; ❖ COVID-19 პანდემიის დროს საქართველო გახდა მსოფლიოს დაზარალებულ ქვეყანათა შორის ყველაზე მაღალი მაჩვენებლით გამოირჩეოდა.	✚ განათლების რეფორმა, მათ შორის ღონისძიებები პროფესიული განათლების რეფორმირების, მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების სფეროში; ✚ განათლების გაუმჯობესება და ციფრული ტექნოლოგიების ცოდნა, განსაკუთრებით სოფლად; ✚ სამუშაო ადგილების პროგრამის მხარდაჭერა, განსაკუთრებით ისეთ სექტორებში, როგორცაა ტურიზმი და სოფლის მეურნეობა.

ტექნოლოგიური - Technological	➤ საქართველომ მნიშვნელოვან წინსვლას მიაღწია ბიზნესის განვითარებისთვის ინოვაციური ციფრული მომსახურებების შექმნის გზით; ➤ მცირე წინსვლა განიცადა ფირმების ტექნოლოგიური განვითარების თვალსაზრისით; ➤ გლობალური ინოვაციის ინდექსში საქართველოს საკმაოდ დაბალი მაჩვენებელი აქვს ინფრასტრუქტურაში, ბიზნესის დახვეწილობასა და ადამიანური კაპიტალის კვლევაში.	❖ კონკურენტუნარიანობის ინდექსი დაბალი რჩება ინოვაციური კომპანიების ზრდისა და კლასტერული განვითარების თვალსაზრისით; ❖ GCI ანგარიშში განხილული 12 მიმართულებიდან ყველაზე პრობლემატურ საკითხს წარმოადგენს ინოვაციური შესაძლებლობები, რომელიც დიდი საფრთხოს წინაშე აყენებს საქართველოს ტექნოლოგიურ გარემოს მომავალს.	✚ მიზნობრივი და ღია წვდომის ციფრული პლატფორმების მხარდაჭერა ხელს შეუწყობს ფირმებს საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების უფრო ეფექტიანად ინტეგრირებაში; ✚ მეტი ღიაობა ფირმებს შორის ვაჭრობისა და კონკურენტულობის ზრდის მიზნით; ✚ საჭიროა განხორციელდეს ციფრული ფინანსური მომსახურებების, ელექტრონული კომერციის, ელექტრონული სამთავრობო სერვისების, დისტანციურ სწავლების და ტელემედიცინის ხელშეწყობა; ✚ ინოვაცია, როგორც პოლიტიკის პრიორიტეტი, კარგი იქნება, თუ უფრო თვალსაჩინო პოზიციას დაიკავებს მთავრობის სტრატეგიებსა და პროგრამებში.
ეკოლოგიური - Environmental	➤ ბუნებრივი რესურსები წარმოადგენს ეროვნული სიმდიდრის მნიშვნელოვან წყაროს და აქვს ინკლუზიური სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დაჩქარების შესაძლებლობა; ➤ გარემოსდაცვითი ეფექტიანობის ინდექსში ყველა კატეგორია მაღალი მაჩვენებლით გამოირჩევა, გარდა ეკოსისტემის სერვისებისა და წყლის რესურსებისა, რაც არასასიკეთო პროგნოზის მაჩვენებელია ჩვენი ქვეყნისათვის.	❖ გლობალური კლიმატის ცვლილებით გამოწვეულმა შედეგებმა შესაძლოა გაამძაფროს ჰიდროლოგიური საფრთხეების სიხშირე და სიდიდე სამხრეთ კავკასიის რეგიონში; ❖ საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწების ორი მესამედი არის ეროზირებული ან დეგრადირებული; ❖ მიწის პროდუქტიულობის დაკარგვა დეგრადაციის გამო და წყალდიდობების, მეწყერების და ღვარცოფების სიხშირისა და სიდიდის გაზრდა მნიშვნელოვნად აზიანებს სოფლად მაცხოვრებლებს; ❖ ჰაერის დაბინძურება მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ადამიანის ჯანმრთელობაზე; ❖ COVID-19 პანდემიამ გაზარდა ნარჩენების წარმოება; განსაკუთრებით სამედიცინო ნარჩენების და არასამთავრობო სამედიცინო საყოფაცხოვრებო ნარჩენების მხრივ; ❖ მიუხედავად იმისა, რომ საქართველომ მნიშვნელოვან პროგრესს მიაღწია გარემოსდაცვითი კანონმდებლობის განახლებაში, მნიშვნელოვანი ხარვეზები არსებობს ეროვნულ კანონმდებლობასა და საერთაშორისო პრაქტიკას შორის; ❖ გარემოს დაცვა, მისი მდგრადობის შენარჩუნება და ბუნებრივი რესურსების რაციონალური გამოყენება, სოფლის მეურნეობის მდგრადი განვითარების პარალელურად საქართველოს მთავრობის ერთ-ერთი პრიორიტეტული მიმართულებაა.	✚ რეფორმების განხორციელება გარემოსდაცვითი გამოწვევების მასშტაბების გასამკლავებლად; ✚ ინვესტიციების დაგეგმვა და ინოვაციების პოპულარიზაცია ხელს შეუწყობს მდგრადი განვითარების ზრდას და შექმნის ახალ ეკონომიკურ შესაძლებლობებს.

სამართლებრივი - Legal	➤ საქართველომ გადადგა მნიშვნელოვანი ნაბიჯები კერძო სექტორში კორუფციის პრევენციის სამართლებრივი ჩარჩოს გასაუმჯობესებლად, მათ შორის, სისხლის სამართლის მართლმსაჯულების სფეროს პოლიტიკის პრიორიტეტებში კორუფციული და დაშალისთვის იურიდიული პირების პასუხისმგებლობის დაყენებით; ➤ საქართველოში ინტელექტუალური საკუთრების უფლების განაცხადების ელექტრონული შევსების სისტემა ხელმისაწვდომი გახდა; ➤ კორუფციის აღქმის ინდექსში საქართველოში კორუფციის აღქმის მხრივ მდგომარეობა გაუარესებულია, წარმოდგენილია ჯამური ქულების კლებით ჩამოქვეითებული მაჩვენებლები; ➤ აჩვენებს რა მთლიანი სასამართლო პროცესის მნიშვნელოვან ხარისხობრივ გაუმჯობესებას, საქართველო წინ მიიწევს Doing Business-ის კონტრაქტის პირობების შესრულების უზრუნველყოფის ინდიკატორით; ➤ კანონის უზენაესობის ინდექსის რეიტინგში ყველაზე დაბალი მაჩვენებლები უფიქსირდება სისხლის სამართლის, სამოქალაქო სამართლის და მთავრობის ძალაუფლების შეზღუდვის კომპონენტში.	❖ კორუფციასთან მაღალი დაუცველობით საქართველო წარმოდგენილია საშუალო ქულით; ❖ კანონის უზენაესობის ინდექსის რეიტინგში საქართველოს ყველაზე დაბალი მაჩვენებლები მიუთითებენ ქვეყანაში ჯერ კიდევ დასახვეწ ადამიანის უფლებების დაცვის ინსტიტუციონალურ მექანიზმებზე; ❖ აშშ-ს სახელმწიფო დეპარტამენტმა შეაფასა თბილისი, როგორც საშუალო საფრთხის შემცველი ადგილი დანაშაულისთვის.	✚ ბიზნეს-გარემოს გაუმჯობესებისაკენ, ადმინისტრაციული ტვირთის შემცირებისკენ, გამჭვირვალობის ხარისხის ზრდისა და ✚ კორუფციასთან ბრძოლისაკენ; ✚ საჭიროა დაიხვეწოს ადამიანის უფლებათა დაცვის ინსტიტუციონალური მექანიზმები; ✚ ადამიანის უფლებებზე დაფუძნებული მიდგომის ინტეგრირება სახელმწიფო პოლიტიკის ფორმირებისა და კანონშემოქმედების პროცესში.
------------------------------	--	---	--

2.3 საქართველოსა და ამერიკის შეერთებული შტატების ექსპორტ-იმპორტის რეტროსპექტიული ანალიზი

აშშ-ს სავაჭრო ურთიერთობა აქვს მსოფლიოს 200-ზე მეტ ქვეყანასთან. შეერთებული შტატები საქონლის ექსპორტით მსოფლიოში მე-2 ადგილზეა. ექსპორტირებული საქონლის მესამედი კაპიტალური საქონელია. უდიდესი ქვეკატეგორია არის კომერციული თვითმფრინავები, სამრეწველო დანადგარები, ნახევარგამტარები და ტელეკომუნიკაციები, ელექტროენერგიის აპარატურა და სამედიცინო აღჭურვილობა (OEC, 2022).

აშშ-ს მომსახურების ექსპორტი აშშ-ს ექსპორტის 35%-ს შეადგენს. ერთ-ერთი ყველაზე დიდი კატეგორიაა სამოგზაურო მომსახურება, კერძო სერვისები, როგორცაა ფინანსური მომსახურება, ჰონორარი და სალიცენზიო მოსაკრებელი, მთავრობისა და სამხედრო კონტრაქტების მომსახურება.

შეერთებული შტატები საქონლის უდიდესი იმპორტიორია მსოფლიოში. უდიდესი იმპორტის კატეგორიაა ავტომობილები, ნაწილები და ძრავები, შემდეგ საკვების, საკვებისა და სასმელების კატეგორია (USTR, 2023). ყველაზე დიდი კატეგორიაა სამოგზაურო მომსახურება, შემდეგია ბიზნესის მომსახურება, ტრანსპორტი, დაზღვევა და სახელმწიფო სერვისების იმპორტი.

აშშ-ის სავაჭრო დეპარტამენტის 2021 წლის მონაცემების თანახმად, საქართველო აშშ-ის მე-100 მსხვილი საქონლის სავაჭრო პარტნიორი იყო, ხოლო 84-ე სიდიდით საქონლის საექსპორტო ბაზარი იყო. 2020-2022 წლების მაჩვენებლები საკმაოდ შეცვლილია, რაც ძირითადად დაკავშირებულია კოვიდ 19-ის პანდემიით გამოწვეულ უდიდეს ეკონომიკურ და ფინანსურ ზარალთან, რომელიც როგორც ინდივიდუალურად სახელმწიფოებს, ასევე, გლობალურ ეკონომიკას მიაღება (USTR, 2023).

2021 წელს საქართველოში საქონლით საგარეო სავაჭრო ბრუნვამ 14 342.4 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, რაც წინა წლის შესაბამის მაჩვენებელზე 25,56%-ით მეტია. 2021 წლის ექსპორტი გაიზარდა 26,89%-ით 2020 წლის მაჩვენებელთან შედარებით და 4 242.7 მლნ. აშშ

დოლარს შეადგინა; 2021 წლის იმპორტი კი აღემატება 25,12%-ით 2020 წლის მაჩვენებელს და 10 099.8 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა. საქართველოს უარყოფითმა სავაჭრო ბალანსმა 5 857.1 მლნ.აშშ დოლარი შეადგინა, რაც საგარეო სავაჭრო ბრუნვის 40,7%-ია (MESDG, 2023).

საქართველოში დივერსიფიცირებული იყო, როგორც საქონლის ექსპორტი, ასევე იმპორტიც (UN Comtrade Database, 2022).

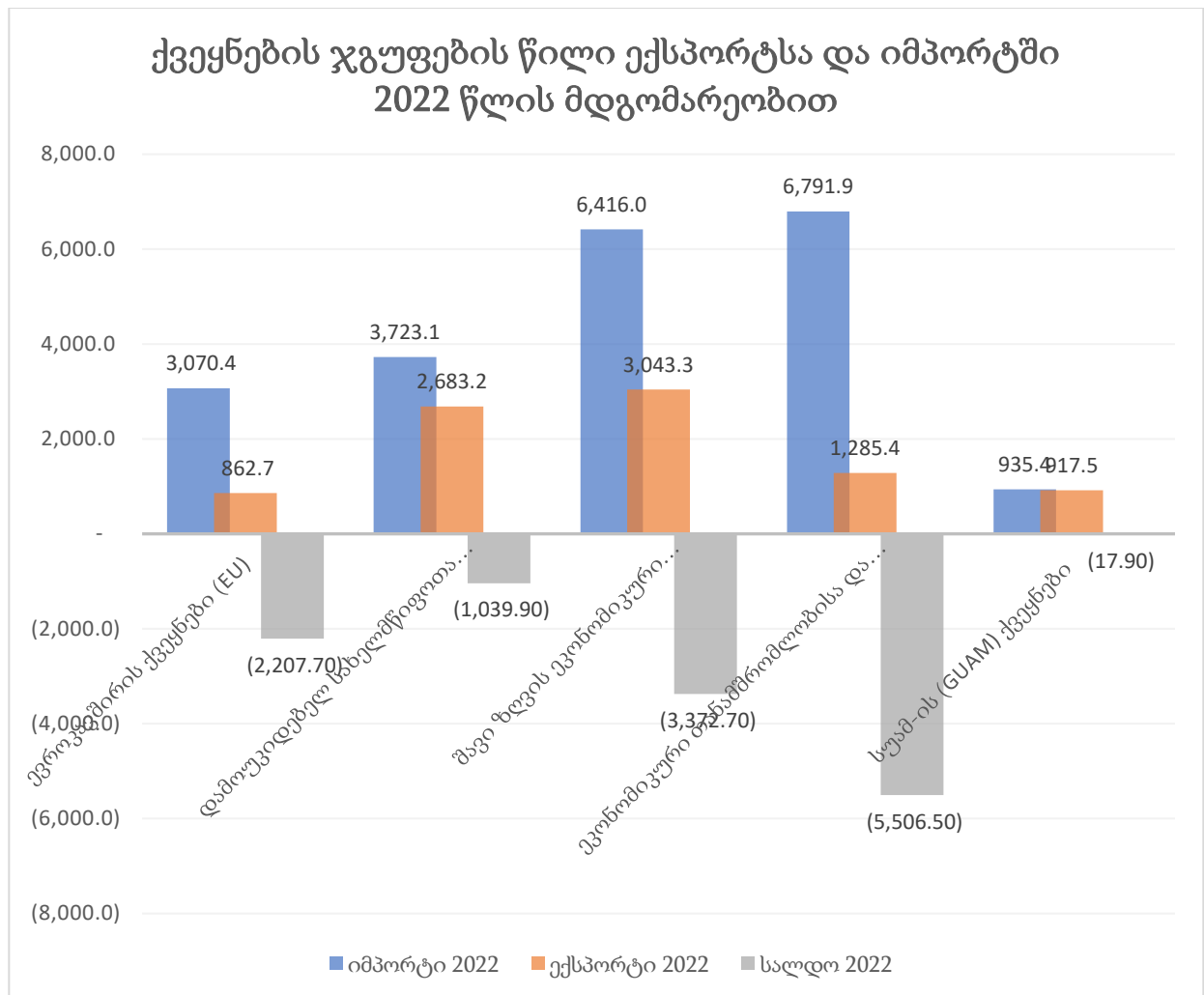
საქართველოს ათი უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნის წილმა 2021 წლის მთლიან საგარეო სავაჭრო ბრუნვაში 69.4% შეადგინა (NSOG, 2022). სასაქონლო ჯგუფებიდან საექსპორტო ათეულში პირველი სამი პოზიცია სპილენძის მადნებმა და კონცენტრატებმა, ფეროშენადნობებმა და მსუბუქი ავტომობილების ექსპორტმა დაიკავა.

უმსხვილესი საიმპორტო სასაქონლო ჯგუფი 2020-2021 წლებში წარმოდგენილი იყო მსუბუქი ავტომობილების სახით, სპილენძის მადნები და კონცენტრატები, ნავთობი და ნავთობპროდუქტები, ნავთობის აირები და სხვა აირისებრი ნახშირწყალბადები, სატვირთო ავტომობილები.

2022 წელს საქართველოში საქონლით საგარეო სავაჭრო ბრუნვამ (არადეკლარირებული ვაჭრობის გარეშე) 19 043 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, რაც წინა 2021 წლის შესაბამის მაჩვენებელთან 14 342. მლნ. აშშ დოლარი შედარებით გაზრდილია. აქედან, როგორც ექსპორტმა 5 593 მლნ. აშშ დოლარი, ასევე იმპორტმა 13 450 მლნ. აშშ დოლარი განიცადა ზრდა 2021 წლის მაჩვენებელთან შედარებით. უარყოფითმა სავაჭრო ბალანსმა 2022 წელს 34%-ით გაზრდილი 7 857 მლნ. აშშ დოლარი და საგარეო სავაჭრო ბრუნვის 41.2% შეადგინა (NSOG, 2022).

საქართველოს უმსხვილესი საექსპორტო და საიმპორტო პარტნიორი ქვეყნები ჯგუფების მიხედვით:

დიაგრამა 7.

წყარო: დამუშავებულია ავტორის მიერ www.geostat.ge მონაცემებზე დაყრდნობით

სტატისტიკური მონაცემებით, საქართველოსა და აშშ-ს შორის სავაჭრო ურთიერთობები დინამიკურად ვითარდება. საქართველოდან ჯამური ექსპორტი 2012-2022 წლების განმავლობაში ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, რაც კარგად ჩანს სავაჭრო ურთიერთობების ამსახველი მაჩვენებლების ანალიზიდან. აშშ-ს ხვედრითი წონა საქართველოს ექსპორტისა და იმპორტის მთლიან მოცულობაში საკმაოდ სოლიდურია.

ცხრილი 13.

აშშ-ს ხვედრითი წონის დინამიკა საქართველოს ექსპორტისა და იმპორტის
მთლიან მოცულობაში 2012-2022 წლებში

	ექსპორტი საქართველოდან აშშ-ში		იმპორტი აშშ-დან საქართველოში	
	ათასი აშშ დოლარი	%	ათასი აშშ დოლარი	%
2012	226 194,8	9,5	213 468,6	2,65
2013	137 551,8	4,80	254 266,6	3,17
2014	207 375,7	7,25	287 172,6	3,34
2015	104 228,3	4,73	254 089,2	3,48
2016	68 276,9	3,22	230 718,2	3,14
2017	121 796,7	4,44	330 964,1	4,11
2018	158 900,0	4,73	500 980,2	5,35
2019	132 251,4	3,48	678 728,4	7,13
2020	80 040,3	2,39	556 399,8	6,91
2021	194 670,7	4,59	648 197,2	6,42
2022	265 059,6	4,74	941 322,6	7,0

წყარო: ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ ს www.geostat.ge - ის მონაცემებზე დაყრდნობით.

საქართველოსა და აშშ შორის ექსპორტ-იმპორტის მაჩვენებლების შედარებითი ანალიზი გვიჩვენებს, რომ 2012-2022 წლებში ის ზრდის ტენდენციით ხასიათდება, გამოწვეულია 2016 და 2020 წლები, როცა ექსპორტის მოცულობა მკვეთრად შემცირებულია, ხოლო იმპორტის მაჩვენებელი მცირედით შეცვლილი. ამასთან, 2015 წელთან შედარებით, ექსპორტის შემცირების მაჩვენებელმა (35 951,34 ათასი აშშ დოლარი) იმპორტის შემცირების

მაჩვენებელს (23 371,0 ათასი აშშ დოლარი) 1,54-ჯერ გადაამეტა, რამაც ექსპორტ-იმპორტის სალდო აღნიშნულ წელს მნიშვნელოვნად შეცვალა. 2016 წლის ექსპორტ-იმპორტის სალდო 2015 წელთან შედარებით 12 580,37 ათასი აშშ დოლარით გაიზარდა. თუმცა, საანალიზოდ აღებულ 2012-2022 წლების პერიოდში, ექსპორტ-იმპორტის სალდოს მიხედვით, საქართველოსთვის არასახარბიელო მდგომარეობა დაფიქსირდა, რაც კარგად ჩანს მოცემული ცხრილი 14-დან. 2012-2022 წლებში ექსპორტი საქართველოდან აშშ-ში ზრდის მაჩვენებლით ხასიათდება, ხოლო იმპორტის მაჩვენებელმა ნახტომისებური ზრდა განიცადა. შესაბამისად ექსპორტ-იმპორტის უარყოფითმა სალდომ მკვეთრად გაზრდილი მაჩვენებლები შეადგინა საქართველოსთვის არასახარბიელოდ. იმპორტის ზრდა არ შეიძლება ყოველთვის განვიხილოთ, როგორც უარყოფითი მოვლენა, ვინაიდან მსოფლიოს N1 ქვეყნის აშშ-ის უარყოფითი სავაჭრო ბალანსიც იმპორტის მნიშვნელოვანი ზრდით არის გამოწვეული. აქვე აღნიშვნის ღირსია ის გარემოებაც, რომ 2019 წლიდან დაწყებული და 2020 წელს კორონა პანდემიით გამოწვეული კრიზისის ფონზე, საქართველოდან აშშ-ში ექსპორტმა განიცადა მკვეთრი ვარდნა, ხოლო ქვეყნის იმპორტმა მიაღწია მაქსიმუმ ნიშნულს 2019 წელს, ხოლო 2020 წელს იმპორტის მაჩვენებელი შემცირებული იქნა 124 440,7 ათასი აშშ. დოლარით. საანალიზო პერიოდში დაფიქსირდა ექსპორტ-იმპორტის უარყოფითი სალდოს ყველაზე მაღალი მაჩვენებლები (546 477,02) და (676 262,99) ათასი აშშ დოლარი.

მიუხედავად ცხრილი 13-დან ნაჩვენები მონაცემებით, საქართველოდან აშშ-ში ექსპორტის და აშშ-დან საქართველოში იმპორტის ხვედრითი წილი საქართველოს ექსპორტისა და იმპორტის მთლიან მოცულობაში ძალიან მცირეა, ჩვენი აზრით, აღნიშნული მაჩვენებლები, მომავლის პერსპექტივაში, ზრდის ტენდენციაზე მიუთითებენ. აქვე გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ GSP-ის რეჟიმი არ ვრცელდება საქართველოსთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან უამრავი დასახელების საექსპორტო პროდუქციაზე.

ცხრილი 14.

აშშ-სთან საქართველოს ექსპორტ-იმპორტის სალდოს დინამიკა 2011-2022 წლებში

წელი	ექსპორტი ათასი აშშ დოლარი	იმპორტი ათასი აშშ დოლარი	სალდო ათასი აშშ დოლარი
2012	226 194,8	213 468,6	12 726,2
2013	137 551,8	254 266,6	-116 714,8
2014	207 375,7	287 172,6	-79 796,9
2015	104 228,3	254 089,2	-149 860,93
2016	68 276,9	230 718,2	-162 441,3
2017	121 796,7	330 964,1	-209 167,33
2018	158 900,0	500 980,2	-341 080,19
2019	132 251,4	678 728,4	-546 477,02
2020	80 040,3	556 399,8	-476 359,5
2021	194 670,7	648 197,2	-453 526,58
2022	265 059,6	941 322,6	-676 262,99

წყარო: ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ ს www.geostat.ge - ის მონაცემებზე დაყრდნობით.

2020-2022 წლებში ექსპორტის მოცულობა 80 040,3 ათასი აშშ დოლარიდან 265 059,6 ათას აშშ დოლარამდე გაიზარდა. აღნიშნული ზრდა დადებითად მოქმედებს საქართველოს ეკონომიკაზე, ვინაიდან ექსპორტის ზრდის ხარჯზე ქვეყანაში შემოსული უცხოური ვალუტა ზრდის სავალუტო შემოსავლებს.

ქართულ ექსპორტში აშშ-ის მიმართულებით, მიუხედავად მასში რამდენიმე ათეული განსხვავებული პროდუქტის ჩამონათვალისა, ცალსახად ლიდერობს ფეროშენადნობები. აშშ-ში აგრეთვე იგზავნება: მიწები და მიწაკები უნაკერო შავი ლითონისაგან, ღვინო, ხილისა და ბოსტნეულის წვენები, სპირტიანი სასმელები, ყველი, თხილი, პლასტმასის

ნაწარმი, ავეჯი, მისი ნაწილები და სხვა. აგრეთვე აღსანიშნავია, რომ კატეგორიები: ა) ხელსაწყოები და ინსტრუმენტები ტოპოგრაფიული, ჰიდროგრაფიული, მეტეოროლოგიური და ბ) მსუბუქი ავტომობილები 100%-ით რე-ექსპორტს წარმოადგენენ. აღნიშვნის ღირსია ის გარემოება, რომ ფეროშენადნობის ექსპორტის შემცირების მიუხედავად, აშშ-ში საქართველოდან მთლიანი ექსპორტის მოცულობა ზრდის ტენდენციით გამოიკვეთა.

უფრო სრულყოფილი ანალიზისთვის განხილულ იქნა, როგორც ექსპორტის, ისე იმპორტის სასაქონლო სტრუქტურა. გაანალიზდა 2019-2022 წლების ექსპორტისა და იმპორტის სასაქონლო სტრუქტურების ხუთეული. საანალიზოდ აღებულ პერიოდში გამოიკვეთა ხუთი უმსხვილესი საექსპორტო სასაქონლო ჯგუფი. ეს ჯგუფებია: ფეროშენადნობები (ფეროსილიკონმანგანუმი); მიწები და მიწაკები უნაკერო შავი ლითონისაგან; ყურძნის ნატურალური ღვინოები; ხილისა და ბოსტნეულის წვენები; მინერალური და მტკნარი წყლები.

2019-2022 წლებში ფეროშენადნობების (ფეროსილიკონმანგანუმი) ექსპორტი 104 241,3 ათასი აშშ დოლარიდან 143 832,1 ათას აშშ დოლარამდე, ანუ 38 %-ით გაიზარდა. მიუხედავად იმისა, რომ 2019-2020 წლებში ფეროშენადნობების ექსპორტმა განიცადა მკვეთრად შემცირება, აღნიშნული კატეგორია საკმაოდ მაღალი მაჩვენებლით დაფიქსირდა მთლიან ექსპორტში. რაც შეეხება ყურძნის ნატურალური ღვინოების ექსპორტს საანალიზოდ აღებულ პერიოდში გაიზარდა. 2019 წლის ექსპორტის მაჩვენებელმა 2 981,2 ათასი აშშ დოლარი, ხოლო 2020 წელს 4 236,5 ათასი აშშ დოლარი შეადგინა, რაც აშშ-ში განხორციელებული მთლიანი ექსპორტის 5,3%-ია. 2019-2022 წლებში გაიზარდა მინერალური, მტკნარი წყლებისა და გაზიანი სასმელების ექსპორტი. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნულ სასაქონლო ჯგუფში 2020 წელს ექსპორტის მაჩვენებლების შემცირება დაფიქსირდა, მომდევნო 2019-2022 წლების მიხედვით საკმაოდ გაზრდილი მაჩვენებლებით წარსდგა. საკმაოდ გაზრდილი მაჩვენებლები გამოიკვეთა მიწები და მიწაკები, უნაკერო შავი ლითონისაგან (NSOG, 2022) (U.S.C.B).

ცხრილი 15.

აშშ-ის ბაზარზე საქართველოს ექსპორტის ძირითადი სასაქონლო ჯგუფები 2019-2022 წლებში (ათასი აშშ. დოლარი)

	2019	%	2020	%	2021	%	2022	%
	134		80,040.3		194,670.7		265,059.6	
ფეროშენადნობები (ფეროსილიკონმანგანუმი)	116,835.7	88.3	62,891.5	78.6	172,835.7	88.8	202,891.5	76.5
მიწები და მიწაკვები, უნაკერო შავი ლითონისაგან	1,372.6	1.0	1,665.8	2.1	1,572.7	0.8	2,005.8	0.8
ყურძნის ნატურალური ღვინოები	2,981.2	2.3	4,236.5	5.3	3,085.2	1.6	4,876.4	1.8
ხილისა და ბოსტნეულის წვენები	2,090.7	1.6	2,026.4	2.5	2,277.4	1.2	2,137.4	0.8
მინერალური და მტკნარი წყლები და გაზიანი სასმელები	1,724.4	1.3	2,748.4	3.4	2,209.5	1.1	2,939.4	1.1

წყარო: შედგენილია ავტორის მიერ www.geostat.ge და www.census.gov მონაცემებზე დაყრდნობით.

საკითხის უფრო სიღრმისეულად შესწავლის მიზნით, განისაზღვრა თითოეული საექსპორტო სასაქონლო ჯგუფის წილი მთლიან ექსპორტში.

ფეროშენადნობების (ფეროსილიკონმანგანუმი) წილი საქართველოდან აშშ-ში განხორციელებული ექსპორტის მთლიან მოცულობაში შეადგენს 88,3% (2019 წელს), 78,6% (2020 წელს), 88,8% (2021 წელს) და 76,5% (2022 წელს).

ექსპორტის მთლიან მოცულობაში მეორე ყველაზე მაღალი წილით წარმოდგენილია ყურძნის ნატურალური ღვინოები, რომელიც 2019 წლისთვის ამ სასაქონლო ჯგუფის წილი

2,3% იყო, ხოლო 2020 წელს 5,3%, ხოლო 2021 წელს 1,6% და 2022 წელს - 1,8% შეადგინა.

რაც შეეხება მინერალური და მტკნარი წყლები და გაზიანი სასმელების ექსპორტის წილის ცვლილებას, საქართველოდან აშშ-ში განხორციელებული ექსპორტის მთლიან მოცულობაში, უნდა აღინიშნოს, რომ აღნიშნული სასაქონლო ჯგუფის ექსპორტის პროცენტულ მაჩვენებლებშიც მცირედით ზრდა დაფიქსირდა. თუ 2019 წელს მინერალური და მტკნარი წყლები და გაზიანი სასმელების წილი ექსპორტის მთლიან მოცულობაში 1,3% იყო, 2020 წლისთვის მხოლოდ 3,4% შეადგინა, 2021-2022 წლების მაჩვენებლების მიხედვით კი 1,1%-ს გაუტოლდა.

2019-2022 წლებში არათანაბარზომიერად იცვლებოდა ექსპორტში ხილისა და ბოსტნეულის წვენების წილიც. აღნიშნულ სასაქონლო ჯგუფზე 2019 წელს ექსპორტის 1,6% შეადგინა, 2020 წლისთვის კი 2,5%. შემცირების ტენდენცია გამოიკვეთა მილები და მილაკები, უნაკერო შავი ლითონისაგან კატეგორიის ცვლილებაშიც. 2019 წელს მოცემული სასაქონლო ჯგუფის წილი ექსპორტის მთლიან მოცულობაში 1,0% იყო, 2021-2022 წლებისთვის ეს მაჩვენებელი 0,8%-ს გაუტოლდა.

2019-2022 წლებში არათანაბარზომიერი ცვლილებები გამოვლინდა აშშ-დან საქართველოში იმპორტირებულ ძირითად სასაქონლო ჯგუფებში. მსუბუქი ავტომობილების 2019 წლის მაჩვენებელთან შედარებით 2020 წლის იმპორტის მაჩვენებელი შემცირებული 185 466,6 ათასი აშშ. დოლარი, ხოლო 2022 წლის მაჩვენებელი გაზრდილია 2021 წელთან შედარებით და 285 249,3 ათასი აშშ. დოლარია.

სატელეფონო აპარატურის და პორტატული ციფრული გამომთვლელი მანქანების იმპორტის 2019-2020 წლების მაჩვენებლებთან შედარებით 2021-2022 წლების მაჩვენებლები მნიშვნელოვნად გაიზარდა, ხოლო 2022 წელს დაფიქსირდა ზრდის საკმაოდ კარგი მაჩვენებელი ორივე კატეგორიაში. ზრდა დაფიქსირდა, აგრეთვე ტურბორეაქტიული და ტურბოხრახნიანი ძრავების იმპორტის მიხედვითაც.

ცხრილი 16.

აშშ-დან საქართველოში იმპორტირებული ძირითადი სასაქონლო ჯგუფები

2019-2022 წლებში (ათასი აშშ დოლარი)

ათასი. აშშ დოლარი	2019	%	2020	%	2021	%	2022	%
	678,836.2		556,399.8		648,197.2		941,322.6	
მსუბუქი ავტომობილები	234,081.5	34.5	185,466.6	33.3	209,095.9	32.3	285,249.3	30.3
ძრავები, ტუმბორეაქტიული და ტურბოხრახნიანი	144,433.2	21.3	120,956.5	21.7	144,043.8	22.2	261,478.5	27.8
სატელეფონო აპარატები	87,030.3	12.8	74,186.6	13.3	74,505.4	11.5	138,429.8	14.7
დანარჩენი კვების პროდუქტები	78,934.4	11.6	62,516.8	11.2	78,096.1	12.0	112,062.2	11.9
პორტატიული ციფრული გამომთვლელი მანქანები	85,928.6	12.7	75,189.2	13.5	91,295.4	14.1	130,739.3	13.9

წყარო: დამუშავებულია ავტორის მიერ www.census.gov - ის ინფორმაციაზე დაყრდნობით.

საქართველოს იმპორტი აშშ-იდან მნიშვნელოვნადაა დივერსიფიცირებული, თუმცა მსუბუქი ავტომობილების კატეგორია დომინანტია. საანალიზოდ აღებულ 2019-2022 წლების პერიოდში პირველ ხუთეულში მოხვედრილი სასაქონლო ჯგუფებიდან ყველაზე დიდი წილი ავტომობილებზე მოდიოდა. თუმცა, ამ სასაქონლო ჯგუფის წილის, წინა წლებთან შედარებით, ზრდა მხოლოდ 2021 და 2022 წლებში დაფიქსირდა, ხოლო 2019-2020 წელს კი შემცირება განიცადა.

2020 წლის იმპორტში ძალიან შემცირდა პორტატიული ციფრული გამომთვლელი მანქანების ხვედრითი წილი, რომელმაც მთლიანი აშშ-ს იმპორტში 13,5%-იანი მაჩვენებელი შეადგინა. 2021. მცირედით გაიზარდა სატელეფონო აპარატების წილი. თუ 2019 წელს ამ

სასაქონლო ჯგუფზე აშშ-დან იმპორტის მთლიან მოცულობაში 12,8% მოდიოდა, 2022 წლისთვის უკვე 14,7%-ი შეადგინა, ხოლო ტურბორეაქტიული და ტურბოხრახნიანი ძრავების წილი 2019 წლის 21,3%-იდან 2022 წელს 27,8%-ს მიაღწია (MESDG, 2023).

დღეისათვის საქართველოს ერთ-ერთ მნიშვნელოვან გამოწვევად ქვეყნის ეკონომიკის ზრდა-განვითარება წარმოადგენს (Sikharulidze & Kikutadze, 2017), რომლის დაძლევა სხვადასხვა მიმართულებით ძალიან აქტიურ მუშაობას მოითხოვს. ამ მხრივ ასევე მნიშვნელოვანია ჩვენს პარტნიორ სახელმწიფოებთან თავისუფალი ვაჭრობის არსებობა.

GSP სისტემა მუდმივი არ არის. იგი პერიოდულობით ექვემდებარება გადახედვას. რაც შეეხება თავისუფალ ვაჭრობას, რომელიც მუდმივმოქმედია და თითქმის ყველა საქონელს მოიცავს, მასზე მოლაპარაკებები დიდი ხნის წინ არის დაწყებული.

სამთავრობო პროგრამაში 2018–2020 აღნიშნულია, რომ საქართველოს მიზანია აშშ–სთან ორმხრივი სავაჭრო და საინვესტიციო ურთიერთობების კუთხით მუშაობის გაგრძელება, ვაჭრობასა და ინვესტიციებზე მაღალი დონის დიალოგის ფორმატში, მათ შორის, თავისუფალი ვაჭრობის შესაძლებლობის განხილვის მიზნით.

საქართველომ აქტიურად უნდა იმუშაოს და თავისი წვლილი შეიტანოს, რათა შესაძლებელი გახდეს აშშ–სთან, როგორც ჩვენს სტრატეგიულ პარტნიორთან თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ (FTA) მოლაპარაკებების დროულად განახლება.

თავი III. კვლევის სტრატეგია და მონაცემთა ანალიზი

3.1 კვლევის მეთოდოლოგია და მონაცემთა ბაზის ფორმირება

მიმდინარე კვლევა მოიცავს საქართველოსა და 44 პარტნიორ ქვეყანას. კვლევაში წარმოდგენილი მონაცემები ეხება 2000 - 2021 წლებს და სულ ჩატარებულია ($22 \times 44 = 968$) დაკვირვება. საქართველოს ექსპორტისა და იმპორტის შესახებ მონაცემები მოპოვებულია საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის ოფიციალურ მონაცემთა ბაზებიდან (NSOG, 2022). აღნიშნული ცვლადები, რომელიც განსაზღვრავს სავაჭრო ნაკადებს საქართველოსა და პარტნიორ ქვეყნებს შორის, მოცემულია აშშ დოლარებში. მთლიანი შიდა პროდუქტისა და ქვეყნის მოსახლეობის მაჩვენებლები აღებულია მსოფლიო ბანკის ოფიციალურ მონაცემთა ბაზებიდან (The World Bank, 2022).

ცვლადები დაკავშირებული ქვეყნებს შორის გეოგრაფიულ მანძილთან, საერთო რელიგიასთან (CR) და საერთო საზღვართან (CB) აღებულია CEPII GeoDist მონაცემთა ბაზიდან (CEPII, 2023). ქვეყნებს შორის მანძილი გაზომილია კილომეტრებში. მანძილის გამოსათვლელად გამოყენებულია საქართველოს და პარტნიორი ქვეყნების ცენტრალური ლოკაციები. მანძილის ცვლადი (TC distance) ანალიზში გამოყენებულია როგორც საქართველოსა და პარტნიორ ქვეყნებს შორის სატრანსპორტო ხარჯების საზომი, რომელიც ქვეყნებს შორის მანძილის ზრდასთან პირდაპირპროპორციულ კავშირშია (DC, 2023). თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებაზე (FTA) მონაცემები მოპოვებულია საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტროს ოფიციალური მონაცემებიდან (MESDG, 2023).

დამოკიდებული ცვლადები FTA, CR და CB არის დიქტომიური და აქვთ მხოლოდ ორი მნიშვნელობა: 0 - მიეკუთვნება თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებების, საერთო რელიგიის ან საერთო საზღვრების არმქონე ქვეყნებს; 1 - მიეკუთვნება თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებების, საერთო რელიგიის და საერთო საზღვრების მქონე ქვეყნებს (იხ. ცხრილი 17).

ცხრილი 17.

საქართველოს 44 სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნის ჩამონათვალი

N	საქართველოს პარტნიორი ქვეყანა	სავაჭრო	თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება საქართველოსთან	საერთო საზღვარი საქართველოსთან	საერთო რელიგია საქართველოსთან
1	ავსტრია		კი	არა	კი
2	ბელგია		კი	არა	კი
3	ბულგარეთი		კი	კი	კი
4	გერმანია		კი	არა	კი
5	დანია		კი	არა	კი
6	ესპანეთი		კი	არა	კი
7	ესტონეთი		კი	არა	არა
8	ირლანდია		კი	არა	კი
9	იტალია		კი	არა	კი
10	კვიპროსი		კი	არა	კი
11	ლატვია		კი	არა	კი
12	ლიეტუვა (ლიტვა)		კი	არა	კი
13	ლუქსემბურგი		კი	არა	კი
14	მალტა		კი	არა	კი
15	ნიდერლანდები		კი	არა	კი
16	პოლონეთი		კი	არა	კი
17	პორტუგალია		კი	არა	კი
18	რუმინეთი		კი	კი	კი
19	საბერძნეთი		კი	არა	კი
20	საფრანგეთი		კი	არა	კი
21	სლოვაკეთი		კი	არა	კი
22	სლოვენია		კი	არა	კი
23	უნგრეთი		კი	არა	კი
24	ფინეთი		კი	არა	კი
25	შვედეთი		კი	არა	კი
26	ჩეხეთი		კი	არა	არა
27	ხორვატია		კი	არა	კი
28	აზერბაიჯანი		კი	კი	არა
29	ბელარუსი		კი	არა	კი
30	თურქმენეთი		კი	არა	არა
31	მოლდოვა		კი	არა	კი
32	რუსეთი		კი	კი	კი
33	სასომხეთი		კი	კი	კი
34	ტაჯიკეთი		კი	არა	არა
35	უზბეკეთი		კი	არა	არა
36	უკრაინა		კი	კი	კი
37	ყაზახეთი		კი	არა	არა
38	ყირგიზეთი		კი	არა	არა
39	აშშ		არა	არა	კი
40	გაერთიანებული სამეფო		არა	არა	კი
41	თურქეთი		კი	კი	არა
42	ირანი		არა	არა	არა
43	კანადა		არა	არა	კი
44	ჩინეთი		კი	არა	არა

გრავიტაციული განტოლების ანალიზის სტანდარტული ჩარჩო მისი ზოგადი ფორმით წარმოდგენილია შემდეგი სახით:

$$X_{ij} = GS_i M_j \phi_{ij}$$

სადაც X_{ij} წარმოადგენს ქვეყანა i -დან j -მდე განხორციელებული ექსპორტის ფულად ღირებულებას, M_j მოიცავს იმპორტიორისთვის დამახასიათებელ ყველა სპეციფიკურ ფაქტორს, რომლებიც ქმნიან იმპორტიორის მთლიან მოთხოვნას (როგორიცაა იმპორტიორი ქვეყნის მშპ), ხოლო S_i მოიცავს ექსპორტიორისთვის დამახასიათებელ სპეციფიკურ ფაქტორებს (როგორიცაა ექსპორტიორის მშპ), რომლებიც წარმოადგენს მთლიან რაოდენობას, რომლის მიწოდება სურთ ექსპორტიორებს. G არის ცვლადი, რომელიც არ არის დამოკიდებული i ან j -ზე, როგორიცაა მსოფლიო ლიბერალიზაციის დონე. და ბოლოს, ϕ_{ij} წარმოადგენს i -ის ექსპორტიორის მარტივად წვდომას j ბაზარზე (ანუ ორმხრივი სავაჭრო ხარჯების ინვერსიას).

ჩვენს მიერ ზემოაღნიშნულ ნაწილში განხილული თეორიისა და ემპირიული კვლევის მიხედვით კარგად ჩანს, რომ გრავიტაციის მოდელზე ძირითადად გავლენას ახდენენ ცვლადები, როგორიცაა i და j ქვეყნების მთლიანი შიდა პროდუქტი გამოსახული მილიარდ აშშ დოლარში, i და j ქვეყნების მოსახლეობა გამოსახული მილიონ ადამიანში, რელიგია და სავაჭრო გახსნილობა i და j ქვეყნებში, მანძილი i და j ქვეყნებს შორის გამოსახული კილომეტრებში, საერთო საზღვარი და თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებები. ორმხრივი ვაჭრობის გრავიტაციული განტოლების განმსაზღვრელი მოდელი წარმოდგენილია შემდეგი სახით:

$$\log Btrade_{ijt} = \alpha_0 + \alpha_1 \log GDP_{it} + \alpha_2 \log GDP_{jt} + \alpha_3 \log Dist_{ijt} + \alpha_4 TO_{it} + \alpha_5 TO_{jt} + Indicators_{ijt} + \varepsilon_{ijt}$$

ცხრილი 18.

ცვლადების განსაზღვრა²

ცვლადები	აღწერა	წყარო
ორმხრივი ვაჭრობის მოცულობა	საქართველოს ექსპორტი j ქვეყანაში პლუს j ქვეყნის იმპორტი საქართველოში მილიარდობით აშშ დოლარში.	საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური www.geostat.ge
GDPit	i ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტი მილიარდობით აშშ დოლარში.	მსოფლიო ბანკის მონაცემები Data indicators https://data.worldbank.org/
GDPjt	j ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტი მილიარდობით აშშ დოლარში.	მსოფლიო ბანკის მონაცემები Data indicators https://data.worldbank.org/
POPi	i ქვეყნის მოსახლეობა მილიონებში	მსოფლიო ბანკის მონაცემები Data indicators https://data.worldbank.org/
POPj	j ქვეყნის მოსახლეობა მილიონებში	მსოფლიო ბანკის მონაცემები Data indicators https://data.worldbank.org/
Rel	რელიგია (დიქტომიური ცვლადი), ქრისტიანული ქვეყანა – 1, სხვა რელიგია – 0.	CEPII http://www.cepii.fr
TO it	ვაჭრობის ლიბერალიზაცია ან ვაჭრობის გახსნილობა იზომება ექსპორტით და იმპორტით, როგორც პროცენტი საქართველოს მშპ-ში.	მსოფლიო ბანკის მონაცემები Data indicators https://data.worldbank.org/
TO jt	ვაჭრობის ლიბერალიზაცია, ანუ ვაჭრობის გახსნილობა, იზომება ექსპორტით და იმპორტით, როგორც პარტნიორი ქვეყნის მშპ-ის პროცენტი.	მსოფლიო ბანკის მონაცემები Data indicators https://data.worldbank.org/
Distance (TC)	მანძილი i და j ქვეყნებს შორის კილომეტრებში.	CEPII http://www.cepii.fr https://distancecalculator.globefeed.com/
CB	საერთო საზღვარი i და j ქვეყნებს შორის (დიქტომიური ცვლადი).	CEPII http://www.cepii.fr
FTA	თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება i-სა და j-ს ქვეყნებს შორის (დიქტომიური ცვლადი).	ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო www.economy.ge

² დეტალურ მონაცემთა ბაზა იხილეთ დანართში.

მონაცემთა ანალიზისთვის გამოყენებულ იქნა თანამედროვე სამეცნიერო სფეროში აღიარებული პროგრამა EViews 12 (EViews, 2023), რომელიც რაოდენობრივი კვლევისთვის მრავალი სხვადასხვა მეთოდის გამოყენების საშუალებას იძლევა. EViews 12 არის ეკონომეტრიული, სტატისტიკური და პროგნოზირების თანამედროვე ანალიტიკური ინსტრუმენტი, რომელიც მთელს მსოფლიოში გამოიყენება ეკონომეტრიკისა და დროის სერიების ანალიზის სწავლებისთვის. EViews-ის გამოყენებით შესაძლებელია მონაცემების ეფექტიანად მართვა, აგრეთვე ეკონომეტრიული და სტატისტიკური ანალიზის განხორციელება.

3.2 მონაცემთა ანალიზი და ემპირიული კვლევის შედეგები

ერთ-ერთი მთავარი საკითხი გრავიტაციული განტოლების შეფასებისას არის ჯვარედინ მონაცემთა სიმრავლის დამოკიდებულების ტესტირება. გარეშე ფაქტორებიდან გამომდინარე, დროის მწკრივები სხვადასხვა ჯვარედინი მონაცემების სიმრავლეთა ერთეულებისთვის იღებენ ტესტირებაში მონაწილეობას. ფართოდ გავრცელებულმა ჯვარედინ მონაცემთა სიმრავლის დამოკიდებულებამ, სადაც ყველა ერთეული ერთსა და იმავე კვეთაში არის თავმოყრილი, შეიძლება გავლენა იქონიოს პანელის მონაცემებზე. ეს ჩვეულებრივ მიეკუთვნება გარკვეული შეუმჩნეველი საერთო ელემენტების ზემოქმედებას, რომლებიც გაზიარებულნი არიან ყველა ერთეულის მიერ და ზემოქმედებენ თითოეულ მათგანზე, თუმცა განსხვავებულად (Henningsen & Henningsen, 2019). შედეგად, განხორციელდა ჯვარედინ მონაცემთა სიმრავლის დამოკიდებულების ტესტირება (Breusch & Pagan, 1980). Pesaran-ის (2004) ჯვარედინ მონაცემთა სიმრავლის დამოკიდებულების ტესტირების შედეგების 5%-იან დონეზე ნულოვანი ჰიპოთეზა შეიძლება უარყოფილი იყოს. შედეგად, პანელური დროის მწკრივებიდან მიღებულ მონაცემებში კარგად ჩანს ძლიერი ჯვარედინი დამოკიდებულება.

ცხრილი 19.

პანელის ჯვარედინი დამოკიდებულების (CD) ტესტი

Test	Statistic	d.f.	Prob.
Breusch-Pagan LM	4137.828	946	0.0000
Pesaran scaled LM	73.38020		0.0000
Pesaran CD	25.49103		0.0000

წყარო: ავტორის დათვლები გაკეთებულია პროგრამაში EViews 12 (EViews).

საქართველოში ორმხრივი ვაჭრობის შესაფასებლად გამოვიყენეთ შემდეგი ეკონომეტრიკული ტექნიკა: EGLS, Two Stage-EGLS და GMM. ცხრილში 20 მოცემულია ჩვენი

შეფასების შედეგები, რომელმაც შეისწავლა გრავიტაციული მოდელის ცვლადების გავლენა ორმხრივ ვაჭრობაზე საქართველოსა და პარტნიორ ქვეყნებს შორის (იხ. ცხრილი 17). მე-20-ე ცხრილში წარმოდგენილი შეფასების შედეგები მიუთითებს, რომ დაზუსტებული R-კვადრატი, რომელიც ზომავს ცვლადების მორგების სისწორეს, საკმარისად დიდია ყველა მოდელისთვის, რაც ვარაუდობს, რომ სავაჭრო ნაკადების ვარიაციების დაახლოებით 80 პროცენტი ერთობლივად აიხსნება 2000-2021 წლების პერიოდებზე მოცემული ამხსნელი ცვლადებით.

ცხრილი 20.

გრავიტაციული მოდელის შედეგები (დამოკიდებული ცვლადი: საქართველოს მთლიანი ვაჭრობა პარტნიორ ქვეყნებთან)

Independent variable (დამოუკიდებელი ცვალეები)	EGLS	Two stage EGLS	GMM
LN_GDPG	1.315335*	1.300699***	1.697081***
	(0.718387)	(0.387731)	(0.556041)
LNGDP_P	0.370771***	0.370775***	0.259989***
	(0.044670)	(0.032516)	(0.039160)
LN_POP_PC	0.396875***	0.396850***	0.498059***
	(0.042149)	(0.035700)	(0.043437)
LN_POPG	-16.51219***	-16.64678***	-13.56706***
	(5.268422)	(3.311422)	(4.763021)
FTA	-0.950541***	-0.950499***	-0.539084***
	(0.105879)	(0.179155)	(0.196750)
CB	2.186565***	2.186616***	2.195464***
	(0.064148)	(0.072306)	(0.096345)
RELIGION	-0.306948***	-0.306898***	-0.275751***
	(0.034079)	(0.073260)	(0.097499)
TC_DISTANCE	-0.000340***	-0.000340***	-0.000234***
	(1.91E-05)	(2.71E-05)	(3.35E-05)

TO	-2.01E-08***	-2.01E-08***	-2.12E-08***
	(4.52E-09)	(4.74E-09)	(5.37E-09)
TO_GEO	-0.001626	-0.001554	-0.002986
	(0.007288)	(0.004402)	(0.006366)
C	222.9338***	225.3067***	170.0197***
	(95.06808)	(58.15446)	(83.59388)
R-squared	0,86	0,86	0,767
Adjusted R-squared	0,859	0,859	0,764
S.E. of regression	0,931	0,931	0,949
Durbin-Watson stat	0.356596	0.356864	0.345884

წყარო: ავტორის შეფასება

შენიშვნა: ***, ** და * შესაბამისად მიუთითებს მნიშვნელოვან 1%, 5% და 10%.

ემპირიული შედეგები აჩვენებს რომ 1%-იან დონეზე მშპ-ის კოეფიციენტი არის სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი ყველა მოდელისათვის. აღნიშნული ცვლადი დადებით გავლენას ახდენს სავაჭრო ნაკადებზე. როგორც ჩანს, ვაჭრობის გახსნილობა (იმპორტს პლუს ექსპორტი შეფარდებული მშპ-სთან), უარყოფით როლს თამაშობს საქართველოს ორმხრივ ვაჭრობაში. 2000-2021 წლებში აღნიშნულ ფაქტორს გააჩნია უარყოფითი და სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი კოეფიციენტები. ბუნებრივია, გლობალიზაციის პირობებში ქვეყნის ლიბერალური სავაჭრო პოლიტიკა, რაც საგარეო ვაჭრობის გახსნილობაში აისახება, დაკავშირებულია მწვავე საერთაშორისო კონკურენციის გადადინებასთან ქვეყნის შიგა ბაზარზე, რაც სავაჭრო პარტნიორებს ურთულებს გაყიდვების შემდგომ ზრდას. ასეთი შედეგი ასევე შეიძლება უკავშირდებოდეს სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნების კომპანიების მხრიდან საექსპორტო სტრატეგიებიდან პირდაპირი ინვესტიციების სტრატეგიაზე გადართვას.

თავისუფალი სავაჭრო შეთანხმება უარყოფით გავლენას ახდენს სავაჭრო ნაკადებზე და ეს გავლენა არის სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი. ვფიქრობთ რომ საქართველოსა და პარტნიორ ქვეყნებს შორის გაფორმებული თავისუფალი სავაჭრო შეთანხმებები სრულად არ არის ამოქმედებული. ანალოგიურ მოსაზრებას ავითარებენ ქართველი ეკონომისტები,

მაგალითად ღაღანიძე და რამიშვილი (2017) თავის ნაშრომში „საქართველოს საგარეო სავაჭრო ბალანსის გაუმჯობესების ძირითადი მიმართულებები“, ექსპორტის ზრდას არ უკავშირებენ თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებებს. მსგავსი შედეგი დაფიქსირდა ირშადისა და ქსინის (2018) ნაშრომში, რომელიც იკვლევდა პაკისტანის ორმხრივ ვაჭრობას პარტნიორ ქვეყნებთან.

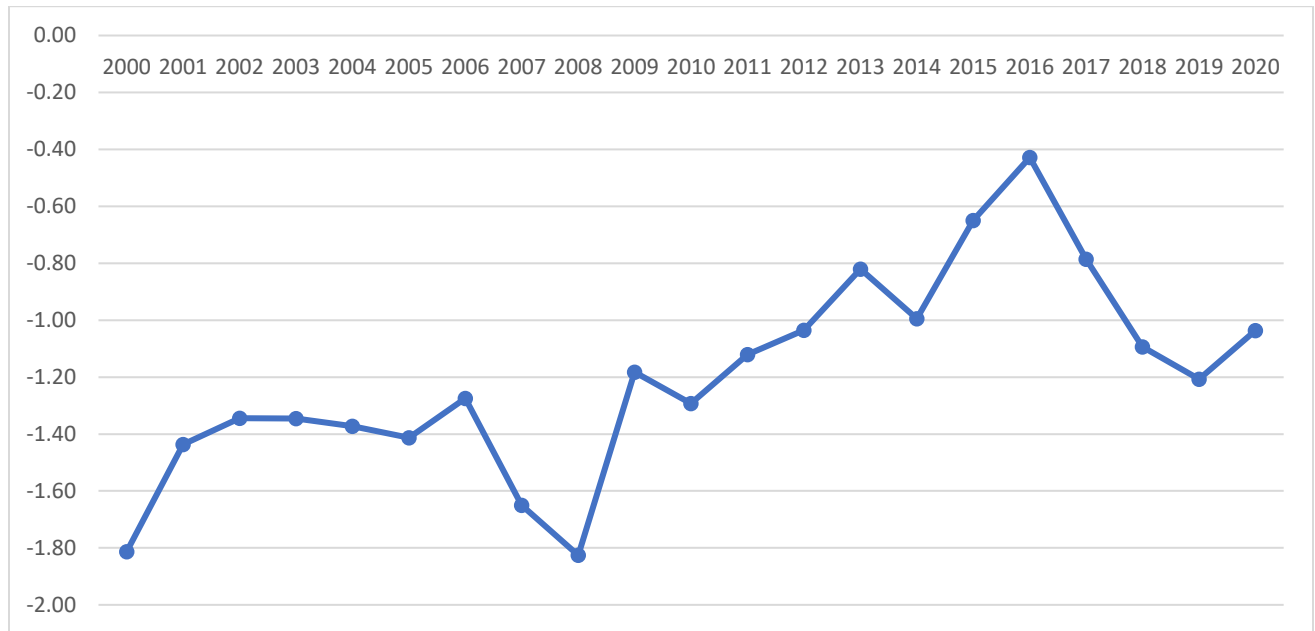
საქართველოს სავაჭრო ნაკადებზე სტატისტიკურად მნიშვნელოვან და დადებით გავლენას ახდენს პარტნიორი ქვეყნის მოსახლეობის რაოდენობა, რასაც ვერ ვიტყვით საქართველოს მოსახლეობის რაოდენობაზე, რომელიც უარყოფით და სტატისტიკურად მნიშვნელოვან დამოკიდებულებაში იმყოფება სავაჭრო ნაკადებთან. ასეთი ვითარება შეიძლება აიხსნას, ერთი მხრივ ტრანსფორმაციული შოკის დაძლევის შემდგომ საქართველოს ეკონომიკური ზრდის შედარებით მაღალი ტემპებით, და მეორეს მხრივ გაზრდილი ემიგრაციული ნაკადებით, რაც თავის მხრივ ქვეყანაში ცხოვრების დაბალი დონითაა განპირობებული.

გეოგრაფიული დისტანცია ასევე უარყოფით და სტატისტიკურად მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს სავაჭრო ნაკადებზე 1%-იან დონეზე. თუმცა ეს გავლენა არ არის დიდი და მნიშვნელოვანი. სამივე ტექნიკის რეგრესიული შედეგები გვიჩვენებს, რომ საერთო საზღვარი დადებით და სტატისტიკურად მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს სავაჭრო ნაკადებზე. ხოლო რელიგიური განსხვავებები უარყოფით სტატისტიკურად მნიშვნელოვან დამოკიდებულებაში იმყოფება ვაჭრობასთან.

საქართველოს საგარეო ვაჭრობაზე მოქმედი ფაქტორების ემპირიული ანალიზის შემდეგ გრავიტაციის რეგრესიული განტოლების შედეგებზე დაყრდნობით გამოვთვალეთ საქართველოს სავაჭრო პოტენციალი აშშ-თან. შეფასებული რეგრესიული განტოლების შედეგები მიღებულია საქართველოსა და 44 პარტნიორ ქვეყანასთან 2000-2020 წლებში ემპირიული ანალიზის საფუძველზე.

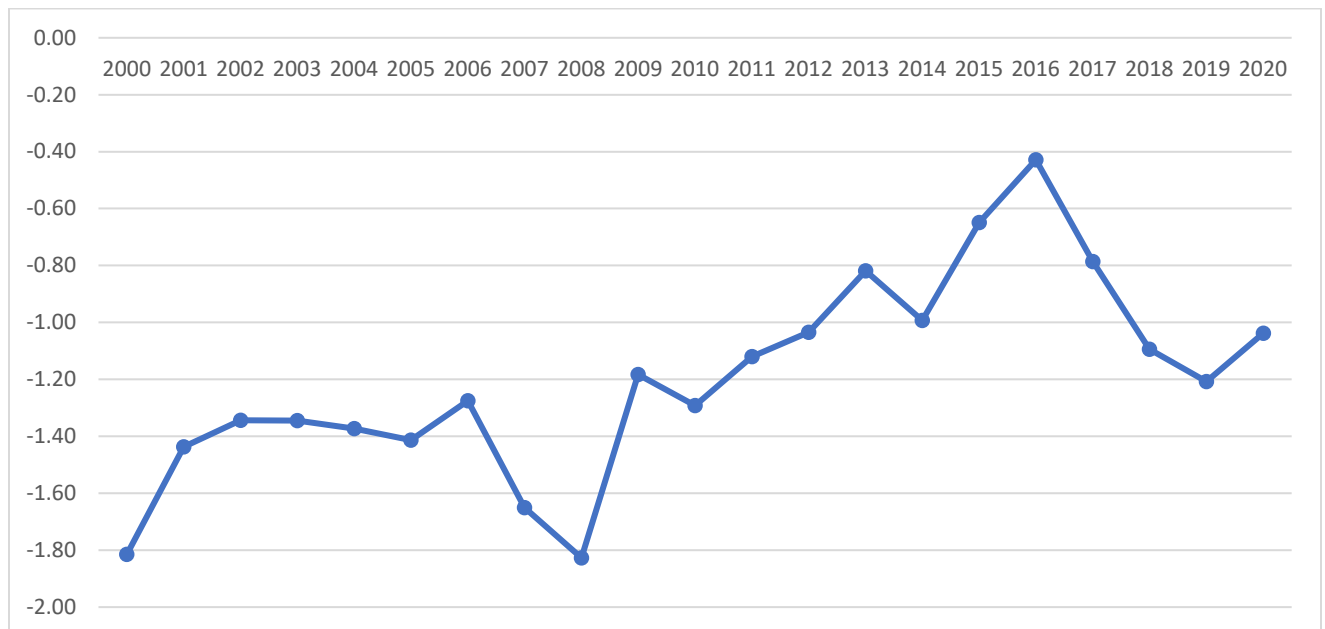
დიაგრამა 8.

აშშ-სთან საქართველოს სავაჭრო პოტენციალი (EGLS)

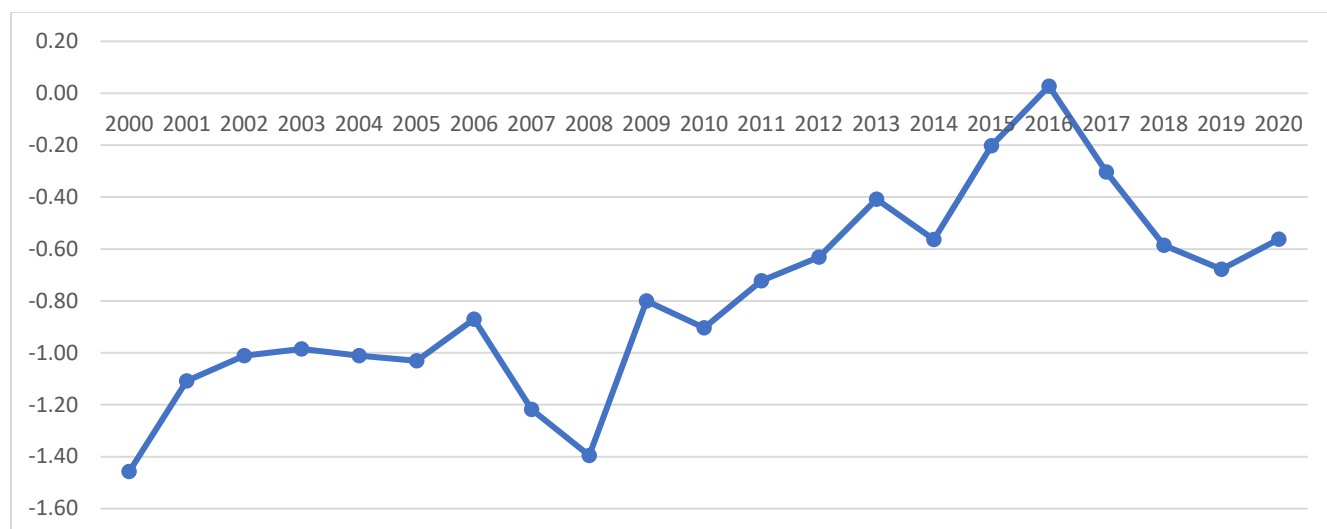

დიაგრამა 9.

საქართველოს სავაჭრო პოტენციალი აშშ-სთან (ორი ეტაპიანი -EGLS) (Two stage -EGLS)

დიაგრამა 10. აშშ-თან საქართველოს სავაჭრო პოტენციალი (GMM)

აშშ-თან საქართველოს სავაჭრო პოტენციალის შესაფასებლად გამოვიყენეთ შემდეგი ფორმულა: $\Delta T = \text{პოტენციური სავაჭრო ღირებულება} - \text{ფაქტობრივი სავაჭრო ღირებულება}$ (Irshad & Xin, 2018), სადაც დადებითი მნიშვნელობა გულისხმობს მომავალში ვაჭრობის გაფართოვების შესაძლებლობას, ხოლო უარყოფითი მნიშვნელობა გვიჩვენებს, რომ საქართველომ გადააჭარბა აშშ-თან სავაჭრო პოტენციალს. დიაგრამა 1, 2 და 3 გვიჩვენებს საქართველოს სავაჭრო პოტენციალს აშშ-თან. დიაგრამა 1-ში მოცემულია საქართველოს სავაჭრო პოტენციალი აშშ-თან EGLS ტექნიკის გამოყენებით, დიაგრამა 2-ში ნაჩვენებია ორ საფეხურიანი Two stage-EGLS ტექნიკის გამოყენებით, ხოლო დიაგრამა 3-ში განსაზღვრულია GMM ტექნიკის გამოყენებით. თითოეული ტექნიკა გამოყენებულია გრავიტაციული მოდელის განტოლების შესაფასებლად. ყველა ტექნიკის საშუალებით მიღებული შედეგები გვიჩვენებს, რომ მიუხედავად აშშ-ის დიდი და მიმზიდველი ბაზრისა საქართველოს სავაჭრო პოტენციალი აშშ-თან არის სუსტი და გამოუყენებელი ქართული ექსპორტის ნაკლები დივერსიფიკაციის, სუსტი კონკურენტული უპირატესობის, აშშ-ში დაწესებული მაღალი სტანდარტების და მაღალი სატრანსპორტო ხარჯების გამო. სუსტი კონკურენტული უპირატესობა განპირობებულია იმით, რომ საქართველოს ექსპორტის სასაქონლო სტრუქტურაში ჭარბობს დაბალი დამატებითი ღირებულების პროდუქტები.

დასკვნა

XXI საუკუნეში სახელმწიფოები აქტიურად არიან ჩართულნი საერთაშორისო ვაჭრობაში. მათი მთავარი მიზანია ეკონომიკური კეთილდღეობის მისაღწევად საერთაშორისო არენაზე პოზიციების გამყარება. საერთაშორისო ბიზნესი თავის განვითარების პიკს აღწევს ტრანსნაციონალურ კორპორაციებში. საქონლითა და მომსახურებით საერთაშორისო ვაჭრობა წარმოადგენს გლობალიზაციის პროცესის მთავარ შემადგენელ კომპონენტს. უნდა აღინიშნოს რომ ეკონომიკური თეორიის არცერთი ნაწილი არ არის ისეთი წინააღმდეგობრივი, როგორც საერთაშორისო ვაჭრობის თეორია და პოლიტიკა, შესაბამიად საერთაშორისო ვაჭრობის განვითარებაზე მოქმედი ფაქტორების ახსნა რომელიმე ერთი თეორიით შეუძლებელია, ამიტომ უნდა მოხდეს მისი კომპლექსური შესწავლა. საყოველთაოდ ცნობილ საერთაშორისო ვაჭრობის კლასიკურ თეორიებს მოჰყვა თანამედროვე თეორიები, რომელთა აუცილებლობა განპირობებული იყო მეოცე საუკუნის მეორე ნახევრიდან მსოფლიოში გამოწვეული ცვლილებებით.

საერთაშორისო ვაჭრობაზე მოქმედი ფაქტორების უფრო კომპლექსურ ანალიზს გვთავაზობს კონკურენტუნარიანობის კონცეფციები. უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ ქვეყნის კონკურენტუნარიანობა დამოკიდებულია როგორც შიდა, ისე გარე მოქმედ ფაქტორებზე. PESTEL ანალიზი საუკეთესო მექანიზმია პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალურ-კულტურული, ტექნოლოგიური, ეკოლოგიური და სამართლებრივი ფაქტორების წარმოსაჩენად, რომლებიც გავლენას ახდენენ ქვეყნის მაკრო გარემოზე.

საერთაშორისო ვაჭრობის საკითხების შესწავლისა და ქვეყნების მსოფლიო ბაზართან ინტეგრაციის პრობლემის კვლევაში განსაკუთრებული როლი ეკუთვნის გრავიტაციულ მოდელს. გრავიტაციის მოდელი ასევე გამოიყენება საერთაშორისო ურთიერთობებში ვაჭრობაზე ხელშეკრულებებისა და კავშირების გავლენის შესაფასებლად. გრავიტაციული განტოლება წარმატებით გამოიყენება თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებების (FTA) სავაჭრო ნაკადებზე ზემოქმედების კვლევისას.

სამი ათეული წლის განმავლობაში საქართველოსა და აშშ-ის შორის თანამშრომლობის ხანგრძლივი ისტორია დაფუძნებულია სტრატეგიულ პარტნიორობაზე. ამერიკის შეერთებულ შტატებთან ეკონომიკური და სავაჭრო ურთიერთობების გაღრმავება მნიშვნელოვანია საქართველოსათვის.

საქართველოსა და მსოფლიოს უდიდესი ეკონომიკის აშშ-ის ბიზნეს გარემოს გასაანალიზებლად სადისერტაციო ნაშრომში გამოყენებულია PESTEL - ანალიზი. სადაც გამოვლინდა პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური, ტექნოლოგიური, გარემოსდაცვითი და სამართლებრივი ფაქტორები, რომლებიც გავლენას ახდენენ ორივე ქვეყნის მაკრო გარემოზე. განხორციელებული კვლევის საფუძველზე მიღებულ იქნა PESTEL ანალიზის შედეგების შეჯამება მეტა - მატრიცაში, რომელიც მოიცავს არსებულ ტენდენციებს, შესაძლო გამოწვევებსა და შემუშავებულ რეკომენდაციებს. კვლევამ გამოავლინა, რომ საერთაშორისო შეფასებების მიხედვით, საქართველოსათვის ძირითად გამოწვევად რჩება მაკროეკონომიკური გარემოს ნაკლები სტაბილურობა, ქვეყანაში არსებულ მაღალი ინფლაცია, კანონის უზენაესობის დაბალი დონე, სამართლიანი სასამართლოს არ ქონა, მაღალი დონის კორუფცია, ინფრასტრუქტურული გამოწვევები და ინოვაციური განვითარების დაბალი მაჩვენებლები. საქართველოში არაერთი სისტემური რეფორმის წარმატებულმა და ეფექტიანმა განხორციელებამ განაპირობა საქართველოს პოზიციების მნიშვნელოვანი გაუმჯობესება საერთაშორისო რეიტინგებში.

საქართველო დღეისათვის მსოფლიოს 100-ზე მეტ ქვეყანასთან ეკონომიკურ ურთიერთობებს აწარმოებს ორმხრივი და მრავალმხრივი სავაჭრო ხელშეკრულებებით. ორმხრივი სავაჭრო და საინვესტიციო ჩარჩო ხელშეკრულების საფუძველზე დღეისათვის საქართველოდან აშშ-ში ექსპორტირებულ 3 500-მდე დასახელების პროდუქციაზე ვრცელდება GSP (პრეფერენციათა განზოგადებული სისტემა) სავაჭრო რეჟიმი, რაც აშშ-ში ქართული პროდუქციის შეღავათიანი საბაჟო განაკვეთით ექსპორტის საშუალებას იძლევა.

დღეისათვის საქართველოს ერთ-ერთ მნიშვნელოვან გამოწვევად რჩება ქვეყნის ეკონომიკის განვითარება, რომლის დაძლევა სხვადასხვა მიმართულებით ძალიან აქტიურ

მუშაობას მოითხოვს. ამ მხრივ ასევე მნიშვნელოვანია ჩვენს პარტნიორ სახელმწიფოებთან თავისუფალი ვაჭრობის არსებობა.

ემპირიული კვლევებით დადგინდა, რომ საერთაშორისო თუ ორმხრივ ვაჭრობაზე გავლენას ახდენს მრავალი ფაქტორი, მათ შორისაა გეოგრაფიული მდებარეობა, ქვეყნებს შორის მანძილი, სასაზღვრო ბარიერები, ქვეყნის ეკონომიკური სიდიდე და მშპ, აგრეთვე საერთო კულტურისა და რელიგიის გაზიარება.

კვლევაში გამოყენებული ორმხრივი ვაჭრობის გრავიტაციის მოდელი შეფასდა სამი საუკეთესო EGLS, two-stage EGLS და GMM ტექნიკით, რომელიც მოიცავდა შემდეგ ცვლადებს: მშპ, მოსახლეობა, საქართველოსა და პარტნიორი ქვეყნების სავაჭო ღიაობა და მანძილი. ბინალურ ცვლადებად გამოყენებულია რელიგია, საერთო საზღვრები და სავაჭრო შეთანხმებები.

კვლევაში ასევე გამოვლენილია, რომ საქართველოს სავაჭრო პოტენციალი აშშ-თან სუსტია, რაც გამოვთვალეთ გრავიტაციის რეგრესიული განტოლების შედეგებზე დაყრდნობით. შეფასებული რეგრესიული განტოლების შედეგები მიღებულია საქართველოსა და 44 პარტნიორ ქვეყანასთან 2000-2020 წლებში ემპირიული ანალიზის საფუძველზე.

ყველა ტექნიკის საშუალებით მიღებული შედეგებით გამოვლინდა, რომ მიუხედავად აშშ-ის დიდი და მიმზიდველი ბაზრისა საქართველოს სავაჭრო პოტენციალი აშშ-თან არის სუსტი და გამოუყენებელი ქართული ექსპორტის ნაკლები დივერსიფიკაციის, სუსტი კონკურენტული უპირატესობის, აშშ-ში დაწესებული მაღალი სტანდარტების და მაღალი სატრანსპორტო ხარჯების გამო. სუსტი კონკურენტული უპირატესობა განპირობებულია იმით, რომ საქართველოს ექსპორტის სასაქონლო სტრუქტურაში ჭარბობს დაბალი დამატებითი ღირებულების პროდუქტები.

რეგრესიის განტოლების პარამეტრული ტესტით დადგინდა, რომ წარმოდგენილი ყველა ცვლადი სტატისტიკურად მნიშვნელოვანია, გარდა საქართველოს სავაჭრო

გახსნილობის. კერძოდ მშპ, მოსახლეობა, თავისუფალი სავაჭრო შეთანხმება, საერთო საზღვარი, დისტანცია, რელიგია და პარტნიორი ქვეყნის ვაჭრობის გახსნილობა სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი ცვლადებია. თუმცა თავისუფალი სავაჭრო შეთანხმება, ვაჭრობის გახსნილობა, რელიგია და დისტანცია უარყოფით და სტატისტიკურად მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს სავაჭრო ნაკადებზე, მაშინ როდესაც, მშპ, მოსახლეობის ზომა და საერთო საზღვარი დადებით დამოკიდებულებაში იმყოფება სავაჭრო ნაკადებთან. მიუხედავად იმისა რომ თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებების მთავარი მიზანი პარტნიორ ქვეყნებს შორის სავაჭრო ნაკადების ზრდაა, რასაც როგორც წესი მონაწილე ქვეყნები გრძელვადიან პერსპექტივაში აღწევენ, ჩვენმა კვლევამ საპირისპირო შედეგი აჩვენა. საქართველოს შემთხვევაში თავისუფალი სავაჭრო შეთანხმებები უარყოფით დამოკიდებულებაში იმყოფება სავაჭრო ნაკადებთან, რაც ვფიქრობთ საქართველოს მიერ თავისუფალი სავაჭრო შეთანხმების უპირატესობათა არასრულყოფილი გამოყენებითაა გამოწვეული.

მიუხედავად იმისა, რომ კვლევაში გამოყენებული ცვლადები საკმარისად ასახავს საქართველოს ორმხრივ ვაჭრობაზე მოქმედი ფაქტორების გავლენას, ვფიქრობთ სამომავლო კვლევისათვის საინტერესო იქნება სხვა ცვლადების დამატება, როგორიცაა სატარიფო და არასატარიფო ბარიერების და ვაჭრობის შეზღუდვების სხვა ფაქტორების გავლენა ქვეყნის ექსპორტსა და იმპორტზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- Akman, E. (2016). The facilitating role of visa policies on international trade and foreign direct investment. doi:DOI:10.1080/14683849.2016.1232589
- Anderson, J. E., & Yotov, Y. V. (2010). The Changing Incidence of Geography. *American Economic Review*, 100(5), 2157-86. doi:10.1257/aer.100.5.2157
- Baier, S. L., & Bergstrand, J. H. (2001, February). The growth of world trade: Tariffs, transport costs, and income similarity. *Journal of International Economics*, 53(1), 1-27. doi:10.1016/S0022-1996(00)00060-X
- Baier, S. L., & Bergstrand, J. H. (2007, March 8). Do Free Trade Agreements Actually Increase Members' International Trade? *Journal of International Economics*, 72-95. doi:10.1016/j.jinteco.2006.02.005
- Baldwin, R. (2006). The Great Unbundlings. 22.
- Barney, B. J. (1995). Looking inside for Comp. Adv. . *Academy of Management Executive*, 9(4), 49-61. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/4165288?seq=1>
- Bergstrand, J. H. (1985, August). The gravity equation in international trade: some microeconomic foundations and empirical evidence. *The Review of Economics and Statistics*, 67(3), 474-481. doi:10.2307/1925976
- Bialynichka-Birula, J. (2015). Modeling international trade in art. Modified gravity approach. *Procedia Economics and Finance*(30), 91-99. doi:10.1016/S2212-5671(15)01258-7
- Bloomberg. (2020). Retrieved August 4, 2020, from <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-06-01/environmental-activism-blooms-in-tbilisi-georgia>.
- Boulhol, H., Serres, A., & Molnar, M. (2008). The Contribution of Economic Geography to GDP per Capita. *OECD Journal: Economic Studies*, 2008.
- Breusch, T. S., & Pagan, A. R. (1980). The Lagrange multiplier test and its applications to model specification in econometrics. *The Review of Economic Studies*, 47(1), 239-253.
- Carrere, C., Mrazova, M., & Neary, P. J. (2020, April 2). Gravity without Apology: The Science of Elasticities, Distance, and Trade. *The Economic Journal*, 130(628), 880-910. doi:10.1093/ej/ueaa034
- CATO Institute. (2019). *CATO INSTITUTE 2019 ANNUAL REPORT*. Retrieved from <https://www.cato.org/>
- CEPII. (2023). *CEPII Research and Expertise on the World Economy*. Retrieved from <http://www.cepii.fr>.
- CFR. (2022). *The Council on Foreign Relations*. Retrieved from <https://www.cfr.org/>.
- Chang, M. H., Rugman, A. M., & Verbeke, A. (1995). The generalized double diamond approach to international competitiveness. *Research in Global Strategic Management*, 5, 97-114. doi:10.1016/S1064-4857(95)05005-1

- Cinar, E., Johnson, M., & Geusz, K. (2016). Estimating Chinese trade relationships with the Silk Road countries. *Journal China and World Economy*, 24(1), 85-103. doi:10.1111/cwe.12145
- Congressional Research Service. (2020). *The North American Free Trade Agreement*. Retrieved July 30, 2020
- CPI. (2022). *Corruption Perception Index*. Transparency International. Retrieved from <https://www.transparency.org/>
- CPI. (2022). *U.S. BUREAU OF LABOR STATISTICS*. Retrieved from <https://www.bls.gov/cpi/>.
- Darmayadi, A., & Megits, N. (2023). The impact of the Russia-Ukraine war on the European Union economy. *Journal of Eastern European and Central Asian Research (JEECAR)*, 10(1), 46-55. doi:10.15549/jeecar.v10i1.1079
- DC. (2023). *Distance calculator*. Retrieved from <https://distancecalculator.globefeed.com>.
- Deadroff, A. (1998). Determinants of Bilateral Trade: Does Gravity Work in a Neoclassical World? (J. A. Frankel, Ed.) *University of Chicago Press*.
- Dell'Araccia, G. (1999, August). Exchange Rate Fluctuations and Trade Flows: Evidence from the European Union. *IMF Staff Papers*, 46(3,5), 315-334.
- Disdier, A., & Head, K. (2008). The Puzzling Persistence of the Distance Effect on Bilateral Trade. *Review Economics and Statistics*(90), 37-48.
- Doing Business. (2020). *Doing Business 2020*. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2019/10/24/doing-business-2020-sustaining-the-pace-of-reforms>: <https://www.doingbusiness.org>
- Dragusha, B., Hasaj, B., Kruja, A., & Lulaj, E. (2023). The impact of foreign trade liberalization on Albania's economic growth: An econometrical approach. *Journal of Eastern European and Central Asian Research (JEECAR)*, 10(2), 189-200. doi:10.15549/jeecar.v10i2.1097
- DSUSA. (2023). *Office of the Historian*. Retrieved from <https://history.state.gov/countries/georgia>.
- Dunning, J. H. (1992). The competitive advantage of countries and the activities of transnational corporations. *Transnational Corporations*, 1(1), 135-168.
- Dunning, J. H. (1993). Internationalizing Porter's diamond. *Management International Review*, 33(2), 7-15.
- Dunning, J. H. (1993). The Globalization of Business, The Challenges of the 1990s. *Routledge*, 127.
- ECA. (2020). *Georgia: Towards Green and Resilient Growth. ECA Sustainable Development Environment, Natural Resources & Blue Economy*. World Bank 2020. Retrieved from www.worldbank.org
- Econlib. (n.d.). *The Library of Economics and Liberty*. Retrieved from <http://www.econlib.org/library/Enc/Mercantilism.html>: <https://www.econlib.org/>
- EIU. (2020). *The Economist Intelligence Unit*. Retrieved from <https://www.eiu.com>.

- Environmental Protection*. (2022). Retrieved from <https://eponline.com>.
- EPI. (2020). *Environmental Performance Index*. Retrieved from <https://epi.yale.edu>.
- Escaith, H., & Miroudot, S. (2016, July 4-8). Industry-level competitiveness and inefficiency spillovers in global value chains 4-8 July 2016, p.2. . *24th International Input-Output Conference*, (p. 2). Seoul, Korea.
Retrieved from
https://www.iioa.org/conferences/24th/papers/files/2437_20160523071_HESMTiVAandSupplySide
- EViews. (2023). *Innovative Solutions for Econometric analysis, forecasting and simulation*. Retrieved May 13, 2023, from <https://www.eviews.com>.
- Francois, J. F., Pindyuk, O., & Woerz, J. M. (2009). Trends in International Trade and FDI in Services: A Global Database of Services Trade. *IIDE Discussion Paper*(20090802).
- Friedman, J. (1983). Oligopoly Theory. doi:10.1017/CBO9780511571893
- Friedman, T. L. (1999). *The Lexus and The Olive Tree: Understanding Globalization*.
- Gaganidze, G., & Ramishvili, B. (2017). Main directions of improvement of foreign trade balance of Georgia. *TSU*, 48.
- GCI. (2019). *The Global Competitiveness Report 2019*. World Economic Forum. Retrieved from www.gcr.weforum.org
- Generalized System of Preferences (GSP)*. (2023). Retrieved 2022, from <https://ustr.gov/>.
- GII. (2022). *Global Innovation Index*. Retrieved from <https://www.globalinnovationindex.org>.
- Gini Index. (2019). *Gini Index* . Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>.
- Global Value Chains*. (n.d.). Retrieved from www.globalvaluechains.org.
- Grosh, S. (2011). The Gravity Model in International Trade. Advances and Applications. *The Review of International Economics*, 19(5), 979-981. doi:10.1111/j.1467-9396.2011.01000.x
- Grossman, G., & Rossi-Hansberg, E. (2006). The Rise of Offshoring: It's Not Wine for Cloth Anymore. *American Economic Review* , 98(5), 97.
- Hannan, S. A. (2016, June). The Impact of Trade Agreements: New Approach, New Insights. *IMF Working Paper*. WP/16/117.
- Harrison, A. (2014). *Business Environment in a Global Context*. Oxford University Press.
- Havranek, T., & Irsova, Z. (2016, September). Do Borders Slash Trade? A Meta-Analysis. *The IMF Economic Review*, 65(2), 365-396. doi:10.1057/s41308-016-0001-5
- HBS. (2023). *Harvard Business School*. Retrieved from <https://www.hbs.edu>.

- HDI. (2020). *Human Development Report 2020* . The Next Frontier: Human Development and the Anthropocene (PDF)., United Nations, Development Programme. Retrieved December 15, 2020, from www.hdr.undp.org.
- Heckscher, E. F. (1919). The Effect of Foreign Trade on the Distribution of Income." I. (I. I. ed. H. S. Ellis and L. A. Metzler. Homewood, Ed.) *In Readings in the Theory of International Trade*, .
- Held, D., McGrew, A., Perraton, J., & Goldblatt, D. (1999). Global Transformations: Politics, Economics and Culture. *Polity Press*.
- Helpman, E., & Krugman, P. R. (1985). *Market Structure and Foreign Trade. Increasing Returns, Imperfect Competition, and the International Economy*. Cambridge. MIT Press.
- Henningsen, A., & Henningsen, G. (2019). Analysis of panel data using R. In Panel data econometrics. *Academic Press*, 345-396.
- Hepelman, E., Melitz, M., & Rubinstein, Y. (2008). Trading partners and trade volumes. *Quarterly Journal of Economics*(123), 441-487.
- HFI. (2020). *Cato Institute. The HUMAN FREEDOM INDEX 2020*. Retrieved from <https://www.cato.org/>.
- IEF. (2022). *Index of Economic Freedom*. The Heritage Foundation. Retrieved from <https://www.heritage.org>
- IHME. (2020). *Health Data*. Retrieved June 19, 2020, from <https://www.healthdata.org/>
- IMF. (2021). *World Economic Outlook Database*. International Monetary Fund. Retrieved May 10, 2021, from <https://www.imf.org/>.
- Irshad, M. S., & Xin, Q. (2018, July). An empirical analysis of Pakistan's bilateral trade and trade potential with China: A gravity model approach. *Cogent Economics and Finance*, 6(1), 1-18. doi:10.1080/23322039.2018.1504409
- Irshad, M. S., Xin, Q., Shahriar, S., & Ali, F. (2018). South Korea's potential export flow: A panel gravity approach. *Asian Journal of Empirical Research*, 8(4), 124-139. doi:10.18488/journal.1007/2018.8.4/1007.4.124.139
- Isard, W. (1954, May). Location Theory and Trade Theory: Short-Run Analysis. *Quarterly Journal of Economics*, 68(2), 305-320. doi:10.2307/1884452
- ITA. (2023). *International Trade Administration. Free Trade Agreements (FTAs)*. Retrieved from <https://www.trade.gov/>
- KOF. (n.d.). *KOF Swiss Economic Institute*. Retrieved from <https://kof.ethz.ch/>
- Krugman, P. R. (1994). Competitiveness: A Dangerous Obsession . *Council on Foreign Relations*, 73(22), 28-44.
- Krugman, P. R. (1995). Development, Geography and Economic Theory.

- Krugman, P. R. (1996). Making Sense of the Competitiveness Debate. *Oxford Review of Economic Policy*, 12(3), 17-25. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/23606438>
- Krugman, P. R. (1997). Pop Internationalism.
- Kumar, S., & Ahmed, S. (2015). Gravity model by panel data approach: An empirical application with implications for South Asian countries. *Foreign Trade Review*, 50(4), 233-249. doi:10.1177/0015732515598587
- Lang, D. M. (1966). The Georgians. (Ancient Peoples and Places). *Thames and Hudson*, 51, 244.
- Leontief, W. (1941). The Structure of the American Economy, 1919–1929. *Cambridge University Press*, XI, 181.
- Levit, T. (1983, May. June.). The Globalization of Markets. *Harvard Business Review*, P.P 92-102. .
- Lewer, J. J., & Van Den Berg, H. (2007, October). Religion and International Trade: Does the Sharing of a Religious Culture Facilitate the Formation of Trade Networks? *The American Journal of Economics and Sociology*. doi:10.1111/j.1536-7150.2007.00539.x
- Magrini, E., Montalbano, P., & Nenci, S. (2017). Are EU trade preferences effective? An impact evaluation assessment of the Southern Mediterranean Countries' case. *International Review of Applied Economics*, 31(1), 126-144.
- Matyas, L. (1997). Proper Econometric Specification of the Gravity Model. *The World Economy*, 20(3). doi:10.1111/1467-9701.00074
- MCC. (2022). *The Millennium Challenge Corporation. USA*. Retrieved from <https://www.mcc.gov>.
- McGuire, G. (2002). Trade in Services. Market Access Opportunities and the Benefits of Liberalization for Developing Economies. *UNCTAD. UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT. 19*. United Nations Publication. POLICY ISSUES IN INTERNATIONAL TRADE AND COMMODITIES STUDY SERIES.
- MDG. (2023). *Ministry of Defense of Georgia*. Retrieved from <https://mod.gov.ge/>.
- Mehanna, R. A. (2003, August 1). Do Politics and Culture Affect Middle East Trade? Evidence from the Gravity Model. *The Journal Middle East Economics and Finance*, 155-170. doi:10.2202/1475-3693.1009
- MESD. (2019). *საქართველო მსოფლიო რეიტინგებში 2019*. საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო. Retrieved from <https://www.economy.ge/>
- MESD. (2020). *ბიზნესის კეთება 2020*. Doing Business 2020, საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო.
- MESDG. (2023). *MINISTRY OF ECONOMY and SUSTAINABLE DEVELOPMENT of GEORGIA*. Retrieved from <https://www.economy.ge/>.
- MFAG. (2023). *MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF GEORGIA*. Retrieved from <https://mfa.gov.ge/>.

- MFG. (2022). *ქვეყნის ძირითადი მონაცემები და მიმართულებები 2019-2022 წლებისათვის*. Retrieved from <https://www.mof.ge/>.
- Misala, J. (2011). Międzynarodowa konkurencyjność gospodarki narodowej. *PWE*, 63.
- NSOG. (2022). *National Statistics Office of Georgia*. Retrieved from www.geostat.ge.
- Nuroglu, E. (2010). The Impact of Population on Bilateral Trade Flows in the Case of OIC. *2nd International Conference on Islamic Economic Integration*. At: Tahrán/ Íran. Retrieved from <https://www.researchgate.net/>
- OECD. (2022). Retrieved from <https://oec.world/en/profile/country/usa>.
- OECD. (2005). *OECD Handbook on Economic Globalization Indicators: measuring Globalization*.
- OECD. (2020). *OECD Policy Responses to Coronavirus (COVID-19)*. COVID-19 and international trade: Issues and actions. Retrieved June 12, 2020, from <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/covid-19-and-international-trade-issues-and-actions-494da2fa/>
- OECD. (2023). Retrieved from <https://www.oecd.org/>
- OECD. (2023). Retrieved from www.oecd.org: www.oecd.org
- Ohlin, B. (1967). Interregional and International Trade. *Harvard University Press*, 39, 324.
- O'Rourke, K., & Williamson, J. (2001). Globalization and History. *The Evolution of a Nineteenth Century Atlantic Economy*, 87.
- Parc, J., & Park-Barjot, R. R. (2014). L'Internationalisation comme facteur de développement économique: des dragons à l'envol de la Chine”, . *Géostratégiques*, 42, 81-108.
- Pesaran, M. H. (2004). General diagnostic tests for cross-section dependence in panels. *IZA Discussion Paper*(1240). Retrieved from <http://repec.iza.org/dp1240.pdf>
- PESTEL. (2021). *PESTEL analysis of the USA*. USA Country Profile. Retrieved from <https://pestleanalysis.com/>
- PESTEL. (2022). *PESTEL Analysis*. Retrieved from <https://pestleanalysis.com/pest-analysis-of-usa>.
- Porter, M. E. (1990, March-April 01). The Competitive Advantage of Nations. *Harvard Business Review*. Retrieved July 16, 2020
- Porter, M. E. (1998, November-December). Clusters and the new economics of competition. *Harvard Business Review*, 76(6), 77.
- Ricardo, D. (1817). *On the Principles of Political Economy and Taxation*.
- Rugman, A. M. (1992). Porter Takes the Wrong Turn . *Business Quarterly*, 56(3), 59.

- Rugman, A. M., & D'Cruz, J. R. (1993, March 01). The " Double diamond " model of international competitiveness: the Canadian experience. *Management International Review*, 33(2), 17-39.
- Samuelson, P. (1949, June 1). International Factor price equalization once again. *The Economic Journal*, 59(234), 181-197. doi:10.2307/2226683.
- Sikharulidze, D., & Kikutadze, V. (2017, May-August). Innovation and Export Competitiveness: Evidence from Georgia Firms. *European Journal of Economics and Business Studies*, 8(1), 131-137.
- Smith, A. J. (2010). The Competitive advantage of nations: is Porter's Diamond Framework a new theory that explains the International competitiveness of countries? *South African Business Review*(14), 105-130.
- (2023). *Statista Statistics*. Retrieved from <https://www.statista.com>
- Stewart, J. Q. (1948). Demographic Gravitation: Evidence and Application. *Sociometry. American Sociological Association*, 31-58. doi:10.2307/2785468
- Stiglitz, J. E. (2002). Globalization and its Discontents. *W.W. Norton and Company Publisher*.
- Sultan, M., & Munir, K. (2015, September 16). Export, import and total trade potential of Pakistan: A gravity model approach. *IDEAS. MPRA Paper 66621*. Retrieved from <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/66621/>
- The Embassy of Georgia to the United States*. (2019). Retrieved from <https://georgiaembassyusa.org/>.
- The Federal Reserve. (2023). *The Federal Reserve System is the central bank of the United States*. Retrieved from <https://www.federalreserve.gov/>
- The Fraser Institute*. (2020). Retrieved from <https://www.fraserinstitute.org/>.
- The Legatum Institute. (2020). *The Legatum Prosperity Index 2020*. Retrieved from <https://www.prosperity.com/rankings>.
- The Peterson Institute for International Economics (PIIE)*. (2023). Retrieved from <https://www.piie.com/>.
- The WJP Rule of Law Index*. (2022). Retrieved from <https://worldjusticeproject.org>.
- The World Bank*. (2022). Retrieved 2022, from <https://www.worldbank.org/>.
- U.S.C.B. (n.d.). *U.S. Census Bureau*. Retrieved from www.census.gov: available at: <https://www.worldometers.info/world-population/us-population/> accessed 15 March 2021
- UN. (2010). *International Trade Statistics Yearbook 2008, Trade by Commodity*. United Nations, Department of Economic and Social Affairs. Statistics Division. New York: United Nations. Retrieved 2022, from <https://comtrade.un.org>
- (2022, 43. *International Trade Statistics Yearbook, 2019. Vol. I. Trade by Country*. United Nations. United Nations. New York, 2020. 1 UN Comtrade database). *UN Comtrade Database*. UN , Department of Economic and Social Affairs. Statistics Division. Retrieved from <https://comtrade.un.org>: <https://comtradeplus.un.org/>

- UN. (n.d.). *World Statistics Pocket book 2020*. UN World Statistics Pocket book 2020., UN, Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division. Retrieved June 30, 2020, from www.unstar.un.org.: www.un.org. www.unstar.un.org
- UNCTAD. (2023). *UNCTAD*. Retrieved from <https://unctad.org/>
- UNPD. (2020). *World Population Prospects 2019*. United Nations, Population Division. Retrieved October 16, 2020, from <https://www.un.org/development/desa/pd/>
- USA. (2022). *USA GOV*. Retrieved from www.usa.gov.
- USA. (2023). Retrieved from https://www.nationsonline.org/oneworld/united_states.htm.
- USAID. (2023). *United States Agency for International Development*. Retrieved from <https://www.usaid.gov>.
- USDA. (2023). *U.S. DEPARTMENT OF AGRICULTURE*. Retrieved from <https://www.usda.gov/>.
- USDS. (2020, October 13). *U.S. Department of State. U.S. Relations with Georgia. October 13, 2020*. Retrieved from <https://www.state.gov>: <https://www.state.gov/countries-areas/georgia/>.
- USTR. (2023). *Office of the United States Trade Representative. Executive Office of the President*. Retrieved from <https://ustr.gov/trade-agreements/free-trade-agreements>.
- WEF. (2019). *World Economic Reform*. Retrieved from www.weforum.org.
- WHE. (2023). *World History Encyclopedia*. Retrieved from <https://www.worldhistory.org/>.
- World Bank. (2015). *Georgia – Country environmental analysis: institutional, economic, and poverty aspects of Georgia's road to environmental sustainability (English)*. The World Bank, IBRD-IDA. The International Bank for Reconstruction and Development/Th. Retrieved from <https://www.worldbank.org/>
- (2020). *World Development Report. Trading for Development in the Age of Global Value Chains*.
- World Economic Forum. (2022). *The Global Competitiveness Report 2019*. World Economic Forum. Retrieved from www.gcr.weforum.org
- WTO. (2017). *Global Value Chain Development Report. Global value chains in a changing world*. WTO AND OTHER ORGANIZATIONS. Geneva: WTO Publications. Retrieved from <https://www.wto.org>
- WTO. (2023). *The World Trade Organization*. Retrieved from <https://www.wto.org>.
- Yotov, Y. V., Piermartini, R., Monteiro, J. A., & Larch, M. (2016). *An Advanced Guide to Trade Policy Analysis: The Structural Gravity Model*. Co-published by the World Trade Organization and the United Nations Conference on Trade and Development. Retrieved from https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/advancedguide2016_e.htm
<https://unctad.org/publication/advanced-guide-trade-policy-analysisstructural-gravity-model-volume-2>
- Кастельс, М. (2000). Информационная эпоха: экономика, общество и культура. С. 105.

Максимова, М. (2004). Проблемы стабильности мировой экономики. № 9, С.13. .

Рикардо, Д. (2007). *Начало политической экономики и налогового облажения*. (Т. 1). Москва.

აბესაძე, რ. (2018). გლობალიზაცია და მისი გავლენა ეროვნულ ეკონომიკაზე. *III საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციის შრომების კრებული, გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში*, (გვ. 28-32). თბილისი. მოპოვებული <https://www.researchgate.n-დან>

ბედიანაშვილი, გ. (2016). გლობალური ბიზნეს გარემო, ევროპული ინტეგრაცია და საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების კულტურული პოტენციალი. *სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი გლობალიზაცია და ბიზნესი*.

გაეროს გენერალური ანსამბლეა. (1992 წლის 31 ივლისი). საქართველოს გაეროში გაწევრიანების დღე. (ა. ჩიკვაძე, ინტერვიუერი)

კრუგმანი, პ., ობსტფელდი, მ., & მელიტცი, მ. (2017). საერთაშორისო ეკონომიკა, თეორია და პოლიტიკა. *10(XXV)*.

მამედოვა, ნ. (2009). *საქართველოს და აზერბაიჯანის ეკონომიკური თანამშრომლობის პრიორიტეტები*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

სამადაშვილი, უ. (2020). პოსტ პანდემიური მსოფლიო და საქართველო: გამოწვევები და ახალი შესაძლებლობანი. *მე-5 საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია*. თბილისი, 6 ნოემბერი: შრომების კრებული.

საქართველოს საპატრიარქო. (2023). მოპოვებული www.patriarchate.ge.-დან

სმითი, ა. (1938). *გამოკვლევები ადამიანთა სიმდიდრის ბუნებისა და მიზეზების შესახებ*. თბილისი.

ლაღანიძე, გ. (2020). მსოფლიო ეკონომიკა პანდემიამდე, პანდემიის დროს და პანდემიის შემდეგ. *ეკონომიკა და ბიზნესი, XII*.

ყორღანაშვილი, ლ. (2016). საქართველოს ექსპორტის კონკურენტუნარიანობის პრობლემა გლობალიზაციის პირობებში. ს. ს. კონფერენცია (რედ.), *გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში*.-ში თბილისი: უნივერსალი.

შაბურიშვილი, შ. (2016). ტრანსნაციონალური კორპორაციები და ტექნოლოგიების საერთაშორისო ტრანსფერი. *საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენციების კრებული: გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში*. თბილისი.

შაბურიშვილი, შ. (2017). ინკლუზიური ბიზნესის განვითარების თავისებურებანი გლობალიზაციის პირობებში. *გლობალიზაცია და ბიზნესი. სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი*.

შაბურიშვილი, შ. (2018). დამატებული ღირებულების გლობალური ჯაჭვის ფენომენი თანამედროვე საერთაშორისო ბიზნესში. *ეკონომიკა და ბიზნესი*, 7085.

შენგელია, თ. (2012). გლობალიზაცია და საერთაშორისო ბიზნესის გარემო საქართველოში. *გლობალიზაცია და საერთაშორისო ბიზნესის თანამედროვე პრობლემები და განვითარების პერსპექტივები*. თბილისი: სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალები.

ჭარაია, ვ., შატაკიშვილი, დ., ლაშხი, მ., კურდღელია, ლ., ანგურიძე, ო., & გულბანი, შ. (2020, მარტი). ამერიკის შეერთებული შტატების როლი ქართულ ეკონომიკაში. Retrieved from <https://sector3.ge>

ხარაიშვილი, ე. (2020). გლობალიზაციის თანამედროვე გამოწვევების გავლენა სასურსათო ბაზრის განვითარებაზე. *გლობალიზაციის გამოწვევები ეკონომიკასა და ბიზნესში. მე-5 საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია. შრომების კრებული*. თბილისი.

ჯამაგიძე, ლ. (2008). *ტრანსნაციონალური კორპორაციების როლი მსოფლიო ეკონომიკის გლობალიზაციის პროცესში*. თბილისი: თსუ გამომცემლობა.

დანართი.

ქვეყნები	წლები	ექსპორტი	იმპორტი	მშპ_საქართველო	მშპ_პარტნიორი ქვეყნის	მშპ ერთ მოსახლეზე_საქართველო	მშპ ერთ სულ მოსახლეზე_პარტნიორი ქვეყნის	მოსახლეობა_საქართველო	მოსახლეობა_პარტნიორი ქვეყნის	მშპ_მსოფლიო
ავსტრია	2000	59.2	8,418.9	6387071388	3.11192E+11	1566.560257	38842.89052	4077131	8011566	4.82217E+13
ავსტრია	2001	441.0	9,581.6	6693999119	3.15136E+11	1667.508007	39184.8086	4014373	8042293	4.91846E+13
ავსტრია	2002	471.1	10,751.2	7060417706	3.2034E+11	1774.636442	39636.48261	3978515	8081957	5.03301E+13
ავსტრია	2003	271.2	11,264.9	7841209756	3.23356E+11	1984.244331	39815.22195	3951736	8121423	5.19159E+13
ავსტრია	2004	311.2	22,258.1	8295568369	3.322E+11	2112.261319	40651.22662	3927340	8171966	5.42488E+13
ავსტრია	2005	1,045.9	19,011.8	9091078042	3.39655E+11	2329.570854	41281.27076	3902469	8227829	5.64421E+13
ავსტრია	2006	1,798.0	36,621.0	9947436743	3.51387E+11	2563.543091	42496.35105	3880347	8268641	5.89686E+13
ავსტრია	2007	4,919.2	54,667.0	11198720178	3.64485E+11	2901.104094	43937.71289	3860158	8295487	6.16089E+13
ავსტრია	2008	3,001.6	70,324.3	11469569250	3.69808E+11	2980.309535	44440.05589	3848449	8321496	6.2882E+13
ავსტრია	2009	1,096.0	51,926.3	11050871062	3.55886E+11	2897.130877	42655.19213	3814419	8343323	6.20482E+13
ავსტრია	2010	1,028.1	51,542.1	11741493897	3.62424E+11	3100.723427	43334.50896	3786695	8363404	6.48604E+13
ავსტრია	2011	1,433.7	77,736.0	12610364430	3.73017E+11	3356.997868	44451.00019	3756441	8391643	6.70145E+13
ავსტრია	2012	734.4	82,914.1	13413519588	3.75555E+11	3597.203764	44549.8817	3728874	8429991	6.88287E+13
ავსტრია	2013	579.4	61,578.9	13899264090	3.75651E+11	3738.70504	44299.37818	3717668	8479823	7.07695E+13
ავსტრია	2014	4,836.8	72,471.8	14515269026	3.78135E+11	3902.568799	44245.16874	3719414	8546356	7.29322E+13
ავსტრია	2015	2,355.8	83,767.9	14953950557	3.81971E+11	4014.185944	44195.81759	3725276	8642699	7.51793E+13
ავსტრია	2016	780.3	70,534.6	15388577976	3.8957E+11	4128.385603	44590.25163	3727505	8736668	7.72835E+13
ავსტრია	2017	5,625.0	63,491.5	16133785749	3.98369E+11	4327.727585	45281.7234	3728004	8797566	7.98952E+13
ავსტრია	2018	8,044.8	115,814.2	16915132067	4.08335E+11	4539.087522	46188.96651	3726549	8840521	8.25131E+13
ავსტრია	2019	1,860.1	86,888.8	17757903230	4.14424E+11	4773.423309	46669.75121	3720161	8879920	8.46707E+13
ავსტრია	2020	1,444.0	58,273.4	16557390869	3.86514E+11	4447.664251	43346.43185	3722716	8916864	8.1901E+13
ავსტრია	2021	1,524.1	63,263.8	18272561495	4.03845E+11	4927.064721	45090.7589	3708610	8956279	8.66529E+13
ბელგია	2000	578.9	3,697.6	6387071388	3.65711E+11	1566.560257	35674.79125	4077131	10251250	4.82217E+13
ბელგია	2001	6,751.5	7,983.8	6693999119	3.69733E+11	1667.508007	35943.23796	4014373	10286570	4.91846E+13
ბელგია	2002	1,307.8	7,115.6	7060417706	3.76044E+11	1774.636442	36393.24177	3978515	10332785	5.03301E+13
ბელგია	2003	3,113.3	9,898.6	7841209756	3.79947E+11	1984.244331	36617.38038	3951736	10376133	5.19159E+13
ბელგია	2004	5,068.1	15,517.6	8295568369	3.93515E+11	2112.261319	37761.28132	3927340	10421137	5.42488E+13
ბელგია	2005	5,075.1	25,580.5	9091078042	4.02652E+11	2329.570854	38426.05191	3902469	10478617	5.64421E+13
ბელგია	2006	11,007.3	37,167.2	9947436743	4.12929E+11	2563.543091	39147.76356	3880347	10547958	5.89686E+13
ბელგია	2007	17,737.7	45,490.4	11198720178	4.28112E+11	2901.104094	40290.22776	3860158	10625700	6.16089E+13
ბელგია	2008	7,190.8	61,299.8	11469569250	4.30025E+11	2980.309535	40151.84987	3848449	10709973	6.2882E+13
ბელგია	2009	13,519.5	39,355.5	11050871062	4.21336E+11	2897.130877	39025.22079	3814419	10796493	6.20482E+13
ბელგია	2010	22,074.6	51,420.6	11741493897	4.33404E+11	3100.723427	39777.92528	3786695	10895586	6.48604E+13
ბელგია	2011	33,647.9	52,059.4	12610364430	4.40748E+11	3356.997868	39929.09514	3756441	11038264	6.70145E+13
ბელგია	2012	60,448.2	67,252.4	13413519588	4.44006E+11	3597.203764	39975.57364	3728874	11106932	6.88287E+13
ბელგია	2013	61,328.6	62,380.6	13899264090	4.46045E+11	3738.70504	39970.3175	3717668	11159407	7.07695E+13
ბელგია	2014	41,675.4	68,587.9	14515269026	4.53086E+11	3902.568799	40421.42079	3719414	11209057	7.29322E+13
ბელგია	2015	16,305.4	66,853.0	14953950557	4.62336E+11	4014.185944	41008.29672	3725276	11274196	7.51793E+13
ბელგია	2016	7,705.0	62,005.4	15388577976	4.68192E+11	4128.385603	41318.01964	3727505	11331422	7.72835E+13
ბელგია	2017	18,042.9	75,493.4	16133785749	4.75775E+11	4327.727585	41825.76283	3728004	11375158	7.98952E+13
ბელგია	2018	21,819.3	83,194.9	16915132067	4.84547E+11	4539.087522	42403.53359	3726549	11427054	8.25131E+13
ბელგია	2019	13,517.4	107,074.8	17757903230	4.94779E+11	4773.423309	43065.51507	3720161	11488980	8.46707E+13
ბელგია	2020	18,004.4	81,296.9	16557390869	4.66672E+11	4447.664251	40424.63884	3722716	11544241	8.1901E+13
ბელგია	2021	22,249.8	91,260.1	18272561495	4.95814E+11	4927.064721	42787.29519	3708610	11587882	8.66529E+13

ბულგარეთი	2000	2,418.3	15,655.2	6387071388	30374060871	1566.560257	3717.677042	4077131	8170172	4.82217E+13
ბულგარეთი	2001	575.5	10,681.5	6693999119	31535474949	1667.508007	3937.434865	4014373	8009142	4.91846E+13
ბულგარეთი	2002	138.3	13,823.7	7060417706	33387216051	1774.636442	4260.116138	3978515	7837161	5.03301E+13
ბულგარეთი	2003	154.0	19,305.3	7841209756	35135756064	1984.244331	4518.87825	3951736	7775327	5.19159E+13
ბულგარეთი	2004	15,552.0	38,875.2	8295568369	37423243596	2112.261319	4849.542896	3927340	7716860	5.42488E+13
ბულგარეთი	2005	42,843.9	72,278.3	9091078042	40063957719	2329.570854	5230.983704	3902469	7658972	5.64421E+13
ბულგარეთი	2006	62,268.2	115,535.7	9947436743	42789344253	2563.543091	5629.419867	3880347	7601022	5.89686E+13
ბულგარეთი	2007	59,357.3	184,049.7	11198720178	45609752891	2901.104094	6044.759412	3860158	7545338	6.16089E+13
ბულგარეთი	2008	108,216.7	124,101.1	11469569250	48399253571	2980.309535	6459.640912	3848449	7492561	6.2882E+13
ბულგარეთი	2009	82,290.6	152,380.6	11050871062	46815700521	2897.130877	6288.67741	3814419	7444443	6.20482E+13
ბულგარეთი	2010	66,754.2	131,677.5	11741493897	47537505668	3100.723427	6427.810062	3786695	7395599	6.48604E+13
ბულგარეთი	2011	93,699.0	255,462.8	12610364430	48536366470	3356.997868	6605.08982	3756441	7348328	6.70145E+13
ბულგარეთი	2012	69,654.7	271,076.0	13413519588	48902782249	3597.203764	6693.612364	3728874	7305888	6.88287E+13
ბულგარეთი	2013	150,753.8	194,509.7	13899264090	48628685105	3738.70504	6693.450153	3717668	7265115	7.07695E+13
ბულგარეთი	2014	167,104.8	209,831.9	14515269026	49098860803	3902.568799	6796.689119	3719414	7223938	7.29322E+13
ბულგარეთი	2015	214,247.1	167,613.3	14953950557	50781996713	4014.185944	7074.681023	3725276	7177991	7.51793E+13
ბულგარეთი	2016	160,760.0	150,421.4	15388577976	52325680685	4128.385603	7341.047614	3727505	7127822	7.72835E+13
ბულგარეთი	2017	186,856.3	155,635.1	16133785749	53771005441	4327.727585	7599.124957	3728004	7075947	7.98952E+13
ბულგარეთი	2018	259,166.3	181,983.4	16915132067	55214529018	4539.087522	7859.678037	3726549	7025037	8.25131E+13
ბულგარეთი	2019	299,702.4	124,607.0	17757903230	57443866470	4773.423309	8234.781334	3720161	6975761	8.46707E+13
ბულგარეთი	2020	312,735.6	110,438.4	16557390869	54923717978	4447.664251	7920.91133	3722716	6934015	8.1901E+13
ბულგარეთი	2021	253,948.5	178,840.6	18272561495	57218361483	4927.064721	8293.567877	3708610	6899125	8.66529E+13
გერმანია	2000	34,069.9	55,448.4	6387071388	2.83548E+12	1566.560257	34490.07577	4077131	82211508	4.82217E+13
გერმანია	2001	7,688.3	76,154.2	6693999119	2.88316E+12	1667.508007	35011.06846	4014373	82349925	4.91846E+13
გერმანია	2002	5,399.7	59,819.4	7060417706	2.87745E+12	1774.636442	34883.05807	3978515	82488495	5.03301E+13
გერმანია	2003	9,790.9	82,797.2	7841209756	2.85731E+12	1984.244331	34619.66407	3951736	82534176	5.19159E+13
გერმანია	2004	15,850.9	151,066.5	8295568369	2.89088E+12	2112.261319	35034.08061	3927340	82516260	5.42488E+13
გერმანია	2005	28,424.3	206,754.2	9091078042	2.91203E+12	2329.570854	35310.47047	3902469	82469422	5.64421E+13
გერმანია	2006	39,463.2	351,147.1	9947436743	3.02317E+12	2563.543091	36699.44678	3880347	82376451	5.89686E+13
გერმანია	2007	56,155.9	387,318.6	11198720178	3.11315E+12	2901.104094	37842.35779	3860158	82266372	6.16089E+13
გერმანია	2008	33,062.6	497,303.9	11469569250	3.14304E+12	2980.309535	38278.31301	3848449	82110097	6.2882E+13
გერმანია	2009	23,025.9	302,767.9	11050871062	2.96408E+12	2897.130877	36190.39289	3814419	81902307	6.20482E+13
გერმანია	2010	35,003.4	334,691.0	11741493897	3.08797E+12	3100.723427	37760.91363	3786695	81776930	6.48604E+13
გერმანია	2011	49,092.1	481,356.4	12610364430	3.20918E+12	3356.997868	39977.34171	3756441	80274983	6.70145E+13
გერმანია	2012	38,647.1	540,625.1	13413519588	3.22261E+12	3597.203764	40069.35396	3728874	80425823	6.88287E+13
გერმანია	2013	73,181.6	449,380.7	13899264090	3.23671E+12	3738.70504	40135.01583	3717668	80645605	7.07695E+13
გერმანია	2014	69,191.6	466,102.2	14515269026	3.30823E+12	3902.568799	40851.16173	3719414	80982500	7.29322E+13
გერმანია	2015	75,327.1	432,460.4	14953950557	3.35759E+12	4014.185944	41103.25644	3725276	81686611	7.51793E+13
გერმანია	2016	85,486.6	432,141.0	15388577976	3.43246E+12	4128.385603	41682.03224	3727505	82348669	7.72835E+13
გერმანია	2017	45,678.7	454,626.2	16133785749	3.52446E+12	4327.727585	42639.55441	3728004	82657002	7.98952E+13
გერმანია	2018	51,393.9	467,405.7	16915132067	3.56273E+12	4539.087522	42973.28996	3726549	82905782	8.25131E+13
გერმანია	2019	54,317.4	501,953.7	17757903230	3.60034E+12	4773.423309	43329.05069	3720161	83092962	8.46707E+13
გერმანია	2020	62,436.3	406,908.4	16557390869	3.43582E+12	4447.664251	41315.31357	3722716	83160871	8.1901E+13
გერმანია	2021	67,902.4	482,007.2	18272561495	3.5352E+12	4927.064721	42526.55369	3708610	83129285	8.66529E+13

დანია	2000	500.3	2,771.0	6387071388	2.62933E+11	1566.560257	49241.928	4077131	5339616	4.82217E+13
დანია	2001	507.7	6,900.2	6693999119	2.65097E+11	1667.508007	49469.68881	4014373	5358783	4.91846E+13
დანია	2002	316.4	9,726.9	7060417706	2.66334E+11	1774.636442	49541.85555	3978515	5375931	5.03301E+13
დანია	2003	631.9	10,972.5	7841209756	2.67372E+11	1984.244331	49599.99696	3951736	5390574	5.19159E+13
დანია	2004	754.6	8,384.7	8295568369	2.74507E+11	2112.261319	50792.00095	3927340	5404523	5.42488E+13
დანია	2005	219.0	7,065.2	9091078042	2.80921E+11	2329.570854	51835.83271	3902469	5419432	5.64421E+13
დანია	2006	646.8	10,663.7	9947436743	2.91913E+11	2563.543091	53687.44155	3880347	5437272	5.89686E+13
დანია	2007	808.6	13,811.8	11198720178	2.94567E+11	2901.104094	53935.87025	3860158	5461438	6.16089E+13
დანია	2008	1,046.7	13,189.0	11469569250	2.93059E+11	2980.309535	53345.35762	3848449	5493621	6.2882E+13
დანია	2009	624.5	10,803.6	11050871062	2.7868E+11	2897.130877	50457.23249	3814419	5523095	6.20482E+13
დანია	2010	3,612.1	15,424.2	11741493897	2.83894E+11	3100.723427	51173.46616	3786695	5547683	6.48604E+13
დანია	2011	2,327.4	11,322.8	12610364430	2.87689E+11	3356.997868	51644.46351	3756441	5570572	6.70145E+13
დანია	2012	1,200.2	25,067.7	13413519588	2.88341E+11	3597.203764	51567.04015	3728874	5591572	6.88287E+13
დანია	2013	1,433.8	13,093.6	13899264090	2.91032E+11	3738.70504	51831.79793	3717668	5614932	7.07695E+13
დანია	2014	1,052.6	12,711.2	14515269026	2.95745E+11	3902.568799	52404.76397	3719414	5643475	7.29322E+13
დანია	2015	440.0	12,268.3	14953950557	3.02673E+11	4014.185944	53254.85637	3725276	5683483	7.51793E+13
დანია	2016	1,215.0	24,950.4	15388577976	3.12498E+11	4128.385603	54556.06895	3727505	5728010	7.72835E+13
დანია	2017	1,436.2	16,619.9	16133785749	3.21316E+11	4327.727585	55735.7649	3728004	5764980	7.98952E+13
დანია	2018	1,574.4	17,677.6	16915132067	3.27708E+11	4539.087522	56563.48847	3726549	5793636	8.25131E+13
დანია	2019	626.4	17,208.7	17757903230	3.34638E+11	4773.423309	57553.13124	3720161	5814422	8.46707E+13
დანია	2020	937.4	13,783.3	16557390869	3.27738E+11	4447.664251	56202.16585	3722716	5831404	8.1901E+13
დანია	2021	2,158.8	20,200.1	18272561495	3.4312E+11	4927.064721	58585.50773	3708610	5856733	8.66529E+13
ესპანეთი	2000	2,359.8	2,478.0	6387071388	9.71126E+11	1566.560257	23938.29675	4077131	40567864	4.82217E+13
ესპანეთი	2001	1,955.9	1,980.7	6693999119	1.00932E+12	1667.508007	24707.693	4014373	40850412	4.91846E+13
ესპანეთი	2002	681.4	2,852.2	7060417706	1.03688E+12	1774.636442	25026.4346	3978515	41431558	5.03301E+13
ესპანეთი	2003	6,990.9	3,634.3	7841209756	1.0678E+12	1984.244331	25310.79828	3951736	42187645	5.19159E+13
ესპანეთი	2004	9,495.9	6,405.6	8295568369	1.10115E+12	2112.261319	25654.69845	3927340	42921895	5.42488E+13
ესპანეთი	2005	14,237.5	8,450.9	9091078042	1.14136E+12	2329.570854	26146.16441	3902469	43653155	5.64421E+13
ესპანეთი	2006	15,543.5	15,276.5	9947436743	1.18819E+12	2563.543091	26762.64211	3880347	44397319	5.89686E+13
ესპანეთი	2007	14,414.9	23,264.1	11198720178	1.23102E+12	2901.104094	27218.81724	3860158	45226803	6.16089E+13
ესპანეთი	2008	19,667.7	34,871.9	11469569250	1.24194E+12	2980.309535	27025.68125	3848449	45954106	6.2882E+13
ესპანეთი	2009	15,313.9	23,565.2	11050871062	1.1952E+12	2897.130877	25779.2915	3814419	46362946	6.20482E+13
ესპანეთი	2010	32,709.2	34,102.1	11741493897	1.19715E+12	3100.723427	25702.70416	3786695	46576897	6.48604E+13
ესპანეთი	2011	23,693.0	82,222.5	12610364430	1.1874E+12	3356.997868	25402.96112	3756441	46742697	6.70145E+13
ესპანეთი	2012	15,852.5	88,347.9	13413519588	1.15226E+12	3597.203764	24635.17558	3728874	46773055	6.88287E+13
ესპანეთი	2013	66,820.8	89,457.0	13899264090	1.13572E+12	3738.70504	24361.25734	3717668	46620045	7.07695E+13
ესპანეთი	2014	70,355.0	90,282.9	14515269026	1.15144E+12	3902.568799	24772.34131	3719414	46480882	7.29322E+13
ესპანეთი	2015	41,938.0	91,308.3	14953950557	1.1956E+12	4014.185944	25742.36883	3725276	46444832	7.51793E+13
ესპანეთი	2016	41,364.6	90,114.2	15388577976	1.23184E+12	4128.385603	26500.3139	3727505	46484062	7.72835E+13
ესპანეთი	2017	59,342.2	101,411.0	16133785749	1.26847E+12	4327.727585	27224.39803	3728004	46593236	7.98952E+13
ესპანეთი	2018	61,780.4	105,382.6	16915132067	1.29751E+12	4539.087522	27725.80552	3726549	46797754	8.25131E+13
ესპანეთი	2019	46,032.8	108,646.9	17757903230	1.32456E+12	4773.423309	28101.52707	3720161	47134837	8.46707E+13
ესპანეთი	2020	83,751.7	88,878.6	16557390869	1.18121E+12	4447.664251	24939.18726	3722716	47363419	8.1901E+13
ესპანეთი	2021	89,328.2	116,274.0	18272561495	1.24179E+12	4927.064721	26238.78078	3708610	47326687	8.66529E+13

ესტონეთი	2000	86.4	61.2	6387071388	13914164835	1566.560257	9960.139039	4077131	1396985	4.82217E+13
ესტონეთი	2001	-	147.2	6693999119	14749525967	1667.508007	10625.57927	4014373	1388115	4.91846E+13
ესტონეთი	2002	55.4	137.1	7060417706	15748270638	1774.636442	11417.16797	3978515	1379350	5.03301E+13
ესტონეთი	2003	7.5	44.7	7841209756	16945180968	1984.244331	12362.24828	3951736	1370720	5.19159E+13
ესტონეთი	2004	873.4	445.0	8295568369	18098132398	2112.261319	13282.54552	3927340	1362550	5.42488E+13
ესტონეთი	2005	2,781.9	1,142.8	9091078042	19822237764	2329.570854	14631.38733	3902469	1354775	5.64421E+13
ესტონეთი	2006	1,883.9	993.4	9947436743	21757994919	2563.543091	16155.20743	3880347	1346810	5.89686E+13
ესტონეთი	2007	1,442.7	3,924.3	11198720178	23407063928	2901.104094	17459.09831	3860158	1340680	6.16089E+13
ესტონეთი	2008	970.0	3,044.1	11469569250	22205813183	2980.309535	16607.56806	3848449	1337090	6.2882E+13
ესტონეთი	2009	1,234.2	1,928.8	11050871062	18957312552	2897.130877	14205.39488	3814419	1334515	6.20482E+13
ესტონეთი	2010	878.7	5,204.9	11741493897	19420679530	3100.723427	14585.83866	3786695	1331475	6.48604E+13
ესტონეთი	2011	2,774.9	5,157.3	12610364430	20831219911	3356.997868	15692.78883	3756441	1327439	6.70145E+13
ესტონეთი	2012	3,685.7	9,038.5	13413519588	21503693455	3597.203764	16257.4722	3728874	1322696	6.88287E+13
ესტონეთი	2013	1,938.8	5,919.2	13899264090	21817309478	3738.70504	16553.38326	3717668	1317997	7.07695E+13
ესტონეთი	2014	2,501.1	5,401.3	14515269026	22474308646	3902.568799	17096.64458	3719414	1314545	7.29322E+13
ესტონეთი	2015	2,243.1	4,788.9	14953950557	22890762090	4014.185944	17402.03761	3725276	1315407	7.51793E+13
ესტონეთი	2016	2,786.8	5,681.8	15388577976	23613094924	4128.385603	17945.94496	3727505	1315790	7.72835E+13
ესტონეთი	2017	6,133.6	6,649.7	16133785749	24980775932	4327.727585	18962.4103	3728004	1317384	7.98952E+13
ესტონეთი	2018	6,596.7	5,770.6	16915132067	26013436193	4539.087522	19677.67684	3726549	1321977	8.25131E+13
ესტონეთი	2019	5,869.5	7,353.9	17757903230	27079035673	4773.423309	20408.43624	3720161	1326855	8.46707E+13
ესტონეთი	2020	5,564.6	5,264.2	16557390869	26279914561	4447.664251	19767.0776	3722716	1329479	8.1901E+13
ესტონეთი	2021	3,540.6	8,040.8	18272561495	28474143838	4927.064721	21421.14587	3708610	1329254	8.66529E+13
ირლანდია	2000	375.2	2,343.2	6387071388	1.58383E+11	1566.560257	41623.05751	4077131	3805174	4.82217E+13
ირლანდია	2001	0.8	758.1	6693999119	1.66784E+11	1667.508007	43138.61712	4014373	3866243	4.91846E+13
ირლანდია	2002	119.6	656.2	7060417706	1.76618E+11	1774.636442	44918.80735	3978515	3931947	5.03301E+13
ირლანდია	2003	42.2	1,640.7	7841209756	1.81934E+11	1984.244331	45523.05582	3951736	3996521	5.19159E+13
ირლანდია	2004	55.7	2,184.9	8295568369	1.9428E+11	2112.261319	47731.48464	3927340	4070262	5.42488E+13
ირლანდია	2005	942.1	4,329.5	9091078042	2.05424E+11	2329.570854	49381.77558	3902469	4159914	5.64421E+13
ირლანდია	2006	46.1	6,679.3	9947436743	2.15655E+11	2563.543091	50462.26534	3880347	4273591	5.89686E+13
ირლანდია	2007	356.8	5,043.8	11198720178	2.27097E+11	2901.104094	51625.27607	3860158	4398942	6.16089E+13
ირლანდია	2008	178.0	7,071.5	11469569250	2.16908E+11	2980.309535	48313.96705	3848449	4489544	6.2882E+13
ირლანდია	2009	274.6	6,785.3	11050871062	2.05844E+11	2897.130877	45386.40516	3814419	4535375	6.20482E+13
ირლანდია	2010	313.7	7,561.3	11741493897	2.09457E+11	3100.723427	45932.01374	3786695	4560155	6.48604E+13
ირლანდია	2011	218.9	10,421.5	12610364430	2.11695E+11	3356.997868	46220.81322	3756441	4580084	6.70145E+13
ირლანდია	2012	91.4	10,725.4	13413519588	2.11584E+11	3597.203764	46001.27329	3728874	4599533	6.88287E+13
ირლანდია	2013	334.0	11,105.5	13899264090	2.14265E+11	3738.70504	46339.4693	3717668	4623816	7.07695E+13
ირლანდია	2014	155.2	9,759.0	14515269026	2.32936E+11	3902.568799	50010.43421	3719414	4657740	7.29322E+13
ირლანდია	2015	2,195.7	17,670.6	14953950557	2.9158E+11	4014.185944	62012.48493	3725276	4701957	7.51793E+13
ირლანდია	2016	380.1	25,165.0	15388577976	2.97535E+11	4128.385603	62568.6266	3727505	4755335	7.72835E+13
ირლანდია	2017	542.2	29,405.6	16133785749	3.24134E+11	4327.727585	67424.22856	3728004	4807388	7.98952E+13
ირლანდია	2018	602.8	8,749.2	16915132067	3.53404E+11	4539.087522	72607.63185	3726549	4867316	8.25131E+13
ირლანდია	2019	1,264.9	11,382.9	17757903230	3.70781E+11	4773.423309	75143.01847	3720161	4934340	8.46707E+13
ირლანდია	2020	2,020.6	10,879.6	16557390869	3.92535E+11	4447.664251	78732.55332	3722716	4985674	8.1901E+13
ირლანდია	2021	1,832.7	12,242.0	18272561495	4.45443E+11	4927.064721	88588.48407	3708610	5028230	8.66529E+13
იტალია	2000	12,053.5	20,830.1	6387071388	1.84213E+12	1566.560257	32350.90437	4077131	56942108	4.82217E+13
იტალია	2001	8,592.9	37,657.2	6693999119	1.87808E+12	1667.508007	32963.67061	4014373	56974100	4.91846E+13
იტალია	2002	7,566.8	41,741.1	7060417706	1.88284E+12	1774.636442	32998.20319	3978515	57059007	5.03301E+13
იტალია	2003	8,681.8	36,489.0	7841209756	1.88545E+12	1984.244331	32897.39078	3951736	57313203	5.19159E+13
იტალია	2004	11,590.7	61,623.9	8295568369	1.9123E+12	2112.261319	33150.47622	3927340	57685327	5.42488E+13
იტალია	2005	33,554.9	64,422.4	9091078042	1.92794E+12	2329.570854	33257.7698	3902469	57969484	5.64421E+13
იტალია	2006	23,983.8	102,095.9	9947436743	1.96246E+12	2563.543091	33751.70002	3880347	58143979	5.89686E+13
იტალია	2007	17,792.6	144,048.8	11198720178	1.99164E+12	2901.104094	34081.09033	3860158	58438310	6.16089E+13
იტალია	2008	17,144.9	183,794.8	11469569250	1.97248E+12	2980.309535	33530.36014	3848449	58826731	6.2882E+13
იტალია	2009	23,287.4	129,192.9	11050871062	1.86832E+12	2897.130877	31615.27081	3814419	59095365	6.20482E+13
იტალია	2010	26,048.4	136,692.0	11741493897	1.90033E+12	3100.723427	32058.17399	3786695	59277417	6.48604E+13
იტალია	2011	75,596.6	184,767.3	12610364430	1.91377E+12	3356.997868	32229.45679	3756441	59379449	6.70145E+13
იტალია	2012	53,270.4	271,675.1	13413519588	1.85672E+12	3597.203764	31184.55843	3728874	59539717	6.88287E+13
იტალია	2013	81,100.6	220,708.0	13899264090	1.82254E+12	3738.70504	30257.62743	3717668	60233948	7.07695E+13
იტალია	2014	86,095.8	221,862.4	14515269026	1.82245E+12	3902.568799	29979.91872	3719414	60789140	7.29322E+13
იტალია	2015	74,605.6	197,660.8	14953950557	1.83664E+12	4014.185944	30242.38614	3725276	60730582	7.51793E+13
იტალია	2016	72,735.6	262,777.5	15388577976	1.86039E+12	4128.385603	30685.6459	3727505	60627498	7.72835E+13
იტალია	2017	69,488.9	218,160.7	16133785749	1.89142E+12	4327.727585	31244.2271	3728004	60536709	7.98952E+13
იტალია	2018	43,340.6	232,085.0	16915132067	1.90893E+12	4539.087522	31593.48026	3726549	60421760	8.25131E+13
იტალია	2019	40,493.9	228,560.7	17757903230	1.91848E+12	4773.423309	32119.74441	3720161	59729081	8.46707E+13
იტალია	2020	34,648.9	183,337.8	16557390869	1.74533E+12	4447.664251	29358.12943	3722716	59449527	8.1901E+13
იტალია	2021	58,342.9	248,397.8	18272561495	1.86128E+12	4927.064721	31511.79487	3708610	59066225	8.66529E+13

კვირლსი	2000	1,055.6	8,514.2	6387071388	15533898466	1566.560257	22382.39648	4077131	943288	4.82217E+13
კვირლსი	2001	97.9	2,573.7	6693999119	16147885207	1667.508007	23017.63672	4014373	960274	4.91846E+13
კვირლსი	2002	87.6	1,080.1	7060417706	16749063949	1774.636442	23602.53125	3978515	976968	5.03301E+13
კვირლსი	2003	552.6	1,492.3	7841209756	17188439819	1984.244331	23929.09961	3951736	993562	5.19159E+13
კვირლსი	2004	430.9	8,056.2	8295568369	18052389920	2112.261319	24797.91992	3927340	1010410	5.42488E+13
კვირლსი	2005	241.9	1,733.8	9091078042	18928473096	2329.570854	25629.58398	3902469	1027657	5.64421E+13
კვირლსი	2006	799.5	2,875.7	9947436743	19820728887	2563.543091	26393.67773	3880347	1045508	5.89686E+13
კვირლსი	2007	234.4	2,851.9	11198720178	20831203213	2901.104094	27154.90039	3860158	1063708	6.16089E+13
კვირლსი	2008	3,197.3	2,955.6	11469569250	21590878030	2980.309535	27447.24023	3848449	1081568	6.2882E+13
კვირლსი	2009	144.8	1,487.9	11050871062	21155765192	2897.130877	26181.74414	3814419	1098089	6.20482E+13
კვირლსი	2010	139.3	1,173.5	11741493897	21581989485	3100.723427	26019.76367	3786695	1112617	6.48604E+13
კვირლსი	2011	190.8	1,103.7	12610364430	21668627779	3356.997868	25466.10742	3756441	1124837	6.70145E+13
კვირლსი	2012	372.0	4,647.2	13413519588	20921748731	3597.203764	24216.5293	3728874	1135046	6.88287E+13
კვირლსი	2013	920.0	4,888.6	13899264090	19550730164	3738.70504	22682.26563	3717668	1143866	7.07695E+13
კვირლსი	2014	536.7	3,509.5	14515269026	19193086877	3902.568799	22513.7793	3719414	1152297	7.29322E+13
კვირლსი	2015	438.7	3,188.5	14953950557	19842404305	4014.185944	23408.33594	3725276	1160987	7.51793E+13
კვირლსი	2016	652.3	3,486.3	15388577976	21123143098	4128.385603	24805.20313	3727505	1170189	7.72835E+13
კვირლსი	2017	2,995.0	16,438.6	16133785749	22359383572	4327.727585	26013.83203	3728004	1179685	7.98952E+13
კვირლსი	2018	1,655.1	5,260.4	16915132067	23632267890	4539.087522	27161.4043	3726549	1189262	8.25131E+13
კვირლსი	2019	2,497.7	6,599.3	17757903230	24880804888	4773.423309	28211.06445	3720161	1198574	8.46707E+13
კვირლსი	2020	470.3	5,474.9	16557390869	23640672757	4447.664251	26502.84766	3722716	1207361	8.1901E+13
კვირლსი	2021	271.6	4,216.3	18272561495	24943908664	4927.064721	27714.74609	3708610	1215588	8.66529E+13
ლატვია	2000	1,047.5	2,427.7	6387071388	15925336690	1566.560257	6726.504906	4077131	2367550	4.82217E+13
ლატვია	2001	534.5	983.7	6693999119	16933134987	1667.508007	7245.144763	4014373	2337170	4.91846E+13
ლატვია	2002	423.2	922.8	7060417706	18133200772	1774.636442	7849.282617	3978515	2310173	5.03301E+13
ლატვია	2003	818.4	4,039.0	7841209756	19660468566	1984.244331	8593.031142	3951736	2287955	5.19159E+13
ლატვია	2004	1,029.9	2,906.1	8295568369	21288743084	2112.261319	9406.803117	3927340	2263122	5.42488E+13
ლატვია	2005	1,745.8	6,195.1	9091078042	23569880507	2329.570854	10527.91274	3902469	2238799	5.64421E+13
ლატვია	2006	3,687.0	6,368.8	9947436743	26390064782	2563.543091	11896.22084	3880347	2218357	5.89686E+13
ლატვია	2007	4,502.0	8,341.6	11198720178	29014029482	2901.104094	13186.24725	3860158	2200325	6.16089E+13
ლატვია	2008	5,407.6	10,933.3	11469569250	28073162551	2980.309535	12893.43632	3848449	2177322	6.2882E+13
ლატვია	2009	3,431.9	16,758.5	11050871062	24073218796	2897.130877	11240.4012	3814419	2141669	6.20482E+13
ლატვია	2010	6,506.2	15,337.1	11741493897	22996919174	3100.723427	10963.67875	3786695	2097555	6.48604E+13
ლატვია	2011	7,666.0	17,017.9	12610364430	23586657451	3356.997868	11451.45137	3756441	2059709	6.70145E+13
ლატვია	2012	6,112.6	24,022.6	13413519588	25246525350	3597.203764	12410.30799	3728874	2034319	6.88287E+13
ლატვია	2013	6,703.4	24,632.1	13899264090	25754168549	3738.70504	12796.16771	3717668	2012647	7.07695E+13
ლატვია	2014	8,047.2	20,425.9	14515269026	26243522538	3902.568799	13162.68405	3719414	1993782	7.29322E+13
ლატვია	2015	6,387.9	19,896.9	14953950557	27263090547	4014.185944	13786.4568	3725276	1977527	7.51793E+13
ლატვია	2016	5,674.0	24,632.4	15388577976	27908574080	4128.385603	14242.43282	3727505	1959537	7.72835E+13
ლატვია	2017	9,444.9	24,143.7	16133785749	28833209948	4327.727585	14845.2772	3728004	1942248	7.98952E+13
ლატვია	2018	10,192.4	35,162.9	16915132067	29983505204	4539.087522	15558.27611	3726549	1927174	8.25131E+13
ლატვია	2019	10,652.7	33,275.3	17757903230	30728393325	4773.423309	16056.03516	3720161	1913822	8.46707E+13
ლატვია	2020	9,473.1	24,627.3	16557390869	29570216090	4447.664251	15559.59465	3722716	1900449	8.1901E+13
ლატვია	2021	10,959.9	34,136.4	18272561495	30895581385	4927.064721	16406.22601	3708610	1883162	8.66529E+13
ლიეტუვა (ლიტვა)	2000	3,082.3	1,213.1	6387071388	22478991900	1566.560257	6423.420676	4077131	3499536	4.82217E+13
ლიეტუვა (ლიტვა)	2001	2,933.0	4,511.1	6693999119	23945995391	1667.508007	6899.236834	4014373	3470818	4.91846E+13
ლიეტუვა (ლიტვა)	2002	1,627.8	1,251.9	7060417706	25562688814	1774.636442	7424.394824	3978515	3443067	5.03301E+13
ლიეტუვა (ლიტვა)	2003	722.3	1,820.1	7841209756	28263631520	1984.244331	8275.803448	3951736	3415213	5.19159E+13
ლიეტუვა (ლიტვა)	2004	870.0	4,552.3	8295568369	30120407999	2112.261319	8919.081749	3927340	3377075	5.42488E+13
ლიეტუვა (ლიტვა)	2005	972.5	5,014.1	9091078042	32449428669	2329.570854	9766.487647	3902469	3322528	5.64421E+13
ლიეტუვა (ლიტვა)	2006	2,942.8	9,321.3	9947436743	34855268684	2563.543091	10659.40021	3880347	3269909	5.89686E+13
ლიეტუვა (ლიტვა)	2007	6,040.2	15,851.2	11198720178	38726810731	2901.104094	11984.92329	3860158	3231294	6.16089E+13
ლიეტუვა (ლიტვა)	2008	8,763.2	25,783.6	11469569250	39739293391	2980.309535	12425.3981	3848449	3198231	6.2882E+13
ლიეტუვა (ლიტვა)	2009	9,884.8	17,735.1	11050871062	33842535274	2897.130877	10699.78946	3814419	3162916	6.20482E+13
ლიეტუვა (ლიტვა)	2010	11,256.1	26,133.1	11741493897	34401356974	3100.723427	11106.95021	3786695	3097282	6.48604E+13
ლიეტუვა (ლიტვა)	2011	18,471.9	39,842.5	12610364430	36478857729	3356.997868	12046.72139	3756441	3028115	6.70145E+13
ლიეტუვა (ლიტვა)	2012	19,139.9	51,482.3	13413519588	37881055682	3597.203764	12678.69269	3728874	2987773	6.88287E+13
ლიეტუვა (ლიტვა)	2013	21,783.7	36,840.8	13899264090	39225860753	3738.70504	13262.33446	3717668	2957689	7.07695E+13
ლიეტუვა (ლიტვა)	2014	31,745.1	44,631.5	14515269026	40613283323	3902.568799	13850.00013	3719414	2932367	7.29322E+13
ლიეტუვა (ლიტვა)	2015	33,317.5	45,220.4	14953950557	41435533340	4014.185944	14263.96458	3725276	2904910	7.51793E+13
ლიეტუვა (ლიტვა)	2016	25,204.7	40,880.5	15388577976	42479223269	4128.385603	14810.25178	3727505	2868231	7.72835E+13
ლიეტუვა (ლიტვა)	2017	35,149.6	45,715.9	16133785749	44298437190	4327.727585	15661.99625	3728004	2828403	7.98952E+13
ლიეტუვა (ლიტვა)	2018	43,356.4	36,895.3	16915132067	46067411257	4539.087522	16443.58529	3726549	2801543	8.25131E+13
ლიეტუვა (ლიტვა)	2019	45,021.3	37,026.2	17757903230	48174429493	4773.423309	17241.25535	3720161	2794137	8.46707E+13
ლიეტუვა (ლიტვა)	2020	35,690.9	34,414.7	16557390869	48110631393	4447.664251	17213.8143	3722716	2794885	8.1901E+13
ლიეტუვა (ლიტვა)	2021	48,127.9	40,648.2	18272561495	50517847203	4927.064721	18072.28837	3708610	2795321	8.66529E+13

ლუქსემბურგი	2000	-	64.0	6387071388	40369840661	1566.560257	92527.71181	4077131	436300	4.82217E+13
ლუქსემბურგი	2001	0.6	147.0	6693999119	41610952876	1667.508007	94243.70732	4014373	441525	4.91846E+13
ლუქსემბურგი	2002	-	232.4	7060417706	42953079582	1774.636442	96269.57939	3978515	446175	5.03301E+13
ლუქსემბურგი	2003	-	407.6	7841209756	44078183348	1984.244331	97597.99692	3951736	451630	5.19159E+13
ლუქსემბურგი	2004	120.1	471.0	8295568369	45943524157	2112.261319	100292.5685	3927340	458095	5.42488E+13
ლუქსემბურგი	2005	29.2	939.5	9091078042	47084244317	2329.570854	101222.0457	3902469	465158	5.64421E+13
ლუქსემბურგი	2006	342.8	934.7	9947436743	49917169128	2563.543091	105614.1799	3880347	472637	5.89686E+13
ლუქსემბურგი	2007	-	2,955.7	11198720178	53959794735	2901.104094	112417.8785	3860158	479993	6.16089E+13
ლუქსემბურგი	2008	52.2	3,054.3	11469569250	53797820276	2980.309535	110094.7923	3848449	488650	6.2882E+13
ლუქსემბურგი	2009	77.9	3,160.7	11050871062	52055333610	2897.130877	104574.3499	3814419	497783	6.20482E+13
ლუქსემბურგი	2010	33.1	5,805.9	11741493897	54012829451	3100.723427	106544.0572	3786695	506953	6.48604E+13
ლუქსემბურგი	2011	25.5	8,632.8	12610364430	54576884724	3356.997868	105290.249	3756441	518347	6.70145E+13
ლუქსემბურგი	2012	3.9	8,243.7	13413519588	55477349853	3597.203764	104487.7442	3728874	530946	6.88287E+13
ლუქსემბურგი	2013	16.2	3,494.7	13899264090	57236975164	3738.70504	105338.9561	3717668	543360	7.07695E+13
ლუქსემბურგი	2014	0.0	2,931.1	14515269026	58738350256	3902.568799	105583.937	3719414	556319	7.29322E+13
ლუქსემბურგი	2015	-	2,616.4	14953950557	60071584216	4014.185944	105462.0126	3725276	569604	7.51793E+13
ლუქსემბურგი	2016	42.0	1,402.5	15388577976	63062062077	4128.385603	108351.4522	3727505	582014	7.72835E+13
ლუქსემბურგი	2017	2,175.5	2,193.5	16133785749	63892707778	4327.727585	107142.1276	3728004	596336	7.98952E+13
ლუქსემბურგი	2018	11.8	2,115.1	16915132067	65173358594	4539.087522	107201.8399	3726549	607950	8.25131E+13
ლუქსემბურგი	2019	26.8	2,881.3	17757903230	67313525747	4773.423309	108570.0277	3720161	620001	8.46707E+13
ლუქსემბურგი	2020	244.0	3,870.2	16557390869	66117875823	4447.664251	104879.2562	3722716	630419	8.1901E+13
ლუქსემბურგი	2021	20.8	2,096.2	18272561495	70671128109	4927.064721	110584.3305	3708610	639070	8.66529E+13
მალტა	2000	-	-	6387071388	6705396316	1566.560257	17189.48931	4077131	390087	4.82217E+13
მალტა	2001	-	30.3	6693999119	6626628204	1667.508007	16860.44812	4014373	393028	4.91846E+13
მალტა	2002	27.5	2.1	7060417706	6796618662	1774.636442	17164.52213	3978515	395969	5.03301E+13
მალტა	2003	-	1.6	7841209756	7073517586	1984.244331	17746.70604	3951736	398582	5.19159E+13
მალტა	2004	454.3	1.1	8295568369	7083439476	2112.261319	17652.63982	3927340	401268	5.42488E+13
მალტა	2005	12.4	-	9091078042	7323114279	2329.570854	18133.97158	3902469	403834	5.64421E+13
მალტა	2006	2.0	803.9	9947436743	7506934872	2563.543091	18521.55613	3880347	405308	5.89686E+13
მალტა	2007	0.8	2,230.7	11198720178	7865368912	2901.104094	19338.3447	3860158	406724	6.16089E+13
მალტა	2008	-	3,964.7	11469569250	8166326195	2980.309535	19948.08282	3848449	409379	6.2882E+13
მალტა	2009	16.5	1,130.1	11050871062	8073730389	2897.130877	19573.77112	3814419	412477	6.20482E+13
მალტა	2010	17.5	550.5	11741493897	8521308887	3100.723427	20557.64638	3786695	414508	6.48604E+13
მალტა	2011	-	140.0	12610364430	8561107733	3356.997868	20566.33643	3756441	416268	6.70145E+13
მალტა	2012	-	121.5	13413519588	8913629091	3597.203764	21221.51164	3728874	420028	6.88287E+13
მალტა	2013	798.7	975.6	13899264090	9401503717	3738.70504	22070.96727	3717668	425967	7.07695E+13
მალტა	2014	53.0	1,524.1	14515269026	10119171086	3902.568799	23286.12311	3719414	434558	7.29322E+13
მალტა	2015	311.6	1,894.3	14953950557	11091434484	4014.185944	24921.60368	3725276	445053	7.51793E+13
მალტა	2016	1,795.4	1,260.5	15388577976	11466485798	4128.385603	25181.36534	3727505	455356	7.72835E+13
მალტა	2017	19,441.3	2,347.7	16133785749	12736875215	4327.727585	27215.60348	3728004	467999	7.98952E+13
მალტა	2018	16,850.6	2,784.8	16915132067	13505445498	4539.087522	27867.53915	3726549	484630	8.25131E+13
მალტა	2019	587.3	2,819.8	17757903230	14297018092	4773.423309	28363.61022	3720161	504062	8.46707E+13
მალტა	2020	344.2	5,022.1	16557390869	1310388907	4447.664251	25427.08178	3722716	515332	8.1901E+13
მალტა	2021	125.9	9,611.8	18272561495	14336881449	4927.064721	27737.94027	3708610	516869	8.66529E+13
ნიდერლანდები	2000	1,956.0	8,491.0	6387071388	6.44298E+11	1566.560257	40456.94224	4077131	15925513	4.82217E+13
ნიდერლანდები	2001	3,489.4	10,499.8	6693999119	6.5929E+11	1667.508007	41087.04217	4014373	16046180	4.91846E+13
ნიდერლანდები	2002	4,377.8	15,395.1	7060417706	6.60723E+11	1774.636442	40914.3255	3978515	16148929	5.03301E+13
ნიდერლანდები	2003	9,894.6	23,770.0	7841209756	6.61751E+11	1984.244331	40785.12222	3951736	16225302	5.19159E+13
ნიდერლანდები	2004	9,840.1	34,600.1	8295568369	6.74886E+11	2112.261319	41450.40427	3927340	16281779	5.42488E+13
ნიდერლანდები	2005	11,331.9	53,086.2	9091078042	6.88727E+11	2329.570854	42201.77541	3902469	16319868	5.64421E+13
ნიდერლანდები	2006	6,559.5	75,615.9	9947436743	7.12564E+11	2563.543091	43592.30274	3880347	16346101	5.89686E+13
ნიდერლანდები	2007	12,111.4	101,738.7	11198720178	7.39448E+11	2901.104094	45138.67844	3860158	16381696	6.16089E+13
ნიდერლანდები	2008	12,652.5	134,052.8	11469569250	7.55497E+11	2980.309535	45939.1482	3848449	16445593	6.2882E+13
ნიდერლანდები	2009	9,019.6	105,265.5	11050871062	7.27793E+11	2897.130877	44027.60256	3814419	16530388	6.20482E+13
ნიდერლანდები	2010	17,833.1	105,238.8	11741493897	7.37566E+11	3100.723427	44390.50441	3786695	16615394	6.48604E+13
ნიდერლანდები	2011	17,998.5	133,258.7	12610364430	7.49007E+11	3356.997868	44869.31294	3756441	16693074	6.70145E+13
ნიდერლანდები	2012	11,608.0	142,486.4	13413519588	7.41289E+11	3597.203764	44242.97353	3728874	16754962	6.88287E+13
ნიდერლანდები	2013	22,500.8	125,045.5	13899264090	7.40324E+11	3738.70504	44055.30426	3717668	16804432	7.07695E+13
ნიდერლანდები	2014	31,168.8	148,611.7	14515269026	7.50862E+11	3902.568799	44521.89454	3719414	16865008	7.29322E+13
ნიდერლანდები	2015	42,188.2	128,344.2	14953950557	7.65573E+11	4014.185944	45193.40322	3725276	16939923	7.51793E+13
ნიდერლანდები	2016	36,984.2	218,134.7	15388577976	7.82352E+11	4128.385603	45938.78504	3727505	17030314	7.72835E+13
ნიდერლანდები	2017	40,083.4	157,529.0	16133785749	8.05125E+11	4327.727585	46997.34545	3728004	17131296	7.98952E+13
ნიდერლანდები	2018	46,155.0	210,893.8	16915132067	8.24134E+11	4539.087522	47826.81912	3726549	17231624	8.25131E+13
ნიდერლანდები	2019	28,230.1	179,302.6	17757903230	8.4025E+11	4773.423309	48443.73205	3720161	17344874	8.46707E+13
ნიდერლანდები	2020	24,114.5	157,388.1	16557390869	8.08332E+11	4447.664251	46345.34721	3722716	17441500	8.1901E+13
ნიდერლანდები	2021	29,140.3	151,956.8	18272561495	8.49039E+11	4927.064721	48424.09103	3708610	17533405	8.66529E+13
პოლონეთი	2000	401.4	3,452.8	6387071388	2.8146E+11	1566.560257	7356.775398	4077131	38258629	4.82217E+13
პოლონეთი	2001	938.0	3,540.0	6693999119	2.85002E+11	1667.508007	7451.414156	4014373	38248076	4.91846E+13
პოლონეთი	2002	1,020.9	2,984.6	7060417706	2.90805E+11	1774.636442	7606.639999	3978515	38230364	5.03301E+13
პოლონეთი	2003	231.1	3,638.2	7841209756	3.00978E+11	1984.244331	7878.065734	3951736	38204570	5.19159E+13
პოლონეთი	2004	1,516.1	8,429.6	8295568369	3.15975E+11	2112.261319	8275.45679	3927340	38182222	5.42488E+13
პოლონეთი	2005	736.7	13,657.3	9091078042	3.27056E+11	2329.570854	8569.429971	3902469	38165445	5.64421E+13
პოლონეთი	2006	3,067.9	20,628.8	9947436743	3.47108E+11	2563.543091	9100.598829	3880347	38141267	5.89686E+13
პოლონეთი	2007	6,275.4	60,624.1	11198720178	3.7162E+11	2901.104094	9748.534077	3860158	38120560	6.16089E+13
პოლონეთი	2008	4,886.4	51,514.4	11469569250	3.87227E+11	2980.309535	10156.58426	3848449	38125759	6.2882E+13
პოლონეთი	2009	4,985.0	46,031.7	11050871062	3.98194E+11	2897.130877	10437.16185	3814419	38151603	6.20482E+13
პოლონეთი	2010	5,288.0	55,754.7	11741493897	4.13089E+11	3100.723427	10858.53483	3786695	38042794	6.48604E+13
პოლონეთი	2011	9,214.6	63,118.4	12610364430	4.32742E+11	3356.997868	11369.02962	3756441	38063255	6.70145E+13
პოლონეთი	2012	5,310.1	85,885.8	13413519588	4.38476E+11	3597.203764	11519.68501	3728874	38063164	6.88287E+13
პოლონეთი	2013	7,372.2	88,744.0	13899264090	4.43412E+11	3738.70504	11656.40309	3717668	38040196	7.07695E+13
პოლონეთი	2014	10,082.6	94,062.3	14515269026	4.58393E+11	3902.568799	12059.24671	3719414	38011735	7.29322E+13
პოლონეთი	2015	28,671.5	91,076.0	14953950557	4.77812E+11	4014.185944	12578.49547	3725276	37986412	7.51793E+13
პოლონეთი										

პორტუგალია	2000	114.7	1.336.7	6387071388	1.93399E+11	1566.560257	18795.03115	4077131	10289898	4.82217E+13
პორტუგალია	2001	90.2	1.329.4	6693999119	1.97158E+11	1667.508007	19025.69569	4014373	10362722	4.91846E+13
პორტუგალია	2002	96.4	1.396.4	7060417706	1.98678E+11	1774.636442	19067.65543	3978515	10419631	5.03301E+13
პორტუგალია	2003	248.6	1.388.5	7841209756	1.96829E+11	1984.244331	18819.44374	3951736	10458821	5.19159E+13
პორტუგალია	2004	143.0	2.158.5	8295568369	2.0035E+11	2112.261319	19110.32084	3927340	10483861	5.42488E+13
პორტუგალია	2005	212.0	3.139.9	9091078042	2.01316E+11	2329.570854	19224.03465	3902469	10503380	5.64421E+13
პორტუგალია	2006	955.0	2.884.1	9947436743	2.05198E+11	2563.543091	19501.23301	3880347	10522288	5.89686E+13
პორტუგალია	2007	2,311.5	4.889.7	11198720178	2.10341E+11	2901.104094	19950.8441	3860158	10542964	6.16089E+13
პორტუგალია	2008	128.3	5.613.2	11469569250	2.11013E+11	2980.309535	19985.69833	3848449	10558177	6.2882E+13
პორტუგალია	2009	1,053.0	2.552.5	11050871062	2.04425E+11	2897.130877	19343.28005	3814419	10568247	6.20482E+13
პორტუგალია	2010	1,914.0	3.315.8	11741493897	2.07977E+11	3100.723427	19670.36107	3786695	10573100	6.48604E+13
პორტუგალია	2011	2,812.7	4.403.5	12610364430	2.04449E+11	3356.997868	19365.18165	3756441	10575560	6.70145E+13
პორტუგალია	2012	5,152.5	7.252.7	13413519588	1.96154E+11	3597.203764	18654.95733	3728874	10514844	6.88287E+13
პორტუგალია	2013	2,295.5	23.116.6	13899264090	1.94344E+11	3738.70504	18584.55405	3717668	10457295	7.07695E+13
პორტუგალია	2014	1,816.1	36.871.7	14515269026	1.95884E+11	3902.568799	18833.05183	3719414	10401062	7.29322E+13
პორტუგალია	2015	156.6	47.900.2	14953950557	1.99394E+11	4014.185944	19250.10654	3725276	10358076	7.51793E+13
პორტუგალია	2016	1,631.5	15.347.4	15388577976	2.03421E+11	4128.385603	19700.91	3727505	10325452	7.72835E+13
პორტუგალია	2017	85.5	12.477.7	16133785749	2.10553E+11	4327.727585	20441.4858	3728004	10300300	7.98952E+13
პორტუგალია	2018	-	14.158.7	16915132067	2.16553E+11	4539.087522	21057.61748	3726549	10283822	8.25131E+13
პორტუგალია	2019	353.2	13.727.1	17757903230	2.22362E+11	4773.423309	21617.41152	3720161	10286263	8.46707E+13
პორტუგალია	2020	244.3	13.041.0	16557390869	2.0359E+11	4447.664251	19771.57742	3722716	10297081	8.1901E+13
პორტუგალია	2021	729.9	11.761.0	18272561495	2.13527E+11	4927.064721	20731.95431	3708610	10299423	8.66529E+13
რუმინეთი	2000	66.9	13.330.4	6387071388	1.02084E+11	1566.560257	4548.602113	4077131	22442971	4.82217E+13
რუმინეთი	2001	74.2	16.987.9	6693999119	1.07411E+11	1667.508007	4853.207153	4014373	22131970	4.91846E+13
რუმინეთი	2002	72.5	5.186.0	7060417706	1.13537E+11	1774.636442	5224.762356	3978515	21730496	5.03301E+13
რუმინეთი	2003	972.0	10.533.5	7841209756	1.16195E+11	1984.244331	5385.787643	3951736	21574326	5.19159E+13
რუმინეთი	2004	1,288.9	14.020.1	8295568369	1.28312E+11	2112.261319	5981.407996	3927340	21451748	5.42488E+13
რუმინეთი	2005	8,752.3	40.694.3	9091078042	1.34301E+11	2329.570854	6299.409918	3902469	21319685	5.64421E+13
რუმინეთი	2006	5,183.5	40.768.9	9947436743	1.45084E+11	2563.543091	6845.611332	3880347	21193760	5.89686E+13
რუმინეთი	2007	7,534.7	90.206.2	11198720178	1.55579E+11	2901.104094	7450.054733	3860158	20862962	6.16089E+13
რუმინეთი	2008	13,611.5	92.433.0	11469569250	1.7006E+11	2980.309535	8280.304395	3848449	20537875	6.2882E+13
რუმინეთი	2009	12,203.3	115.059.4	11050871062	1.60677E+11	2897.130877	7888.895847	3814419	20367487	6.20482E+13
რუმინეთი	2010	29,656.8	140.790.0	11741493897	1.54409E+11	3100.723427	7626.294198	3786695	20246871	6.48604E+13
რუმინეთი	2011	19,782.5	186.209.7	12610364430	1.57352E+11	3356.997868	7809.976847	3756441	20147528	6.70145E+13
რუმინეთი	2012	3,537.1	259.188.6	13413519588	1.60563E+11	3597.203764	8004.909206	3728874	20058035	6.88287E+13
რუმინეთი	2013	5,032.9	323.231.0	13899264090	1.66618E+11	3738.70504	8337.673611	3717668	19983693	7.07695E+13
რუმინეთი	2014	4,293.9	312.050.2	14515269026	1.7263E+11	3902.568799	8670.975807	3719414	19908979	7.29322E+13
რუმინეთი	2015	26,982.9	207.148.2	14953950557	1.77729E+11	4014.185944	8969.148921	3725276	19815616	7.51793E+13
რუმინეთი	2016	36,721.4	190.300.0	15388577976	1.86088E+11	4128.385603	9444.994917	3727505	19702267	7.72835E+13
რუმინეთი	2017	75,260.5	191.032.9	16133785749	1.99708E+11	4327.727585	10195.07473	3728004	19588715	7.98952E+13
რუმინეთი	2018	57,840.0	209.212.3	16915132067	2.08644E+11	4539.087522	10714.01566	3726549	19473970	8.25131E+13
რუმინეთი	2019	178,235.6	212.571.3	17757903230	2.17383E+11	4773.423309	11221.70839	3720161	19371648	8.46707E+13
რუმინეთი	2020	20,439.7	119.568.1	16557390869	2.09236E+11	4447.664251	10865.14106	3722716	19257520	8.1901E+13
რუმინეთი	2021	33,537.3	177.601.5	18272561495	2.21538E+11	4927.064721	11589.65952	3708610	19115146	8.66529E+13
საბურგენეთი	2000	5,968.2	8.761.0	6387071388	2.01451E+11	1566.560257	18642.88288	4077131	10805808	4.82217E+13
საბურგენეთი	2001	2,909.4	4.718.3	6693999119	2.09775E+11	1667.508007	19312.47049	4014373	10862132	4.91846E+13
საბურგენეთი	2002	2,877.8	8.508.1	7060417706	2.18004E+11	1774.636442	19996.63852	3978515	10902022	5.03301E+13
საბურგენეთი	2003	5,195.3	9.432.1	7841209756	2.30636E+11	1984.244331	21104.92429	3951736	10928070	5.19159E+13
საბურგენეთი	2004	7,332.1	14.485.2	8295568369	2.42309E+11	2112.261319	22118.25171	3927340	10955141	5.42488E+13
საბურგენეთი	2005	10,411.6	18.591.0	9091078042	2.4376E+11	2329.570854	22185.61681	3902469	10987314	5.64421E+13
საბურგენეთი	2006	5,498.0	22.865.8	9947436743	2.57539E+11	2563.543091	23369.353	3880347	11020362	5.89686E+13
საბურგენეთი	2007	7,008.5	52.861.1	11198720178	2.6597E+11	2901.104094	24073.0005	3860158	11048473	6.16089E+13
საბურგენეთი	2008	5,996.2	67.545.5	11469569250	2.65078E+11	2980.309535	23928.70939	3848449	11077841	6.2882E+13
საბურგენეთი	2009	12,258.5	61.606.8	11050871062	2.53678E+11	2897.130877	22839.44653	3814419	11107017	6.20482E+13
საბურგენეთი	2010	8,025.1	72.674.7	11741493897	2.3978E+11	3100.723427	21560.35335	3786695	11121341	6.48604E+13
საბურგენეთი	2011	6,186.0	61.911.0	12610364430	2.15444E+11	3356.997868	19400.80773	3756441	11104899	6.70145E+13
საბურგენეთი	2012	2,181.5	51.454.7	13413519588	2.00176E+11	3597.203764	18123.6711	3728874	11045011	6.88287E+13
საბურგენეთი	2013	14,747.8	59.571.4	13899264090	1.9514E+11	3738.70504	17796.25767	3717668	10965211	7.07695E+13
საბურგენეთი	2014	13,752.4	117.532.7	14515269026	1.96068E+11	3902.568799	18000.41846	3719414	10892413	7.29322E+13
საბურგენეთი	2015	10,569.5	70.435.6	14953950557	1.95684E+11	4014.185944	18083.87791	3725276	10820883	7.51793E+13
საბურგენეთი	2016	11,525.6	66.769.9	15388577976	1.9473E+11	4128.385603	18070.78073	3727505	10775971	7.72835E+13
საბურგენეთი	2017	3,866.5	89.652.1	16133785749	1.96857E+11	4327.727585	18304.30768	3728004	10754679	7.98952E+13
საბურგენეთი	2018	3,240.6	90.714.5	16915132067	2.00141E+11	4539.087522	18647.49572	3726549	10732882	8.25131E+13
საბურგენეთი	2019	3,981.8	65.069.2	17757903230	2.03751E+11	4773.423309	19503.82205	3720161	10721582	8.46707E+13
საბურგენეთი	2020	5,865.8	41.424.8	16557390869	1.85375E+11	4447.664251	17323.82277	3721616	10700956	8.1901E+13
საბურგენეთი	2021	8,990.4	49.984.5	18272561495	2.00828E+11	4927.064721	18831.2875	3708610	10664568	8.66529E+13
საფრანგეთი	2000	1,057.3	11.015.7	6387071388	2.0465E+11	1566.560257	33597.36624	4077131	60912500	4.82217E+13
საფრანგეთი	2001	353.5	19.194.3	6693999119	2.0871E+12	1667.508007	34015.38092	4014373	61357432	4.91846E+13
საფრანგეთი	2002	3,030.4	15.776.8	7060417706	2.1108E+12	1774.636442	34152.36589	3978515	61805266	5.03301E+13
საფრანგეთი	2003	4,924.9	55.754.1	7841209756	2.12817E+12	1984.244331	34190.30293	3951736	62244880	5.19159E+13
საფრანგეთი	2004	9,555.9	63.230.4	8295568369	2.18839E+12	2112.261319	34899.87638	3927340	62704901	5.42488E+13
საფრანგეთი	2005	11,545.2	60.925.3	9091078042	2.22479E+12	2329.570854	35213.89309	3902469	63179356	5.64421E+13
საფრანგეთი	2006	12,445.2	68.731.8	9947436743	2.27928E+12	2563.543091	35825.74858	3880347	63621376	5.89686E+13
საფრანგეთი	2007	11,613.7	101.027.3	11198720178	2.33455E+12	2901.104094	36468.09788	3860158	64016227	6.16089E+13
საფრანგეთი	2008	39,910.1	98.479.5	11469569250	2.34005E+12	2980.309535	36357.32251	3848449	64374979	6.2882E+13
საფრანგეთი	2009	5,817.3	64.230.0	11050871062	2.27325E+12	2897.130877	35131.44914	3814419	64707035	6.48604E+13
საფრანგეთი	2010	10,921.9	73.392.8	11741493897	2.31757E+12	3100.723427	35639.80406	3786695	65027505	6.70145E+13
საფრანგეთი	2011	27,766.1	96.913.1	12610364430	2.36838E+12	3356.997868	36245.54279	3756441	65342789	6.70145E+13
საფრანგეთი	2012	17,156.3	106.388.6	13413519588	2.3758E+12	3597.203764	36183.48799	3728874	65659814	6.88287E+13
საფრანგეთი	2013	33,856.2	164.431.6	13899264090	2.38949E+12	3738.70504	36205.16782	3717668		

სლოვენია	2000	0.3	3,683.3	6387071388	32301448497	1566.560257	16240.65689	4077131	1988925	4.82217E+13
სლოვენია	2001	3.0	5,763.7	6693999119	33340444077	1667.508007	16736.6666	4014373	1992060	4.91846E+13
სლოვენია	2002	-	2,709.3	7060417706	34509226037	1774.636442	17301.93381	3978515	1994530	5.03301E+13
სლოვენია	2003	17.5	3,251.0	7841209756	35530788950	1984.244331	17803.37798	3951736	1995733	5.19159E+13
სლოვენია	2004	-	3,970.1	8295568369	37079644536	2112.261319	18567.56221	3927340	1997012	5.42488E+13
სლოვენია	2005	18.9	4,054.4	9091078042	38487919291	2329.570854	19239.39991	3902469	2000474	5.64421E+13
სლოვენია	2006	14.8	5,551.4	9947436743	40699587892	2563.543091	20280.1519	3880347	2006868	5.89686E+13
სლოვენია	2007	48.8	7,720.9	11198720178	43540484554	2901.104094	21574.75344	3860158	2018122	6.16089E+13
სლოვენია	2008	-	11,408.1	11469569250	45068686557	2980.309535	22296.705	3848449	2021316	6.2882E+13
სლოვენია	2009	1,469.1	8,809.6	11050871062	41666704789	2897.130877	20428.16986	3814419	2039669	6.20482E+13
სლოვენია	2010	11,096.9	11,096.9	11741493897	42226600498	3100.723427	20612.58953	3786695	2048583	6.48604E+13
სლოვენია	2011	128.7	18,184.2	12610364430	42590309919	3356.997868	20746.98841	3756441	2052843	6.70145E+13
სლოვენია	2012	34.9	17,277.9	13413519588	41466164772	3597.203764	20157.00525	3728874	2057159	6.88287E+13
სლოვენია	2013	79.7	22,015.8	13899264090	41039360682	3738.70504	19922.47429	3717668	2059953	7.07695E+13
სლოვენია	2014	585.7	21,054.7	14515269026	42175395369	3902.568799	20453.83339	3719414	2061980	7.29322E+13
სლოვენია	2015	131.2	20,854.3	14953905557	43107506024	4014.185944	20890.16643	3725276	2063531	7.51793E+13
სლოვენია	2016	124.1	22,967.6	15388577976	44483434041	4128.385603	21541.17642	3727505	2065042	7.72835E+13
სლოვენია	2017	959.0	25,134.2	16133785749	46625480708	4327.727585	22563.75894	3728004	2066388	7.98952E+13
სლოვენია	2018	3,543.0	26,191.0	16915132067	48687502649	4539.087522	23476.36989	3726549	2073894	8.25131E+13
სლოვენია	2019	2,267.9	28,806.1	17757903230	50270105179	4773.423309	24071.28244	3720161	2088385	8.46707E+13
სლოვენია	2020	4,137.8	25,864.4	16557390869	48144051030	4447.664251	22899.3607	3722716	2102419	8.1901E+13
სლოვენია	2021	580.1	27,064.1	18272561495	52050728022	4927.064721	24703.63317	3708610	2107007	8.66529E+13
უზრეტი	2000	608.6	4,670.0	6387071388	91597630065	1566.560257	8970.511234	4077131	10210971	4.82217E+13
უზრეტი	2001	310.1	5,064.7	6693999119	95329401341	1667.508007	9357.417441	4014373	1018756	4.91846E+13
უზრეტი	2002	108.6	5,259.7	7060417706	99849237020	1774.636442	9829.027463	3978515	10158608	5.03301E+13
უზრეტი	2003	532.4	7,656.0	7841209756	1.03928E+11	1984.244331	10259.84194	3951736	10129552	5.19159E+13
უზრეტი	2004	82.8	10,152.8	8295568369	1.09124E+11	2112.261319	10796.76186	3927340	10107146	5.42488E+13
უზრეტი	2005	30.7	14,339.1	9091078042	1.13812E+11	2329.570854	11282.92991	3902469	10087065	5.64421E+13
უზრეტი	2006	138.6	20,170.8	9947436743	1.18305E+11	2563.543091	11746.63121	3880347	10071370	5.89686E+13
უზრეტი	2007	38.0	27,088.0	11198720178	1.18632E+11	2901.104094	11797.42897	3860158	10055780	6.16089E+13
უზრეტი	2008	103.3	34,656.7	11469569250	1.19826E+11	2980.309535	11937.04911	3848449	10038188	6.2882E+13
უზრეტი	2009	249.6	24,936.8	11050871062	1.11923E+11	2897.130877	11167.02945	3814419	10022650	6.20482E+13
უზრეტი	2010	209.5	28,485.0	11741493897	1.13135E+11	3100.723427	11313.52289	3786695	10000023	6.48604E+13
უზრეტი	2011	2,160.6	34,371.2	12610364430	1.1524E+11	3356.997868	11556.67264	3756441	9971727	6.70145E+13
უზრეტი	2012	308.1	53,051.3	13413519588	1.13791E+11	3597.203764	11470.40343	3728874	9920362	6.88287E+13
უზრეტი	2013	405.9	50,599.9	13899264090	1.15846E+11	3738.70504	11709.80143	3717668	9893082	7.07695E+13
უზრეტი	2014	777.2	59,819.3	14515269026	1.20739E+11	3902.568799	12237.31167	3719414	9866468	7.29322E+13
უზრეტი	2015	666.5	49,337.0	14953905557	1.2521E+11	4014.185944	12720.71202	3725276	9843028	7.51793E+13
უზრეტი	2016	658.6	42,103.6	15388577976	1.27955E+11	4128.385603	13037.96469	3727505	9814023	7.72835E+13
უზრეტი	2017	1,044.6	50,103.9	16133785749	1.33417E+11	4327.727585	13630.68824	3728004	9787966	7.98952E+13
უზრეტი	2018	1,060.7	47,597.5	16915132067	1.40567E+11	4539.087522	14379.4442	3726549	9775564	8.25131E+13
უზრეტი	2019	1,177.6	45,694.7	17757903230	1.46969E+11	4773.423309	15041.09858	3720161	9771141	8.46707E+13
უზრეტი	2020	1,405.8	47,230.4	16557390869	1.40409E+11	4447.664251	14400.71916	3722716	9750149	8.1901E+13
უზრეტი	2021	1,313.4	53,140.6	18272561495	1.50373E+11	4927.064721	15486.63403	3708610	9709886	8.66529E+13
ფინეთი	2000	5.8	1,780.8	6387071388	1.96098E+11	1566.560257	37884.39132	4077131	5176209	4.82217E+13
ფინეთი	2001	60.0	10,528.3	6693999119	2.01216E+11	1667.508007	38784.77255	4014373	5188008	4.91846E+13
ფინეთი	2002	-	2,812.6	7060417706	2.04651E+11	1774.636442	39351.3904	3978515	5200598	5.03301E+13
ფინეთი	2003	1.5	2,684.6	7841209756	2.08752E+11	1984.244331	40044.30486	3951736	5213014	5.19159E+13
ფინეთი	2004	-	6,337.5	8295568369	2.17085E+11	2112.261319	41522.17508	3927340	5228172	5.42488E+13
ფინეთი	2005	-	13,250.3	9091078042	2.2312E+11	2329.570854	42530.61968	3902469	5246096	5.64421E+13
ფინეთი	2006	183.9	26,563.7	9947436743	2.32106E+11	2563.543091	44074.03092	3880347	5266268	5.89686E+13
ფინეთი	2007	6,891.8	37,689.1	11198720178	2.44406E+11	2901.104094	46212.64097	3860158	5288720	6.16089E+13
ფინეთი	2008	1,060.6	41,343.5	11469569250	2.46322E+11	2980.309535	46358.62041	3848449	5313399	6.2882E+13
ფინეთი	2009	587.5	15,358.3	11050871062	2.26433E+11	2897.130877	42412.09785	3814419	5338871	6.20482E+13
ფინეთი	2010	876.1	16,547.4	11741493897	2.33647E+11	3100.723427	43563.5722	3786695	5363352	6.48604E+13
ფინეთი	2011	1,605.3	16,818.0	12610364430	2.39599E+11	3356.997868	44466.8177	3756441	5388272	6.70145E+13
ფინეთი	2012	3,625.6	20,356.2	13413519588	2.36251E+11	3597.203764	43637.24867	3728874	5413971	6.88287E+13
ფინეთი	2013	1,881.5	15,614.9	13899264090	2.34121E+11	3738.70504	43044.99712	3717668	5438972	7.07695E+13
ფინეთი	2014	659.2	17,357.8	14515269026	2.33266E+11	3902.568799	42710.92129	3719414	5461512	7.29322E+13
ფინეთი	2015	413.2	15,889.7	14953905557	2.34534E+11	4014.185944	42801.90812	3725276	5479531	7.51793E+13
ფინეთი	2016	242.5	14,034.7	15388577976	2.41128E+11	4128.385603	43878.96673	3727505	5495303	7.72835E+13
ფინეთი	2017	316.0	17,948.4	16133785749	2.48826E+11	4327.727585	45173.62941	3728004	5508214	7.98952E+13
ფინეთი	2018	157.1	18,221.1	16915132067	2.51667E+11	4539.087522	45628.9257	3726549	5515525	8.25131E+13
ფინეთი	2019	163.3	18,226.4	17757903230	2.5474E+11	4773.423309	46135.07766	3720161	5521606	8.46707E+13
ფინეთი	2020	642.7	18,241.5	16557390869	2.48883E+11	4447.664251	45009.61528	3722716	5529543	8.1901E+13
ფინეთი	2021	1,025.6	19,491.5	18272561495	2.5753E+11	4927.064721	46471.35941	3708610	5541696	8.66529E+13

შვედეთი	2000	53.1	10,613.6	6387071388	3.64796E+11	1566.560257	41117.15243	4077131	8872109	4.82217E+13
შვედეთი	2001	249.0	1,129.2	6693999119	3.70084E+11	1667.508007	41601.30768	4014373	8895960	4.91846E+13
შვედეთი	2002	15.2	7,869.9	7060417706	3.78214E+11	1774.636442	42377.11964	3978515	8924958	5.03301E+13
შვედეთი	2003	36.3	6,383.2	7841209756	3.8695E+11	1984.244331	43194.92617	3951736	8958229	5.19159E+13
შვედეთი	2004	63.4	4,811.9	8295568369	4.03732E+11	2112.261319	44891.32321	3927340	8993531	5.42488E+13
შვედეთი	2005	146.9	9,623.0	9091078042	4.15273E+11	2329.570854	45990.37433	3902469	9029572	5.64421E+13
შვედეთი	2006	10.0	13,611.5	9947436743	4.34637E+11	2563.543091	47864.81086	3880347	9080505	5.89686E+13
შვედეთი	2007	90.4	32,439.7	11198720178	4.49585E+11	2901.104094	49145.19583	3860158	9148092	6.16089E+13
შვედეთი	2008	66.9	27,664.3	11469569250	4.47559E+11	2980.309535	48544.11589	3848449	9219637	6.2882E+13
შვედეთი	2009	216.3	20,260.0	11050871062	4.28136E+11	2897.130877	46043.48094	3814419	9298515	6.20482E+13
შვედეთი	2010	49.4	11,169.0	11741493897	4.53619E+11	3100.723427	48369.91004	3786695	9378126	6.48604E+13
შვედეთი	2011	462.4	17,099.8	12610364430	4.68114E+11	3356.997868	49539.97261	3756441	9449213	6.70145E+13
შვედეთი	2012	895.5	17,004.2	13413519588	4.6536E+11	3597.203764	48885.54842	3728874	9519374	6.88287E+13
შვედეთი	2013	68.9	14,278.3	13899264090	4.70887E+11	3738.70504	49048.81875	3717668	9600379	7.07695E+13
შვედეთი	2014	261.5	10,380.6	14515269026	4.83402E+11	3902.568799	49855.30101	3719414	9696110	7.29322E+13
შვედეთი	2015	76.8	20,921.9	14953950557	5.05104E+11	4014.185944	51545.48361	3725276	9799186	7.51793E+13
შვედეთი	2016	57.0	9,679.7	15388577976	5.15562E+11	4128.385603	51955.86107	3727505	9923085	7.72835E+13
შვედეთი	2017	248.1	12,112.1	16133785749	5.28802E+11	4327.727585	52576.81028	3728004	10057698	7.98952E+13
შვედეთი	2018	384.9	15,115.4	16915132067	5.39113E+11	4539.087522	52983.00686	3726549	10175214	8.25131E+13
შვედეთი	2019	679.5	18,304.9	17757903230	5.49821E+11	4773.423309	53490.35182	3720161	10278887	8.46707E+13
შვედეთი	2020	671.7	16,523.3	16557390869	5.33634E+11	4447.664251	51541.65573	3722716	10353442	8.1901E+13
შვედეთი	2021	1,174.8	18,294.9	18272561495	5.59251E+11	4927.064721	53692.52734	3708610	10415811	8.66529E+13
ჩეხეთი	2000	683.8	2,443.3	6387071388	1.26265E+11	1566.560257	12312.49777	4077131	10255063	4.82217E+13
ჩეხეთი	2001	646.2	2,930.0	6693999119	1.30108E+11	1667.508007	12734.92203	4014373	10216605	4.91846E+13
ჩეხეთი	2002	842.2	5,389.6	7060417706	1.3215E+11	1774.636442	12959.81748	3978515	10196916	5.03301E+13
ჩეხეთი	2003	854.3	6,175.6	7841209756	1.36886E+11	1984.244331	13428.09962	3951736	10193998	5.19159E+13
ჩეხეთი	2004	1,621.6	12,348.4	8295568369	1.43476E+11	2112.261319	14070.28046	3927340	10197101	5.42488E+13
ჩეხეთი	2005	6,614.2	20,551.8	9091078042	1.52948E+11	2329.570854	14978.41319	3902469	10211216	5.64421E+13
ჩეხეთი	2006	6,095.5	42,693.0	9947436743	1.63298E+11	2563.543091	15948.74529	3880347	10238905	5.89686E+13
ჩეხეთი	2007	6,111.2	53,215.8	11198720178	1.72394E+11	2901.104094	16739.17872	3860158	10298828	6.16089E+13
ჩეხეთი	2008	4,349.9	59,878.1	11469569250	1.77025E+11	2980.309535	17046.88503	3848449	10384603	6.2882E+13
ჩეხეთი	2009	7,093.1	44,903.7	11050871062	1.6878E+11	2897.130877	16160.62056	3814419	10443936	6.20482E+13
ჩეხეთი	2010	8,054.8	57,858.7	11741493897	1.7289E+11	3100.723427	16505.9537	3786695	10474410	6.48604E+13
ჩეხეთი	2011	9,428.4	91,792.3	12610364430	1.75934E+11	3356.997868	16761.82731	3756441	10496088	6.70145E+13
ჩეხეთი	2012	9,853.5	83,324.0	13413519588	1.74553E+11	3597.203764	16606.99254	3728874	10510785	6.88287E+13
ჩეხეთი	2013	14,776.7	76,237.5	13899264090	1.74472E+11	3738.70504	16593.86423	3717668	10514272	7.07695E+13
ჩეხეთი	2014	14,186.2	67,528.2	14515269026	1.78419E+11	3902.568799	16951.37912	3719414	10525347	7.29322E+13
ჩეხეთი	2015	13,369.3	56,505.8	14953950557	1.88033E+11	4014.185944	17829.69832	3725276	10546059	7.51793E+13
ჩეხეთი	2016	13,839.6	69,698.8	15388577976	1.92804E+11	4128.385603	18247.01173	3727505	10566332	7.72835E+13
ჩეხეთი	2017	8,934.5	76,969.5	16133785749	2.02769E+11	4327.727585	19139.23988	3728004	10594438	7.98952E+13
ჩეხეთი	2018	9,095.1	88,347.1	16915132067	2.09255E+11	4539.087522	19685.49448	3726549	10629928	8.25131E+13
ჩეხეთი	2019	10,277.5	89,918.9	17757903230	2.15595E+11	4773.423309	20202.15159	3720161	10671870	8.46707E+13
ჩეხეთი	2020	9,419.4	74,480.4	16557390869	2.03095E+11	4447.664251	18984.6373	3722716	10697858	8.1901E+13
ჩეხეთი	2021	9,671.0	99,805.3	18272561495	2.09884E+11	4927.064721	19608.98514	3708610	10703446	8.66529E+13
ბორვატია	2000	-	1,293.3	6387071388	39345635027	1566.560257	8805.500395	4077131	4468302	4.82217E+13
ბორვატია	2001	0.4	590.8	6693999119	40538790726	1667.508007	9428.41072	4014373	4299642	4.91846E+13
ბორვატია	2002	-	2,547.8	7060417706	42858450412	1774.636442	9962.044867	3978515	4302174	5.03301E+13
ბორვატია	2003	-	602.3	7841209756	45226785550	1984.244331	10509.54967	3951736	4303399	5.19159E+13
ბორვატია	2004	-	1,868.3	8295568369	47103397210	2112.261319	10942.57241	3927340	4304600	5.42488E+13
ბორვატია	2005	2.3	4,248.9	9091078042	49134684670	2329.570854	11399.77534	3902469	4310145	5.64421E+13
ბორვატია	2006	3.5	14,799.2	9947436743	51561130579	2563.543091	11959.92321	3880347	4311159	5.89686E+13
ბორვატია	2007	3.2	7,400.4	11198720178	54094231718	2901.104094	12550.23395	3860158	4310217	6.16089E+13
ბორვატია	2008	11.4	7,819.3	11469569250	55119557345	2980.309535	12789.6358	3848449	4309705	6.2882E+13
ბორვატია	2009	168.8	5,381.2	11050871062	51105916787	2897.130877	11870.794	3814419	4305181	6.20482E+13
ბორვატია	2010	48.9	3,480.5	11741493897	50466734850	3100.723427	11748.94483	3786695	4295427	6.48604E+13
ბორვატია	2011	11.4	4,113.2	12610364430	50423715214	3356.997868	11779.52999	3756441	4280622	6.70145E+13
ბორვატია	2012	7.3	2,844.5	13413519588	49276219375	3597.203764	11546.70174	3728874	4267558	6.88287E+13
ბორვატია	2013	399.8	11,364.7	13899264090	49097288862	3738.70504	11536.86016	3717668	4255689	7.07695E+13
ბორვატია	2014	190.5	8,773.1	14515269026	48927438241	3902.568799	11543.87628	3719414	4238389	7.29322E+13
ბორვატია	2015	2,010.5	1,177.9	14953950557	50163192883	4014.185944	11933.37738	3725276	4203604	7.51793E+13
ბორვატია	2016	235.5	1,914.4	15388577976	51935173677	4128.385603	12441.50254	3727505	4174349	7.72835E+13
ბორვატია	2017	32.3	4,424.1	16133785749	53708288422	4327.727585	13021.67166	3728004	4124531	7.98952E+13
ბორვატია	2018	1,184.2	10,785.7	16915132067	55265833941	4539.087522	13519.55883	3726549	4087843	8.25131E+13
ბორვატია	2019	291.8	8,518.8	17757903230	57190160217	4773.423309	14068.04453	3720161	4065253	8.46707E+13
ბორვატია	2020	504.6	5,933.4	16557390869	52557893779	4447.664251	12984.69587	3722716	4047680	8.1901E+13
ბორვატია	2021	545.3	7,485.5	18272561495	58049601064	4927.064721	14888.33061	3708610	3899000	8.66529E+13

აზერბაიჯანი	2000	20,079.6	55,917.6	6387071388	11918018066	1566.560257	1480.756662	4077131	8048600	4.82217E+13
აზერბაიჯანი	2001	9,975.8	73,208.5	6693999119	13097901838	1667.508007	1614.792119	4014373	8111200	4.91846E+13
აზერბაიჯანი	2002	29,171.7	80,106.6	7060417706	14334201826	1774.636442	1754.073609	3978515	8171950	5.03301E+13
აზერბაიჯანი	2003	16,445.1	93,729.9	7841209756	15797480065	1984.244331	1918.543625	3951736	8234100	5.19159E+13
აზერბაიჯანი	2004	25,327.2	156,397.9	8295568369	17259347559	2112.261319	2077.812263	3927340	8306500	5.42488E+13
აზერბაიჯანი	2005	83,430.8	232,829.5	9091078042	22085326604	2329.570854	2631.758981	3902469	8391850	5.64421E+13
აზერბაიჯანი	2006	88,913.5	318,903.6	9947436743	29704764283	2563.543091	3501.041809	3880347	8484550	5.89686E+13
აზერბაიჯანი	2007	137,455.0	382,367.2	11198720178	37130955309	2901.104094	4326.961569	3860158	8581300	6.16089E+13
აზერბაიჯანი	2008	203,930.3	607,396.1	11469569250	41125866645	2980.309535	4692.912185	3848449	8763400	6.2882E+13
აზერბაიჯანი	2009	165,633.8	410,124.4	11050871062	44949076801	2897.130877	5023.79077	3814419	8947243	6.20482E+13
აზერბაიჯანი	2010	256,241.8	484,829.9	11741493897	47218530748	3100.723427	5215.020915	3786695	9054332	6.48604E+13
აზერბაიჯანი	2011	425,907.0	636,253.6	12610364430	47265749344	3356.997868	5152.657454	3756441	9173082	6.70145E+13
აზერბაიჯანი	2012	626,914.0	703,803.7	13413519588	48289166007	3597.203764	5194.73839	3728874	9295784	6.88287E+13
აზერბაიჯანი	2013	709,919.2	655,871.9	13899264090	51094670380	3738.70504	5425.905292	3717668	9416801	7.07695E+13
აზერბაიჯანი	2014	544,448.0	640,323.1	14515269026	52500032771	3902.568799	5505.988233	3719414	9535079	7.29322E+13
აზერბაიჯანი	2015	240,869.6	538,638.4	14953950557	53074370486	4014.185944	5500.310382	3725276	9649341	7.51793E+13
აზერბაიჯანი	2016	152,719.4	492,567.9	15388577976	51429065064	4128.385603	5270.552975	3727505	9757812	7.72835E+13
აზერბაიჯანი	2017	274,224.1	567,110.7	16133785749	51531923163	4327.727585	5229.526141	3728004	9854033	7.98952E+13
აზერბაიჯანი	2018	507,644.5	592,761.8	16915132067	52304902011	4539.087522	5262.183808	3726549	9939771	8.25131E+13
აზერბაიჯანი	2019	508,680.8	558,973.3	17757903230	53612524596	4773.423309	5348.265267	3720161	10024283	8.46707E+13
აზერბაიჯანი	2020	441,298.8	513,208.7	16557390869	51307185984	4447.664251	5083.38164	3722716	10093121	8.1901E+13
აზერბაიჯანი	2021	531,725.1	598,391.0	18272561495	54180407522	4927.064721	5340.490423	3708610	10145212	8.66529E+13
ბელარუსი	2000	649.3	882.7	6387071388	26115771070	1566.560257	2616.912993	4077131	9979610	4.82217E+13
ბელარუსი	2001	1,499.5	1,617.3	6693999119	27349821166	1667.508007	2754.66447	4014373	9928549	4.91846E+13
ბელარუსი	2002	2,441.9	654.1	7060417706	28729692799	1774.636442	2912.123361	3978515	9865548	5.03301E+13
ბელარუსი	2003	1,989.0	1,945.2	7841209756	30753180385	1984.244331	3139.120986	3951736	9796749	5.19159E+13
ბელარუსი	2004	2,722.8	2,858.4	8295568369	34274340535	2112.261319	3522.489851	3927340	9730146	5.42488E+13
ბელარუსი	2005	2,454.5	6,766.2	9091078042	37496129068	2329.570854	3880.01437	3902469	9663915	5.64421E+13
ბელარუსი	2006	3,258.2	25,675.2	9947436743	41245740030	2563.543091	4294.228672	3880347	9604924	5.89686E+13
ბელარუსი	2007	4,738.6	28,872.9	11198720178	44792876368	2901.104094	4684.980291	3860158	9560953	6.16089E+13
ბელარუსი	2008	11,167.8	34,645.6	11469569250	49361749507	2980.309535	5180.712344	3848449	9527985	6.2882E+13
ბელარუსი	2009	14,100.6	27,116.9	11050871062	49460470691	2897.130877	5203.854887	3814419	9504583	6.20482E+13
ბელარუსი	2010	23,775.3	35,866.5	11741493897	53317530167	3100.723427	5621.937175	3786695	9483836	6.48604E+13
ბელარუსი	2011	28,327.1	30,004.0	12610364430	56185324134	3356.997868	5938.22068	3756441	9461643	6.70145E+13
ბელარუსი	2012	33,832.6	34,205.6	13413519588	57133246704	3597.203764	6047.871129	3728874	9446836	6.88287E+13
ბელარუსი	2013	40,506.4	20,352.9	13899264090	57706562175	3738.70504	6110.904667	3717668	9443211	7.07695E+13
ბელარუსი	2014	34,810.5	20,698.1	14515269026	58702799524	3902.568799	6212.912772	3719414	9448515	7.29322E+13
ბელარუსი	2015	20,466.4	20,752.0	14953950557	56454734397	4014.185944	5967.052204	3725276	9461076	7.51793E+13
ბელარუსი	2016	18,251.6	57,956.2	15388577976	55028435772	4128.385603	5811.197944	3727505	9469379	7.72835E+13
ბელარუსი	2017	27,547.3	66,949.6	16133785749	56421856743	4327.727585	5964.892944	3728004	9458989	7.98952E+13
ბელარუსი	2018	28,445.8	58,700.1	16915132067	58198692498	4539.087522	6165.90933	3726549	9438785	8.25131E+13
ბელარუსი	2019	44,058.0	50,481.3	17757903230	59013474193	4773.423309	6264.860965	3720161	9419758	8.46707E+13
ბელარუსი	2020	47,305.0	50,144.7	16557390869	58482352925	4447.664251	6234.824328	3722716	9379952	8.1901E+13
ბელარუსი	2021	59,425.9	52,138.3	18272561495	59948354832	4927.064721	6418.237634	3708610	9340314	8.66529E+13

თურქმენეთი	2000	10,615.2	13,304.2	6387071388	10334005228	1566.560257	2288.244538	4077131	4516128	4.82217E+13
თურქმენეთი	2001	28,878.2	17,638.3	6693999119	10782898471	1667.508007	2362.553227	4014373	4564087	4.91846E+13
თურქმენეთი	2002	36,733.8	14,483.3	7060417706	10810629921	1774.636442	2345.029872	3978515	4610018	5.03301E+13
თურქმენეთი	2003	54,906.1	9,798.0	7841209756	11164010880	1984.244331	2397.896383	3951736	4655752	5.19159E+13
თურქმენეთი	2004	113,441.8	32,674.9	8295568369	1172256910	2112.261319	2492.296398	3927340	4703396	5.42488E+13
თურქმენეთი	2005	75,827.6	95,067.4	9091078042	13250139963	2329.570854	2786.773872	3902469	4754652	5.64421E+13
თურქმენეთი	2006	71,808.9	101,061.5	9947436743	14704118675	2563.543091	3056.916879	3880347	4810114	5.89686E+13
თურქმენეთი	2007	26,338.5	149,901.8	11198720178	16330291194	2901.104094	3353.144774	3860158	4870142	6.16089E+13
თურქმენეთი	2008	6,338.1	135,024.1	11469569250	18730843999	2980.309535	3794.922165	3848449	4935765	6.2882E+13
თურქმენეთი	2009	10,668.6	73,774.2	11050871062	19873425505	2897.130877	3968.373007	3814419	5007953	6.20482E+13
თურქმენეთი	2010	12,634.2	59,200.2	11741493897	21701780649	3100.723427	4265.948601	3786695	5087211	6.48604E+13
თურქმენეთი	2011	5,460.4	55,548.7	12610364430	24891942389	3356.997868	4810.896166	3756441	5174076	6.70145E+13
თურქმენეთი	2012	7,963.6	30,663.3	13413519588	27654947984	3597.203764	5249.704149	3728874	5267906	6.88287E+13
თურქმენეთი	2013	14,132.6	47,894.7	13899264090	30475752707	3738.70504	5679.019269	3717668	5366376	7.07695E+13
თურქმენეთი	2014	14,334.0	69,339.1	14515269026	33614755226	3902.568799	6149.426054	3719414	5466324	7.29322E+13
თურქმენეთი	2015	16,052.4	111,629.6	14953950557	35799714286	4014.185944	6432.685325	3725276	5565283	7.51793E+13
თურქმენეთი	2016	10,457.1	75,885.4	15388577976	38019296559	4128.385603	6714.377521	3727505	5662371	7.72835E+13
თურქმენეთი	2017	21,576.4	119,627.6	16133785749	40490550854	4327.727585	7032.457913	3728004	5757667	7.98952E+13
თურქმენეთი	2018	39,120.3	174,526.7	16915132067	43000964983	4539.087522	7349.459106	3726549	5850902	8.25131E+13
თურქმენეთი	2019	59,283.5	110,877.5	17757903230	45710025777	4773.423309	7692.578707	3720161	5942094	8.46707E+13
თურქმენეთი	2020	13,222.9	73,765.8	16557390869		4447.664251		3722716	6031187	8.1901E+13
თურქმენეთი	2021	11,145.1	205,456.6	18272561495		4927.064721		3708610	6117933	8.66529E+13
მოლდოვა	2000	221.6	174.1	6387071388	3912796579	1566.560257	1338.265042	4077131	2923783	4.82217E+13
მოლდოვა	2001	149.3	231.1	6693999119	4151477186	1667.508007	1423.078015	4014373	2917252	4.91846E+13
მოლდოვა	2002	130.7	335.9	7060417706	4475292392	1774.636442	1537.634854	3978515	2910504	5.03301E+13
მოლდოვა	2003	165.7	1,001.8	7841209756	4770661692	1984.244331	1643.740763	3951736	2902320	5.19159E+13
მოლდოვა	2004	115.1	1,762.6	8295568369	5123690642	2112.261319	1769.751464	3927340	2895147	5.42488E+13
მოლდოვა	2005	236.9	4,019.7	9091078042	5507967447	2329.570854	1907.117644	3902469	2888111	5.64421E+13
მოლდოვა	2006	216.5	3,520.7	9947436743	5772349876	2563.543091	2004.22204	3880347	2880095	5.89686E+13
მოლდოვა	2007	841.4	3,810.2	11198720178	5945520387	2901.104094	2069.13774	3860158	2873429	6.16089E+13
მოლდოვა	2008	610.5	4,299.2	11469569250	6409270985	2980.309535	2234.780836	3848449	2867964	6.2882E+13
მოლდოვა	2009	1,595.7	3,450.4	11050871062	6024714708	2897.130877	2103.347399	3814419	2864346	6.20482E+13
მოლდოვა	2010	7,745.7	4,633.7	11741493897	6452469457	3100.723427	2254.935793	3786695	2861487	6.48604E+13
მოლდოვა	2011	10,126.7	6,169.3	12610364430	6827884855	3356.997868	2387.511738	3756441	2859833	6.70145E+13
მოლდოვა	2012	11,464.0	8,892.1	13413519588	6787618499	3597.203764	2373.743031	3728874	2859458	6.88287E+13
მოლდოვა	2013	14,338.8	12,505.8	13899264090	7401481592	3738.70504	2589.114739	3717668	2858692	7.07695E+13
მოლდოვა	2014	4,653.4	13,681.0	14515269026	7771527984	3902.568799	2720.218409	3719414	2856950	7.29322E+13
მოლდოვა	2015	6,534.3	10,232.6	14953950557	7745241913	4014.185944	2732.46073	3725276	2834530	7.51793E+13
მოლდოვა	2016	2,039.7	10,819.9	15388577976	8086720854	4128.385603	2885.878035	3727505	2802170	7.72835E+13
მოლდოვა	2017	3,244.9	11,132.5	16133785749	8466052245	4327.727585	3072.800995	3728004	2755158	7.98952E+13
მოლდოვა	2018	3,381.6	14,018.6	16915132067	8830217599	4539.087522	3260.531701	3726549	2708214	8.25131E+13
მოლდოვა	2019	9,072.0	11,287.2	17757903230	9155470178	4773.423309	3435.481989	3720161	2664974	8.46707E+13
მოლდოვა	2020	11,437.7	14,387.5	16557390869	8479779802	4447.664251	3235.945805	3722716	2620495	8.1901E+13
მოლდოვა	2021	19,845.3	14,278.4	18272561495	9662250294	4927.064721	3753.892997	3708610	2573928	8.66529E+13

რუსეთი	2000	67,108.9	93,225.4	6387071388	7.80432E+11	1566.560257	5323.662598	4077131	146596869	4.82217E+13
რუსეთი	2001	73,554.6	91,920.5	6693999119	8.20235E+11	1667.508007	5618.950684	4014373	145976482	4.91846E+13
რუსეთი	2002	61,048.5	121,661.7	7060417706	8.58786E+11	1774.636442	5910.166992	3978515	145306497	5.03301E+13
რუსეთი	2003	83,839.8	157,890.7	7841209756	9.21477E+11	1984.244331	6370.44873	3951736	144648618	5.19159E+13
რუსეთი	2004	104,532.8	254,475.9	8295568369	9.87822E+11	2112.261319	6856.672363	3927340	144067316	5.42488E+13
რუსეთი	2005	153,724.5	381,558.0	9091078042	1.05104E+12	2329.570854	7323.379395	3902469	143518814	5.64421E+13
რუსეთი	2006	75,393.3	555,371.8	9947436743	1.13723E+12	2563.543091	7949.890137	3880347	143049637	5.89686E+13
რუსეთი	2007	45,338.5	573,879.3	11198720178	1.23389E+12	2901.104094	8640.398438	3860158	142805114	6.16089E+13
რუსეთი	2008	29,783.4	423,312.0	11469569250	1.29806E+12	2980.309535	9093.692383	3848449	142742366	6.2882E+13
რუსეთი	2009	21,146.2	290,811.4	11050871062	1.19681E+12	2897.130877	8381.861328	3814419	142785349	6.20482E+13
რუსეთი	2010	34,706.5	289,726.8	11741493897	1.25066E+12	3100.723427	8755.113281	3786695	142849468	6.48604E+13
რუსეთი	2011	36,610.4	387,960.5	12610364430	1.30444E+12	3356.997868	9124.467773	3756441	142960908	6.70145E+13
რუსეთი	2012	46,806.0	476,828.5	13413519588	1.35693E+12	3597.203764	9475.682617	3728874	143201721	6.88287E+13
რუსეთი	2013	190,653.4	583,939.6	13899264090	1.38075E+12	3738.70504	9621.509766	3717668	143506995	7.07695E+13
რუსეთი	2014	274,754.0	573,313.5	14515269026	1.39092E+12	3902.568799	9520.94043	3719414	143819667	7.29322E+13
რუსეთი	2015	162,885.6	625,471.4	14953950557	1.36348E+12	4014.185944	9313.013672	3725276	144096870	7.51793E+13
რუსეთი	2016	206,687.5	680,587.1	15388577976	1.36612E+12	4128.385603	9313.967773	3727505	144342397	7.72835E+13
რუსეთი	2017	397,853.6	789,556.7	16133785749	1.39106E+12	4327.727585	9473.179688	3728004	144496739	7.98952E+13
რუსეთი	2018	437,749.3	934,715.8	16915132067	1.43012E+12	4539.087522	9739.900391	3726549	144477859	8.25131E+13
რუსეთი	2019	496,974.5	977,124.4	17757903230	1.46155E+12	4773.423309	9958.460938	3720161	144406261	8.46707E+13
რუსეთი	2020	441,105.0	888,472.8	16557390869	1.42233E+12	4447.664251	9711.417969	3722716	144073139	8.1901E+13
რუსეთი	2021	610,060.1	1,023,181.6	18272561495	1.49089E+12	4927.064721	10219.75098	3708610	143446060	8.66529E+13
სომხეთი	2000	13,580.6	13,595.5	6387071388	3959424831	1566.560257	1289.884252	4077131	3069597	4.82217E+13
სომხეთი	2001	12,508.3	10,191.1	6693999119	4339529614	1667.508007	1422.476654	4014373	3050686	4.91846E+13
სომხეთი	2002	20,142.2	9,354.1	7060417706	4912347523	1774.636442	1619.112189	3978515	3033976	5.03301E+13
სომხეთი	2003	30,761.6	12,267.8	7841209756	5600076177	1984.244331	1855.596827	3951736	3017938	5.19159E+13
სომხეთი	2004	54,407.6	26,006.8	8295568369	6188084175	2112.261319	2062.203233	3927340	3000715	5.42488E+13
სომხეთი	2005	39,699.3	39,360.1	9091078042	7048227876	2329.570854	2364.175935	3902469	2981262	5.64421E+13
სომხეთი	2006	73,602.0	40,337.8	9947436743	7978593955	2563.543091	2697.018983	3880347	2958301	5.89686E+13
სომხეთი	2007	110,844.2	59,557.5	11198720178	9071661327	2901.104094	3093.36934	3860158	2932615	6.16089E+13
სომხეთი	2008	123,422.0	72,078.0	11469569250	9697605959	2980.309535	3335.244164	3848449	2907615	6.2882E+13
სომხეთი	2009	88,941.7	41,332.0	11050871062	8330243518	2897.130877	2884.33947	3814419	2888094	6.20482E+13
სომხეთი	2010	166,750.6	45,825.9	11741493897	8513508876	3100.723427	2958.838999	3786695	2877314	6.48604E+13
სომხეთი	2011	222,772.0	58,382.2	12610364430	8913643793	3356.997868	3098.742304	3756441	2876536	6.70145E+13
სომხეთი	2012	258,404.3	70,763.9	13413519588	955426146	3597.203764	3312.980008	3728874	2884239	6.88287E+13
სომხეთი	2013	315,549.4	182,316.7	13899264090	9870755209	3738.70504	3406.536118	3717668	2897593	7.07695E+13
სომხეთი	2014	288,093.3	210,137.0	14515269026	10226102396	3902.568799	3511.225059	3719414	2912403	7.29322E+13
სომხეთი	2015	180,154.1	175,054.9	14953950557	10553337673	4014.185944	3607.289299	3725276	2925559	7.51793E+13
სომხეთი	2016	152,744.7	216,835.4	15388577976	10574444348	4128.385603	3601.469664	3727505	2936147	7.72835E+13
სომხეთი	2017	213,543.5	281,333.6	16133785749	11367527675	4327.727585	3860.218058	3728004	2944789	7.98952E+13
სომხეთი	2018	286,334.8	335,372.4	16915132067	11958639114	4539.087522	4051.384967	3726549	2951741	8.25131E+13
სომხეთი	2019	432,560.3	267,678.6	17757903230	12867495686	4773.423309	4350.466198	3720161	2957728	8.46707E+13
სომხეთი	2020	187,481.5	422,400.7	16557390869	11915301005	4447.664251	4021.046264	3722716	2963234	8.1901E+13
სომხეთი	2021	256,115.8	418,429.6	18272561495	12594473163	4927.064721	4243.23788	3708610	2968128	8.66529E+13

ტაჯიკეთი	2000	112.8	18.3	6387071388	2699535556	1566.560257	434.265232	4077131	6216329	4.82217E+13
ტაჯიკეთი	2001	323.5	121.5	6693999119	2958173635	1667.508007	468.1758254	4014373	6318510	4.91846E+13
ტაჯიკეთი	2002	521.8	2.1	7060417706	3277656498	1774.636442	509.993698	3978515	6426861	5.03301E+13
ტაჯიკეთი	2003	553.6	26.9	7841209756	3638198683	1984.244331	556.1676794	3951736	6541550	5.19159E+13
ტაჯიკეთი	2004	1,057.8	72.2	8295568369	4012933109	2112.261319	602.3262683	3927340	6662391	5.42488E+13
ტაჯიკეთი	2005	2,670.5	41.7	9091078042	4281799568	2329.570854	630.6671108	3902469	6789318	5.64421E+13
ტაჯიკეთი	2006	2,585.8	90.7	9947436743	4581525675	2563.543091	661.822479	3880347	6922590	5.89686E+13
ტაჯიკეთი	2007	4,263.8	30.5	11198720178	4938884683	2901.104094	699.29457	3860158	7062667	6.16089E+13
ტაჯიკეთი	2008	1,821.9	297.5	11469569250	5329056488	2980.309535	739.1279697	3848449	7209924	6.2882E+13
ტაჯიკეთი	2009	1,331.1	214.7	11050871062	5536889752	2897.130877	751.8093959	3814419	7364752	6.20482E+13
ტაჯიკეთი	2010	2,852.4	48.9	11741493897	5896787535	3100.723427	783.3767151	3786695	7527397	6.48604E+13
ტაჯიკეთი	2011	4,465.9	553.8	12610364430	6333149848	3356.997868	822.753373	3756441	7697507	6.70145E+13
ტაჯიკეთი	2012	4,838.1	33.0	13413519588	6808136053	3597.203764	864.5429979	3728874	7874838	6.88287E+13
ტაჯიკეთი	2013	7,933.2	22.9	13899264090	7311938103	3738.70504	907.2128878	3717668	8059782	7.07695E+13
ტაჯიკეთი	2014	10,769.5	25.5	14515269026	7801838007	3902.568799	945.3532785	3719414	8252828	7.29322E+13
ტაჯიკეთი	2015	4,430.6	11.4	14953950557	8271454301	4014.185944	978.4049812	3725276	8454019	7.51793E+13
ტაჯიკეთი	2016	5,871.6	5.0	15388577976	8842123456	4128.385603	1020.609097	3727505	8663575	7.72835E+13
ტაჯიკეთი	2017	3,390.9	3.0	16133785749	9469904853	4327.727585	1066.398302	3728004	8880270	7.98952E+13
ტაჯიკეთი	2018	6,703.5	-	16915132067	10189549329	4539.087522	1119.626484	3726549	9100847	8.25131E+13
ტაჯიკეთი	2019	9,173.2	103.2	17757903230	10943642460	4773.423309	1174.081692	3720161	9321023	8.46707E+13
ტაჯიკეთი	2020	10,887.4	82.7	16557390869	11425168167	4447.664251	1197.902812	3722716	9537642	8.1901E+13
ტაჯიკეთი	2021	12,476.5	53.2	18272561495	12476305395	4927.064721	1279.670284	3708610	9749625	8.66529E+13
უზბეკეთი	2000	660.3	6,934.0	6387071388	31472652458	1566.560257	1276.760315	4077131	24650400	4.82217E+13
უზბეკეთი	2001	1,144.6	1,496.4	6693999119	32783122799	1667.508007	1313.192271	4014373	24964450	4.91846E+13
უზბეკეთი	2002	2,567.7	376.2	7060417706	34085756313	1774.636442	1348.763795	3978515	25271850	5.03301E+13
უზბეკეთი	2003	1,136.9	1,019.3	7841209756	35528479368	1984.244331	1389.587208	3951736	25567650	5.19159E+13
უზბეკეთი	2004	2,213.8	14,986.6	8295568369	38174996011	2112.261319	1475.969665	3927340	25864350	5.42488E+13
უზბეკეთი	2005	2,142.2	3,326.5	9091078042	40828160981	2329.570854	1560.292008	3902469	26167000	5.64421E+13
უზბეკეთი	2006	2,548.6	6,291.8	9947436743	43870438112	2563.543091	1656.222593	3880347	26488250	5.89686E+13
უზბეკეთი	2007	2,735.6	11,056.4	11198720178	48026287041	2901.104094	1787.490213	3860158	26868000	6.16089E+13
უზბეკეთი	2008	5,859.2	7,335.2	11469569250	52362657829	2980.309535	1917.849372	3848449	27302800	6.2882E+13
უზბეკეთი	2009	5,806.3	3,513.6	11050871062	56578340499	2897.130877	2037.581498	3814419	27767400	6.20482E+13
უზბეკეთი	2010	8,207.6	9,707.2	11741493897	60876692057	3100.723427	2131.357731	3786695	28562400	6.48604E+13
უზბეკეთი	2011	12,760.1	11,710.4	12610364430	65457748297	3356.997868	2231.052724	3756441	29339400	6.70145E+13
უზბეკეთი	2012	16,200.8	12,147.7	13413519588	70106848794	3597.203764	2354.593655	3728874	29774500	6.88287E+13
უზბეკეთი	2013	22,708.4	15,474.1	13899264090	75222230329	3738.70504	2487.244416	3717668	30243200	7.07695E+13
უზბეკეთი	2014	54,826.2	13,446.3	14515269026	80392884913	3902.568799	2613.748262	3719414	30757700	7.29322E+13
უზბეკეთი	2015	97,956.2	7,015.7	14953950557	86196265192	4014.185944	2753.971072	3725276	31298900	7.51793E+13
უზბეკეთი	2016	71,303.2	9,268.3	15388577976	91309557627	4128.385603	2867.051128	3727505	31847900	7.72835E+13
უზბეკეთი	2017	64,155.6	7,030.0	16133785749	95322863451	4327.727585	2943.099222	3728004	32388600	7.98952E+13
უზბეკეთი	2018	80,488.8	9,073.7	16915132067	1.00427E+11	4539.087522	3047.308384	3726549	32956100	8.25131E+13
უზბეკეთი	2019	89,158.2	16,365.9	17757903230	1.06161E+11	4773.423309	3161.415381	3720161	33580350	8.46707E+13
უზბეკეთი	2020	73,223.6	24,002.7	16557390869	1.08164E+11	4447.664251	3159.726047	3722716	34232050	8.1901E+13
უზბეკეთი	2021	85,638.7	28,991.2	18272561495	1.1619E+11	4927.064721	3327.780263	3708610	34915100	8.66529E+13
უკრაინა	2000	10,974.9	35,372.1	6387071388	69836362455	1566.560257	1420.116577	4077131	49176500	4.82217E+13
უკრაინა	2001	11,513.5	50,838.5	6693999119	75981962354	1667.508007	1561.410034	4014373	48662400	4.91846E+13
უკრაინა	2002	12,691.7	58,927.4	7060417706	80039131085	1774.636442	1660.477783	3978515	48202470	5.03301E+13
უკრაინა	2003	30,088.1	80,249.4	7841209756	87656142929	1984.244331	1833.313843	3951736	47812949	5.19159E+13
უკრაინა	2004	15,612.6	142,379.8	8295568369	97995494000	2112.261319	2065.16626	3927340	47451626	5.42488E+13
უკრაინა	2005	36,940.7	219,370.4	9091078042	1.01005E+11	2329.570854	2144.247803	3902469	47105171	5.64421E+13
უკრაინა	2006	56,837.5	320,093.0	9947436743	1.08653E+11	2563.543091	2322.244629	3880347	46787786	5.89686E+13
უკრაინა	2007	94,169.3	574,906.0	11198720178	1.17579E+11	2901.104094	2528.081055	3860158	46509355	6.16089E+13
უკრაინა	2008	134,173.8	657,719.8	11469569250	1.20217E+11	2980.309535	2598.833008	3848449	46258189	6.2882E+13
უკრაინა	2009	83,955.0	411,800.7	11050871062	1.02021E+11	2897.130877	2215.271973	3814419	46053331	6.20482E+13
უკრაინა	2010	110,338.4	551,336.5	11741493897	1.06195E+11	3100.723427	2315.099854	3786695	45870741	6.48604E+13
უკრაინა	2011	141,199.9	691,861.5	12610364430	1.11978E+11	3356.997868	2449.957764	3756441	45706086	6.70145E+13
უკრაინა	2012	167,020.3	587,879.2	13413519588	1.12149E+11	3597.203764	2459.756836	3728874	45593342	6.88287E+13
უკრაინა	2013	192,808.7	601,495.7	13899264090	1.12199E+11	3738.70504	2466.484131	3717668	45489648	7.07695E+13
უკრაინა	2014	140,003.7	548,608.6	14515269026	1.00891E+11	3902.568799	2346.237061	3719414	45272155	7.29322E+13
უკრაინა	2015	59,874.9	455,571.5	14953950557	91030959455	4014.185944	2124.662354	3725276	45154036	7.51793E+13
უკრაინა	2016	73,939.4	417,832.1	15388577976	93253008739	4128.385603	2185.317139	3727505	45004673	7.72835E+13
უკრაინა	2017	127,361.9	447,204.5	16133785749	95453753897	4327.727585	2246.738525	3728004	44831135	7.98952E+13
უკრაინა	2018	179,520.2	514,879.9	16915132067	98783526700	4539.087522	2336.976318	3726549	44622518	8.25131E+13
უკრაინა	2019	250,923.6	415,619.5	17757903230	1.01944E+11	4773.423309	2425.634521	3720161	44386203	8.46707E+13
უკრაინა	2020	217,533.4	390,508.7	16557390869	98118346734	4447.664251	2350.399902	3722716	44132049	8.1901E+13
უკრაინა	2021	307,435.7	451,826.8	18272561495	1.01454E+11	4927.064721	2451.900879	3708610	43814581	8.66529E+13

ყაზახეთი	2000	4,030.9	9,735.0	6387071388	66179336524	1566.560257	4446.452533	4077131	14883626	4.82217E+13
ყაზახეთი	2001	4,302.5	5,262.5	6693999119	75113546953	1667.508007	5055.313866	4014373	14858335	4.91846E+13
ყაზახეთი	2002	2,970.2	5,282.9	7060417706	82474674554	1774.636442	5550.505632	3978515	14858948	5.03301E+13
ყაზახეთი	2003	4,330.0	9,755.9	7841209756	90144819288	1984.244331	6046.328017	3951736	14909019	5.19159E+13
ყაზახეთი	2004	7,568.2	21,422.9	8295568369	98798721941	2112.261319	6580.885049	3927340	15012984	5.42488E+13
ყაზახეთი	2005	9,800.8	11,551.4	9091078042	1.08382E+11	2329.570854	7155.343663	3902469	15147029	5.64421E+13
ყაზახეთი	2006	15,426.2	25,384.1	9947436743	1.19979E+11	2563.543091	7837.629145	3880347	15308085	5.89686E+13
ყაზახეთი	2007	34,291.5	63,819.1	11198720178	1.30657E+11	2901.104094	8438.104645	3860158	15484192	6.16089E+13
ყაზახეთი	2008	22,040.3	54,754.9	11469569250	1.34969E+11	2980.309535	8554.823573	3848449	15776938	6.2882E+13
ყაზახეთი	2009	20,455.3	23,258.9	11050871062	1.36589E+11	2897.130877	8487.54483	3814419	16092822	6.20482E+13
ყაზახეთი	2010	50,056.6	93,805.3	11741493897	1.4656E+11	3100.723427	8979.332284	3786695	16321872	6.48604E+13
ყაზახეთი	2011	156,866.9	69,642.3	12610364430	1.57405E+11	3356.997868	9506.734053	3756441	16557202	6.70145E+13
ყაზახეთი	2012	62,235.6	132,411.8	13413519588	1.6496E+11	3597.203764	9823.693897	3728874	16792090	6.88287E+13
ყაზახეთი	2013	103,598.0	55,638.5	13899264090	1.74858E+11	3738.70504	10264.29807	3717668	17035551	7.07695E+13
ყაზახეთი	2014	88,589.5	35,196.7	14515269026	1.82202E+11	3902.568799	10539.04468	3719414	17288285	7.29322E+13
ყაზახეთი	2015	44,963.0	22,161.5	14953950557	1.84388E+11	4014.185944	10510.77189	3725276	17542806	7.51793E+13
ყაზახეთი	2016	39,823.5	22,337.1	15388577976	1.86417E+11	4128.385603	10476.34757	3727505	17794055	7.72835E+13
ყაზახეთი	2017	51,786.3	29,903.2	16133785749	1.9406E+11	4327.727585	10758.52088	3728004	18037776	7.98952E+13
ყაზახეთი	2018	90,688.5	58,906.3	16915132067	2.02016E+11	4539.087522	11053.36206	3726549	18276452	8.25131E+13
ყაზახეთი	2019	66,993.8	29,457.6	17757903230	2.11107E+11	4773.423309	11402.76011	3720161	18513673	8.46707E+13
ყაზახეთი	2020	47,620.9	34,562.9	16557390869	2.05829E+11	4447.664251	10974.24628	3722716	18755666	8.1901E+13
ყაზახეთი	2021	96,181.6	20,153.8	18272561495	2.14062E+11	4927.064721	11264.91256	3708610	19002586	8.66529E+13
ყირგიზეთი	2000	43.1	274.9	6387071388	3518703669	1566.560257	718.3373488	4077131	4898400	4.82217E+13
ყირგიზეთი	2001	0.1	230.3	6693999119	3705955758	1667.508007	749.4197807	4014373	4945100	4.91846E+13
ყირგიზეთი	2002	77.8	187.4	7060417706	3705313715	1774.636442	742.4436884	3978515	4990700	5.03301E+13
ყირგიზეთი	2003	521.6	293.0	7841209756	3965808134	1984.244331	786.35182	3951736	5043300	5.19159E+13
ყირგიზეთი	2004	639.1	677.0	8295568369	4244478032	2112.261319	831.4843246	3927340	5104700	5.42488E+13
ყირგიზეთი	2005	247.7	481.5	9091078042	4237028319	2329.570854	820.7159801	3902469	5162600	5.64421E+13
ყირგიზეთი	2006	487.1	1,858.6	9947436743	4368499017	2563.543091	837.1337991	3880347	5218400	5.89686E+13
ყირგიზეთი	2007	879.3	1,167.8	11198720178	4741694418	2901.104094	900.0255139	3860158	5268400	6.16089E+13
ყირგიზეთი	2008	1,737.6	1,166.2	11469569250	5140073377	2980.309535	966.4153604	3848449	5318700	6.2882E+13
ყირგიზეთი	2009	2,528.0	1,065.0	11050871062	5288431036	2897.130877	982.3771732	3814419	5383300	6.20482E+13
ყირგიზეთი	2010	3,309.2	1,361.6	11741493897	5263492562	3100.723427	966.15073	3786695	5447900	6.48604E+13
ყირგიზეთი	2011	7,605.2	1,413.3	12610364430	5577000617	3356.997868	1011.315529	3756441	5514600	6.70145E+13
ყირგიზეთი	2012	8,896.6	2,477.6	13413519588	5572084480	3597.203764	993.7374233	3728874	5607200	6.88287E+13
ყირგიზეთი	2013	8,947.5	2,073.7	13899264090	6180303659	3738.70504	1080.54823	3717668	5719600	7.07695E+13
ყირგიზეთი	2014	10,016.7	2,720.9	14515269026	6429001466	3902.568799	1101.705332	3719414	5835500	7.29322E+13
ყირგიზეთი	2015	6,666.9	1,716.1	14953950557	6678178340	4014.185944	1121.082835	3725276	5956900	7.51793E+13
ყირგიზეთი	2016	7,355.4	2,200.2	15388577976	6967734531	4128.385603	1146.103221	3727505	6079500	7.72835E+13
ყირგიზეთი	2017	9,493.2	2,036.6	16133785749	7298000774	4327.727585	1177.438736	3728004	6198200	7.98952E+13
ყირგიზეთი	2018	29,074.7	2,408.4	16915132067	7572253084	4539.087522	1197.610724	3726549	6322800	8.25131E+13
ყირგიზეთი	2019	76,330.8	3,114.3	17757903230	7920624103	4773.423309	1226.824464	3720161	6456200	8.46707E+13
ყირგიზეთი	2020	18,212.5	2,249.3	16557390869	7255421236	4447.664251	1102.664362	3722716	6579900	8.1901E+13
ყირგიზეთი	2021	30,720.1	2,410.4	18272561495	7517386397	4927.064721	1122.970093	3708610	6694200	8.66529E+13

აშშ	2000	7,138.3	69,567.3	6387071388	1.37543E+13	1566.560257	48746.04096	4077131	282162411	4.82217E+13
აშშ	2001	8,752.5	64,073.1	6693999119	1.38856E+13	1667.508007	48726.58167	4014373	284968955	4.91846E+13
აშშ	2002	13,453.4	68,788.4	7060417706	1.41211E+13	1774.636442	49095.3318	3978515	287625193	5.03301E+13
აშშ	2003	15,357.8	90,728.4	7841209756	1.45159E+13	1984.244331	50036.23423	3951736	290107933	5.19159E+13
აშშ	2004	21,230.0	110,877.5	8295568369	1.50751E+13	2112.261319	51485.20741	3927340	292805298	5.42488E+13
აშშ	2005	26,748.1	146,854.5	9091078042	1.56002E+13	2329.570854	52789.73142	3902469	295516599	5.64421E+13
აშშ	2006	58,509.9	129,608.6	9947436743	1.60344E+13	2563.543091	53738.09173	3880347	298379912	5.89686E+13
აშშ	2007	149,036.0	203,891.4	11198720178	1.63567E+13	2901.104094	54299.61724	3860158	301231207	6.16089E+13
აშშ	2008	102,197.6	358,084.2	11469569250	1.63767E+13	2980.309535	53854.16061	3848449	304093966	6.2882E+13
აშშ	2009	36,933.9	231,622.3	11050871062	1.59509E+13	2897.130877	51996.1835	3814419	306771529	6.20482E+13
აშშ	2010	187,225.9	180,959.0	11741493897	1.6383E+13	3100.723427	52963.46417	3786695	309327143	6.48604E+13
აშშ	2011	143,466.2	245,871.8	12610364430	1.6637E+13	3356.997868	53394.86184	3756441	311583481	6.70145E+13
აშშ	2012	226,194.8	213,468.6	13413519588	1.70164E+13	3597.203764	54213.45955	3728874	313877662	6.88287E+13
აშშ	2013	137,551.8	254,266.6	13899264090	1.73298E+13	3738.70504	54830.78407	3717668	316059947	7.07695E+13
აშშ	2014	207,365.8	287,172.6	14515269026	1.77263E+13	3902.568799	55675.38685	3719414	318386329	7.29322E+13
აშშ	2015	104,228.3	254,089.2	14953950557	1.8206E+13	4014.185944	56762.72945	3725276	320738994	7.51793E+13
აშშ	2016	68,276.9	230,718.2	15388577976	1.85096E+13	4128.385603	57292.53878	3727505	323071755	7.72835E+13
აშშ	2017	121,796.7	331,509.6	16133785749	1.89271E+13	4327.727585	58215.41163	3728004	325122128	7.98952E+13
აშშ	2018	159,900.0	500,984.3	16915132067	1.94796E+13	4539.087522	59600.0531	3726549	326838199	8.25131E+13
აშშ	2019	132,251.4	678,836.2	17757903230	1.99254E+13	4773.423309	60687.23226	3720161	328329953	8.46707E+13
აშშ	2020	80,040.3	556,399.8	16557390869	1.92471E+13	4447.664251	58060.31395	3722716	331501080	8.1901E+13
აშშ	2021	194,670.7	648,197.2	18272561495	2.03386E+13	4927.064721	61280.3896	3708610	331893745	8.66529E+13
გაერთიანებული სამეფო	2000	10,241.9	23,486.0	6387071388	2.31031E+12	1566.560257	39229.26846	4077131	58892514	4.82217E+13
გაერთიანებული სამეფო	2001	22,871.2	25,982.6	6693999119	2.3582E+12	1667.508007	39888.49926	4014373	59119673	4.91846E+13
გაერთიანებული სამეფო	2002	32,766.6	27,141.4	7060417706	2.40826E+12	1774.636442	40563.33732	3978515	59370479	5.03301E+13
გაერთიანებული სამეფო	2003	27,924.8	123,855.4	7841209756	2.48123E+12	1984.244331	41598.21174	3951736	59647577	5.19159E+13
გაერთიანებული სამეფო	2004	31,674.6	158,618.7	8295568369	2.53968E+12	2112.261319	42336.55418	3927340	59987905	5.42488E+13
გაერთიანებული სამეფო	2005	31,930.5	62,543.4	9091078042	2.60554E+12	2329.570854	43137.25515	3902469	60401206	5.64421E+13
გაერთიანებული სამეფო	2006	19,460.3	63,001.9	9947436743	2.67287E+12	2563.543091	43927.88602	3880347	60846820	5.89686E+13
გაერთიანებული სამეფო	2007	23,172.5	71,754.4	11198720178	2.73353E+12	2901.104094	44576.36766	3860158	61322463	6.16089E+13
გაერთიანებული სამეფო	2008	43,576.6	91,245.2	11469569250	2.72698E+12	2980.309535	44120.92954	3848449	61806995	6.2882E+13
გაერთიანებული სამეფო	2009	8,186.2	58,960.7	11050871062	2.61116E+12	2897.130877	41928.60985	3814419	62276270	6.20482E+13
გაერთიანებული სამეფო	2010	17,867.1	66,333.3	11741493897	2.66681E+12	3100.723427	42487.92541	3786695	62766365	6.48604E+13
გაერთიანებული სამეფო	2011	13,842.6	88,695.7	12610364430	2.70568E+12	3356.997868	42771.64112	3756441	63258810	6.70145E+13
გაერთიანებული სამეფო	2012	20,853.9	115,301.6	13413519588	2.74545E+12	3597.203764	43099.59735	3728874	63700215	6.88287E+13
გაერთიანებული სამეფო	2013	29,682.4	90,820.4	13899264090	2.79734E+12	3738.70504	43621.05923	3717668	64128273	7.07695E+13
გაერთიანებული სამეფო	2014	24,743.1	94,853.1	14515269026	2.88102E+12	3902.568799	44596.18975	3719414	64602298	7.29322E+13
გაერთიანებული სამეფო	2015	21,449.7	91,371.4	14953950557	2.95657E+12	4014.185944	45404.56777	3725276	65116219	7.51793E+13
გაერთიანებული სამეფო	2016	15,200.8	143,857.1	15388577976	3.02349E+12	4128.385603	46081.71529	3727505	65611593	7.72835E+13
გაერთიანებული სამეფო	2017	13,206.3	98,750.2	16133785749	3.08803E+12	4327.727585	46746.64189	3728004	66058859	7.98952E+13
გაერთიანებული სამეფო	2018	16,364.7	102,059.2	16915132067	3.13901E+12	4539.087522	47231.33689	3726549	66460344	8.25131E+13
გაერთიანებული სამეფო	2019	29,197.4	103,934.8	17757903230	3.19149E+12	4773.423309	47750.87966	3720161	66836327	8.46707E+13
გაერთიანებული სამეფო	2020	19,752.2	76,401.9	16557390869	2.89563E+12	4447.664251	43166.1552	3722716	67081000	8.1901E+13
გაერთიანებული სამეფო	2021	24,034.9	81,643.9	18272561495	3.1111E+12	4927.064721	46209.10517	3708610	67326569	8.66529E+13

თურქეთი	2000	74,429.8	111,458.7	6387071388	4.13827E+11	1566.560257	6543.731447	4077131	63240196	4.82217E+13
თურქეთი	2001	69,825.5	107,075.0	6693999119	3.90032E+11	1667.508007	6075.995627	4014373	64192243	4.91846E+13
თურქეთი	2002	53,739.3	89,554.3	7060417706	4.1518E+11	1774.636442	6373.131907	3978515	65145357	5.03301E+13
თურქეთი	2003	82,549.4	112,021.9	7841209756	4.39108E+11	1984.244331	6644.145903	3951736	66089402	5.19159E+13
თურქეთი	2004	118,607.1	202,088.8	8295568369	4.82122E+11	2112.261319	7194.682026	3927340	67010930	5.42488E+13
თურქეთი	2005	121,856.8	283,008.8	9091078042	5.25476E+11	2329.570854	7738.578215	3902469	67903461	5.64421E+13
თურქეთი	2006	123,302.1	522,560.1	9947436743	5.61986E+11	2563.543091	8173.536251	3880347	68756809	5.89686E+13
თურქეთი	2007	171,763.9	727,906.0	11198720178	5.9033E+11	2901.104094	8483.966136	3860158	69581854	6.16089E+13
თურქეთი	2008	262,910.2	940,479.8	11469569250	5.95141E+11	2980.309535	8451.479111	3848449	70418612	6.2882E+13
თურქეთი	2009	225,769.1	786,908.7	11050871062	5.66437E+11	2897.130877	7942.031331	3814419	71321406	6.20482E+13
თურქეთი	2010	216,799.3	885,903.6	11741493897	6.14171E+11	3100.723427	8491.588652	3786695	72326992	6.48604E+13
თურქეთი	2011	226,387.7	1,278,677.3	12610364430	6.82959E+11	3356.997868	9299.137303	3756441	73443254	6.70145E+13
თურქეთი	2012	140,141.6	1,470,240.6	13413519588	7.15662E+11	3597.203764	9586.769088	3728874	74651046	6.88287E+13
თურქეთი	2013	184,027.9	1,410,197.5	13899264090	7.76392E+11	3738.70504	10225.71609	3717668	75925454	7.07695E+13
თურქეთი	2014	239,301.6	1,728,815.7	14515269026	8.14744E+11	3902.568799	10549.67606	3719414	77229262	7.29322E+13
თურქეთი	2015	186,802.2	1,327,474.9	14953950557	8.64317E+11	4014.185944	11006.27952	3725276	78529413	7.51793E+13
თურქეთი	2016	173,450.7	1,353,933.6	15388577976	8.93039E+11	4128.385603	11187.05364	3727505	79827868	7.72835E+13
თურქეთი	2017	216,662.7	1,373,865.4	16133785749	9.60034E+11	4327.727585	11835.26111	3728004	81116451	7.98952E+13
თურქეთი	2018	241,376.0	1,474,320.5	16915132067	9.88642E+11	4539.087522	12006.81588	3726549	82340090	8.25131E+13
თურქეთი	2019	202,340.9	1,617,153.8	17757903230	9.97437E+11	4773.423309	11955.43346	3720161	83429607	8.46707E+13
თურქეთი	2020	190,571.0	1,407,710.8	16557390869	1.01533E+12	4447.664251	12038.62811	3722716	84339067	8.1901E+13
თურქეთი	2021	322,761.3	1,828,975.9	18272561495	1.12687E+12	4927.064721	13250.65891	3708610	85042736	8.66529E+13
ირანი	2000	6,801.5	5,879.8	6387071388	2.57439E+11	1566.560257	3922.980058	4077131	65623397	4.82217E+13
ირანი	2001	4,311.4	6,315.3	6693999119	2.63598E+11	1667.508007	3966.910406	4014373	66449111	4.91846E+13
ირანი	2002	3,316.4	8,096.8	7060417706	2.84893E+11	1774.636442	4234.140124	3978515	67284801	5.03301E+13
ირანი	2003	3,426.3	6,995.7	7841209756	3.09506E+11	1984.244331	4543.345076	3951736	68122947	5.19159E+13
ირანი	2004	4,500.7	15,157.9	8295568369	3.22928E+11	2112.261319	4683.42726	3927340	68951279	5.42488E+13
ირანი	2005	4,681.2	25,999.8	9091078042	3.33229E+11	2329.570854	4776.632434	3902469	69762345	5.64421E+13
ირანი	2006	2,699.4	40,301.3	9947436743	3.4989E+11	2563.543091	4959.12496	3880347	70554756	5.89686E+13
ირანი	2007	6,050.0	51,732.9	11198720178	3.78426E+11	2901.104094	5304.804731	3860158	71336476	6.16089E+13
ირანი	2008	10,058.5	52,080.6	11469569250	3.79375E+11	2980.309535	5260.290956	3848449	72120608	6.2882E+13
ირანი	2009	6,425.8	29,192.8	11050871062	3.83197E+11	2897.130877	5254.68676	3814419	72924833	6.20482E+13
ირანი	2010	14,958.1	55,079.5	11741493897	4.05415E+11	3100.723427	5496.215348	3786695	73762519	6.48604E+13
ირანი	2011	16,209.1	64,871.3	12610364430	4.16141E+11	3356.997868	5575.682276	3756441	74634959	6.70145E+13
ირანი	2012	18,519.8	100,451.4	13413519588	4.00547E+11	3597.203764	5302.461469	3728874	75539881	6.88287E+13
ირანი	2013	46,946.2	129,857.0	13899264090	3.94451E+11	3738.70504	5157.439037	3717668	76481963	7.07695E+13
ირანი	2014	28,198.5	122,687.6	14515269026	4.14114E+11	3902.568799	5345.761943	3719414	77465769	7.29322E+13
ირანი	2015	35,776.6	92,275.7	14953950557	4.08213E+11	4014.185944	5200.680787	3725276	78492208	7.51793E+13
ირანი	2016	46,949.7	84,530.3	15388577976	4.44197E+11	4128.385603	5582.8929	3727505	79563991	7.72835E+13
ირანი	2017	76,682.6	105,138.6	16133785749	4.5645E+11	4327.727585	5657.970081	3728004	80673888	7.98952E+13
ირანი	2018	74,277.4	176,631.5	16915132067	4.46163E+11	4539.087522	5454.297818	3726549	81800204	8.25131E+13
ირანი	2019	71,122.5	187,115.1	17757903230	4.40183E+11	4773.423309	5308.919851	3720161	82913893	8.46707E+13
ირანი	2020	29,082.7	45,233.8	16557390869	4.47938E+11	4447.664251	5333.046779	3722716	83992953	8.1901E+13
ირანი	2021	25,647.9	145,756.9	18272561495		4927.064721		3708610	85028760	8.66529E+13

კანადა	2000	0.2	3,653.0	6387071388	1.04705E+12	1566.560257	34121.60919	4077131	30685730	4.82217E+13
კანადა	2001	35.4	1,580.1	6693999119	1.06176E+12	1667.508007	34227.34175	4014373	31020902	4.91846E+13
კანადა	2002	73.2	458.5	7060417706	1.0981E+12	1774.636442	35015.79497	3978515	31360079	5.03301E+13
კანადა	2003	202.2	1,415.7	7841209756	1.13995E+12	1984.244331	36024.09924	3951736	31644028	5.19159E+13
კანადა	2004	3,690.1	4,336.0	8295568369	1.18457E+12	2112.261319	37086.4493	3927340	31940655	5.42488E+13
კანადა	2005	35,640.4	7,105.8	9091078042	1.24374E+12	2329.570854	38573.19977	3902469	32243753	5.64421E+13
კანადა	2006	48,872.4	14,294.8	9947436743	1.29556E+12	2563.543091	39776.17947	3880347	32571174	5.89686E+13
კანადა	2007	70,603.5	12,261.9	11198720178	1.38454E+12	2901.104094	42097.43512	3860158	32889025	6.16089E+13
კანადა	2008	131,805.5	17,936.0	11469569250	1.39849E+12	2980.309535	42063.63305	3848449	33247118	6.2882E+13
კანადა	2009	117,224.1	14,148.5	11050871062	1.35754E+12	2897.130877	40368.29204	3814419	33628895	6.20482E+13
კანადა	2010	118,736.0	18,320.0	11741493897	1.39948E+12	3100.723427	41155.32364	3786695	34004889	6.48604E+13
კანადა	2011	114,793.7	14,969.2	12610364430	1.44352E+12	3356.997868	42036.99784	3756441	34339328	6.70145E+13
კანადა	2012	108,215.7	18,597.9	13413519588	1.46896E+12	3597.203764	42315.80739	3728874	34714222	6.88287E+13
კანადა	2013	81,359.0	19,893.9	13899264090	1.50317E+12	3738.70504	42846.2842	3717668	35082954	7.07695E+13
კანადა	2014	48,754.0	12,026.2	14515269026	1.54632E+12	3902.568799	43635.09548	3719414	35437435	7.29322E+13
კანადა	2015	70,170.3	11,588.8	14953950557	1.55651E+12	4014.185944	43596.13554	3725276	35702908	7.51793E+13
კანადა	2016	41,259.9	44,448.4	15388577976	1.5721E+12	4128.385603	43536.9134	3727505	36109487	7.72835E+13
კანადა	2017	2,368.0	30,655.6	16133785749	1.61989E+12	4327.727585	44325.48834	3728004	36545236	7.98952E+13
კანადა	2018	9,224.1	18,445.0	16915132067	1.66487E+12	4539.087522	44917.48373	3726549	37065084	8.25131E+13
კანადა	2019	2,552.2	17,364.9	17757903230	1.69616E+12	4773.423309	45109.24449	3720161	37601230	8.46707E+13
კანადა	2020	6,700.0	20,261.8	16557390869	1.6074E+12	4447.664251	42258.69102	3722716	38037204	8.1901E+13
კანადა	2021	15,623.7	22,969.3	18272561495	1.68075E+12	4927.064721	43945.55699	3708610	38246108	8.66529E+13
ჩინეთი	2000	907.6	2,910.3	6387071388	2.77011E+12	1566.560257	2193.892991	4077131	1262645000	4.82217E+13
ჩინეთი	2001	1,045.1	3,871.7	6693999119	3.00102E+12	1667.508007	2359.568217	4014373	1271850000	4.91846E+13
ჩინეთი	2002	1,176.4	8,717.4	7060417706	3.27512E+12	1774.636442	2557.887094	3978515	1280400000	5.03301E+13
ჩინეთი	2003	1,171.9	23,168.1	7841209756	3.60388E+12	1984.244331	2797.171718	3951736	1288400000	5.19159E+13
ჩინეთი	2004	3,306.6	28,903.7	8295568369	3.96836E+12	2112.261319	3061.827764	3927340	1296075000	5.42488E+13
ჩინეთი	2005	5,599.1	46,712.8	9091078042	4.42054E+12	2329.570854	3390.71017	3902469	1303720000	5.64421E+13
ჩინეთი	2006	10,351.0	103,331.8	9947436743	4.98287E+12	2563.543091	3800.759082	3880347	1311020000	5.89686E+13
ჩინეთი	2007	8,272.5	206,709.4	11198720178	5.69198E+12	2901.104094	4319.023769	3860158	1317885000	6.16089E+13
ჩინეთი	2008	8,992.7	298,331.1	11469569250	6.24129E+12	2980.309535	4711.635127	3848449	1324655000	6.2882E+13
ჩინეთი	2009	5,965.5	174,571.3	11050871062	6.82789E+12	2897.130877	5128.895068	3814419	1331260000	6.20482E+13
ჩინეთი	2010	27,050.4	335,160.0	11741493897	7.5541E+12	3100.723427	5647.058752	3786695	1337705000	6.48604E+13
ჩინეთი	2011	28,970.0	527,701.1	12610364430	8.27558E+12	3356.997868	6152.686005	3756441	1345035000	6.70145E+13
ჩინეთი	2012	25,674.7	614,416.7	13413519588	8.92635E+12	3597.203764	6591.650851	3728874	1354190000	6.88287E+13
ჩინეთი	2013	33,956.0	612,239.6	13899264090	9.61958E+12	3738.70504	7056.410627	3717668	1363240000	7.07695E+13
ჩინეთი	2014	90,393.3	733,467.5	14515269026	1.03339E+13	3902.568799	7532.771996	3719414	1371860000	7.29322E+13
ჩინეთი	2015	125,803.2	587,298.9	14953950557	1.10616E+13	4014.185944	8016.431435	3725276	1379860000	7.51793E+13
ჩინეთი	2016	174,329.7	547,527.2	15388577976	1.18191E+13	4128.385603	8516.513699	3727505	1387790000	7.72835E+13
ჩინეთი	2017	201,701.7	732,646.6	16133785749	1.26402E+13	4327.727585	9053.212733	3728004	1396215000	7.98952E+13
ჩინეთი	2018	199,107.8	834,139.4	16915132067	1.34934E+13	4539.087522	9619.192484	3726549	1402760000	8.25131E+13
ჩინეთი	2019	207,511.8	858,663.0	17757903230	1.42963E+13	4773.423309	10155.49294	3720161	1407745000	8.46707E+13
ჩინეთი	2020	477,256.4	709,081.7	16557390869	1.46165E+13	4447.664251	10358.25945	3722716	1411100000	8.1901E+13
ჩინეთი	2021	615,684.4	865,021.2	18272561495	1.58019E+13	4927.064721	11188.30254	3708610	1412360000	8.66529E+13

ქვეყნები	წლები	სავაჭრო ლიაზა	საერთო საზღვარი	თავისუფალი სავაჭრო შეთანხმება	ორმხრივი სავაჭრო შეთანხმება	მრავალმხრივი სავაჭრო შეთანხმება	რელიგია	ინფლაცია_ს აქართველო	ინფლაცია_პ არტნიორი ქვეყანა	სავაჭრო ღირებულება/ მანძილი
აგსტრია	2000	85.36049562	0	1	1	0	1	4.063962014	2.344862854	2326.07
აგსტრია	2001	87.53666476	0	1	1	0	1	4.646044421	2.650000773	2326.07
აგსტრია	2002	86.948168	0	1	1	0	1	5.5878373	1.810357878	2326.07
აგსტრია	2003	86.38738242	0	1	1	0	1	0.837734532	1.355553709	2326.07
აგსტრია	2004	90.79234569	0	1	1	0	1	5.656326362	2.06120618	2326.07
აგსტრია	2005	94.03380568	0	1	1	0	1	8.247090431	2.299137856	2326.07
აგსტრია	2006	98.08831121	0	1	1	0	1	9.160965084	1.441548511	2326.07
აგსტრია	2007	100.7332541	0	1	1	0	1	9.244897456	2.168555288	2326.07
აგსტრია	2008	102.0736827	0	1	1	0	1	9.999487616	3.215950332	2326.07
აგსტრია	2009	87.06223097	0	1	1	0	1	1.727514611	0.506308828	2326.07
აგსტრია	2010	99.01979624	0	1	1	0	1	7.110178975	1.81353439	2326.07
აგსტრია	2011	105.1027886	0	1	1	0	1	8.542933333	3.286579149	2326.07
აგსტრია	2012	105.1521774	0	1	1	0	1	-0.943658853	2.485675622	2326.07
აგსტრია	2013	104.0664141	0	1	1	0	1	-0.512058411	2.000156169	2326.07
აგსტრია	2014	103.5035353	0	1	1	0	1	3.068812104	1.60581183	2326.07
აგსტრია	2015	102.4273154	0	1	1	0	1	4.003578207	0.896563335	2326.07
აგსტრია	2016	100.9820783	0	1	1	0	1	2.134927139	0.891591753	2326.07
აგსტრია	2017	104.9388449	0	1	1	0	1	6.035317253	2.081269114	2326.07
აგსტრია	2018	107.8816768	0	1	1	0	1	2.615244714	1.998379814	2326.07
აგსტრია	2019	107.4782273	0	1	1	0	1	4.852898217	1.530895642	2326.07
აგსტრია	2020	99.99894285	0	1	1	0	1	5.20246489	1.381910634	2326.07
აგსტრია	2021	110.9931856	0	1	1	0	1	9.566914338	2.766666667	2326.07
ბელგია	2000	142.2301351	0	1	1	0	1	4.063962014	2.544517762	3077.43
ბელგია	2001	139.5768398	0	1	1	0	1	4.646044421	2.469258231	3077.43
ბელგია	2002	136.0851495	0	1	1	0	1	5.5878373	1.645214362	3077.43
ბელგია	2003	132.7155528	0	1	1	0	1	0.837734532	1.588964	3077.43
ბელგია	2004	136.9184053	0	1	1	0	1	5.656326362	2.097283112	3077.43
ბელგია	2005	144.5290507	0	1	1	0	1	8.247090431	2.781432637	3077.43
ბელგია	2006	149.5675093	0	1	1	0	1	9.160965084	1.791207701	3077.43
ბელგია	2007	152.4684469	0	1	1	0	1	9.244897456	1.8230563	3077.43
ბელგია	2008	161.0884478	0	1	1	0	1	9.999487616	4.489444205	3077.43
ბელგია	2009	135.4060405	0	1	1	0	1	1.727514611	-0.053145674	3077.43
ბელგია	2010	149.9976731	0	1	1	0	1	7.110178975	2.189299204	3077.43
ბელგია	2011	161.4937237	0	1	1	0	1	8.542933333	3.532082107	3077.43
ბელგია	2012	160.7460302	0	1	1	0	1	-0.943658853	2.839663434	3077.43
ბელგია	2013	157.850845	0	1	1	0	1	-0.512058411	1.11309594	3077.43
ბელგია	2014	158.7832159	0	1	1	0	1	3.068812104	0.340002833	3077.43
ბელგია	2015	154.1925465	0	1	1	0	1	4.003578207	0.561429153	3077.43
ბელგია	2016	157.665026	0	1	1	0	1	2.134927139	1.973852647	3077.43
ბელგია	2017	165.3258363	0	1	1	0	1	6.035317253	2.12597086	3077.43
ბელგია	2018	166.2906547	0	1	1	0	1	2.615244714	2.053164999	3077.43
ბელგია	2019	163.6930831	0	1	1	0	1	4.852898217	1.43681957	3077.43
ბელგია	2020	158.6774505	0	1	1	0	1	5.20246489	0.740791812	3077.43
ბელგია	2021	169.3658366	0	1	1	0	1	9.566914338	2.440248511	3077.43

ბულგარეთი	2000	77.74570692	1	1	1	0	1	4.063962014	10.31626213	1462.45
ბულგარეთი	2001	79.08136875	1	1	1	0	1	4.646044421	7.360939272	1462.45
ბულგარეთი	2002	75.26961101	1	1	1	0	1	5.5878373	5.810143657	1462.45
ბულგარეთი	2003	79.01388106	1	1	1	0	1	0.837734532	2.348641696	1462.45
ბულგარეთი	2004	93.06389119	1	1	1	0	1	5.656326362	6.147130742	1462.45
ბულგარეთი	2005	99.71421333	1	1	1	0	1	8.247090431	5.038838071	1462.45
ბულგარეთი	2006	111.0474628	1	1	1	0	1	9.160965084	7.261594628	1462.45
ბულგარეთი	2007	123.6096462	1	1	1	0	1	9.244897456	8.40253419	1462.45
ბულგარეთი	2008	124.7858857	1	1	1	0	1	9.999487616	12.3487196	1462.45
ბულგარეთი	2009	92.69264687	1	1	1	0	1	1.727514611	2.753202239	1462.45
ბულგარეთი	2010	103.4115842	1	1	1	0	1	7.110178975	2.438990605	1462.45
ბულგარეთი	2011	117.4562893	1	1	1	0	1	8.542933333	4.219903466	1462.45
ბულგარეთი	2012	123.9935614	1	1	1	0	1	-0.943658853	2.954568298	1462.45
ბულგარეთი	2013	129.7326591	1	1	1	0	1	-0.512058411	0.890093541	1462.45
ბულგარეთი	2014	130.2872904	1	1	1	0	1	3.068812104	-1.418183803	1462.45
ბულგარეთი	2015	126.7009424	1	1	1	0	1	4.003578207	0.104633261	1462.45
ბულგარეთი	2016	122.8338242	1	1	1	0	1	2.134927139	-0.798649886	1462.45
ბულგარეთი	2017	129.676597	1	1	1	0	1	6.035317253	2.061596194	1462.45
ბულგარეთი	2018	128.8518814	1	1	1	0	1	2.615244714	2.814544738	1462.45
ბულგარეთი	2019	124.6404301	1	1	1	0	1	4.852898217	3.013729448	1462.45
ბულგარეთი	2020	109.1775275	1	1	1	0	1	5.20246489	1.672440969	1462.45
ბულგარეთი	2021	124.9879718	1	1	1	0	1	9.566914338	3.297744353	1462.45
გერმანია	2000	61.526061	0	1	1	0	1	4.063962014	1.440268187	2666.07
გერმანია	2001	62.06283889	0	1	1	0	1	4.646044421	1.983856936	2666.07
გერმანია	2002	60.93488981	0	1	1	0	1	5.5878373	1.420805605	2666.07
გერმანია	2003	61.84931971	0	1	1	0	1	0.837734532	1.034227766	2666.07
გერმანია	2004	66.22619911	0	1	1	0	1	5.656326362	1.665733409	2666.07
გერმანია	2005	70.91871294	0	1	1	0	1	8.247090431	1.546909652	2666.07
გერმანია	2006	77.44972915	0	1	1	0	1	9.160965084	1.577428259	2666.07
გერმანია	2007	79.8744174	0	1	1	0	1	9.244897456	2.298341797	2666.07
გერმანია	2008	81.52480473	0	1	1	0	1	9.999487616	2.628381749	2666.07
გერმანია	2009	71.2287129	0	1	1	0	1	1.727514611	0.31273763	2666.07
გერმანია	2010	79.86862424	0	1	1	0	1	7.110178975	1.103809161	2666.07
გერმანია	2011	85.20612127	0	1	1	0	1	8.542933333	2.075174525	2666.07
გერმანია	2012	86.51405488	0	1	1	0	1	-0.943658853	2.008490922	2666.07
გერმანია	2013	85.0788767	0	1	1	0	1	-0.512058411	1.50472098	2666.07
გერმანია	2014	84.62009339	0	1	1	0	1	3.068812104	0.906797949	2666.07
გერმანია	2015	86.24622461	0	1	1	0	1	4.003578207	0.51442054	2666.07
გერმანია	2016	84.76964597	0	1	1	0	1	2.134927139	0.491748625	2666.07
გერმანია	2017	87.23720295	0	1	1	0	1	6.035317253	1.509496558	2666.07
გერმანია	2018	88.43440642	0	1	1	0	1	2.615244714	1.732167661	2666.07
გერმანია	2019	87.59966603	0	1	1	0	1	4.852898217	1.445667015	2666.07
გერმანია	2020	81.10854743	0	1	1	0	1	5.20246489	0.50668989	2666.07
გერმანია	2021	89.38579294	0	1	1	0	1	9.566914338	3.142969673	2666.07
დანია	2000	82.98395105	0	1	1	0	1	4.063962014	2.903282032	2860.41
დანია	2001	83.96857587	0	1	1	0	1	4.646044421	2.337870003	2860.41
დანია	2002	84.55697481	0	1	1	0	1	5.5878373	2.424436612	2860.41
დანია	2003	80.8817074	0	1	1	0	1	0.837734532	2.075078206	2860.41
დანია	2004	82.20776527	0	1	1	0	1	5.656326362	1.154356931	2860.41
დანია	2005	89.39974086	0	1	1	0	1	8.247090431	1.817814583	2860.41
დანია	2006	97.3667362	0	1	1	0	1	9.160965084	1.924221385	2860.41
დანია	2007	100.0678512	0	1	1	0	1	9.244897456	1.693265862	2860.41
დანია	2008	104.8282299	0	1	1	0	1	9.999487616	3.416267943	2860.41
დანია	2009	89.75503929	0	1	1	0	1	1.727514611	1.30470991	2860.41
დანია	2010	94.09997689	0	1	1	0	1	7.110178975	2.31092437	2860.41
დანია	2011	101.2457955	0	1	1	0	1	8.542933333	2.758682261	2860.41
დანია	2012	103.2409703	0	1	1	0	1	-0.943658853	2.397914857	2860.41
დანია	2013	103.0501411	0	1	1	0	1	-0.512058411	0.78907178	2860.41
დანია	2014	102.2639163	0	1	1	0	1	3.068812104	0.56402054	2860.41
დანია	2015	104.0482284	0	1	1	0	1	4.003578207	0.452034154	2860.41
დანია	2016	100.1688288	0	1	1	0	1	2.134927139	0.25	2860.41
დანია	2017	102.9793899	0	1	1	0	1	6.035317253	1.14713217	2860.41
დანია	2018	106.9749964	0	1	1	0	1	2.615244714	0.813609467	2860.41
დანია	2019	110.6068039	0	1	1	0	1	4.852898217	0.758131573	2860.41
დანია	2020	103.3122488	0	1	1	0	1	5.20246489	0.420711974	2860.41
დანია	2021	112.4254541	0	1	1	0	1	9.566914338	1.85304544	2860.41

ესპანეთი	2000	60.08233375	0	1	1	0	1	4.063962014	3.433515634	3884.3
ესპანეთი	2001	57.99715546	0	1	1	0	1	4.646044421	3.589834133	3884.3
ესპანეთი	2002	55.09917924	0	1	1	0	1	5.5878373	3.065656859	3884.3
ესპანეთი	2003	53.4636891	0	1	1	0	1	0.837734532	3.038888394	3884.3
ესპანეთი	2004	54.52418269	0	1	1	0	1	5.656326362	3.039248811	3884.3
ესპანეთი	2005	54.76229758	0	1	1	0	1	8.247090431	3.368814098	3884.3
ესპანეთი	2006	56.17713481	0	1	1	0	1	9.160965084	3.515575768	3884.3
ესპანეთი	2007	57.74760376	0	1	1	0	1	9.244897456	2.786797458	3884.3
ესპანეთი	2008	55.98333004	0	1	1	0	1	9.999487616	4.07534336	3884.3
ესპანეთი	2009	46.99487433	0	1	1	0	1	1.727514611	-0.287813084	3884.3
ესპანეთი	2010	52.92824056	0	1	1	0	1	7.110178975	1.799864577	3884.3
ესპანეთი	2011	58.79317104	0	1	1	0	1	8.542933333	3.196101888	3884.3
ესპანეთი	2012	60.84536984	0	1	1	0	1	-0.943658853	2.446127824	3884.3
ესპანეთი	2013	61.9962993	0	1	1	0	1	-0.512058411	1.408581092	3884.3
ესპანეთი	2014	63.86560972	0	1	1	0	1	3.068812104	-0.151114838	3884.3
ესპანეთი	2015	64.21264117	0	1	1	0	1	4.003578207	-0.50036571	3884.3
ესპანეთი	2016	63.77262443	0	1	1	0	1	2.134927139	-0.202598	3884.3
ესპანეთი	2017	66.69257325	0	1	1	0	1	6.035317253	1.956076334	3884.3
ესპანეთი	2018	67.60813757	0	1	1	0	1	2.615244714	1.674981369	3884.3
ესპანეთი	2019	66.97932697	0	1	1	0	1	4.852898217	0.699518994	3884.3
ესპანეთი	2020	59.76872368	0	1	1	0	1	5.20246489	-0.322753017	3884.3
ესპანეთი	2021	68.3301205	0	1	1	0	1	9.566914338	3.09313512	3884.3
ესტონეთი	2000	126.4956102	0	1	1	0	0	4.063962014	4.018489525	2211.98
ესტონეთი	2001	126.4569879	0	1	1	0	0	4.646044421	5.748279817	2211.98
ესტონეთი	2002	123.3182147	0	1	1	0	0	5.5878373	3.571912702	2211.98
ესტონეთი	2003	122.7768752	0	1	1	0	0	0.837734532	1.334991165	2211.98
ესტონეთი	2004	129.978208	0	1	1	0	0	5.656326362	3.048111075	2211.98
ესტონეთი	2005	135.9388166	0	1	1	0	0	8.247090431	4.079714232	2211.98
ესტონეთი	2006	136.6432209	0	1	1	0	0	9.160965084	4.437620424	2211.98
ესტონეთი	2007	133.9876013	0	1	1	0	0	9.244897456	6.601326031	2211.98
ესტონეთი	2008	136.6890511	0	1	1	0	0	9.999487616	10.36235803	2211.98
ესტონეთი	2009	116.7647477	0	1	1	0	0	1.727514611	-0.078408311	2211.98
ესტონეთი	2010	143.6782241	0	1	1	0	0	7.110178975	2.27204512	2211.98
ესტონეთი	2011	167.3919798	0	1	1	0	0	8.542933333	4.981901315	2211.98
ესტონეთი	2012	170.7599264	0	1	1	0	0	-0.943658853	3.933399873	2211.98
ესტონეთი	2013	166.4528345	0	1	1	0	0	-0.512058411	2.78056659	2211.98
ესტონეთი	2014	160.2414747	0	1	1	0	0	3.068812104	-0.106175147	2211.98
ესტონეთი	2015	150.9371897	0	1	1	0	0	4.003578207	-0.492326007	2211.98
ესტონეთი	2016	150.4086967	0	1	1	0	0	2.134927139	0.148684908	2211.98
ესტონეთი	2017	147.5637224	0	1	1	0	0	6.035317253	3.417235495	2211.98
ესტონეთი	2018	146.3405575	0	1	1	0	0	2.615244714	3.436326884	2211.98
ესტონეთი	2019	143.9371109	0	1	1	0	0	4.852898217	2.277259312	2211.98
ესტონეთი	2020	141.869363	0	1	1	0	0	5.20246489	-0.444531098	2211.98
ესტონეთი	2021	160.7859403	0	1	1	0	0	9.566914338	4.653166738	2211.98
ირლანდია	2000	174.9545559	0	1	1	0	1	4.063962014	5.5907173	3944.99
ირლანდია	2001	174.8407324	0	1	1	0	1	4.646044421	4.872904873	3944.99
ირლანდია	2002	163.7193544	0	1	1	0	1	5.5878373	4.614733277	3944.99
ირლანდია	2003	146.5315008	0	1	1	0	1	0.837734532	3.49048968	3944.99
ირლანდია	2004	146.5875258	0	1	1	0	1	5.656326362	2.199628507	3944.99
ირლანდია	2005	148.1755848	0	1	1	0	1	8.247090431	2.429691984	3944.99
ირლანდია	2006	150.0218047	0	1	1	0	1	9.160965084	3.931639895	3944.99
ირლანდია	2007	153.3968638	0	1	1	0	1	9.244897456	4.897115644	3944.99
ირლანდია	2008	160.0394442	0	1	1	0	1	9.999487616	4.060304951	3944.99
ირლანდია	2009	173.5914943	0	1	1	0	1	1.727514611	-4.478103392	3944.99
ირლანდია	2010	189.8395942	0	1	1	0	1	7.110178975	-0.922095829	3944.99
ირლანდია	2011	187.8142328	0	1	1	0	1	8.542933333	2.557188832	3944.99
ირლანდია	2012	191.1036567	0	1	1	0	1	-0.943658853	1.696208973	3944.99
ირლანდია	2013	188.7843298	0	1	1	0	1	-0.512058411	0.508714869	3944.99
ირლანდია	2014	201.8706098	0	1	1	0	1	3.068812104	0.182542317	3944.99
ირლანდია	2015	215.1639609	0	1	1	0	1	4.003578207	-0.289879079	3944.99
ირლანდია	2016	227.4019516	0	1	1	0	1	2.134927139	0.008306338	3944.99
ირლანდია	2017	220.1506967	0	1	1	0	1	6.035317253	0.340531561	3944.99
ირლანდია	2018	217.4252241	0	1	1	0	1	2.615244714	0.488370168	3944.99
ირლანდია	2019	252.3350621	0	1	1	0	1	4.852898217	0.939044481	3944.99
ირლანდია	2020	239.9510293	0	1	1	0	1	5.20246489	-0.334584625	3944.99
ირლანდია	2021	229.397738	0	1	1	0	1	9.566914338	2.358142962	3944.99

იტალია	2000	50.40558983	0	1	1	0	1	4.063962014	2.537685321	2526.91
იტალია	2001	50.03480463	0	1	1	0	1	4.646044421	2.785165427	2526.91
იტალია	2002	48.0579243	0	1	1	0	1	5.5878373	2.465323192	2526.91
იტალია	2003	46.14884478	0	1	1	0	1	0.837734532	2.672555528	2526.91
იტალია	2004	47.43033039	0	1	1	0	1	5.656326362	2.206736614	2526.91
იტალია	2005	49.30101076	0	1	1	0	1	8.247090431	1.985292985	2526.91
იტალია	2006	53.16817918	0	1	1	0	1	9.160965084	2.09084391	2526.91
იტალია	2007	55.06145563	0	1	1	0	1	9.244897456	1.829741122	2526.91
იტალია	2008	54.4928758	0	1	1	0	1	9.999487616	3.347832584	2526.91
იტალია	2009	45.41876179	0	1	1	0	1	1.727514611	0.774768131	2526.91
იტალია	2010	52.00618837	0	1	1	0	1	7.110178975	1.525516021	2526.91
იტალია	2011	55.14552246	0	1	1	0	1	8.542933333	2.780632729	2526.91
იტალია	2012	55.65472084	0	1	1	0	1	-0.943658853	3.041363332	2526.91
იტალია	2013	54.8675794	0	1	1	0	1	-0.512058411	1.219993423	2526.91
იტალია	2014	55.32211515	0	1	1	0	1	3.068812104	0.24104743	2526.91
იტალია	2015	56.41817616	0	1	1	0	1	4.003578207	0.0387904	2526.91
იტალია	2016	55.36760281	0	1	1	0	1	2.134927139	-0.094016657	2526.91
იტალია	2017	58.60417595	0	1	1	0	1	6.035317253	1.226533166	2526.91
იტალია	2018	60.30355124	0	1	1	0	1	2.615244714	1.137487636	2526.91
იტალია	2019	59.87947015	0	1	1	0	1	4.852898217	0.611246944	2526.91
იტალია	2020	55.40264172	0	1	1	0	1	5.20246489	-0.137707574	2526.91
იტალია	2021	63.06005667	0	1	1	0	1	9.566914338	1.873783258	2526.91
კვიროსი	2000	137.4949422	0	1	1	0	1	4.063962014	4.141657647	1173.45
კვიროსი	2001	131.849091	0	1	1	0	1	4.646044421	1.973041917	1173.45
კვიროსი	2002	123.6413425	0	1	1	0	1	5.5878373	2.801155052	1173.45
კვიროსი	2003	114.0046685	0	1	1	0	1	0.837734532	4.139065387	1173.45
კვიროსი	2004	113.9036053	0	1	1	0	1	5.656326362	2.286217068	1173.45
კვიროსი	2005	111.9170728	0	1	1	0	1	8.247090431	2.560161323	1173.45
კვიროსი	2006	109.8063265	0	1	1	0	1	9.160965084	2.30468733	1173.45
კვიროსი	2007	111.2749513	0	1	1	0	1	9.244897456	2.372651837	1173.45
კვიროსი	2008	112.925717	0	1	1	0	1	9.999487616	4.669008419	1173.45
კვიროსი	2009	102.7908607	0	1	1	0	1	1.727514611	0.326276652	1173.45
კვიროსი	2010	109.1010787	0	1	1	0	1	7.110178975	2.430040841	1173.45
კვიროსი	2011	110.817045	0	1	1	0	1	8.542933333	3.289449396	1173.45
კვიროსი	2012	112.5376007	0	1	1	0	1	-0.943658853	2.3890541	1173.45
კვიროსი	2013	121.140161	0	1	1	0	1	-0.512058411	-0.399357676	1173.45
კვიროსი	2014	131.1157768	0	1	1	0	1	3.068812104	-1.354988854	1173.45
კვიროსი	2015	137.5872031	0	1	1	0	1	4.003578207	-2.096997691	1173.45
კვიროსი	2016	139.3828469	0	1	1	0	1	2.134927139	-1.429166667	1173.45
კვიროსი	2017	148.3627577	0	1	1	0	1	6.035317253	0.531766496	1173.45
კვიროსი	2018	148.847177	0	1	1	0	1	2.615244714	1.435491195	1173.45
კვიროსი	2019	150.9743158	0	1	1	0	1	4.852898217	0.250370997	1173.45
კვიროსი	2020	154.0853495	0	1	1	0	1	5.20246489	-0.638422798	1173.45
კვიროსი	2021	160.9414295	0	1	1	0	1	9.566914338	2.446088672	1173.45
ლატვია	2000	81.53624741	0	1	1	0	1	4.063962014	2.654254778	2094.97
ლატვია	2001	86.36839113	0	1	1	0	1	4.646044421	2.487040036	2094.97
ლატვია	2002	83.20634424	0	1	1	0	1	5.5878373	1.938875739	2094.97
ლატვია	2003	84.61117995	0	1	1	0	1	0.837734532	2.942647529	2094.97
ლატვია	2004	93.13567618	0	1	1	0	1	5.656326362	6.192385472	2094.97
ლატვია	2005	100.2357513	0	1	1	0	1	8.247090431	6.748450279	2094.97
ლატვია	2006	100.1329827	0	1	1	0	1	9.160965084	6.536199088	2094.97
ლატვია	2007	95.5732855	0	1	1	0	1	9.244897456	10.09297758	2094.97
ლატვია	2008	91.17645536	0	1	1	0	1	9.999487616	15.40231911	2094.97
ლატვია	2009	86.41245309	0	1	1	0	1	1.727514611	3.534106729	2094.97
ლატვია	2010	108.6047806	0	1	1	0	1	7.110178975	-1.08463595	2094.97
ლატვია	2011	125.4904462	0	1	1	0	1	8.542933333	4.370735599	2094.97
ლატვია	2012	128.2284417	0	1	1	0	1	-0.943658853	2.257789244	2094.97
ლატვია	2013	125.1578552	0	1	1	0	1	-0.512058411	-0.029454778	2094.97
ლატვია	2014	125.2108267	0	1	1	0	1	3.068812104	0.620490637	2094.97
ლატვია	2015	122.2275761	0	1	1	0	1	4.003578207	0.174242244	2094.97
ლატვია	2016	118.8348586	0	1	1	0	1	2.134927139	0.140633335	2094.97
ლატვია	2017	123.7929142	0	1	1	0	1	6.035317253	2.930363124	2094.97
ლატვია	2018	123.655351	0	1	1	0	1	2.615244714	2.534454242	2094.97
ლატვია	2019	120.3790902	0	1	1	0	1	4.852898217	2.811409201	2094.97
ლატვია	2020	119.7016643	0	1	1	0	1	5.20246489	0.219064905	2094.97
ლატვია	2021	130.2194331	0	1	1	0	1	9.566914338	3.275829374	2094.97

ლიეტუვა (ლიტვა)	2000	83.37858933	0	1	1	0	1	4.063962014	0.981615479	2007.2
ლიეტუვა (ლიტვა)	2001	93.66569716	0	1	1	0	1	4.646044421	1.367120308	2007.2
ლიეტუვა (ლიტვა)	2002	100.4906211	0	1	1	0	1	5.5878373	0.28150661	2007.2
ლიეტუვა (ლიტვა)	2003	98.23490648	0	1	1	0	1	0.837734532	-1.13430855	2007.2
ლიეტუვა (ლიტვა)	2004	104.6040189	0	1	1	0	1	5.656326362	1.164102521	2007.2
ლიეტუვა (ლიტვა)	2005	117.483577	0	1	1	0	1	8.247090431	2.658484841	2007.2
ლიეტუვა (ლიტვა)	2006	124.3354433	0	1	1	0	1	9.160965084	3.739120041	2007.2
ლიეტუვა (ლიტვა)	2007	116.3873879	0	1	1	0	1	9.244897456	5.737173828	2007.2
ლიეტუვა (ლიტვა)	2008	126.8490876	0	1	1	0	1	9.999487616	10.92588562	2007.2
ლიეტუვა (ლიტვა)	2009	105.3387783	0	1	1	0	1	1.727514611	4.453044565	2007.2
ლიეტუვა (ლიტვა)	2010	129.8873829	0	1	1	0	1	7.110178975	1.319213621	2007.2
ლიეტუვა (ლიტვა)	2011	148.4472191	0	1	1	0	1	8.542933333	4.130275626	2007.2
ლიეტუვა (ლიტვა)	2012	155.8431607	0	1	1	0	1	-0.943658853	3.089982771	2007.2
ლიეტუვა (ლიტვა)	2013	155.8867909	0	1	1	0	1	-0.512058411	1.047479371	2007.2
ლიეტუვა (ლიტვა)	2014	142.7216428	0	1	1	0	1	3.068812104	0.103758009	2007.2
ლიეტუვა (ლიტვა)	2015	138.5523173	0	1	1	0	1	4.003578207	-0.884097406	2007.2
ლიეტუვა (ლიტვა)	2016	134.4538584	0	1	1	0	1	2.134927139	0.905525075	2007.2
ლიეტუვა (ლიტვა)	2017	144.8733554	0	1	1	0	1	6.035317253	3.722888623	2007.2
ლიეტუვა (ლიტვა)	2018	148.5920965	0	1	1	0	1	2.615244714	2.697927792	2007.2
ლიეტუვა (ლიტვა)	2019	149.3686741	0	1	1	0	1	4.852898217	2.33450938	2007.2
ლიეტუვა (ლიტვა)	2020	137.7171771	0	1	1	0	1	5.20246489	1.19989445	2007.2
ლიეტუვა (ლიტვა)	2021	156.5688759	0	1	1	0	1	9.566914338	4.683544209	2007.2
ლუქსემბურგი	2000	272.4123268	0	1	1	0	1	4.063962014	3.15076707	2956.63
ლუქსემბურგი	2001	270.7656304	0	1	1	0	1	4.646044421	2.663821106	2956.63
ლუქსემბურგი	2002	250.6891982	0	1	1	0	1	5.5878373	2.074086136	2956.63
ლუქსემბურგი	2003	244.9779461	0	1	1	0	1	0.837734532	2.049840306	2956.63
ლუქსემბურგი	2004	265.2268849	0	1	1	0	1	5.656326362	2.225679164	2956.63
ლუქსემბურგი	2005	284.0774769	0	1	1	0	1	8.247090431	2.487696652	2956.63
ლუქსემბურგი	2006	305.8795475	0	1	1	0	1	9.160965084	2.666314946	2956.63
ლუქსემბურგი	2007	307.4850201	0	1	1	0	1	9.244897456	2.312458618	2956.63
ლუქსემბურგი	2008	292.2134808	0	1	1	0	1	9.999487616	3.40187963	2956.63
ლუქსემბურგი	2009	263.5327015	0	1	1	0	1	1.727514611	0.368041998	2956.63
ლუქსემბურგი	2010	293.6718769	0	1	1	0	1	7.110178975	2.273679116	2956.63
ლუქსემბურგი	2011	308.7144539	0	1	1	0	1	8.542933333	3.410683411	2956.63
ლუქსემბურგი	2012	311.7868352	0	1	1	0	1	-0.943658853	2.662841655	2956.63
ლუქსემბურგი	2013	320.5335063	0	1	1	0	1	-0.512058411	1.734039635	2956.63
ლუქსემბურგი	2014	333.4288532	0	1	1	0	1	3.068812104	0.628543985	2956.63
ლუქსემბურგი	2015	351.1319744	0	1	1	0	1	4.003578207	0.474743161	2956.63
ლუქსემბურგი	2016	348.4374094	0	1	1	0	1	2.134927139	0.290833333	2956.63
ლუქსემბურგი	2017	353.793992	0	1	1	0	1	6.035317253	1.730799591	2956.63
ლუქსემბურგი	2018	360.1321363	0	1	1	0	1	2.615244714	1.528195243	2956.63
ლუქსემბურგი	2019	380.1042071	0	1	1	0	1	4.852898217	1.743320757	2956.63
ლუქსემბურგი	2020	376.2950351	0	1	1	0	1	5.20246489	0.819957302	2956.63
ლუქსემბურგი	2021	388.8477283	0	1	1	0	1	9.566914338	2.526920091	2956.63

მალტა	2000	248.6257519	0	1	1	0	1	4.063962014	2.369592875	2584.38
მალტა	2001	221.4787883	0	1	1	0	1	4.646044421	2.929492443	2584.38
მალტა	2002	223.9061609	0	1	1	0	1	5.5878373	2.188490481	2584.38
მალტა	2003	217.8936802	0	1	1	0	1	0.837734532	1.303837774	2584.38
მალტა	2004	212.6473545	0	1	1	0	1	5.656326362	2.790828481	2584.38
მალტა	2005	217.6022183	0	1	1	0	1	8.247090431	3.007966525	2584.38
მალტა	2006	253.8366069	0	1	1	0	1	9.160965084	2.773780065	2584.38
მალტა	2007	262.317058	0	1	1	0	1	9.244897456	1.249219238	2584.38
მალტა	2008	298.8180623	0	1	1	0	1	9.999487616	4.258621719	2584.38
მალტა	2009	294.9500953	0	1	1	0	1	1.727514611	2.084327461	2584.38
მალტა	2010	301.8366976	0	1	1	0	1	7.110178975	1.515635136	2584.38
მალტა	2011	319.7034164	0	1	1	0	1	8.542933333	2.962985282	2584.38
მალტა	2012	322.6764529	0	1	1	0	1	-0.943658853	2.375820578	2584.38
მალტა	2013	304.3286258	0	1	1	0	1	-0.512058411	1.180284364	2584.38
მალტა	2014	287.641433	0	1	1	0	1	3.068812104	0.310306472	2584.38
მალტა	2015	299.4701487	0	1	1	0	1	4.003578207	1.100548264	2584.38
მალტა	2016	303.0112389	0	1	1	0	1	2.134927139	0.642702772	2584.38
მალტა	2017	290.4863982	0	1	1	0	1	6.035317253	1.364354482	2584.38
მალტა	2018	272.9491454	0	1	1	0	1	2.615244714	1.157823625	2584.38
მალტა	2019	275.3322042	0	1	1	0	1	4.852898217	1.642060018	2584.38
მალტა	2020	285.8315091	0	1	1	0	1	5.20246489	0.638544957	2584.38
მალტა	2021	283.4694501	0	1	1	0	1	9.566914338	1.497892179	2584.38
ნიდერლანდები	2000	125.5219499	0	1	1	0	1	4.063962014	2.360522338	3032.74
ნიდერლანდები	2001	120.0387648	0	1	1	0	1	4.646044421	4.155841272	3032.74
ნიდერლანდები	2002	113.4573979	0	1	1	0	1	5.5878373	3.287531047	3032.74
ნიდერლანდები	2003	111.9200094	0	1	1	0	1	0.837734532	2.09199839	3032.74
ნიდერლანდები	2004	117.6086275	0	1	1	0	1	5.656326362	1.263647392	3032.74
ნიდერლანდები	2005	122.8066577	0	1	1	0	1	8.247090431	1.688130179	3032.74
ნიდერლანდები	2006	127.7721514	0	1	1	0	1	9.160965084	1.101501065	3032.74
ნიდერლანდები	2007	130.457871	0	1	1	0	1	9.244897456	1.613858598	3032.74
ნიდერლანდები	2008	131.059892	0	1	1	0	1	9.999487616	2.486501983	3032.74
ნიდერლანდები	2009	116.8895497	0	1	1	0	1	1.727514611	1.18977687	3032.74
ნიდერლანდები	2010	131.5220741	0	1	1	0	1	7.110178975	1.275305696	3032.74
ნიდერლანდები	2011	142.4717733	0	1	1	0	1	8.542933333	2.341070178	3032.74
ნიდერლანდები	2012	149.2684152	0	1	1	0	1	-0.943658853	2.455547653	3032.74
ნიდერლანდები	2013	149.5493313	0	1	1	0	1	-0.512058411	2.506898527	3032.74
ნიდერლანდები	2014	150.0537554	0	1	1	0	1	3.068812104	0.97603508	3032.74
ნიდერლანდები	2015	157.816576	0	1	1	0	1	4.003578207	0.600248147	3032.74
ნიდერლანდები	2016	148.8586647	0	1	1	0	1	2.134927139	0.316666667	3032.74
ნიდერლანდები	2017	156.0282112	0	1	1	0	1	6.035317253	1.381458714	3032.74
ნიდერლანდები	2018	158.8232102	0	1	1	0	1	2.615244714	1.703497947	3032.74
ნიდერლანდები	2019	155.2706766	0	1	1	0	1	4.852898217	2.633699102	3032.74
ნიდერლანდები	2020	145.3046201	0	1	1	0	1	5.20246489	1.272460378	3032.74
ნიდერლანდები	2021	156.1931362	0	1	1	0	1	9.566914338	2.675720088	3032.74

პილონეთი	2000	60.86858352	0	1	1	0	1	4.063962014	9.900175388	2105.78
პილონეთი	2001	58.15676069	0	1	1	0	1	4.646044421	5.408335456	2105.78
პილონეთი	2002	60.98737525	0	1	1	0	1	5.5878373	1.90528215	2105.78
პილონეთი	2003	69.44621508	0	1	1	0	1	0.837734532	0.682701376	2105.78
პილონეთი	2004	71.4456575	0	1	1	0	1	5.656326362	3.382646819	2105.78
პილონეთი	2005	70.53052406	0	1	1	0	1	8.247090431	2.183798724	2105.78
პილონეთი	2006	77.97071527	0	1	1	0	1	9.160965084	1.284693944	2105.78
პილონეთი	2007	80.83145545	0	1	1	0	1	9.244897456	2.458743124	2105.78
პილონეთი	2008	80.90576094	0	1	1	0	1	9.999487616	4.164971935	2105.78
პილონეთი	2009	75.2677976	0	1	1	0	1	1.727514611	3.795392425	2105.78
პილონეთი	2010	81.92942708	0	1	1	0	1	7.110178975	2.580693703	2105.78
პილონეთი	2011	86.95123019	0	1	1	0	1	8.542933333	4.239401496	2105.78
პილონეთი	2012	89.26527711	0	1	1	0	1	-0.943658853	3.560371517	2105.78
პილონეთი	2013	90.56423542	0	1	1	0	1	-0.512058411	0.991982606	2105.78
პილონეთი	2014	93.47053956	0	1	1	0	1	3.068812104	0.053821313	2105.78
პილონეთი	2015	95.42632551	0	1	1	0	1	4.003578207	-0.874125874	2105.78
პილონეთი	2016	100.0809236	0	1	1	0	1	2.134927139	-0.664767331	2105.78
პილონეთი	2017	104.5544982	0	1	1	0	1	6.035317253	2.075935537	2105.78
პილონეთი	2018	107.4202649	0	1	1	0	1	2.615244714	1.812951565	2105.78
პილონეთი	2019	106.0353245	0	1	1	0	1	4.852898217	2.227478809	2105.78
პილონეთი	2020	105.5754697	0	1	1	0	1	5.20246489	3.374469726	2105.78
პილონეთი	2021	117.6157569	0	1	1	0	1	9.566914338	5.055027047	2105.78
პირტუგალია	2000	67.45299799	0	1	0	0	1	4.063962014	2.853030393	4283.18
პირტუგალია	2001	65.09195518	0	1	0	0	1	4.646044421	4.369903306	4283.18
პირტუგალია	2002	62.30825942	0	1	0	0	1	5.5878373	3.600346583	4283.18
პირტუგალია	2003	61.13894749	0	1	0	0	1	0.837734532	3.218990907	4283.18
პირტუგალია	2004	63.20459367	0	1	0	0	1	5.656326362	2.365362041	4283.18
პირტუგალია	2005	62.94450456	0	1	0	0	1	8.247090431	2.277163949	4283.18
პირტუგალია	2006	68.54705312	0	1	0	0	1	9.160965084	3.107665459	4283.18
პირტუგალია	2007	69.94611758	0	1	0	0	1	9.244897456	2.453965281	4283.18
პირტუგალია	2008	72.07574292	0	1	0	0	1	9.999487616	2.588506577	4283.18
პირტუგალია	2009	61.49269353	0	1	0	0	1	1.727514611	-0.835530022	4283.18
პირტუგალია	2010	67.78329546	0	1	0	0	1	7.110178975	1.402572899	4283.18
პირტუგალია	2011	73.099544	0	1	0	0	1	8.542933333	3.653011004	4283.18
პირტუგალია	2012	76.05083887	0	1	0	0	1	-0.943658853	2.773338541	4283.18
პირტუგალია	2013	78.11443462	0	1	0	0	1	-0.512058411	0.274416667	4283.18
პირტუგალია	2014	80.28230788	0	1	0	0	1	3.068812104	-0.278153367	4283.18
პირტუგალია	2015	80.49089438	0	1	0	0	1	4.003578207	0.487938624	4283.18
პირტუგალია	2016	79.27422963	0	1	0	0	1	2.134927139	0.607397075	4283.18
პირტუგალია	2017	84.43914052	0	1	0	0	1	6.035317253	1.368614116	4283.18
პირტუგალია	2018	86.42876093	0	1	0	0	1	2.615244714	0.993715683	4283.18
პირტუგალია	2019	86.56471741	0	1	0	0	1	4.852898217	0.33817841	4283.18
პირტუგალია	2020	76.17667316	0	1	0	0	1	5.20246489	-0.01243833	4283.18
პირტუგალია	2021	87.05270902	0	1	0	0	1	9.566914338	1.265657191	4283.18

რუმინეთი	2000	48.52132539	1	1	0	0	1	4.063962014	45.66659404	1518.25
რუმინეთი	2001	51.92859102	1	1	0	0	1	4.646044421	34.47701235	1518.25
რუმინეთი	2002	53.71024781	1	1	0	0	1	5.5878373	22.53988626	1518.25
რუმინეთი	2003	56.17952705	1	1	0	0	1	0.837734532	15.27348899	1518.25
რუმინეთი	2004	60.62647867	1	1	0	0	1	5.656326362	11.87436359	1518.25
რუმინეთი	2005	59.36054945	1	1	0	0	1	8.247090431	9.014912833	1518.25
რუმინეთი	2006	61.68362593	1	1	0	0	1	9.160965084	6.558514123	1518.25
რუმინეთი	2007	63.50515667	1	1	0	0	1	9.244897456	4.837329283	1518.25
რუმინეთი	2008	65.17481466	1	1	0	0	1	9.999487616	7.850802557	1518.25
რუმინეთი	2009	58.47283377	1	1	0	0	1	1.727514611	5.587420043	1518.25
რუმინეთი	2010	71.39525973	1	1	0	0	1	7.110178975	6.091416686	1518.25
რუმინეთი	2011	79.99999642	1	1	0	0	1	8.542933333	5.789253288	1518.25
რუმინეთი	2012	80.35062912	1	1	0	0	1	-0.943658853	3.334922677	1518.25
რუმინეთი	2013	80.97024763	1	1	0	0	1	-0.512058411	3.984712355	1518.25
რუმინეთი	2014	83.27568348	1	1	0	0	1	3.068812104	1.068309877	1518.25
რუმინეთი	2015	83.59315994	1	1	0	0	1	4.003578207	-0.594156437	1518.25
რუმინეთი	2016	84.59642311	1	1	0	0	1	2.134927139	-1.544796668	1518.25
რუმინეთი	2017	86.51855931	1	1	0	0	1	6.035317253	1.339021211	1518.25
რუმინეთი	2018	87.13665715	1	1	0	0	1	2.615244714	4.625484431	1518.25
რუმინეთი	2019	84.88779508	1	1	0	0	1	4.852898217	5.789253288	1518.25
რუმინეთი	2020	78.63810326	1	1	0	0	1	5.20246489	2.631073112	1518.25
რუმინეთი	2021	87.35839435	1	1	0	0	1	9.566914338	5.052328761	1518.25
საბერძნეთი	2000	58.41567734	0	1	1	0	1	4.063962014	3.151181625	1845.44
საბერძნეთი	2001	56.13996869	0	1	1	0	1	4.646044421	3.373968322	1845.44
საბერძნეთი	2002	50.34899629	0	1	1	0	1	5.5878373	3.629358719	1845.44
საბერძნეთი	2003	48.1900538	0	1	1	0	1	0.837734532	3.530650278	1845.44
საბერძნეთი	2004	49.89844144	0	1	1	0	1	5.656326362	2.898848108	1845.44
საბერძნეთი	2005	50.90086437	0	1	1	0	1	8.247090431	3.545072733	1845.44
საბერძნეთი	2006	52.85023883	0	1	1	0	1	9.160965084	3.195946841	1845.44
საბერძნეთი	2007	57.52437402	0	1	1	0	1	9.244897456	2.895003215	1845.44
საბერძნეთი	2008	59.32971553	0	1	1	0	1	9.999487616	4.152797081	1845.44
საბერძნეთი	2009	47.7438466	0	1	1	0	1	1.727514611	1.210072692	1845.44
საბერძნეთი	2010	51.19728572	0	1	1	0	1	7.110178975	4.712989078	1845.44
საბერძნეთი	2011	56.83396477	0	1	1	0	1	8.542933333	3.329853234	1845.44
საბერძნეთი	2012	62.06128479	0	1	1	0	1	-0.943658853	1.501526962	1845.44
საბერძნეთი	2013	62.87650156	0	1	1	0	1	-0.512058411	1.210269454	1845.44
საბერძნეთი	2014	66.52632759	0	1	1	0	1	3.068812104	-1.312260964	1845.44
საბერძნეთი	2015	65.27769247	0	1	1	0	1	4.003578207	-1.735888048	1845.44
საბერძნეთი	2016	64.01919798	0	1	1	0	1	2.134927139	-0.825653978	1845.44
საბერძნეთი	2017	71.57895054	0	1	1	0	1	6.035317253	1.21025452	1845.44
საბერძნეთი	2018	80.15002656	0	1	1	0	1	2.615244714	0.625621413	1845.44
საბერძნეთი	2019	81.99083559	0	1	1	0	1	4.852898217	0.253007522	1845.44
საბერძნეთი	2020	71.58292062	0	1	1	0	1	5.20246489	-1.247983556	1845.44
საბერძნეთი	2021	89.18401867	0	1	1	0	1	9.566914338	1.22382501	1845.44
საფრანგეთი	2000	55.86124572	0	1	1	0	1	4.063962014	1.675959887	3267.18
საფრანგეთი	2001	54.95936809	0	1	1	0	1	4.646044421	1.634780795	3267.18
საფრანგეთი	2002	53.07202476	0	1	1	0	1	5.5878373	1.923412287	3267.18
საფრანგეთი	2003	50.79783352	0	1	1	0	1	0.837734532	2.098472191	3267.18
საფრანგეთი	2004	51.92500788	0	1	1	0	1	5.656326362	2.142089646	3267.18
საფრანგეთი	2005	53.98070678	0	1	1	0	1	8.247090431	1.745869364	3267.18
საფრანგეთი	2006	56.10342445	0	1	1	0	1	9.160965084	1.675124496	3267.18
საფრანგეთი	2007	56.42075658	0	1	1	0	1	9.244897456	1.48799806	3267.18
საფრანგეთი	2008	57.39708289	0	1	1	0	1	9.999487616	2.812861949	3267.18
საფრანგეთი	2009	50.46245085	0	1	1	0	1	1.727514611	0.087620478	3267.18
საფრანგეთი	2010	54.86779108	0	1	1	0	1	7.110178975	1.531122704	3267.18
საფრანგეთი	2011	58.79057642	0	1	1	0	1	8.542933333	2.111597952	3267.18
საფრანგეთი	2012	59.70205917	0	1	1	0	1	-0.943658853	1.954195316	3267.18
საფრანგეთი	2013	59.76405507	0	1	1	0	1	-0.512058411	0.863715498	3267.18
საფრანგეთი	2014	60.47879652	0	1	1	0	1	3.068812104	0.507758823	3267.18
საფრანგეთი	2015	61.75169393	0	1	1	0	1	4.003578207	0.037514381	3267.18
საფრანგეთი	2016	61.10014238	0	1	1	0	1	2.134927139	0.183334861	3267.18
საფრანგეთი	2017	62.96184729	0	1	1	0	1	6.035317253	1.032282751	3267.18
საფრანგეთი	2018	64.4379526	0	1	1	0	1	2.615244714	1.850815083	3267.18
საფრანგეთი	2019	64.14147319	0	1	1	0	1	4.852898217	1.108254923	3267.18
საფრანგეთი	2020	57.76742833	0	1	1	0	1	5.20246489	0.476498853	3267.18
საფრანგეთი	2021	61.9662621	0	1	1	0	1	9.566914338	1.64233141	3267.18

სლოვაკეთი	2000	108.7884151	0	1	1	0	1	4.063962014	12.0357806	1964.8
სლოვაკეთი	2001	121.6792915	0	1	1	0	1	4.646044421	7.329620191	1964.8
სლოვაკეთი	2002	120.3738866	0	1	1	0	1	5.5878373	3.12714223	1964.8
სლოვაკეთი	2003	125.147679	0	1	1	0	1	0.837734532	8.554143054	1964.8
სლოვაკეთი	2004	139.6503773	0	1	1	0	1	5.656326362	7.548500882	1964.8
სლოვაკეთი	2005	147.7278956	0	1	1	0	1	8.247090431	2.709084946	1964.8
სლოვაკეთი	2006	164.6262865	0	1	1	0	1	9.160965084	4.483331204	1964.8
სლოვაკეთი	2007	166.3295529	0	1	1	0	1	9.244897456	2.756723716	1964.8
სლოვაკეთი	2008	162.0708566	0	1	1	0	1	9.999487616	4.598179763	1964.8
სლოვაკეთი	2009	136.240691	0	1	1	0	1	1.727514611	1.615104641	1964.8
სლოვაკეთი	2010	154.0410335	0	1	1	0	1	7.110178975	0.957018133	1964.8
სლოვაკეთი	2011	168.7023808	0	1	1	0	1	8.542933333	3.919285991	1964.8
სლოვაკეთი	2012	176.8484507	0	1	1	0	1	-0.943658853	3.606102635	1964.8
სლოვაკეთი	2013	181.9639572	0	1	1	0	1	-0.512058411	1.40047369	1964.8
სლოვაკეთი	2014	178.6008325	0	1	1	0	1	3.068812104	-0.07616533	1964.8
სლოვაკეთი	2015	180.6764826	0	1	1	0	1	4.003578207	-0.325219777	1964.8
სლოვაკეთი	2016	184.5604956	0	1	1	0	1	2.134927139	-0.520010196	1964.8
სლოვაკეთი	2017	188.469252	0	1	1	0	1	6.035317253	1.311945882	1964.8
სლოვაკეთი	2018	190.6985949	0	1	1	0	1	2.615244714	2.514037129	1964.8
სლოვაკეთი	2019	184.1306931	0	1	1	0	1	4.852898217	2.664561334	1964.8
სლოვაკეთი	2020	169.9471737	0	1	1	0	1	5.20246489	1.936941267	1964.8
სლოვაკეთი	2021	188.3581292	0	1	1	0	1	9.566914338	3.149606299	1964.8
სლოვენია	2000	103.9477706	0	1	1	0	1	4.063962014	8.911744187	2286.64
სლოვენია	2001	104.5340766	0	1	1	0	1	4.646044421	8.379665875	2286.64
სლოვენია	2002	103.6512806	0	1	1	0	1	5.5878373	7.480777707	2286.64
სლოვენია	2003	102.3246259	0	1	1	0	1	0.837734532	5.544164218	2286.64
სლოვენია	2004	111.556541	0	1	1	0	1	5.656326362	3.592975942	2286.64
სლოვენია	2005	120.2626178	0	1	1	0	1	8.247090431	2.451501323	2286.64
სლოვენია	2006	129.7883935	0	1	1	0	1	9.160965084	2.457924442	2286.64
სლოვენია	2007	137.1271482	0	1	1	0	1	9.244897456	3.657495633	2286.64
სლოვენია	2008	134.7315216	0	1	1	0	1	9.999487616	5.647423806	2286.64
სლოვენია	2009	113.1218717	0	1	1	0	1	1.727514611	0.839262247	2286.64
სლოვენია	2010	127.4914806	0	1	1	0	1	7.110178975	1.801170221	2286.64
სლოვენია	2011	139.2779063	0	1	1	0	1	8.542933333	1.802851719	2286.64
სლოვენია	2012	142.3844308	0	1	1	0	1	-0.943658853	2.59741386	2286.64
სლოვენია	2013	143.756354	0	1	1	0	1	-0.512058411	1.769200859	2286.64
სლოვენია	2014	145.5497502	0	1	1	0	1	3.068812104	0.199343827	2286.64
სლოვენია	2015	146.2958567	0	1	1	0	1	4.003578207	-0.525552286	2286.64
სლოვენია	2016	146.6577745	0	1	1	0	1	2.134927139	-0.054999542	2286.64
სლოვენია	2017	157.2744387	0	1	1	0	1	6.035317253	1.429107433	2286.64
სლოვენია	2018	161.1850747	0	1	1	0	1	2.615244714	1.73860862	2286.64
სლოვენია	2019	159.2763226	0	1	1	0	1	4.852898217	1.630522608	2286.64
სლოვენია	2020	146.5409109	0	1	1	0	1	5.20246489	-0.054856816	2286.64
სლოვენია	2021	161.7431863	0	1	1	0	1	9.566914338	1.917065061	2286.64

უწგრეთი	2000	137.4066012	0	1	1	0	1	4.063962014	9.803610169	1950.87
უწგრეთი	2001	131.0450687	0	1	1	0	1	4.646044421	9.116809117	1950.87
უწგრეთი	2002	118.3201092	0	1	1	0	1	5.5878373	5.265448216	1950.87
უწგრეთი	2003	116.6061743	0	1	1	0	1	0.837734532	4.661016949	1950.87
უწგრეთი	2004	123.4223347	0	1	1	0	1	5.656326362	6.744346796	1950.87
უწგრეთი	2005	127.7842463	0	1	1	0	1	8.247090431	3.561517114	1950.87
უწგრეთი	2006	148.9627461	0	1	1	0	1	9.160965084	3.930326038	1950.87
უწგრეთი	2007	155.4529586	0	1	1	0	1	9.244897456	7.958745165	1950.87
უწგრეთი	2008	158.2765079	0	1	1	0	1	9.999487616	6.042512539	1950.87
უწგრეთი	2009	144.9501611	0	1	1	0	1	1.727514611	4.211711712	1950.87
უწგრეთი	2010	157.3984842	0	1	1	0	1	7.110178975	4.855557957	1950.87
უწგრეთი	2011	166.3655601	0	1	1	0	1	8.542933333	3.929920989	1950.87
უწგრეთი	2012	165.5932734	0	1	1	0	1	-0.943658853	5.652145171	1950.87
უწგრეთი	2013	164.2876525	0	1	1	0	1	-0.512058411	1.73319985	1950.87
უწგრეთი	2014	168.3407147	0	1	1	0	1	3.068812104	-0.227566271	1950.87
უწგრეთი	2015	167.2721271	0	1	1	0	1	4.003578207	-0.06164468	1950.87
უწგრეთი	2016	164.3703333	0	1	1	0	1	2.134927139	0.394769307	1950.87
უწგრეთი	2017	165.2007541	0	1	1	0	1	6.035317253	2.348242812	1950.87
უწგრეთი	2018	163.2389687	0	1	1	0	1	2.615244714	2.850247926	1950.87
უწგრეთი	2019	161.2362202	0	1	1	0	1	4.852898217	3.338586354	1950.87
უწგრეთი	2020	155.9376894	0	1	1	0	1	5.20246489	3.326743858	1950.87
უწგრეთი	2021	161.9063929	0	1	1	0	1	9.566914338	5.110965344	1950.87
ფინეთი	2000	74.89482711	0	1	1	0	1	4.063962014	3.042100807	2471.28
ფინეთი	2001	70.27684819	0	1	1	0	1	4.646044421	2.578440801	2471.28
ფინეთი	2002	69.29946258	0	1	1	0	1	5.5878373	1.571220128	2471.28
ფინეთი	2003	68.05580267	0	1	1	0	1	0.837734532	0.877440386	2471.28
ფინეთი	2004	70.96020358	0	1	1	0	1	5.656326362	0.187120559	2471.28
ფინეთი	2005	76.57920783	0	1	1	0	1	8.247090431	0.62387445	2471.28
ფინეთი	2006	81.98349306	0	1	1	0	1	9.160965084	1.566663807	2471.28
ფინეთი	2007	82.8574025	0	1	1	0	1	9.244897456	2.510665652	2471.28
ფინეთი	2008	86.18433583	0	1	1	0	1	9.999487616	4.065953554	2471.28
ფინეთი	2009	70.12330327	0	1	1	0	1	1.727514611	-9.1736E-07	2471.28
ფინეთი	2010	75.46440739	0	1	1	0	1	7.110178975	1.184135232	2471.28
ფინეთი	2011	78.57958161	0	1	1	0	1	8.542933333	3.416807543	2471.28
ფინეთი	2012	79.17050095	0	1	1	0	1	-0.943658853	2.808336226	2471.28
ფინეთი	2013	77.09388658	0	1	1	0	1	-0.512058411	1.478286157	2471.28
ფინეთი	2014	74.11272276	0	1	1	0	1	3.068812104	1.041196212	2471.28
ფინეთი	2015	71.38254843	0	1	1	0	1	4.003578207	-0.20792884	2471.28
ფინეთი	2016	70.89850035	0	1	1	0	1	2.134927139	0.356684501	2471.28
ფინეთი	2017	75.05313719	0	1	1	0	1	6.035317253	0.754015047	2471.28
ფინეთი	2018	78.19015882	0	1	1	0	1	2.615244714	1.083820984	2471.28
ფინეთი	2019	79.60742458	0	1	1	0	1	4.852898217	1.02409393	2471.28
ფინეთი	2020	71.27922856	0	1	1	0	1	5.20246489	0.290554556	2471.28
ფინეთი	2021	77.63092348	0	1	1	0	1	9.566914338	2.194574323	2471.28

შვედეთი	2000	81.47753193	0	1	1	0	1	4.063962014	0.899143734	2592.6
შვედეთი	2001	80.58829004	0	1	1	0	1	4.646044421	2.405958341	2592.6
შვედეთი	2002	77.21865071	0	1	1	0	1	5.5878373	2.158482136	2592.6
შვედეთი	2003	75.24559367	0	1	1	0	1	0.837734532	1.925655349	2592.6
შვედეთი	2004	78.59114958	0	1	1	0	1	5.656326362	0.373659829	2592.6
შვედეთი	2005	83.7514777	0	1	1	0	1	8.247090431	0.453170853	2592.6
შვედეთი	2006	88.19541348	0	1	1	0	1	9.160965084	1.360214686	2592.6
შვედეთი	2007	89.16208221	0	1	1	0	1	9.244897456	2.212168834	2592.6
შვედეთი	2008	92.56415043	0	1	1	0	1	9.999487616	3.437049106	2592.6
შვედეთი	2009	81.50885604	0	1	1	0	1	1.727514611	-0.494460544	2592.6
შვედეთი	2010	84.24837719	0	1	1	0	1	7.110178975	1.157988027	2592.6
შვედეთი	2011	85.7910274	0	1	1	0	1	8.542933333	2.961150738	2592.6
შვედეთი	2012	85.28225106	0	1	1	0	1	-0.943658853	0.888377507	2592.6
შვედეთი	2013	80.81566528	0	1	1	0	1	-0.512058411	-0.04429297	2592.6
შვედეთი	2014	82.93353169	0	1	1	0	1	3.068812104	-0.179638494	2592.6
შვედეთი	2015	83.72381451	0	1	1	0	1	4.003578207	-0.046784745	2592.6
შვედეთი	2016	82.32064509	0	1	1	0	1	2.134927139	0.984269245	2592.6
შვედეთი	2017	84.93474943	0	1	1	0	1	6.035317253	1.794499047	2592.6
შვედეთი	2018	89.1311984	0	1	1	0	1	2.615244714	1.953535301	2592.6
შვედეთი	2019	91.43382897	0	1	1	0	1	4.852898217	1.784150974	2592.6
შვედეთი	2020	84.52393938	0	1	1	0	1	5.20246489	0.497367319	2592.6
შვედეთი	2021	88.16201698	0	1	1	0	1	9.566914338	2.163197364	2592.6
ჩეხეთი	2000	98.0463389	0	1	1	0	0	4.063962014	3.775388292	2290.75
ჩეხეთი	2001	99.01245616	0	1	1	0	0	4.646044421	4.66267557	2290.75
ჩეხეთი	2002	91.33465032	0	1	1	0	0	5.5878373	1.90298097	2290.75
ჩეხეთი	2003	94.97352886	0	1	1	0	0	0.837734532	0.118739206	2290.75
ჩეხეთი	2004	113.48896	0	1	1	0	0	5.656326362	2.760107817	2290.75
ჩეხეთი	2005	121.2979604	0	1	1	0	0	8.247090431	1.857097891	2290.75
ჩეხეთი	2006	127.0283819	0	1	1	0	0	9.160965084	2.533992583	2290.75
ჩეხეთი	2007	129.7790173	0	1	1	0	0	9.244897456	2.853124372	2290.75
ჩეხეთი	2008	123.7424991	0	1	1	0	0	9.999487616	6.358663802	2290.75
ჩეხეთი	2009	112.7972445	0	1	1	0	0	1.727514611	1.019377353	2290.75
ჩეხეთი	2010	128.0289115	0	1	1	0	0	7.110178975	1.472727273	2290.75
ჩეხეთი	2011	137.8628189	0	1	1	0	0	8.542933333	1.917219136	2290.75
ჩეხეთი	2012	146.5288566	0	1	1	0	0	-0.943658853	3.287623066	2290.75
ჩეხეთი	2013	146.422417	0	1	1	0	0	-0.512058411	1.438297872	2290.75
ჩეხეთი	2014	157.5749822	0	1	1	0	0	3.068812104	0.34398859	2290.75
ჩეხეთი	2015	155.1756635	0	1	1	0	0	4.003578207	0.309364548	2290.75
ჩეხეთი	2016	150.5862673	0	1	1	0	0	2.134927139	0.683504209	2290.75
ჩეხეთი	2017	150.5326525	0	1	1	0	0	6.035317253	2.450533985	2290.75
ჩეხეთი	2018	147.9784977	0	1	1	0	0	2.615244714	2.149494949	2290.75
ჩეხეთი	2019	141.7991803	0	1	1	0	0	4.852898217	2.847875959	2290.75
ჩეხეთი	2020	135.1522824	0	1	1	0	0	5.20246489	3.161295285	2290.75
ჩეხეთი	2021	142.1090175	0	1	1	0	0	9.566914338	3.839844915	2290.75

ხორვატია	2000	74.44207939	0	1	1	0	1	4.063962014	4.611315547	2272.5
ხორვატია	2001	79.35916812	0	1	1	0	1	4.646044421	3.776702467	2272.5
ხორვატია	2002	81.15029286	0	1	1	0	1	5.5878373	1.671784374	2272.5
ხორვატია	2003	81.53985274	0	1	1	0	1	0.837734532	1.767337808	2272.5
ხორვატია	2004	81.68726462	0	1	1	0	1	5.656326362	2.055396791	2272.5
ხორვატია	2005	81.53541853	0	1	1	0	1	8.247090431	3.317178244	2272.5
ხორვატია	2006	83.66898398	0	1	1	0	1	9.160965084	3.189825915	2272.5
ხორვატია	2007	83.55199666	0	1	1	0	1	9.244897456	2.899282756	2272.5
ხორვატია	2008	82.46157505	0	1	1	0	1	9.999487616	6.076968388	2272.5
ხორვატია	2009	70.39701346	0	1	1	0	1	1.727514611	2.378528459	2272.5
ხორვატია	2010	73.28027267	0	1	1	0	1	7.110178975	1.030555053	2272.5
ხორვატია	2011	78.43524916	0	1	1	0	1	8.542933333	2.272727273	2272.5
ხორვატია	2012	79.7098028	0	1	1	0	1	-0.943658853	3.412073491	2272.5
ხორვატია	2013	81.71279472	0	1	1	0	1	-0.512058411	2.216582064	2272.5
ხორვატია	2014	85.9378922	0	1	1	0	1	3.068812104	-0.21519616	2272.5
ხორვატია	2015	91.36136327	0	1	1	0	1	4.003578207	-0.464499005	2272.5
ხორვატია	2016	92.86805321	0	1	1	0	1	2.134927139	-1.125	2272.5
ხორვატია	2017	97.88671173	0	1	1	0	1	6.035317253	1.129372103	2272.5
ხორვატია	2018	99.85236203	0	1	1	0	1	2.615244714	1.50012501	2272.5
ხორვატია	2019	101.8036425	0	1	1	0	1	4.852898217	0.771820346	2272.5
ხორვატია	2020	90.80771501	0	1	1	0	1	5.20246489	0.154811375	2272.5
ხორვატია	2021	103.7580615	0	1	1	0	1	9.566914338	2.554506996	2272.5
აზერბაიჯანი	2000	78.54856828	1	1	1	1	0	4.063962014	1.805003037	427.55
აზერბაიჯანი	2001	78.81518549	1	1	1	1	0	4.646044421	1.547195902	427.55
აზერბაიჯანი	2002	92.81814433	1	1	1	1	0	5.5878373	2.77116472	427.55
აზერბაიჯანი	2003	107.5519485	1	1	1	1	0	0.837734532	2.23386493	427.55
აზერბაიჯანი	2004	121.5071159	1	1	1	1	0	5.656326362	6.708930428	427.55
აზერბაიჯანი	2005	115.8418846	1	1	1	1	0	8.247090431	9.679507319	427.55
აზერბაიჯანი	2006	105.2623998	1	1	1	1	0	9.160965084	8.328924829	427.55
აზერბაიჯანი	2007	96.64180815	1	1	1	1	0	9.244897456	16.69975496	427.55
აზერბაიჯანი	2008	89.24289686	1	1	1	1	0	9.999487616	20.84908718	427.55
აზერბაიჯანი	2009	74.74404168	1	1	1	1	0	1.727514611	1.45704836	427.55
აზერბაიჯანი	2010	74.98598846	1	1	1	1	0	7.110178975	5.726872247	427.55
აზერბაიჯანი	2011	80.50804501	1	1	1	1	0	8.542933333	7.858333333	427.55
აზერბაიჯანი	2012	78.26306954	1	1	1	1	0	-0.943658853	1.066213397	427.55
აზერბაიჯანი	2013	74.67584476	1	1	1	1	0	-0.512058411	2.415717453	427.55
აზერბაიჯანი	2014	69.4832252	1	1	1	1	0	3.068812104	1.373441815	427.55
აზერბაიჯანი	2015	72.60150791	1	1	1	1	0	4.003578207	4.027685737	427.55
აზერბაიჯანი	2016	90.07731873	1	1	1	1	0	2.134927139	12.44337486	427.55
აზერბაიჯანი	2017	90.40231568	1	1	1	1	0	6.035317253	12.93591842	427.55
აზერბაიჯანი	2018	91.67257654	1	1	1	1	0	2.615244714	2.268546904	427.55
აზერბაიჯანი	2019	85.81814541	1	1	1	1	0	4.852898217	2.610571828	427.55
აზერბაიჯანი	2020	72.01786765	1	1	1	1	0	5.20246489	2.75980947	427.55
აზერბაიჯანი	2021	76.57070981	1	1	1	1	0	9.566914338	6.650299127	427.55

ბელარუსი	2000	141.609166	0	1	1	1	1	4.063962014	168.6202359	1700.91
ბელარუსი	2001	137.0449305	0	1	1	1	1	4.646044421	61.13493316	1700.91
ბელარუსი	2002	131.0020583	0	1	1	1	1	5.5878373	42.53754813	1700.91
ბელარუსი	2003	134.1418523	0	1	1	1	1	0.837734532	28.39783991	1700.91
ბელარუსი	2004	142.1365104	0	1	1	1	1	5.656326362	18.10824249	1700.91
ბელარუსი	2005	118.8843517	0	1	1	1	1	8.247090431	10.33887945	1700.91
ბელარუსი	2006	124.2951039	0	1	1	1	1	9.160965084	6.997129035	1700.91
ბელარუსი	2007	128.153878	0	1	1	1	1	9.244897456	8.426752735	1700.91
ბელარუსი	2008	129.5994785	0	1	1	1	1	9.999487616	14.83787648	1700.91
ბელარუსი	2009	108.6356448	0	1	1	1	1	1.727514611	12.94565634	1700.91
ბელარუსი	2010	115.917973	0	1	1	1	1	7.110178975	7.735748043	1700.91
ბელარუსი	2011	157.9742551	0	1	1	1	1	8.542933333	53.22869831	1700.91
ბელარუსი	2012	153.0852693	0	1	1	1	1	-0.943658853	59.21973602	1700.91
ბელარუსი	2013	119.8159652	0	1	1	1	1	-0.512058411	18.31226104	1700.91
ბელარუსი	2014	110.6514244	0	1	1	1	1	3.068812104	18.11955435	1700.91
ბელარუსი	2015	115.9148262	0	1	1	1	1	4.003578207	13.53448976	1700.91
ბელარუსი	2016	125.2093229	0	1	1	1	1	2.134927139	11.83658077	1700.91
ბელარუსი	2017	133.3677547	0	1	1	1	1	6.035317253	6.031837252	1700.91
ბელარუსი	2018	139.3937363	0	1	1	1	1	2.615244714	4.872302206	1700.91
ბელარუსი	2019	130.8504061	0	1	1	1	1	4.852898217	5.59815595	1700.91
ბელარუსი	2020	118.9338837	0	1	1	1	1	5.20246489	5.548143575	1700.91
ბელარუსი	2021	138.7385722	0	1	1	1	1	9.566914338	9.460283896	1700.91
თურქმენეთი	2000	103.5803178	0	1	1	1	0	4.063962014		1413.98
თურქმენეთი	2001	81.98585494	0	1	1	1	0	4.646044421		1413.98
თურქმენეთი	2002	63.70468612	0	1	1	1	0	5.5878373		1413.98
თურქმენეთი	2003	63.20175069	0	1	1	1	0	0.837734532		1413.98
თურქმენეთი	2004	59.31996749	0	1	1	1	0	5.656326362		1413.98
თურქმენეთი	2005	53.97234197	0	1	1	1	0	8.247090431		1413.98
თურქმენეთი	2006	52.447301	0	1	1	1	0	9.160965084		1413.98
თურქმენეთი	2007	56.27777778	0	1	1	1	0	9.244897456		1413.98
თურქმენეთი	2008	94.7240752	0	1	1	1	0	9.999487616		1413.98
თურქმენეთი	2009	104.9521793	0	1	1	1	0	1.727514611		1413.98
თურქმენეთი	2010	96.86305584	0	1	1	1	0	7.110178975		1413.98
თურქმენეთი	2011	111.0628338	0	1	1	1	0	8.542933333		1413.98
თურქმენეთი	2012	109.3336526	0	1	1	1	0	-0.943658853		1413.98
თურქმენეთი	2013	98.59282268	0	1	1	1	0	-0.512058411		1413.98
თურქმენეთი	2014	91.09348296	0	1	1	1	0	3.068812104		1413.98
თურქმენეთი	2015	81.29993057	0	1	1	1	0	4.003578207		1413.98
თურქმენეთი	2016	62.0460847	0	1	1	1	0	2.134927139		1413.98
თურქმენეთი	2017	53.57535671	0	1	1	1	0	6.035317253		1413.98
თურქმენეთი	2018	35.15969414	0	1	1	1	0	2.615244714		1413.98
თურქმენეთი	2019		0	1	1	1	0	4.852898217		1413.98
თურქმენეთი	2020		0	1	1	1	0	5.20246489		1413.98
თურქმენეთი	2021		0	1	1	1	0	9.566914338		1413.98

მოლდოვა	2000	126.1631001	0	1	1	1	1	4.063962014	31.29930158	1307.11
მოლდოვა	2001	124.5007396	0	1	1	1	1	4.646044421	9.764662858	1307.11
მოლდოვა	2002	129.8395255	0	1	1	1	1	5.5878373	5.301243903	1307.11
მოლდოვა	2003	140.0565299	0	1	1	1	1	0.837734532	11.74607921	1307.11
მოლდოვა	2004	132.6990697	0	1	1	1	1	5.656326362	12.52427684	1307.11
მოლდოვა	2005	143.0235685	0	1	1	1	1	8.247090431	11.95918372	1307.11
მოლდოვა	2006	137.1547638	0	1	1	1	1	9.160965084	12.77775578	1307.11
მოლდოვა	2007	142.720539	0	1	1	1	1	9.244897456	12.36716684	1307.11
მოლდოვა	2008	134.4216013	0	1	1	1	1	9.999487616	12.78304726	1307.11
მოლდოვა	2009	110.3633269	0	1	1	1	1	1.727514611	-0.062718597	1307.11
მოლდოვა	2010	87.9378518	0	1	1	1	1	7.110178975	7.483850864	1307.11
მოლდოვა	2011	98.61759651	0	1	1	1	1	8.542933333	7.687251034	1307.11
მოლდოვა	2012	96.30640986	0	1	1	1	1	-0.943658853	4.546334274	1307.11
მოლდოვა	2013	95.68729683	0	1	1	1	1	-0.512058411	4.597878974	1307.11
მოლდოვა	2014	93.15926761	0	1	1	1	1	3.068812104	5.088785546	1307.11
მოლდოვა	2015	89.33067834	0	1	1	1	1	4.003578207	9.676240331	1307.11
მოლდოვა	2016	87.63716024	0	1	1	1	1	2.134927139	6.35930898	1307.11
მოლდოვა	2017	85.63719169	0	1	1	1	1	6.035317253	6.570229975	1307.11
მოლდოვა	2018	85.86622521	0	1	1	1	1	2.615244714	3.045053973	1307.11
მოლდოვა	2019	85.90237777	0	1	1	1	1	4.852898217	4.837783514	1307.11
მოლდოვა	2020	77.06545656	0	1	1	1	1	5.20246489	3.765971222	1307.11
მოლდოვა	2021	88.6124715	0	1	1	1	1	9.566914338	5.10641129	1307.11
რუსეთი	2000	68.09390704	1	1	1	1	1	4.063962014	20.79876066	4531.71
რუსეთი	2001	61.11085866	1	1	1	1	1	4.646044421	21.47700721	4531.71
რუსეთი	2002	59.64544573	1	1	1	1	1	5.5878373	15.78873079	4531.71
რუსეთი	2003	59.12826901	1	1	1	1	1	0.837734532	13.66329302	4531.71
რუსეთი	2004	56.5818524	1	1	1	1	1	5.656326362	10.88861573	4531.71
რუსეთი	2005	56.71324849	1	1	1	1	1	8.247090431	12.68530395	4531.71
რუსეთი	2006	54.73340187	1	1	1	1	1	9.160965084	9.668654548	4531.71
რუსეთი	2007	51.70612275	1	1	1	1	1	9.244897456	9.007298689	4531.71
რუსეთი	2008	53.38246604	1	1	1	1	1	9.999487616	14.11076778	4531.71
რუსეთი	2009	48.43506103	1	1	1	1	1	1.727514611	11.64732958	4531.71
რუსეთი	2010	50.35550549	1	1	1	1	1	7.110178975	6.849392303	4531.71
რუსეთი	2011	48.03539941	1	1	1	1	1	8.542933333	8.440464859	4531.71
რუსეთი	2012	47.15139039	1	1	1	1	1	-0.943658853	5.074743008	4531.71
რუსეთი	2013	46.2871494	1	1	1	1	1	-0.512058411	6.753710262	4531.71
რუსეთი	2014	47.80134126	1	1	1	1	1	3.068812104	7.823411839	4531.71
რუსეთი	2015	49.35934931	1	1	1	1	1	4.003578207	15.53440505	4531.71
რუსეთი	2016	46.51811984	1	1	1	1	1	2.134927139	7.04244763	4531.71
რუსეთი	2017	46.87652434	1	1	1	1	1	6.035317253	3.683329444	4531.71
რუსეთი	2018	51.58090037	1	1	1	1	1	2.615244714	2.878297236	4531.71
რუსეთი	2019	49.22875366	1	1	1	1	1	4.852898217	4.470366608	4531.71
რუსეთი	2020	45.96194578	1	1	1	1	1	5.20246489	3.381659372	4531.71
რუსეთი	2021	52.13253076	1	1	1	1	1	9.566914338	6.69445892	4531.71

სომხეთი	2000	72.23333023	1	1	1	1	1	4.063962014	-0.790883769	286.64
სომხეთი	2001	69.86426639	1	1	1	1	1	4.646044421	3.145904647	286.64
სომხეთი	2002	73.98450184	1	1	1	1	1	5.5878373	1.060049293	286.64
სომხეთი	2003	80.0513676	1	1	1	1	1	0.837734532	4.721553366	286.64
სომხეთი	2004	73.07063399	1	1	1	1	1	5.656326362	6.961261359	286.64
სომხეთი	2005	70.13973858	1	1	1	1	1	8.247090431	0.638928002	286.64
სომხეთი	2006	61.03013798	1	1	1	1	1	9.160965084	2.892356625	286.64
სომხეთი	2007	56.97504709	1	1	1	1	1	9.244897456	4.407360896	286.64
სომხეთი	2008	54.54232796	1	1	1	1	1	9.999487616	8.949953354	286.64
სომხეთი	2009	57.27423574	1	1	1	1	1	1.727514611	3.406766827	286.64
სომხეთი	2010	64.64297597	1	1	1	1	1	7.110178975	8.176361385	286.64
სომხეთი	2011	69.43557366	1	1	1	1	1	8.542933333	7.650008079	286.64
სომხეთი	2012	75.96167596	1	1	1	1	1	-0.943658853	2.558020078	286.64
სომხეთი	2013	77.55504816	1	1	1	1	1	-0.512058411	5.789667785	286.64
სომხეთი	2014	75.77886696	1	1	1	1	1	3.068812104	2.981308689	286.64
სომხეთი	2015	71.68207434	1	1	1	1	1	4.003578207	3.731691193	286.64
სომხეთი	2016	76.07796746	1	1	1	1	1	2.134927139	-1.403607559	286.64
სომხეთი	2017	87.20237654	1	1	1	1	1	6.035317253	0.969553269	286.64
სომხეთი	2018	92.47310702	1	1	1	1	1	2.615244714	2.52023382	286.64
სომხეთი	2019	96.11415413	1	1	1	1	1	4.852898217	1.443446608	286.64
სომხეთი	2020	69.49099677	1	1	1	1	1	5.20246489	1.211435778	286.64
სომხეთი	2021	78.01070182	1	1	1	1	1	9.566914338	7.184836294	286.64
ტაჯიკეთი	2000	175.3512061	0	1	0	1	0	4.063962014		2377.52
ტაჯიკეთი	2001	146.6573056	0	1	0	1	0	4.646044421	38.59188945	2377.52
ტაჯიკეთი	2002	138.6839688	0	1	0	1	0	5.5878373	12.24998478	2377.52
ტაჯიკეთი	2003	137.669593	0	1	0	1	0	0.837734532	16.3034912	2377.52
ტაჯიკეთი	2004	128.3381707	0	1	0	1	0	5.656326362	7.141965087	2377.52
ტაჯიკეთი	2005	126.9946993	0	1	0	1	0	8.247090431	7.091932441	2377.52
ტაჯიკეთი	2006	141.1539121	0	1	0	1	0	9.160965084	10.01086519	2377.52
ტაჯიკეთი	2007	145.5280997	0	1	0	1	0	9.244897456	13.14912471	2377.52
ტაჯიკეთი	2008	114.4801491	0	1	0	1	0	9.999487616	20.47052191	2377.52
ტაჯიკეთი	2009	85.97813704	0	1	0	1	0	1.727514611	6.448234811	2377.52
ტაჯიკეთი	2010	73.49304451	0	1	0	1	0	7.110178975	6.445314408	2377.52
ტაჯიკეთი	2011	79.78424467	0	1	0	1	0	8.542933333	12.43154904	2377.52
ტაჯიკეთი	2012	83.17594454	0	1	0	1	0	-0.943658853	5.83116601	2377.52
ტაჯიკეთი	2013	71.74374289	0	1	0	1	0	-0.512058411	5.009646453	2377.52
ტაჯიკეთი	2014	54.60715961	0	1	0	1	0	3.068812104	6.104427651	2377.52
ტაჯიკეთი	2015		0	1	0	1	0	4.003578207	5.714559496	2377.52
ტაჯიკეთი	2016		0	1	0	1	0	2.134927139	6.004580823	2377.52
ტაჯიკეთი	2017	53.7862598	0	1	0	1	0	6.035317253		2377.52
ტაჯიკეთი	2018	55.84611141	0	1	0	1	0	2.615244714		2377.52
ტაჯიკეთი	2019	56.04501591	0	1	0	1	0	4.852898217		2377.52
ტაჯიკეთი	2020	55.74910402	0	1	0	1	0	5.20246489		2377.52
ტაჯიკეთი	2021		0	1	0	1	0	9.566914338		2377.52

უზბეკეთი	2000	24650400	0	1	1	1	0	4.063962014		1756.85
უზბეკეთი	2001	24964450	0	1	1	1	0	4.646044421		1756.85
უზბეკეთი	2002	25271850	0	1	1	1	0	5.5878373		1756.85
უზბეკეთი	2003	25567650	0	1	1	1	0	0.837734532		1756.85
უზბეკეთი	2004	25864350	0	1	1	1	0	5.656326362		1756.85
უზბეკეთი	2005	26167000	0	1	1	1	0	8.247090431		1756.85
უზბეკეთი	2006	26488250	0	1	1	1	0	9.160965084		1756.85
უზბეკეთი	2007	26868000	0	1	1	1	0	9.244897456		1756.85
უზბეკეთი	2008	27302800	0	1	1	1	0	9.999487616		1756.85
უზბეკეთი	2009	27767400	0	1	1	1	0	1.727514611		1756.85
უზბეკეთი	2010	28562400	0	1	1	1	0	7.110178975		1756.85
უზბეკეთი	2011	29339400	0	1	1	1	0	8.542933333		1756.85
უზბეკეთი	2012	29774500	0	1	1	1	0	-0.943658853		1756.85
უზბეკეთი	2013	30243200	0	1	1	1	0	-0.512058411		1756.85
უზბეკეთი	2014	30757700	0	1	1	1	0	3.068812104		1756.85
უზბეკეთი	2015	31298900	0	1	1	1	0	4.003578207		1756.85
უზბეკეთი	2016	31847900	0	1	1	1	0	2.134927139		1756.85
უზბეკეთი	2017	32388600	0	1	1	1	0	6.035317253		1756.85
უზბეკეთი	2018	32956100	0	1	1	1	0	2.615244714		1756.85
უზბეკეთი	2019	33580350	0	1	1	1	0	4.852898217		1756.85
უზბეკეთი	2020	34232050	0	1	1	1	0	5.20246489		1756.85
უზბეკეთი	2021	34915100	0	1	1	1	0	9.566914338		1756.85
უკრაინა	2000	115.7357149	1	1	1	1	1	4.063962014	28.20309724	1164.92
უკრაინა	2001	99.92612762	1	1	1	1	1	4.646044421	11.95880854	1164.92
უკრაინა	2002	95.99466981	1	1	1	1	1	5.5878373	0.757420846	1164.92
უკრაინა	2003	102.5901823	1	1	1	1	1	0.837734532	5.179677819	1164.92
უკრაინა	2004	109.9817085	1	1	1	1	1	5.656326362	9.048067861	1164.92
უკრაინა	2005	94.64757011	1	1	1	1	1	8.247090431	13.56957649	1164.92
უკრაინა	2006	89.18105264	1	1	1	1	1	9.160965084	9.052524911	1164.92
უკრაინა	2007	88.04656067	1	1	1	1	1	9.244897456	12.83877962	1164.92
უკრაინა	2008	94.17189214	1	1	1	1	1	9.999487616	25.22646171	1164.92
უკრაინა	2009	87.47616262	1	1	1	1	1	1.727514611	15.88119246	1164.92
უკრაინა	2010	95.72973045	1	1	1	1	1	7.110178975	9.372931051	1164.92
უკრაინა	2011	104.8050739	1	1	1	1	1	8.542933333	7.955724663	1164.92
უკრაინა	2012	102.6227884	1	1	1	1	1	-0.943658853	0.568727972	1164.92
უკრაინა	2013	94.00166945	1	1	1	1	1	-0.512058411	-0.238948626	1164.92
უკრაინა	2014	100.6917825	1	1	1	1	1	3.068812104	12.07185629	1164.92
უკრაინა	2015	107.8066163	1	1	1	1	1	4.003578207	48.69986464	1164.92
უკრაინა	2016	105.5212049	1	1	1	1	1	2.134927139	13.9127102	1164.92
უკრაინა	2017	104.0349829	1	1	1	1	1	6.035317253	14.43832275	1164.92
უკრაინა	2018	99.19981507	1	1	1	1	1	2.615244714	10.95185594	1164.92
უკრაინა	2019	90.51123429	1	1	1	1	1	4.852898217	7.886717456	1164.92
უკრაინა	2020	79.15645238	1	1	1	1	1	5.20246489	2.732492094	1164.92
უკრაინა	2021	82.62129976	1	1	1	1	1	9.566914338		1164.92

ყაზახეთი	2000	105.6996926	0	1	1	1	0	4.063962014	13.18089059	1944.14
ყაზახეთი	2001	92.84906851	0	1	1	1	0	4.646044421	8.354137772	1944.14
ყაზახეთი	2002	94.03168565	0	1	1	1	0	5.5878373	5.836924521	1944.14
ყაზახეთი	2003	91.46333243	0	1	1	1	0	0.837734532	6.438218101	1944.14
ყაზახეთი	2004	96.4091997	0	1	1	1	0	5.656326362	6.88205439	1944.14
ყაზახეთი	2005	97.76250302	0	1	1	1	0	8.247090431	7.579999291	1944.14
ყაზახეთი	2006	91.4535268	0	1	1	1	0	9.160965084	8.721693861	1944.14
ყაზახეთი	2007	92.1616331	0	1	1	1	0	9.244897456	10.84683621	1944.14
ყაზახეთი	2008	94.29480465	0	1	1	1	0	9.999487616	17.13989978	1944.14
ყაზახეთი	2009	75.76606746	0	1	1	1	0	1.727514611	7.316078583	1944.14
ყაზახეთი	2010	74.1382659	0	1	1	1	0	7.110178975	7.400463567	1944.14
ყაზახეთი	2011	73.11785705	0	1	1	1	0	8.542933333	8.424887619	1944.14
ყაზახეთი	2012	73.72373249	0	1	1	1	0	-0.943658853	5.09791485	1944.14
ყაზახეთი	2013	65.40760933	0	1	1	1	0	-0.512058411	5.846409173	1944.14
ყაზახეთი	2014	64.97203465	0	1	1	1	0	3.068812104	6.706578291	1944.14
ყაზახეთი	2015	53.04972881	0	1	1	1	0	4.003578207	6.665776115	1944.14
ყაზახეთი	2016	60.31159659	0	1	1	1	0	2.134927139	14.54602379	1944.14
ყაზახეთი	2017	56.82538794	0	1	1	1	0	6.035317253	7.440004373	1944.14
ყაზახეთი	2018	63.52795651	0	1	1	1	0	2.615244714	6.019130966	1944.14
ყაზახეთი	2019	64.85861655	0	1	1	1	0	4.852898217	5.245476796	1944.14
ყაზახეთი	2020	56.21952304	0	1	1	1	0	5.20246489	6.749001838	1944.14
ყაზახეთი	2021		0	1	1	1	0	9.566914338		1944.14
ყირგიზეთი	2000	89.43093163	0	1	0	1	0	4.063962014	18.70073428	2593.23
ყირგიზეთი	2001	73.74691237	0	1	0	1	0	4.646044421	6.919679894	2593.23
ყირგიზეთი	2002	82.92072902	0	1	0	1	0	5.5878373	2.134209863	2593.23
ყირგიზეთი	2003	83.93278281	0	1	0	1	0	0.837734532	2.974612952	2593.23
ყირგიზეთი	2004	93.81573216	0	1	0	1	0	5.656326362	4.110650847	2593.23
ყირგიზეთი	2005	95.08400463	0	1	0	1	0	8.247090431	4.338673918	2593.23
ყირგიზეთი	2006	120.7499818	0	1	0	1	0	9.160965084	5.552123332	2593.23
ყირგიზეთი	2007	137.0583878	0	1	0	1	0	9.244897456	10.23010327	2593.23
ყირგიზეთი	2008	146.1060822	0	1	0	1	0	9.999487616	24.52010242	2593.23
ყირგიზეთი	2009	133.3791532	0	1	0	1	0	1.727514611	6.836562481	2593.23
ყირგიზეთი	2010	133.2328505	0	1	0	1	0	7.110178975	7.967722256	2593.23
ყირგიზეთი	2011	136.1798404	0	1	0	1	0	8.542933333	16.63632627	2593.23
ყირგიზეთი	2012	139.6759378	0	1	0	1	0	-0.943658853	2.768442365	2593.23
ყირგიზეთი	2013	134.0267856	0	1	0	1	0	-0.512058411	6.613752024	2593.23
ყირგიზეთი	2014	125.1261811	0	1	0	1	0	3.068812104	7.534247298	2593.23
ყირგიზეთი	2015	110.9615707	0	1	0	1	0	4.003578207	6.50331839	2593.23
ყირგიზეთი	2016	105.823574	0	1	0	1	0	2.134927139	0.388838297	2593.23
ყირგიზეთი	2017	100.6174458	0	1	0	1	0	6.035317253	3.175309864	2593.23
ყირგიზეთი	2018	98.8755599	0	1	0	1	0	2.615244714	1.542661452	2593.23
ყირგიზეთი	2019	99.37307655	0	1	0	1	0	4.852898217	1.133622577	2593.23
ყირგიზეთი	2020	83.47131195	0	1	0	1	0	5.20246489	6.325422963	2593.23
ყირგიზეთი	2021	108.394252	0	1	0	1	0	9.566914338	11.90503982	2593.23

აშშ	2000	25.10299536	0	0	1	0	1	4.063962014	3.376857271	10259.67
აშშ	2001	22.96718134	0	0	1	0	1	4.646044421	2.826171119	10259.67
აშშ	2002	22.28637411	0	0	1	0	1	5.5878373	1.586031627	10259.67
აშშ	2003	22.62731301	0	0	1	0	1	0.837734532	2.270094973	10259.67
აშშ	2004	24.44806226	0	0	1	0	1	5.656326362	2.677236693	10259.67
აშშ	2005	25.63855303	0	0	1	0	1	8.247090431	3.392746845	10259.67
აშშ	2006	26.9752781	0	0	1	0	1	9.160965084	3.225944101	10259.67
აშშ	2007	28.01201768	0	0	1	0	1	9.244897456	2.852672482	10259.67
აშშ	2008	29.86779579	0	0	1	0	1	9.999487616	3.839100297	10259.67
აშშ	2009	24.75953117	0	0	1	0	1	1.727514611	-0.355546266	10259.67
აშშ	2010	28.21989523	0	0	1	0	1	7.110178975	1.640043442	10259.67
აშშ	2011	30.84248624	0	0	1	0	1	8.542933333	3.156841569	10259.67
აშშ	2012	30.68183537	0	0	1	0	1	-0.943658853	2.069337265	10259.67
აშშ	2013	30.00236714	0	0	1	0	1	-0.512058411	1.464832656	10259.67
აშშ	2014	29.99799978	0	0	1	0	1	3.068812104	1.622222977	10259.67
აშშ	2015	27.8122335	0	0	1	0	1	4.003578207	0.118627136	10259.67
აშშ	2016	26.58699936	0	0	1	0	1	2.134927139	1.261583206	10259.67
აშშ	2017	27.24616283	0	0	1	0	1	6.035317253	2.130110004	10259.67
აშშ	2018	27.58885835	0	0	1	0	1	2.615244714	2.442583297	10259.67
აშშ	2019	26.36892221	0	0	1	0	1	4.852898217	1.812210075	10259.67
აშშ	2020	23.44245741	0	0	1	0	1	5.20246489	1.233584396	10259.67
აშშ	2021		0	0	1	0	1	9.566914338	4.697858864	10259.67
გაერთიანებული სამეფო	2000	52.15229859	0	0	1	0	1	4.063962014	1.182956242	3634.47
გაერთიანებული სამეფო	2001	52.67275703	0	0	1	0	1	4.646044421	1.532349603	3634.47
გაერთიანებული სამეფო	2002	51.21906756	0	0	1	0	1	5.5878373	1.520402459	3634.47
გაერთიანებული სამეფო	2003	50.08531949	0	0	1	0	1	0.837734532	1.376500385	3634.47
გაერთიანებული სამეფო	2004	50.19054351	0	0	1	0	1	5.656326362	1.390397567	3634.47
გაერთიანებული სამეფო	2005	52.4626051	0	0	1	0	1	8.247090431	2.08913649	3634.47
გაერთიანებული სამეფო	2006	56.60754021	0	0	1	0	1	9.160965084	2.455661664	3634.47
გაერთიანებული სამეფო	2007	52.72398178	0	0	1	0	1	9.244897456	2.386561508	3634.47
გაერთიანებული სამეფო	2008	56.22129011	0	0	1	0	1	9.999487616	3.521408563	3634.47
გაერთიანებული სამეფო	2009	54.17456587	0	0	1	0	1	1.727514611	1.961731736	3634.47
გაერთიანებული სამეფო	2010	58.25418141	0	0	1	0	1	7.110178975	2.492654725	3634.47
გაერთიანებული სამეფო	2011	62.43200845	0	0	1	0	1	8.542933333	3.856112447	3634.47
გაერთიანებული სამეფო	2012	61.10558252	0	0	1	0	1	-0.943658853	2.573234797	3634.47
გაერთიანებული სამეფო	2013	60.85469466	0	0	1	0	1	-0.512058411	2.291666667	3634.47
გაერთიანებული სამეფო	2014	57.98385214	0	0	1	0	1	3.068812104	1.451120163	3634.47
გაერთიანებული სამეფო	2015	55.91625104	0	0	1	0	1	4.003578207	0.368046842	3634.47
გაერთიანებული სამეფო	2016	58.0792884	0	0	1	0	1	2.134927139	1.008417368	3634.47
გაერთიანებული სამეფო	2017	61.3547574	0	0	1	0	1	6.035317253	2.557755776	3634.47
გაერთიანებული სამეფო	2018	62.3142229	0	0	1	0	1	2.615244714	2.292839903	3634.47
გაერთიანებული სამეფო	2019	62.92726899	0	0	1	0	1	4.852898217	1.738104601	3634.47
გაერთიანებული სამეფო	2020	56.428977	0	0	1	0	1	5.20246489	0.989486704	3634.47
გაერთიანებული სამეფო	2021	55.23630438	0	0	1	0	1	9.566914338	2.518371096	3634.47

თურქეთი	2000	42.35443704	1	1	1	0	0	4.063962014	54.91537058	778.94
თურქეთი	2001	49.87147514	1	1	1	0	0	4.646044421	54.40018876	778.94
თურქეთი	2002	47.98239405	1	1	1	0	0	5.5878373	44.96412095	778.94
თურქეთი	2003	46.22509763	1	1	1	0	0	0.837734532	21.60243845	778.94
თურქეთი	2004	48.82583815	1	1	1	0	0	5.656326362	8.598261681	778.94
თურქეთი	2005	46.14235705	1	1	1	0	0	8.247090431	8.179160368	778.94
თურქეთი	2006	48.76287107	1	1	1	0	0	9.160965084	9.597242123	778.94
თურქეთი	2007	47.85081675	1	1	1	0	0	9.244897456	8.75618091	778.94
თურქეთი	2008	50.5482539	1	1	1	0	0	9.999487616	10.44412838	778.94
თურქეთი	2009	46.78706695	1	1	1	0	0	1.727514611	6.250976631	778.94
თურქეთი	2010	46.69446523	1	1	1	0	0	7.110178975	8.566444206	778.94
თურქეთი	2011	53.30417564	1	1	1	0	0	8.542933333	6.471879671	778.94
თურქეთი	2012	52.83080266	1	1	1	0	0	-0.943658853	8.891569965	778.94
თურქეთი	2013	52.5272988	1	1	1	0	0	-0.512058411	7.493090305	778.94
თურქეთი	2014	53.76630117	1	1	1	0	0	3.068812104	8.854572714	778.94
თურქეთი	2015	51.0885436	1	1	1	0	0	4.003578207	7.670853648	778.94
თურქეთი	2016	48.32818623	1	1	1	0	0	2.134927139	7.775134153	778.94
თურქეთი	2017	55.76216875	1	1	1	0	0	6.035317253	11.14431108	778.94
თურქეთი	2018	62.55436943	1	1	1	0	0	2.615244714	16.3324639	778.94
თურქეთი	2019	62.61188072	1	1	1	0	0	4.852898217	15.17682157	778.94
თურქეთი	2020	61.14060361	1	1	1	0	0	5.20246489	12.27895745	778.94
თურქეთი	2021	71.21272448	1	1	1	0	0	9.566914338	19.59649269	778.94
ირანი	2000	41.25724746	0	0	1	0	0	4.063962014	14.47675132	1426.71
ირანი	2001	40.53556648	0	0	1	0	0	4.646044421	11.27424713	1426.71
ირანი	2002	48.17268655	0	0	1	0	0	5.5878373	14.33593374	1426.71
ირანი	2003	50.67910578	0	0	1	0	0	0.837734532	16.46801162	1426.71
ირანი	2004	51.31385733	0	0	1	0	0	5.656326362	14.7615087	1426.71
ირანი	2005	54.44049526	0	0	1	0	0	8.247090431	13.43311801	1426.71
ირანი	2006	53.16735871	0	0	1	0	0	9.160965084	10.01589825	1426.71
ირანი	2007	49.88730692	0	0	1	0	0	9.244897456	17.34104046	1426.71
ირანი	2008	48.22940277	0	0	1	0	0	9.999487616	25.41050903	1426.71
ირანი	2009	43.69958022	0	0	1	0	0	1.727514611	13.55155483	1426.71
ირანი	2010	43.77064374	0	0	1	0	0	7.110178975	10.08936293	1426.71
ირანი	2011	41.21941479	0	0	1	0	0	8.542933333	26.29338567	1426.71
ირანი	2012	44.08934668	0	0	1	0	0	-0.943658853	27.25681272	1426.71
ირანი	2013	47.08671792	0	0	1	0	0	-0.512058411	36.60303552	1426.71
ირანი	2014	45.35142014	0	0	1	0	0	3.068812104	16.60655324	1426.71
ირანი	2015	39.42258866	0	0	1	0	0	4.003578207	12.48468156	1426.71
ირანი	2016	40.38784692	0	0	1	0	0	2.134927139	7.24542549	1426.71
ირანი	2017	44.74487077	0	0	1	0	0	6.035317253	8.044924377	1426.71
ირანი	2018	58.38490037	0	0	1	0	0	2.615244714	18.01411834	1426.71
ირანი	2019	50.05139931	0	0	1	0	0	4.852898217	39.90734557	1426.71
ირანი	2020	46.27993481	0	0	1	0	0	5.20246489	30.59413904	1426.71
ირანი	2021		0	0	1	0	0	9.566914338		1426.71

კანადა	2000	82.76535785	0	0	0	0	1	4.063962014	2.719439957	8703.75
კანადა	2001	78.34421839	0	0	0	0	1	4.646044421	2.52512014	8703.75
კანადა	2002	75.70703208	0	0	0	0	1	5.5878373	2.258394409	8703.75
კანადა	2003	69.84009462	0	0	0	0	1	0.837734532	2.758563214	8703.75
კანადა	2004	70.19241999	0	0	0	0	1	5.656326362	1.857258719	8703.75
კანადა	2005	69.75913302	0	0	0	0	1	8.247090431	2.213552034	8703.75
კანადა	2006	68.05216448	0	0	0	0	1	9.160965084	2.002025395	8703.75
კანადა	2007	66.28341975	0	0	0	0	1	9.244897456	2.138383993	8703.75
კანადა	2008	67.02360836	0	0	0	0	1	9.999487616	2.370270674	8703.75
კანადა	2009	58.47439182	0	0	0	0	1	1.727514611	0.299466803	8703.75
კანადა	2010	60.2081215	0	0	0	0	1	7.110178975	1.776871541	8703.75
კანადა	2011	62.49873877	0	0	0	0	1	8.542933333	2.912135089	8703.75
კანადა	2012	62.59554894	0	0	0	0	1	-0.943658853	1.515678231	8703.75
კანადა	2013	62.2310749	0	0	0	0	1	-0.512058411	0.938291898	8703.75
კანადა	2014	64.37866216	0	0	0	0	1	3.068812104	1.906635907	8703.75
კანადა	2015	66.16490207	0	0	0	0	1	4.003578207	1.125241361	8703.75
კანადა	2016	65.36368452	0	0	0	0	1	2.134927139	1.428759547	8703.75
კანადა	2017	65.10106085	0	0	0	0	1	6.035317253	1.596884129	8703.75
კანადა	2018	66.44771684	0	0	0	0	1	2.615244714	2.268225672	8703.75
კანადა	2019	65.41236208	0	0	0	0	1	4.852898217	1.949269024	8703.75
კანადა	2020	60.78253044	0	0	0	0	1	5.20246489	0.716999632	8703.75
კანადა	2021	61.22567774	0	0	0	0	1	9.566914338	3.395193185	8703.75
ჩინეთი	2000	39.41101485	0	1	1	0	0	4.063962014	0.347811227	5187.48
ჩინეთი	2001	38.52735928	0	1	1	0	0	4.646044421	0.719125609	5187.48
ჩინეთი	2002	42.74740363	0	1	1	0	0	5.5878373	-0.731970902	5187.48
ჩინეთი	2003	51.803988	0	1	1	0	0	0.837734532	1.127603487	5187.48
ჩინეთი	2004	59.50552422	0	1	1	0	0	5.656326362	3.824637431	5187.48
ჩინეთი	2005	62.20789287	0	1	1	0	0	8.247090431	1.776414077	5187.48
ჩინეთი	2006	64.4788839	0	1	1	0	0	9.160965084	1.649430995	5187.48
ჩინეთი	2007	62.19336348	0	1	1	0	0	9.244897456	4.816767674	5187.48
ჩინეთი	2008	57.61271534	0	1	1	0	0	9.999487616	5.92525137	5187.48
ჩინეთი	2009	45.18487038	0	1	1	0	0	1.727514611	-0.728165251	5187.48
ჩინეთი	2010	50.71707766	0	1	1	0	0	7.110178975	3.175324753	5187.48
ჩინეთი	2011	50.74090459	0	1	1	0	0	8.542933333	5.553898923	5187.48
ჩინეთი	2012	48.26752237	0	1	1	0	0	-0.943658853	2.619524326	5187.48
ჩინეთი	2013	46.74437558	0	1	1	0	0	-0.512058411	2.621050017	5187.48
ჩინეთი	2014	44.90521595	0	1	1	0	0	3.068812104	1.921641628	5187.48
ჩინეთი	2015	39.46416934	0	1	1	0	0	4.003578207	1.437023809	5187.48
ჩინეთი	2016	36.89441502	0	1	1	0	0	2.134927139	2.000001822	5187.48
ჩინეთი	2017	37.63241324	0	1	1	0	0	6.035317253	1.593136001	5187.48
ჩინეთი	2018	37.5657841	0	1	1	0	0	2.615244714	2.0747904	5187.48
ჩინეთი	2019	35.89009603	0	1	1	0	0	4.852898217	2.899234164	5187.48
ჩინეთი	2020	34.58924952	0	1	1	0	0	5.20246489	2.419421895	5187.48
ჩინეთი	2021	37.43178265	0	1	1	0	0	9.566914338	0.981015136	5187.48